

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ÇANKIRI'DA SİYASAL HAYAT
(1923 – 1945)

Hazırlayan
Sait Zübeyir GÜLEŞEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. İsmet ÜZEN

Çankırı – 2013

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ÇANKIRI'DA SİYASAL HAYAT
(1923 – 1945)

Hazırlayan
Sait Zübeyir GÜLEŞEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. İsmet ÜZEN

Çankırı – 2013

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Bilimsel Etik Bildirimi	vii
Tez Kabul ve Onay	viii
Önsöz	ix
Özet	xi
Summary	xii
Kısaltmalar	xiii
Tablo Listesi	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ÇANKIRI'DA SİYASAL PARTİLER	8
1.1. Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)	8
1.1.1. Çankırı'da CHF Örgütlenmesi	8
1.1.2. CHF'nin Çankırı'daki Mal Varlığı	12
1.2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TPCF)	12
1.2.1. Çankırı Yerel Basınında TPCF	15
1.3. Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)	16
1.3.1. Çankırı'da SCF Örgütlenmesi	18
1.3.2. Çankırı Yerel Basınında SCF	19
2. BÖLÜM: SEÇİMLER	32
2.1. CHF/CHP Adaylarının Belirlenmesi	32
2.1.1. Genel Seçimlerde Milletvekili Adaylarının Belirlenmesi.....	32
2.2. Seçim Süreci	33
2.2.1. İki Dereceli Seçim Sistemi (Dolaylı Seçim) ve İkinci Seçmenler ..	33
2.2.2. Milletvekili Seçimleri	36
2.2.2.1. 1923 Seçimleri	38

2.2.2.2. 1927 Seçimleri	43
2.2.2.3. 1931 Seçimleri	46
2.2.2.4. 1935 Seçimleri	50
2.2.2.5. 1939 Seçimleri	54
2.2.2.6. 1943 Seçimleri	56
2.2.3. Yerel Seçimler ..	61
2.2.3.1. Yerel Seçimlerde Adayların Belirlenmesi	62
2.2.3.2. 1930 Yılı Öncesi Yerel Seçimler	64
2.2.3.3. 1930 Yılı Yerel Seçimleri	65
3. BÖLÜM: MİLLETVEKİLLERİ	79
3.1. Birinci Dönem Çankırı Milletvekilleri ve Özgeçmişleri (1919 - 1923)	79
3.1.1. Behçet Bey (Kutlu)	79
3.1.2. Mehmet Tevfik Efendi (Durlanık)	81
3.1.3. Müştak R. (Torbo)	82
3.1.4. Neşet (Akkor)	83
3.1.5. Said (Üçok)	84
3.1.6. Tahir Efendi (Aşık Musulluoğlu)	84
3.1.7. Yusuf Ziya (İsfendiyaroğlu)	85
3.2. İkinci Dönem Çankırı Milletvekilleri ve Özgeçmişleri (1923 – 1927)	85
3.2.1. Ahmet Talat Onay	86
3.2.2. Mehmet Rifat Ünür (Saraçoğlu)	88
3.2.3. Mustafa Abdülhalik Renda	89
3.2.4. Yusuf Ziya (İsfendiyaroğlu)	93
3.3. Üçüncü Dönem Çankırı Milletvekilleri ve Özgeçmişleri (1927 – 1931)	93
3.3.1. Ahmet Talat Onay	94
3.3.2. Mehmet Rifat Ünür (Saraçoğlu)	94
3.3.3. Mustafa Abdülhalik Renda	94

3.3.4. Yusuf Ziya İsfendiyaroğlu	95
3.4. Dördüncü Dönem Çankırı Milletvekilleri ve Özgeçmişleri (1931 – 1935)	95
3.4.1. Ahmet Talat Onay	95
3.4.2. Mehmet Rifat Ünür (Saraçoğlu)	95
3.4.3. Mustafa Abdülhalik Renda	96
3.4.4. Yusuf Ziya (Esen) (İsfendiyaroğlu)	96
3.5. Beşinci Dönem Çankırı Milletvekilleri ve Özgeçmişleri (1935 – 1939)	96
3.5.1. Hasan Fazıl Örkün	97
3.5.2. Hatice Özgener	97
3.5.3. Hüseyin Cahit Yalçın	98
3.5.4. Mehmet Rifat Ünür (Saraçoğlu)	100
3.5.5. Mehmet Sami (Çölgeçen)	101
3.5.6. Mustafa Abdülhalik Renda	103
3.5.7. Mustafa (Galip) Önsay	103
3.5.8. Yusuf Ziya (Esen) (İsfendiyaroğlu)	104
3.6. Altıncı Dönem Çankırı Milletvekilleri ve Özgeçmişleri (1939 – 1943)	104
3.6.1. Avni Doğan	105
3.6.2. Dr. Akif Arkan	106
3.6.3. (Hasan) Fazıl Nazmi Örkün	107
3.6.4. Hüseyin Cahit Yalçın	107
3.6.5. Mustafa Abdülhalik Renda	108
3.6.6. Yusuf Ziya (Esen) (İsfendiyaroğlu)	108
4. BÖLÜM: CHF/CHP KONGRELERİ	109
4.1. 1930 Yılı Kongresi	113
4.2. 1931 Yılı Kongresi	114
4.3. 1932 Yılı Kongresi	114
4.4. 1933 Yılı Kongresi	114
4.5. 1934 Yılı Kongresi	115

4.6. 1935 Yılı Kongresi	115
4.7. 1936 Yılı Kongresi	119
4.8. 1937 Yılı Kongresi	124
4.9. 1938 Yılı Kongresi	124
4.10. 1939 Yılı Kongresi	125
4.11. 1940 Yılı Kongresi	126
4.12. 1943 Yılı Kongresi	131

5. BÖLÜM: CHF/CHP KONGRELERİNDE KABUL EDİLEN

DİLEKLER	133
5.1. 1930 Yılı Kongre Dilekleri	134
5.1.1. Çerkeş Kazası Merkezi ile Bağlı Köy ve Nahiye Dilekleri	134
5.1.1.1. Atkaracalar Köyü Dilekleri	134
5.1.1.2. Eskipazar Nahiyesi Dilekleri	134
5.1.1.3. Çerkeş Merkezi Dilekleri	135
5.1.2. Ilgaz Kazası Dilekleri	137
5.1.3. Çankırı Vilayet Kongresi Dilekleri	138
5.2. 1931 Yılı Kongre Dilekleri	142
5.2.1. Vilayet Kongresi Dilekleri	142
5.3. 1932, 1933 ve 1934 Yılı Kongre Dilekleri	143
5.4. 1935 Yılı Kongre Dilekleri	143
5.4.1. Çerkeş Kazası Dilekleri	143
5.4.2. Ilgaz Kazası Dilekleri	144
5.4.3. Çankırı Vilayeti Dilekleri	144
5.5. 1936 Yılı Kongre Dilekleri	148
5.5.1. Çankırı Vilayeti Dilekleri	148
5.6. 1937 Yılı Kongre Dilekleri	149
5.7. 1938 Yılı Kongre Dilekleri	149
5.7.1. Çankırı Vilayeti Dilekleri	149
5.8. 1939 Yılı Kongre Dilekleri	153
5.8.1. Vilayet Kongre Dilekleri	153
5.9. 1940 Yılı Kongre Dilekleri	154

5.9.1. Çankırı Merkez Kazası Kongre Dilekleri	155
5.9.2. Çerkeş Kazası Dilekleri	158
5.9.3. Ilgaz Kazası Dilekleri	162
5.10. 1941 Yılı Kongre Dilekleri	164
5.10.1. Çankırı Merkez Kazası Kongre Dilekleri	164
5.10.2. Çerkeş Kazası Dilekleri	166
5.10.3. Ilgaz Kazası Dilekleri	167
5.11. 1942 Yılı Kongre Dilekleri	168
5.12. 1943 Yılı Kongre Dilekleri	169

6. BÖLÜM: ÇANKIRI'DA CHF/CHP VİLAYET TEŞKİLATININ

TEFTİŞİ **171**

6.1. Teftiş İşlerini Yürütme Planı	173
6.2. Urfa Milletvekili Müfettiş Muhiddin Dinçsoy'un Teftişleri	177
6.2.1. Muhiddin Dinçsoy'un 1935 Teftişi	177
6.2.2. Muhiddin Dinçsoy'un 1936 Teftişi	179
6.3. Amasya Milletvekili Müfettiş Esat Uras'ın Teftişleri	181
6.3.1. Esat Uras'ın 1939 Teftişi	181
6.3.2. Esat Uras'ın 1940 Teftişi	183
6.3.3. Esat Uras'ın 1941 Teftişleri	187
6.3.4. Esat Uras'ın 1942 Teftişleri	190

7. BÖLÜM: ÇANKIRI MEBUSLARININ VİLAYETTE YAPTIĞI

TETKİKLER..... **196**

7.1. Çankırı Mebuslarından Avni Doğan ile Dr. Akif Arkan'ın 1942 Yılı Başında Çankırı'da Yaptıkları Tetkikler	196
7.1.1. Kereste ve Yakacak İşlerine İlişkin Tespitler	196
7.1.2. Tren Seferlerine İlişkin Tespitler	197
7.1.3. Dâhiliye Vekâletine İlişkin Tespitler	197
7.1.4. Nafia Vekâletine İlişkin Tespitler	197
7.1.5. İnhisarlar Vekâletine İlişkin Tespitler	198
7.1.6. Maarif Vekâletine İlişkin Tespitler	198

7.1.7. Dilek ve Temenniler	199
7.2. Çankırı Mebuslarından Avni Doğan, Fazıl Nazmi Örkün ve Dr. Akif Arkan'ın 1942 Yılı Sonuna Doğru Çankırı'da Yaptıkları Tetkikler	199
7.2.1. Milli Müdafaa Vekâletine İlişkin Tespitler	199
7.2.2. Nafia Vekâletine İlişkin Tespitler	200
7.2.2.1. Nafia Vekâleti'nin Cevap Yazısı	200
7.2.3. Dâhiliye Vekâletine İlişkin Tespitler	200
7.2.3.1. Dâhiliye Vekâletinin Cevap Yazısı	201
7.2.4. Münakalat Vekâletine İlişkin Tespitler	201
7.2.4.1. Münakalat Vekâleti'nin Cevap Yazısı	202
7.2.5. Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâletine İlişkin Tespitler	202
7.2.5.1. Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâleti'nin Cevap Yazısı	202
7.2.6. Gümrük ve İnhisarlar Vekâletine İlişkin Tespitler	203
7.2.6.1. Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin Cevap Yazısı	203
SONUÇ VE ÖNERİLER	205
KAYNAKÇA	211
EKLER	221
ÖZGEÇMİŞ	244

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım [*Çankırı'da Siyasal Hayat (1923 – 1945)*] adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlâk ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

24 / 07 / 2013

Sait Zübeyir GÜLEŞEN

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[Sait Zübeyir GÜLEŞEN] tarafından hazırlanan *[Çankırı'da Siyasal Hayat (1923 – 1945)]* başlıklı bu çalışma, *[24/07/2013]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliğiyle]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *[Tarih]* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Yüksel ÖZGEN İmza:

Danışman : Doç. Dr. İsmet ÜZEN İmza:

Üye : Yrd. Doç. Dr. Aydın EFE İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 12 / 07 / 2013 tarih ve 2013/14 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Hasan AKÇA

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Çankırı'nın 1923 – 1945 yılları arası siyasal durumu, özellikle tek parti dönemi Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) iktidarının Çankırı'daki teşkilatlanması, seçim faaliyetleri ve yaptıkları icraatlar bu çalışmada yansıtılmaya çalışılmıştır. 1923'ten itibaren tek parti olarak siyaset sahnesinde yer alan CHF'nin ve kısa ömürlü bir siyasal hayat süren Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TPCF) ile Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)'nin Çankırı'daki siyasal macerasına da yer verilmiştir.

1923'ten itibaren Türkiye'nin yeni başkenti ve siyasetin en önemli merkezi durumuna gelen Ankara'nın hemen yanı başında bulunan bu küçük ve şirin şehir Çankırı, kurtuluş mücadelesinde gösterdiği azim ve gayretle milli mücadelenin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte ise, Türk siyasetine yön veren önemli siyaset adamlarının ve milletvekillerinin yetiştiği ve görev yaptığı Çankırı'nın, 1923 – 1945 yılları arası siyasal hayatının aydınlatılması bu yönden büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışma 7 bölümden oluşmakta olup; 1. Bölüm, Çankırı'daki siyasi partilerin teşkilatlanmasından; 2. Bölüm, 1923 – 1945 arası Çankırı'daki genel ve yerel seçimler ile seçim sürecinin ve parti seçim propagandalarının yerel basındaki yansımalarından; 3. Bölüm, tek parti döneminde Çankırı milletvekilliği yapmış kişilerin kısaca özgeçmişlerinden; 4. Bölüm, CHP'nin Çankırı'daki ocak, nahiye, ilçe ve il merkezlerinde yaptıkları kongrelerden; 5. Bölüm, CHP'nin Çankırı'daki ocak, nahiye, ilçe ve il kongrelerinde dile getirilen kongre dileklerinden; 6. Bölüm, Ankara'dan görevlendirilen parti teftiş heyetinin Çankırı'daki CHP Teşkilatı ve bu teşkilatın yaptığı icraatlarla ilgili teftişlerinden; 7. Bölüm ise Çankırı milletvekillerinin yaptıkları incelemelerden bahsetmektedir.

Yapılan bu çalışma; Cumhuriyet Arşivi belgeleri, TBMM Zabıt Cerideleri, o dönemin Çankırı yerel gazetelerinden Duygu, Necat ve Çankırı Gazeteleri ile o dönemin Çankırı yerel mecmualarından Halk Yolu Mecmuası ve konu ile ilgili çeşitli tez, kitap ve makalelerden faydalanılarak oluşturulmuştur. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Çankırı'daki teşkilatlanması ile ilgili olarak ise -bir makale dışında-

hemen hemen hiçbir veri bulunamamıştır. CHP'nin Çankırı'daki kongreleri ile kongre dileklerinin birçoğuna ise arşiv belgeleri ile CHP kaynaklarından ulaşılmıştır. Dönemin genel ve yerel seçimlerine ait verilere ise daha çok yerel gazetelerden ve arşiv belgelerinden ulaşılmıştır. CHP Parti Teftişleri ile ilgili bilgiler ise arşiv belgelerinden elde edilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen, kitap ve dokümanlarını paylaşmakta hiç tereddüt etmeyen, sabırla beni yönlendiren ve motive eden değerli danışman hocam Doç Dr. İsmet ÜZEN'e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamın başından sonuna kadar her aşamasında desteğini ve yardımını her zaman yanımda hissettiğim sevgili eşim Tüley GÜLEŞEN'e de çok teşekkür ederim.

24 / 07 /2013

Sait Zübeyir GÜLEŞEN

**Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans
Tez Özeti**

Tezin Başlığı : Çankırı’da Siyasal Hayat (1923 – 1945)
Tezin Yazarı : Sait Zübeyir GÜLEŞEN
Danışman : Doç. Dr. İsmet ÜZEN
Anabilim Dalı: Tarih
Bilim Dalı : -
Kabul Tarihi : 24.07.2013
Sayfa Sayısı : 14 (ön kısım) + 220 (tez) + 26 (ekler)
<p>Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte tek parti döneminin yaşandığı 1945 yılına kadarki süreçte, Çankırı’da siyasal alanda yaşanan gelişmeler, özellikle tek parti döneminin değişmez iktidarı CHP’nin Çankırı’daki örgütlenmesi ve faaliyetleri bu çalışmada aktarılmaya çalışılmıştır. Çankırı’daki hâkim siyasal güç olarak karşımıza çıkan CHP, parti örgütlenmesini köyünden il merkezine kadar silsile yoluyla her yerde yaygınlaştırmıştı. Zaten kısa ömürlü olan muhalefet ise bu örgütlenme ve otoriter güç karşısında fazla bir etkinlik gösterememiştir. Çankırı yerel basını ise iktidardan yana bir tavır sergilediğinden dolayı muhalefetin Çankırı’da varlık gösterebilme şansı olamamıştır.</p> <p>Çankırı’daki tüm ocak, nahiye ve ilçeler ile il merkezinde belirli periyotlarla kongreler yapan CHP, örgüt kademesini de bu sayede oluşturmuş oluyordu. Bu kongreler vasıtasıyla, en küçük yerleşim birimden başlayarak halkın dilek ve talepleri, bir üst yerleşim biriminin kongresine taşınıyor, en son olarak il kongresine gelen bu dilekler burada görüşülerek Ankara’ya, oradan da ilgili bakanlıklara ulaştırılıyordu. Bu şekilde halkın ihtiyaç ve istekleri belirlenmeye ve az da olsa cevaplandırılmaya çalışılıyordu.</p> <p>CHP Genel Merkezi’nden gönderilen müfettişler aracılığı ile ise, Çankırı CHP Parti Teşkilatı ilgili tüzüğe göre belirli aralıklarla denetleniyordu. Denetlemeler sonucunda görülen eksiklikler CHP Genel Merkezi’ndeki ilgili büroya iletiliyor, genel merkezdeki bu büro ise Çankırı CHP İl Teşkilatı’nı bu eksikliklerin giderilmesi yönünde uyarıyordu.</p>
Anahtar Kelimeler: Tek Parti Dönemi, Çankırı, Cumhuriyet Halk Partisi, Kongreler, Siyasi Hayat

Çankırı Karatekin University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Political Life in Çankırı (1923 – 1945)
Author :Sait Zübeyir GÜLEŞEN
Supervisor :Assoc. Prof. Dr. İsmet ÜZEN
Department :History
Sub-field : -
Date of Acception: 24.07.2013
Total Pages : 14 (forepart) + 220 (thesis) + 26 (appendix)
<p>It is explained that the political development, especially the organization and the activities of CHP which was the unchangeable government of the one party period in Çankırı, in the one party period of time which was from the declaration of Republic to 1945, in that thesis. CHP, the dominant political power in Çankırı, organized in everywhere from the villages to the city centre of Çankırı. Short-lived opposition parties couldn't be effective against the authoritarian power of CHP in Çankırı. Because of that the local press in Çankırı was on the government's side, the opposition parties even had no chance to do something in Çankırı.</p> <p>CHP created its organizational system through its congresses in all villages, townships, districts and the center of Çankırı. By means of these congresses, the wishes and requests of the people in Çankırı would be made list and would be sent to upper congresses step by step. Those wishes and requests would lastly come to the congress of city. After those wishes and requests were under debate in the congress of city, they would be sent to Ankara to be distributed to the relevant ministries. In this way, requests and needs of the people would be tried to be determined and replied even if just a bit.</p> <p>The party organization of CHP in Çankırı would periodically be inspected according to its party bylaws by the inspectors sent from the party headquarters. The deficiencies of CHP in Çankırı detected by the inspections would be sent to the relevant office in the party headquarters. This office in the party headquarters would warn the party organization of CHP in Çankırı to supply their deficiencies.</p>
Keywords: One Party Period, Çankırı, Cumhuriyet Halk Party, Congresses, Political Life

KISALTMALAR

a.g.b.	Adı geçen bildiri
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ev.	Çeviren
Haz.	Yayına Hazırlayan
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı
T.B.M.M.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TPCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
t.y.	Tarih Yok

TABLO LİSTESİ

<u>Tablo No.</u>		<u>Sayfa</u>
Tablo 1:	Tek Parti Döneminde Seçimlere Katılma Oranları	33
Tablo 2:	Çankırı'nın Tek Parti Döneminde Çıkardığı Milletvekili Sayıları	37
Tablo 3:	1923 Milletvekili Seçimlerinde Müdafaa-i Hukuk Adaylarının Aldığı Oylar	42
Tablo 4:	1935 Seçimlerinde Çankırı Halkının Müntehibi Sanileri Seçmek Üzere İkamet Ettikleri Mahallere Göre Oy Kullanacakları Yer Ve Günler	51
Tablo 5:	Çankırı Merkez İle Ilgaz Ve Çerkeş Kazalarından 1943 Mebus Seçimlerine (1943 Genel Seçimlerine) Katılanların Ve Katılmayanların Sayısı	60
Tablo 6:	1930 Çankırı Belediye Meclisi Seçimlerini Kazananların Listesi	69
Tablo 7:	10 Mart 1931 Salı Günü Seçilen İl Daimi Encümen Azaları	73
Tablo 8:	Tek Parti Dönemi Boyunca CHP Kurultaylarına Katılan Milletvekillerinin (Genel Merkez Temsilcilerinin) Ve Delegelerinin (Taşra Temsilcilerinin) Katılımı Ve Bunların Birbirine Oranı	111
Tablo 9:	Tek Parti Yönetimi Döneminde CHP'nin 1931 Ve 1935 Tüzüklerine Göre Parti Örgütlenmesi	112
Tablo 10:	1935 Yılı Çankırı Ve İlçelerinin Nüfusu Ve Partiye Kayıtlı Üye Sayıları	178

GİRİŞ

Tanzimat döneminde batı fikirlerinden ve özellikle Fransız düşüncesinden önemli ölçüde etkilenen Osmanlı aydınları arasında 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren “hürriyet, adalet, eşitlik, toplumsal dayanışma, parlamento” gibi kavramlar fikrî olarak yerleşme başladı. Tanzimat’la birlikte yeşermeye başlayan Anayasal devlet fikrinin etkisiyle birlikte Osmanlı’nın siyasal sisteminin değiştirilmesine yönelik örgütlenmeler de başlamış oluyordu. Bu örgütlenmelerden ilki 1865 yılında kurulan “*Genç Osmanlılar Cemiyeti*” idi.

1870’lerden sonra Anayasa tartışmalarının yoğunlaştığı bu dönemde Mithat Paşa Meşrutiyetçi görüşün başlıca temsilcisi olarak ön plana çıktı. 1876’da Abdülaziz’in tahttan indirilmesiyle Mithat Paşa devlet yönetiminde egemen güç konumuna geldi. V. Murat tahttan indirilerek, Meşrutiyet’i ilan edeceğine söz veren II. Abdülhamit 31 Ağustos 1876’da tahta geçirildi. Abdülhamit tarafından, 23 Aralık 1876’da, ilk Osmanlı Anayasası olan Kanun-ı Esasî ilan edildi ve ilk Türk parlamentosu 1877 yılının ilk aylarında toplandı. II. Abdülhamit’in gözetimi altında Mithat Paşa’nın başkanlığını yaptığı "*Cemiyet-i Mahsusa*" adındaki bir kurul tarafından hazırlanan Anayasa, 119 maddeden oluşuyordu. İlk 5 maddesi padişahın hak ve sorumluluklarını tanımlıyordu. Anayasada yer alan hak, özgürlük, adalet ve eşitlik kavramlarının yanı sıra dikkat çeken madde, Meclis-i Mebusan ve Heyet-i Ayan’dan oluşan iki meclisin bir araya gelmesiyle kurulan bir Meclis-i Umumî’nin oluşturulmasıydı. Meclis-i Mebusan üyeleri "*Talimat-ı Muvakkate*" adlı geçici yasaya göre halk tarafından seçimle iş başına gelmekte iken; Heyet-i Ayan ise padişah tarafından belirlenen vekillerden oluşuyordu.

1877 Şubatında, ülke çapında genel seçimlerin yapılmasından sonra oluşturulan Meclis-i Umumi 19 Mart 1877’de açıldı. İlk toplantı Dolmabahçe Sarayı’nda yapıldı. Mecliste 69 Müslim ve 46 gayrimüslim mebus vardı. Meclis başkanlığına Ahmet Vefik Paşa atandı. Ancak 1877 yılında Rusya ile patlak veren Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) bir yıl boyunca meclis müzakerelerini gölgeledi. Osmanlı ordusunun yenilgiye uğraması üzerine ise 13 Şubat 1878’de II. Abdülhamit Kanun-i Esasî’nin 113. maddesine binaen meclisi süresiz olarak tatil etti. Bu süreç

1908'de 2. Meşrutiyet'in ilanına kadar devam etti. Meclis-i Mebusan'ın kapatılması, hakların kaldırılması, basına sansür uygulanması vb. gibi uygulamaların olduğu bu dönemde Kanuni Esasi ise resmen yürürlükte kaldı. Meşrutî yönetimin tekrar getirilmesi için İbrahim Temo, İshak Sükûti, Abdullah Cevdet, Mehmet Reşit ve Hüseyinzade Ali adlı beş tıp öğrencisi bir araya gelerek "*İttihad-ı Osmani*" adlı bir gizli cemiyet kurdular. Küçük ve gizli bir cemiyetten zamanla büyük bir cemiyete dönüşen İttihad-ı Osmani'ye katılım gitgide artarak adını "*İttihat ve Terakki Cemiyeti*" olarak değiştirdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC)'nin kurucuları olan Jön Türklerin en derin özlemleri hürriyet değil Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını durdurmaktı.¹ Cemiyetin amaçları "Programımız" başlığıyla 3 Aralık 1895'te Meşveret Gazetesi'nde yayınlandı.

İTC, Meşrutiyetin tekrar ilan edilmesi için Resne'de dağa çıktı. Bu isyan üzerine II. Abdülhamit 24 Temmuz 1908'de yayımladığı bir tebliğle 1876 Anayasası'nı yeniden yürürlüğe koydu. Yeni Anayasanın yürürlüğe girmesinin ardından seçim sürecine girildi. İki dereceli seçim sisteminin uygulandığı 1908 seçimlerine İTC ile Ahrar fırkalarının katılması nedeniyle bu seçim demokrasi tarihimizde çok partili ilk seçim olarak değerlendirilebilir. Bu seçimlerde İTC'nin iktidarı doğrudan ele alamaması; ancak, başka yollardan iktidarı kontrol etmesi ve yönlendirmesi, daha çok Türkçü ve merkezîyetçi politikası, gayri Türk unsurların tepkisini çekmişti. Ayrıca laik, pozitivist, materyalist imajı ve mason teşkilatları ile olan ilişkisinden dolayı da muhafazakâr kesimin tepkisini doğurmuştu. Bu durum İTC'ye karşı doğal bir muhalefetin oluşmasına zemin hazırlamıştı.

Mecliste çoğunluğu oluşturan İTC mensubu mebuslar, 13 Şubat 1909'da Kâmil Paşa Hükümeti'ni istifaya zorlayarak, Hüseyin Hilmi Paşa Başbakanlığında Osmanlı tarihinin ilk parlamenter tabanlı hükümetinin kurulmasını sağladılar. Anayasada, Parlamenter rejimin yanı sıra kamu hak ve hürriyetleri bakımından olumlu adımlar atılmış; padişahın yetkilerinde de bazı kısıtlamalara gidilmişti. 7

¹ Geniş bilgi için bkz. Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008; Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1995; Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2001.

Nisan 1909'da Serbesti Gazetesi'nin Liberal editörü Hasan Fehmi Bey'in öldürülmesi ise, zaten muhalefetin ve padişahın tepkisini çeken İTC'ni olayın şüpheli faili konumuna getirmişti. İTC ise, artık gizli bir oluşum olmadığını, olağan bir siyasi partiye dönüştüğünü tekrarlamıştı. Bu olaydan bir ay sonra önemli bir isyan patlak vermişti. Bu isyan, Rumi: 31 Mart 1325 (Miladi: 13 Nisan 1909) tarihinde gerçekleşen ünlü 31 Mart olayıydı. 31 Mart olayı önce Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelmesiyle bastırılmış ve sıkıyönetim ilan edilmişti.² İTC, II. Abdülhamit'i bu ayaklanmadan sorumlu tutarak tahttan indirilmesine ve yaşlı şehzade Mehmed Reşâd Efendi'nin V. Mehmed (*Sultan Reşâd*) adıyla yerine geçirilmesine karar vermişti. Ağustos 1909'da yapılan Kanun-i Esasi değişikliğiyle siyasi güç meclisin tekeline alınmıştı.

31 Mart olayı ve ardından ilan edilen örfi idare 1909 yılının Nisan ayından, 1912 yılının Temmuz ayına kadar sürmüştü. Meşrutiyet, tekrar ilan edilmesine rağmen, 1919'a kadar örfi idare rejimi altında yaşamıştı. Örfi idareli Meşrutiyet, askeri bir Meşrutiyet olmuştu. İttihatçılarla orduyu bütünleştiren bir araç durumuna gelmişti. Örfi idare, Divanı Harp dediğimiz özel mahkemelerle yürütülmekteydi. Ayrıca muhalefetin kontrol edilmesi ve hürriyetlerin kısıtlanmasında etkili olarak kullanılmıştı.³

İTC'nin baskısının ağırlıklı olarak hissedildiği eli sopalı seçim olarak adlandırılan 1912 Genel Seçimleri partiler arası çekişmeler, çıkar ilişkileri, seçimlerin sonuçları ve ileriye yönelik etkileri bakımından önemlidir. Özellikle 1911-1913 arası dönemde iki önemli parti dikkat çekmekteydi. İTC ile Hürriyet ve İtilaf Fırkasının aralarındaki çekişmeler, birbirleri hakkında suçlayıcı ve sert ifadeler kullanmalarına hatta kanlı olayların dahi gerçekleşmesine sahne olmuştu. İTC'nin iktidarı elinde tutabilmek uğruna yaptığı despotik ve illegal uygulamalar, ordunun desteği ve sıkıyönetim uygulamalarıyla yönetimde devamlılığı sağlama mücadelesi; muhalefetin ise İTC'nin bu uygulamalarına karşı her fırsatta yönelttiği sert ifade ve eleştiriler bu dönemde çok sıcak bir siyaset gündeminin yaşandığını göstermekteydi.

² Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev: Boğaç Babür Turna), 3. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009, s. 292.

³ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler - 2. Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, 1. Cilt, 2. Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 316-317.

1912 genel seçimlerinde seçilen 270 mebustan sadece 6'sı muhalifti. Bu sonuçlar muhalefeti büyük bir düş kırıklığına uğratmıştı. Dolayısıyla, muhalefet yine darbe düşünmeye başladı. Halaskâr Zabitan (Kurtarıcı Subaylar) adıyla, İTC iktidarına son vermeyi hedefleyen bir örgüt ortaya çıktı. 16 Temmuz 1912'de, Halaskâr Zabitan grubunun muhtırası üzerine Sait Paşa başkanlığındaki İTC kabinesi istifa etmek zorunda kaldı. Kurulan yeni hükümet ise İTC aleyhtarlığına başladı. Ağustos başında Mebusan Meclisi dağıtıldı. İTC'nin Meclis'i kolay dağıtmak için giriştiği Kanun-u Esasi değişikliği, şimdi kendi aleyhinde işletilmiş oluyordu.⁴

Ekim 1912'de çıkan Balkan Savaşı'nın kısa zamanda hezimete dönüşmesi üzerine şiddetli bir milliyetçilik politikası benimseyen İTC, yenilginin suçunu hükümete yükledi. 23 Ocak 1913'te Enver Paşa öncülüğündeki silahlı grup, Bâb-ı Âli'de toplantı halindeki hükümeti basarak, Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'yı öldürdü. Sadrazam Kâmil Paşa'yı ise silah zoruyla tehdit ederek istifaya zorladılar. Tarihe ünlü Bâb-ı Âli Baskını olarak geçen askeri darbeyle İTC iktidarı ele geçirmiş oldu. Sait Halim Paşa sadrazamlığında kapsamlı bir otoriter yönetim kuruldu. Enver, Talat ve Cemal Paşalar da partinin önderleri oldu.

Kanûn-ı Esâsî'de ise 1914'te iki, 1916'da üç ve 1918'de bir kez olmak üzere toplam 6 kez değişiklik yapılmıştı. Değişikliklerin çoğu hükümet kararıyla seçimlerin yenilenmesi, ertelenmesi ve Meclisin feshi ile ilgili değişikliklerdi.

1914 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti, yönetimdeki İTC'nin etkisiyle Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na katılmış ve yenilgiyle sonuçlanan bu savaş Osmanlı Devleti'nin ve İTC'nin sonunu hazırlamıştı. Altı yıl süren II. Meşrutiyet'in üçüncü Meclis-i Mebusan'ı, son toplantısını da 19 Aralık 1918'de yapmış ve 21 Aralık 1918'de Meclis feshedilmişti.⁵ Ancak ülkenin içinde bulunduğu işgal koşullarından ötürü Anayasa'nın emrettiği yeni seçim yaklaşık bir yıl süreyle yapılamamıştı. Mütareke dönemi olarak adlandırılan bu devre siyasî partilerin ve siyasî teşkilatların çok fazla olduğu bir dönemdi. Özellikle işgallerin arttığı bu

⁴ Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980*, 1. Cilt, Yenigün haber Ajansı, İstanbul 1997, s. 84-87.

⁵ Tefik Çavdar, *İttihat ve Terakki*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 108, 115.

dönemde milli varlığa zararlı ve yararlı (Kuvayi Milliye) birçok cemiyet bu dönemde faaliyet göstermişti.⁶

Atatürk'ün kurtuluş mücadelesini başlatmak üzere 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışının ardından kongreler süreci başlamış, Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)'nin da ilk kongresi olarak kabul edilen Sivas Kongresi'yle bütün cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında birleştirilmişti. Sivas Kongresinin ardından Amasya Görüşmeleri'nde alınan karar gereği Ali Rıza Paşa Hükümeti Mebusan Meclisi'nin toplanmasını kabul etmişti. Meclis seçimlerinin yapılmasına başlandı. 1919 Genel Seçimleri, Osmanlı Devleti'nin altıncı ve son genel seçimi olmuş, ülkenin içinde bulunduğu tüm olumsuzluklara rağmen sakin bir ortam içinde geçmişti. Seçimi ezici çoğunlukla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adayları kazanmıştı. Mustafa Kemal Paşa da yapılan seçimlerde Erzurum'dan adaylığını koymuş ve kazanmıştı. 12 Ocak 1920'de toplanan Meclis, 28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli Beyannamesi'ni oybirliği ile kabul etti. Bunun üzerine 16 Mart'ta Müttefik Devletler İstanbul'u geçici askerî işgal altına alarak Rauf Bey'i ve bazı mebusları tutukladı. 18 Mart'ta toplanan Meclis kendini süresiz olarak tatil etti. 11 Nisan'da Padişah Mehmet Vahdettin Meclisi resmen feshetti.

İstanbul'un işgali üzerine Mustafa Kemal Paşa ünlü 19 Mart 1920 tarihli bir bildiri yayımlayarak Ankara'da bir Meclisin açılacağını duyurdu. 21 Nisan 1920'de ise bütün memlekete yaptığı tebligat metniyle, 23 Nisan 1920 Cuma günü Hacı Bayram Veli Cami-i Şerifinde tüm Milletvekillerinin katılımıyla kılınacak Cuma Namazının ardından yapılacak dini merasim ve askeri törenlerle yeni Meclis'in açılacağını bildirmişti. 22 Nisan 1920'de yaptığı diğer bir tebligatında ise, devletin tüm makamlarıyla bütün milletin tek merciinin Büyük Millet Meclisi olacağını belirtmişti.⁷

Yeni Meclis, 20 Ocak 1921'de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu kabul etmişti. 1921 Anayasası olarak da adlandırılan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, hazırlanış ve şekli yapısı bakımından diğer anayasalara oranla daha kısa olup Kurtuluş Savaşı'nın

⁶ Geniş bilgi için bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler - Mütareke Dönemi 1918-1922*, 2. Cilt, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986. s. 31-34.

⁷ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Öteki yayıncılık, Ankara 2010, s. 295-296.

olağanüstü şartlarını yansıtıyordu. Bu Anayasaya göre egemenlik ulusa aitti. Kuvvetler birliği ilkesi benimsenmişti. Meclis Başkanı hükümetin de Başkanıydı. 1876 Kanun-i Esasi'nin, 1921 Anayasası ile çelişki teşkil etmeyen hükümleri ise eskiden olduğu gibi yürürlükte kalmaya devam etmişti. 1 Kasım 1922'de TBMM tarafından saltanat kaldırılmış ve İstanbul hükümetinin hukuki varlığı son bulmuştu. Padişah VI. Mehmet Vahdettin'in yerine ise 19 Kasım'da TBMM, veliaht Abdülmecit Efendi'yi halife ilan etmişti.

Kurtuluş Savaşındaki cephelerde elde edilen başarıların ardından 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Anlaşması imzalanmış ve Lozan Barış Konferansı'yla barış görüşmelerine başlanmıştı. Uzun görüşmeler sonunda 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması kabul edilmişti. Saltanatın kaldırılmasının ve Lozan Antlaşması'nın ardından TBMM'de en çok tartışılan konulardan biri, yeni devletin niteliği sorunuydu. Meclis Başkanı, aynı zamanda hükümet başkanlığı da yapıyordu. Bu sistemde devlet başkanlığı boş görünüyordu. Ayrıca, Bakanlar Kurulunun her üyesi için de ayrı ayrı oylama yapılıyordu. Bu durum ise hükümet kurulmasını zorlaştırıyordu. Bu sebepten yeni devlet rejiminin acilen belirlenmesi gerekiyordu. 29 Ekim 1923 günü Atatürk, milletvekilleri ile görüştüktan sonra taslağı hazırlanan "*Cumhuriyet*" önergesini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verdi. Meclis önergeyi kabul etti. Böylece, Türkiye devletinin yeni yönetim biçimi "*Cumhuriyet*" olarak; adı da "*Türkiye Cumhuriyeti Devleti*" olarak belirlendi. Atatürk, kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, ilk Cumhurbaşkanı seçildi.⁸

1921 Anayasası'nda yapılan değişiklikle devletin yönetim şekli ve rejimi belirlenmiş, meclis hükümeti sisteminden kabine sistemine geçilmişti. Ancak, değişen şartlara ve yapılan yeniliklere uygun olarak daha ayrıntılı bir Anayasa'ya ihtiyaç duyulmaktaydı. Yeni Anayasa'ya ilgili olarak Mecliste yapılan görüşmeler sonucunda 20 Nisan 1924'te yeni bir anayasa kabul edildi. 1924 Anayasası olarak adlandırılan bu anayasa ile, 1876 Kanun-i Esasi ve 1921 Anayasası (Teşkilatı Esasiye Kanunu) hükümleri tamamen yürürlükten kaldırılmış oldu.

⁸ Atatürk, *a.g.e.*, s. 540-541.

Çankırı'da siyasal hayat konusunda canlı bir dönem yaşanmadığını, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TPCF)'nin kurulma potansiyelinin olduğunu ama gerçekleşmediğini, Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)'nin ise 2-3 aylık bir hayat bulduğunu görüyoruz. Bu nedenle 1923 – 1945 arasında daha çok, neredeyse tamamen CHP'nin siyasal hayatı söz konusudur. Bu yönüyle çalışmamız daha çok Çankırı'daki CHP'nin siyasi hayatı şeklinde olmak zorunda kalmıştır. Bu durum sadece Çankırı'ya özgü değil, tüm Türkiye vilayetlerinde yaşanan bir gerçekliktir.

1. BÖLÜM

ÇANKIRI'DA SİYASAL PARTİLER

1.1. Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kurulan cemiyetler 4 Eylül 1919 tarihli Sivas Kongresi'nde *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti* adı altında birleşmiştir. Atatürk bunu CHF'nin ilk kurultayı olarak kabul eder.⁹ Cumhuriyet Halk Fırkası, Atatürk tarafından *Halk Fırkası* adıyla 9 Eylül 1923'te kuruldu. 20 Kasım 1923'te de, *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, Halk Fırkası'nın bünyesine katıldı. CHF, 1923'ten itibaren büyük kongrelerde kabul ettiği parti nizamnameleriyle partisinin yapısını ve örgütlenmesini sağladı (Bkz. EK-5). CHF'nin örgütlendiği yerlerden birisi de Çankırı vilayetidir.

1.1.1. Çankırı'da CHF Örgütlenmesi

Milli Mücadele yıllarının başladığı dönemlerde önce bölgesel düzeyde savunma yapan, daha sonra ise Sivas Kongresiyle vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı için Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla birleştirilen bölgesel cemiyetlerden biri de Çankırı Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı idi. Çankırı Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı şu isimlerden oluşuyordu:¹⁰

Başkan: Balcızade Müftü Ata Efendi -Ata Ataberk- (1876 – 1932)

Üyeler: 1- Şeyh Hilmi Efendi (Din Alimi) -Hilmi Astarlıoğlu- (1876 – 1962)

2- Palancızade Hacı Şakir Efendi (Tüccar) -Şakir Palancıoğlu-
(1858 – 1930)

3- Dolmacızade Cemal Efendi (Belediye Başkanı) -Cemal Dolunay-
(1877 – 1937)

4- Dumluzade İsmail Efendi (Dava Vekili) -İsmail Dümelli- (1877 –

⁹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 370.

¹⁰ Fikri Demirok, "Çankırı Müdafaa-yı Hukuk Teşkilatı" [Bildiri], *Milli Mücadele İstiklal Yolu ve Çankırı*, 21-23 Ekim 2010, Çankırı, s. 431. Çankırlı Araştırmacı-Yazar Bahattin Ayhan'ın "Çankırı Tarih Kültür Turizm" adlı eserinde verdiği bilgilerde, Çankırı Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı üyelerinden Şeyhzade Hilmi Efendi (Hilmi Astarlıoğlu)'nin, aynı zamanda Encümeni Liva Azası olduğu bilgisi de verilmiştir. Ayrıca, yine Çankırı Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı üyelerinden Tüccar Palancızade Hacı Şakir Efendi (Şakir Palancıoğlu)'nin adı, eserde Plancızade Hacı Şükrü Efendi olarak yazılmış, mesleği ise, Meclis-i İdare Azası olarak belirtilmiştir. Bahattin Ayhan, *Çankırı Tarih Kültür Turizm*, Ankara 2007, s. 109; Bahattin Ayhan, *Çankırı ve İlçeleri*, Ankara 1988, s. 115.

1953)

5- Fevzizade Abdullah Efendi -Abdullah Çavuş- (?)¹¹

6- Saraçzade Hasan Efendi (Katip Veznedar – Çankırı Bayındırlık
Müdürlüğü'nde Memur) (1877 – 1945)

Çankırı Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı (1919-1923)'nin amaçları ise, Çankırı halkının Kuva-yi Milliye Hareketine katılmasını sağlamak, vatani işgalden kurtarmak, İnebolu'dan gelen silah ve cephaneyi Ankara'ya ulaştırmak, askerin çorap ve fanila ihtiyacını karşılamak, 14 yaşından büyük erkek nüfusun orduya katılmasını sağlamak, cepheden gelen yaralıları tedavi etmek ve ordunun binek atı ve yiyecek ihtiyacını temin etmektir.¹²

Çankırı'da çıkan 30 Haziran 1339 (1923) tarihli Halk Yolu Dergisi¹³'nde Tahsin Nahid, 21 Haziran 1339 (1923) tarihli “İnkılabımıza Da'ir” adlı makalesinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Halk Fırkası ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“...Faaliyet devresine intikal etmek ve milletin saadet ve bahtiyarlığını temin eylemek gaye-i kıymetdarıyla meydana atılan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Halk Fırkası mü'esses ve mensubini

¹¹ Alıntı yaptığımız Fikri Demirok'un “Çankırı Müdafaa-yı Hukuk Teşkilatı” adlı bildirisinde Fevzizade Abdullah Efendi (Abdullah Çavuş)'nin doğum ve ölüm tarihi ile ilgili herhangi bir tarih belirtilmemiştir. Sadece “1927 yılında hayatta” şeklinde bir bilgiye yer verilmiştir. Demirok, *a.g.m.*, s. 431.

¹² Demirok, *a.g.m.*, s. 431.

¹³ Halk Yolu Dergisi, Çankırı'da Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kemal Cenab önderliğinde, Tahsin Nahid'in müdürlüğünde çıkarılan bir yerel mecmuadır. Kendisini dönemin ilmi, fenni, edebi ve içtimai mecmualarından birisi olarak niteleyen mecmua “Halk Yolu Hakkın Yoludur” sloganıyla 15 günde bir çıkmıştır. İlk sayısı 15 Şubat 1923 (1339)'te yani Cumhuriyet'in ilanından önce çıkmış olup 28 Şubat 1927'ye kadar 5 sene boyunca mecmuanın yayınına devam edilmiştir. Demet Cansız, “Çankırı'da Bir Kültür Dergisi Halk Yolu”, *Milli Mücadele İstiklal Yolu ve Çankırı – V. Çankırı Kültürü Bilgi şöleni Bildirileri*, Çankırı 21-23 Ekim 2010, s. 503. Mecmuanın tüm nüshalarını görmek için bkz. Demet Cansız, *Halk Yolu Mecmuası (1923-1927)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2 Cilt, İstanbul 2011. Mecmuanın maksat ve gayesi, ilk sayısında şu şekilde belirtilmiştir: “Din ve milliyet umdelerinin tahrir eylediği çerçeve dahilinde halkımızın hayat umumiyesinde irfan ve terfi mefkurelerinin yapılması gayeyi teşkil etmektedir. Çankırı'da bu gaye ile birinci defa olarak neşrine başlanılan bu mecmua kuvvet ve şerefini halktan alacaktır. “Halk Yolu” halka yine ait ve raci' olan o İlahi kuvvet ve şerefle gayesini elde edebilirse ne mutlu!..” *Halk Yolu Dergisi*, (15 Şubat 1339 [1923]), Sayı 1, s. 1. Halk Yolu Dergisi'nin 1923-1925 yıllarına ait sayılarına, Ankara Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Bölümü'nden ulaşabilmekteyiz. Ayrıca Çankırı Belediyesi Dr. Rıfki Kamil Urgan Çankırı Araştırmaları Merkezi arşivinde de 1923-1927 yılları arası derginin birçok sayısının nüshaları bulunmaktadır.

halkça tecrübe edilmiş zatlardır. Cephe ve ordu hareketlerinde bütün bir yokluk içinde harika-engiz varlıkları gösterenler, eski idare-i maslahat siyasetini birine 'Hak, adl ve vicdan' üzerine mü'esses hür ve hakiki bir siyaset getirerek 'hakim devletler' karşısında Türk metalibini – Türk ve vahdet ve imanına istinad ederek – cesurane, metinane ve merdane müdafı'a edenler, Allah'a ve imana dayanarak taksim olunan, parçalanan, topundan, tüfenginden ve münevverlerinden mahrum edilen bir yurdu, her türlü alçakça teklifleri çekinmeyerek, tepeleyerek asri ve yeni bir devlet kuranlar ve bu suretle milli saltanatı elde edenler, şüphesiz vatan ve millet için en çok samimi, en çok fedakar adamlardır. Tecrübe ve zaman bize bu neticeyi verdi. Bu çok samimi ve fedakar zevatın memleket işlerine ait umdeleri, hastalığın mahiyeti hadakatle teşhis ve teşrih edildikten sonra kat'iyetle ve etraflıca yazılan reçeteler gibidir.

Umdeler milletin ruhi ve maddi ihtiyacatı en yakından ve içinden tetkik edilerek yazılmıştır.

Ve ruhi, ictima'i hars kaynaklarımızdır.

Tecrübeli dimağlar ve fa'al eller, bu hazineleri meydana çıkararak yeni hayatı esaslı surette te'min edeceklerdir. İnkılabımız umdelerin tatbikiyle feyizkar ve semeredar esaslı bir şekle girecektir. Ve ancak inkılabımız bu suretle ikmal edilecektir...''¹⁴

12 Ocak 1920'de toplanan Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Behçet Bey (1865-1948) ve Hacı Tevfik Bey Çankırı'yı temsil etmekteydi. 18 Mart 1920'de İtilaf Devletleri tarafından Meclisin dağıtılması üzerine her ikisi de 23 Nisan 1920'de toplanan T.B.M.M. toplantılarına katıldı. Kadızadelerden Hilmi Efendi'nin oğlu, şair ve hiciv ustası Behçet Kutlu¹⁵ ilk T.B.M.M.'nde Adalet Bakanı oldu.

Cumhuriyetin ilan edildiği 23 Nisan 1920'de açılan Birinci TBMM'nde Adalet Bakanı olan Behçet Kutlu, Hilmi Efendi Zadeoğlu, İstanbul Meclis-i

¹⁴ Tahsin Nahid, "İnkılabımıza Da'ir", *Halk Yolu Mecmuası*, (30 Haziran 1339 [1923]), Sayı 10, Kengiri Matbaası, s. 138-139.

¹⁵ Behçet Kutlu, ilk T.B.M.M.'de Adalet Bakanı olmasının yanı sıra Milli Mücadele sonrası Çankırlı ilk Bakan'dır. Ayhan, (2007), s. 109.

Mebusanı'ndan gelme Müştak Torba İstihkam Zabiti Neşet Akkor, Hüseyin Nazmi Efendioğlu, mülkiye mesleğinden Kastamonu İstiklal Mahkemesi üyesi Kanuni Esasi Encümeni Kâtibi Sait Üçok Hacışeyhoğlu, Ümraniye mahallesinden Tüccar Tahir Efendi, İstanbul Meclis-i Mebusanı'ndan gelme Tevfik Durlanık, Müderris ve Konya İstiklal Mahkemesi üyesi Ziya İsfendiyaroğlu ve Mehmet Fethioğlu Çankırı'yı temsil etmekteydi.¹⁶

1930 tarihinde yazıldığı anlaşılan imzasız ve tarihsiz bir raporda CHF Çankırı teşkilatına ilişkin bilgiler bulunmaktaydı. Bu raporda Çankırı halkının çoğunlukla CHF'ye bağlı olduğu, birkaç şahıs dışında köylerdeki ve nahiyelerdeki halkın büyük çoğunluğunun CHF teşkilatı etrafında toplandığı, Çankırı ve Çerkeş'te sınırlı sayıda kimselerin ise SCF'nin kurulmasıyla alakadar olduğu belirtilmişti. Raporda CHF'nin Çerkeş'teki durumu ile ilgili olarak daha ayrıntılı bilgiler yer almıştır. Buna göre, Çerkeş'te CHF'nin zayıf görülmesinin sebebi, iki şahıs arasında süregelen şahsi kırgınlıktı. Bu zatlar Hafız Ahmet ve Hacı Ahmet Efendi idi. İkisinin de ailevi ve ticari münasebetler dolayısıyla dostları ve düşmanları vardı. Çerkeş seçimlerinde sürekli bu iki şahıs ve bu iki şahsın adamları çarpışıyordu. Bir, iki defa barıştırılan bu zatlar yine birbirlerinin aleyhinde idiler. Namzetlik (Adaylık) Usulü kalkıp da, CHF fırka teşkilatı için serbest seçim yapılınca, iki taraf da seçime katılarak, kuvvetlerini denemeye mecbur olmuşlardı. Görünüşe göre CHF Fırka Riyaseti'ne gelen Hafız Ahmet Efendi taraftarları çoktu. Karakter olarak kıyaslandığında Hafız Ahmet Efendi, Hacı Ahmet Efendi'den üstündü. Fakat her ikisinin de zayıf noktaları çoktu. Eski bir mültezim¹⁷ olan Hacı Ahmet Efendi bir ara bozgunculuğa ve dedikodu yapmaya çok müsait bir şahıstı. Eski Nakşibendi Şeyhi olan Hafız Ahmet Efendi de, hükmetmeyi ve benzersiz olmayı seven bir kişiydi. Rapordan açıkça anlaşıldığı gibi, CHF teşkilatının başına eski bir Nakşibendi Şeyhi'nin getirilmesine karşı olumsuz bir tepki verilmiyordu. Diğer yandan, imzasız ve tarihsiz olan bu raporda açıklandığına göre, CHF Çankırı teşkilatı yalnız seçimlerde işleyen bir oluşumdur. Ayrıca halkın aydınlatılması da acil bir ihtiyaçtı.¹⁸

¹⁶ Bahattin Ayhan, *Çankırı Tarihi*, Ankara 1998, s. 225.

¹⁷ Mültezim, kârı ve zararı kendisine ait olmak üzere, belirli bir fiyat üzerinden devlet hazinesine vergi vererek bir kısım yerlerin vergi gelirlerinin tahsilini üzerine alan kişidir. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1996, s. 1400.

¹⁸ Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 422-423.

1.1.2. CHF'nin Çankırı'daki Mal Varlığı

CHF'nin Çankırı'da kendisine ait bir fırka binası ve fırka tarafından kiralanmış özel idareye ait olan bir sinema binası vardı.¹⁹ Ayrıca Çerkeş ve Ilgaz kazalarında mülkiyeti partiye ait binalar da mevcuttu.²⁰ Amasya Mebusu ve CHP Ankara Bölgesi Müfettişi Esat Uras, 20.06.1942 tarihindeki teftiş raporunda Parti binalarının tapu kayıtlarının düzenli tutulduğunu belirtmişti. Ayrıca Çerkeş'te de partiye ait eski ve metruk bina tamirattan geçirilerek parti binası ve halkevtaı olarak kullanılmaya başlanmıştı.²¹

Gazi Mustafa Kemal de sahip olduğu bütün servetini Cumhuriyet Halk Fırkası'na bırakmak arzusunda olduğunu belirtmiş, kendisine ait bütün evlerin, emlak ve çiftliklerin CHF'na devri için gerekli kanuni işlemlerin yapılmasını emretmişti. Bu emirle beraber Fırka adına tapu senetleri tanzim edildi.²² CHF'nın 2. Büyük Kongresinde Mustafa Kemal servetinin hepsini Halk Fırkası'na bırakmış, Meclis'te bu durum alkışlarla karşılanmıştır.²³

1.2. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TPCF)

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TPCF), doğal bir muhalefet olarak 17 Kasım 1924 yılında kurulmuştu. İstanbul basınında "*Izdirabın ve hürriyetsizliğin doğurduğu çocuk*" olarak tabir edilen TPCF'nin isminde "Cumhuriyet" sözcüğünün yer alacağını anlaşıldığından sonra Halk Fırkası, 10 Kasım 1924'te partisinin grup toplantısında "Halk Fırkası"nın başına "Cumhuriyet" kelimesini ekleyerek TPCF'nin elinden bu kozu almıştı.²⁴ Yeni fırkanın kurucuları, Meclis içinde Mustafa Kemal'e karşı birleşen eski İttihatçılar ve Mustafa Kemal'in yakın silah arkadaşlarıydı.

¹⁹ BCA. 490.01.1688.866.1/8. Çankırı'da CHF'nin bina krokisi için bkz. EK-15.

²⁰ BCA. 490.01.1688.866.1/1-2.

²¹ BCA. 490.01.1575.413.1/8. 15 Aralık 1953'te Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından, onaylanarak yürürlüğe giren yasayla CHP'nin taşınır taşınmaz tüm mal varlığı hazineye devredilmiştir. Sadece parti binası ve Maliye Bakanlığı'nca kabul edilecek olanlar CHP'ye bırakılmıştır.

²² *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 1.

²³ *Duygu*, (17 Haziran 1933), s. 1.

²⁴ Esat Öz, *Türkiye'de Tek – Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923 – 1945)*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1992, s. 91, 94.

TPCF'nin İdare Heyeti Başkanı Kazım Karabekir Paşa, İkinci Başkanlar Dr. Adnan Adıvar ve Hüseyin Rauf Orbay (İstanbul), Umumi Kâtip Ali Fuat Paşa idi. Merkez heyeti üyeleri ise Rüştü Paşa (Erzurum), İsmail Canbulat Bey (İstanbul), Sabit Bey (Erzincan), Şükrü Bey (İzmit), Muhtar Bey (Trabzon), Halis Turgut Bey (Sivas), Necati Bey (Bursa), Faik Bey (Ordu)'den oluşuyordu.²⁵

TPCF'nin herhangi bir yayın organı yoktu. Ancak fırka, özellikle İstanbul basınında geniş bir destek bulmuştu. Parti örgütlenmesini ise henüz tamamlayamamıştı. Partinin taşra örgütlenmesi ile ilgili olarak da elimizde pek bilgi bulunmamaktadır. Fırkanın kısa yaşamı süresince genel seçim yapılmamıştı. Boşalan 13 mebusluk için yapılan ara seçimde ise, parti örgütlenmesini henüz tamamlayamadığından dolayı başarılı olamamıştı.²⁶

TPCF'nin kurulduğu gün partinin ilkelerini ve politikalarını ortaya koyan bir beyanname²⁷ yayınlanmıştı. Beyannamenin yayınlandığı gün TPCF Parti Programı²⁸ da halka sunulmuştu. Parti programında dikkat çeken maddeler bulunmaktaydı. Parti programında bireysel özgürlükler, liberal düşünce ve demokrasi temaları (madde 2) ön plana çıkmaktaydı. Ayrıca ilginç maddelerden biri olan, milletin açık vekâleti alınmadıkça anayasanın değiştirilmemesi (madde 5) maddesi, TPCF'nin bu konuda halktan özel bir yetki almadıkça radikal reformlara karşı olduğunu göstermekteydi.²⁹ Programın en ünlü maddesi olan ve partinin de kapatılmasına gerekçe olarak gösterilen "*Fırka, efkâr ve itikadat-ı diniyyeye hürmetkardır,*" (madde 6) ifadesi TPCF'nca kişi özgürlüklerini her alanda kutsal sayma ilkesinin bir uzantısı olarak gösterilmesine rağmen, CHF'nin radikal kesimi tarafından ise gericiğin ve irticanın

²⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler 1859-1952*, İstanbul 1952, s. 606; Erik Jan Zürcher, *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924 – 1925)*, (Çev: Gül Çağalı Güven), İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 96-97; Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908 – 1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1991, s. 114.

²⁶ Zürcher, *a.g.e.*, s. 97; Kabasakal, *a.g.e.*, s. 115.

²⁷ Beyannamenin tamamı için bkz. Zürcher, *a.g.e.*, s. 137-140; Tunaya, (1952), s. 615-616; Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek – Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923 – 1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s. 385-387.

²⁸ Parti program metninin tamamı için bkz. Zürcher, *a.g.e.*, s. 140-146; Tunaya, (1952), s. 616-620; Tunçay, *a.g.e.*, s. 387-392.

²⁹ Zürcher, *a.g.e.*, s. 141.

artmasına, dinin siyasete alet edilmesine gerekçe olarak gösterilerek partinin kapatılmasında önemli bir etken olmuştur.³⁰

TPCF Nizamnamesi ise 64 maddeden oluşmaktaydı. Nizamnamesinin ilk maddesi partinin kuruluş amacıyla ilgiliydi. 1. Maddesi: “*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, hâkimiyetin milletin kendisinde olduğu Cumhuriyet yönetimini güçlendirmek ve kanunların adaletli bir şekilde uygulanmasını temin ederek istikrar ve emniyeti sağlamak ve arttırmak, çağdaş milli medeniyet düzeyine ulaşmak için gerekli çalışmaları gerçekleştirmek amacıyla Cemiyetler Kanununa uygun olarak teşkil edilmiştir.*”³¹ şeklindeydi.

Fırkanın ilk ve tek kongresi olan İstanbul Kongresi, 14 Mayıs 1925 tarihinde, partinin kapatılmasından kısa bir müddet önce, İstanbul’da yapılmıştı.³²

TPCF’nın kuruluşuyla birlikte muhalefete karşı sert bir tavırdan yana olan İsmet İnönü, sağlık durumunu bahane göstererek Başvekillikten istifa etmişti. Asıl amaç CHF’den daha fazla istifaları önlemektir. Bu göreve daha ılımlı bir politika sergileyen Fethi Okyar getirilmişti.³³ İlimli bir politikacı olan Fethi Okyar’ın Başbakanlığı ile istifaların önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Ancak, Fethi Okyar’ın Şeyh Sait Ayaklanması karşısında gerekli önlemleri almayarak etkisiz kaldığının ileri sürülmesi ve ayrıca Mustafa Kemal’in de açıkça hükümeti eleştirenlerin yanında yer aldığı ve daha sert önlemleri tavsiye ettiği bir saatlik konuşması hükümetin güven oylamasında 60’a karşı 92 oyla kaybetmesine neden olmuştu. 4 Mart 1925’te yeniden toplanan meclis, 23’e karşı 153 güvenoyu vererek İnönü Hükümeti’nin yeniden hükümet kurmasını sağlamıştı.³⁴ TBMM’de Takrir-i Sükûn Kanunu’nu çıkarılmış ve Ankara ve Diyarbakır’da İstiklal Mahkemeleri kurulması kararlaştırılmıştı. Gerek ayaklanma bölgesi olan Şark İstiklal Mahkemelerinde gerekse Ankara İstiklal Mahkemelerinde görülen bazı davalarda TPCF’nın bazı üyelerinin de ilişkilendirilmesi ve Fırkanın irticayı desteklediği gerekçesiyle Hükümet, Takrir-i Sükun Kanunu’nun kendisine tanıdığı yetkiye dayanarak 3

³⁰ Tunaya, (1952), s. 611; Zürcher, *a.g.e.*, s. 141-142.

³¹ Tunçay, *a.g.e.*, s. 392.

³² Tunaya, (1952), s. 613.

³³ Kabasakal, *a.g.e.*, s. 115.

³⁴ Zürcher, *a.g.e.*, s. 120-121.

Haziran 1925 tarihinde partiyi kapatmıştı. TPCF kapatılmıştı; ancak, Fırkanın mebusları partisiz olarak Mecliste kalmışlardı.³⁵

1.2.1. Çankırı Yerel Basınında TPCF

TPCF'nin taşra teşkilatlanması ile ilgili olarak pek bilgi bulunmamakla birlikte, İstanbul, Ankara, İzmir ve Sivas'tan başka Urfa'dan başlayarak Doğu illerinde de büyük çapta örgütlendiği anlaşılmaktadır.³⁶ Çankırı'da TPCF Örgütlenmesi ile ilgili elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Sadece, 15 Şubat 1927 tarihli Halk Yolu Dergisi'nde TPCF ile ilgili olarak aşağıda bahsi geçen haber mevcuttur. Bu haberde TPCF'nin bir şubesinin kurulması yönünde bir eğilimin olduğu anlaşılmaktadır.

Halk Yolu Dergisinin 15 Şubat 1927 tarihli sayısında “Güneşi Balçıkla Sıvamaya Çalışan Kimdir? –Necat’a Son Cevabımız-” başlığıyla verilen yazıda; Halk Yolu Dergisi, “Necat³⁷” Gazetesi'nin kendisine yaptığı bir eleştiriye karşılık vermektedir. Necat Gazetesi, Halk Yolu Dergisi'nin siyasete karıştığını ve Çankırı halkına hakaret ettiğini iddia etmektedir. Halk Yolu, bu haberi yalanlamakla beraber Necat Gazetesi'nin birinci sayfasında verdiği yazıdan da bahsederek şunları yazmıştır:

“-Terakki-perver Cumhuriyet Fırkası-

Son teşekkül eden Terakki-perver Fırka Çankırı'da hürmet ve memnuniyetle karşılanmıştır. İhsan Bey Cebel-i Bereket, Refik Bey Konya'nın Cumhuriyet Fırkasındaki beyanatları karşısında güleriz. Ağlanacak halimiz diyenler pek çoktur. Muhalif fırkanın propagandasına

³⁵ Kabasakal, a.g.e., s. 116; Tunçay, a.g.e., s. 152-154.

³⁶ Tunçay, a.g.e., s. 112-113.

³⁷ Necat Gazetesi, Cumhuriyetin ilk yıllarında Çankırı'da Osmanlıca olarak yayınlanmış bir yerel gazetedir. 1923 yılında kurulan gazetenin sahibi Mustafa Tahsin Nahid'dir. Haftalık olarak her Perşembe yayınlanan Necat Gazetesi, 2 sayfalık olup kendisini Cumhuriyetçi Türk Gazetesi olarak tanımlar. Yüzdemir, a.g.m., s. 162-163. Necat Gazetesi yayın hayatına “Necat Gazetesi” ismini değiştirerek yerine “İnce Geliş” adıyla devam etme kararı almıştır. Ömer Türkoğlu, “Çankırı Basın Tarihine Dair Kısa Notlar ve İnce Geliş Gazetesi” *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, yıl:2, sayı:2 Çankırı Ağustos 2007, s. 82. Ankara'da Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Bölümünde Necat Gazetesinin 1925 ve 1926 yıllarına ait sadece 8 sayısına ulaşılabilmektedir. Ayrıca Çankırı Belediyesi Dr. Rıfki Kamil Urgan Çankırı Araştırmaları Merkezi arşivinde gazetenin çeşitli tarihlere ait bazı sayıları bulunmaktadır.

bile mani olmak isteyen Cumhuriyet Fırkası Çankırı’da akıllı, uslu bir aza bile bulamayacaktır. Şu cümleler o vakitteki Necat’ın meçhûl muharririyle bugünkü Necat’ın malûm muharririni herkese tanıştıracaktır. Biz şimdi halkın ve Hakk’ın diliyle Necat muharririne soruyoruz: Ortada fol yok, yumurta yokken Terakki-perver Cumhuriyet Fırkası’nın Çankırı’da hürmet ve memnuniyetle karşılandığını ve Cumhuriyet Halk Fırkası’nın Çankırı’da akıllı uslu bir a’zâ bile bulamayacağını Necât’da yazarken memlekete sırf iftira mahiyetinde olan bu yazıları size bu yazıyı yazdıran kuvvet, kudret ve salâhiyetin nereden alındığını Efkâr-ı umûmiyye artık size de bize de hükümünü vermekte hiç şüphesiz gecikmeyecektir.”³⁸

1.3. Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)

1929’da dünyada yaşanan en büyük kriz olan “1929 Dünya Ekonomik Krizi”³⁹ tarım ürünlerinin fiyatlarında % 40-60 civarında düşüşe neden olmuştu. Bu düşüş çiftçileri ve kırsal bölge nüfusunu kötü etkilemişti. Geçimi daha çok tarım, hayvancılığa dayanan; çiftçiliğin ve kırsal bölge nüfusunun yoğun olduğu Çankırı ili de bu krizden olumsuz etkilenmişti. Böyle bir kriz döneminde, Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) 12 Ağustos 1930’da, Paris Büyükelçisi Fethi Okyar başkanlığında resmen kurulmuştu.⁴⁰ SCF, TPCF gibi doğal bir muhalefet hareketi olarak ortaya çıkmamıştı. Tamamen bazı şartların zorlaması sonucunda, özellikle ülkenin tek partili bir yönetimle yönetilmesinden, Avrupalıların gözünde Türkiye’deki yönetimin diktatörlük olarak görülmesinden dolayı Atatürk tarafından kurdurulmuş göstermelik bir muhalefet girişimiydi.⁴¹ Yeni kurulan bu parti, CHF’nin baskılarından, ekonomik krizden ve vergilerden bunalan halkın teveccühünü kazanmıştı. Çankırı’da SCF’nin

³⁸ *Halk Yolu Mecmuası*, (15 Şubat 1927), s. 1088.

³⁹1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türkiye’deki ilk yansımaları, Türk parasının İngiliz parası karşısında hızla değer kaybetmeye başlaması ile kendini göstermiş ve ardından siyasî ve ekonomik liberalizmin Türkiye’de itibar kaybetmesine yol açmıştır. Bu dönemde Türk ekonomisinde devlet müdahaleciliği, ağırlığını daha çok hissettirmeye başlamıştır. Türkiye’de krizin meydana getirdiği huzursuzluğu yatıştırmak için 1929 yılında Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur. Ekonomik kriz sonrası ise TBMM’ye değişik düşünceler yansıtmak amacıyla 1930 yılında Atatürk’ün de teşvikiyle SCF kurulmuştur. Feyzullah Ezer, “1929 Dünya Ekonomik Krizi’nin Türkiye’ye Etkileri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 20, Sayı: 1, Elazığ 2010, s. 431-432, 436.

⁴⁰ Cem Emrence, *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim yayınları, İstanbul 2006, s. 79.

⁴¹ Hakkı Uyar, *Türkiye’de Tek Parti Dönemi’nde İktidar ve Muhalefet (1923 – 1950)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1998a, s. 84-85.

sessiz taraftarlarının olduğu hissedilmekle beraber; Çankırı yerel basını ise CHF yanlısı ve SCF karşıtı yazılarıyla mevcut iktidardan yana bir tutum sergilemişti.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 11 maddeden⁴² oluşan programı bizzat Fethi Bey tarafından hazırlanmıştı. SCF'nin bu programı Ağaoğlu Ahmet, Reşit Galip, Nuri (Conker) ve Tahsin (Uzel) Beyler tarafından gözden geçirilerek Mustafa Kemal'e sunulmuştu. Mustafa Kemal programı beğenmiş ancak özüne dokunmadan birkaç düzeltme yapmıştı. Programın ilk maddesi SCF'yi milliyetçi, laik ve cumhuriyetçi olarak tanımlamaktaydı. Dolayısıyla yeni partinin bölgesel – etnik milliyetçiliklerle din merkezli kimlik siyasetine olumlu bakmayacağıının altını çiziyordu. Diğer maddeler ise daha çok iktisadi ve mali içerikliydi. SCF programına genel olarak bakıldığında iki parçalı kısa bir manifesto niteliğinde idi. Ekonomik bölümü, krizden bunalmış olan halkın taleplerini liberal bir program etrafında yansıtırken, çözüm olarak dünya ekonomisi ve ulus – devlet üstü yapılarla daha fazla entegrasyon çağrısında bulunuyordu. Programın siyasi parçası ise hukuk devleti, siyasal vatandaşlık hakları ve özgürlükçü bir Batı Avrupa modeli üzerine kurulmuştu.⁴³

SCF'nin resmi kuruluşunun hemen ardından yeni partiye Türkiye'nin dört bir yanından kutlama mesajları yağmaya başladı. Çankırı, Sürmene, Iğın, Mihailcık, Niğde, Tarsus, Samsun, Kütahya, Kapıdağ, Kırkağaç, Karaköse, Balıkesir, Diyarbakır ve Lüleburgaz'dan İstanbul'daki SCF merkezine gelen mektuplarda, kitleler yeni partiyi kutluyor ve üyelik başvurusu yapıyorlardı. Serbest Fırka'nın Batı Anadolu faaliyetlerinde İzmir vilayeti önemli bir rol oynadı. SCF Batı Anadolu'da başarılı bir örgütlenme sağladı. Ancak bu başarıyı daha sınırlı bir çapta Çukurova, Karadeniz Sahil Şeridi, Trakya, Güney Marmara ve İç Anadolu'da tekrarladı. Serbest Fırka'nın örgütlendiği son coğrafya olan İç Anadolu bölgesinde SCF Milletvekilleri Ali Galip (Yenen) (Konya), Rasim (Öztekin) (Bilecik) ve İbrahim (Dalkılıç) (Kütahya) Beyler, Niğde ve Eskişehir'de parti teşkilatlarının kurulmasından sorumlu

⁴² Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 11 maddeden oluşan parti programı için bkz. Tunaya, (1952), s. 633-634; Emrence, *a.g.e.*, s. 78-83.

⁴³ Emrence, *a.g.e.*, s. 80-82.

oldular. Örgütlenme listesini kısa sürede genişleten SCF, Konya, Aksaray, Niğde ve Eskişehir vilayetlerinde parti ocakları açtı.⁴⁴

1.3.1. Çankırı'da SCF Örgütlenmesi

Çankırı'daki SCF yanlısı mevcut muhalefetin varlığı konusunda elimizde herhangi bir sayısal veri bulunmamaktadır. Ancak, 1935 yılında yapılan CHF'nin parti teftiş raporlarına bakıldığında, 1935'te Çankırı halkının sadece % 9'unun partiye üye olduğu görülmektedir.⁴⁵ Yine aynı teftiş raporunda Çankırı'ya gelen günlük gazeteler arasında en çok okunan gazetenin CHF'ye muhalif olarak bilinen ve özellikle 1930'da SCF'ye yakın bir tutum sergileyen "Son Posta"⁴⁶ Gazetesi'nin okunduğu dikkat çekmektedir.⁴⁷

SCF'nin Çankırı'da örgütlenişi ile ilgili olarak, Serbest Fırka teşkiline gelen Niğde Mebusu Galip Bey Çankırı'da dört gün incelemelerde bulunduktan sonra Çankırı'daki teşkilatını şu kişilerden oluşturmuştu:

Reis	:Raif Bey Sulh Hakimliğinden Emekli
Katip	:Eczacı Siirtli Ethem Efendi
Veznedar	:Şekerci Esnafından Hasan Efendi
Aza	:Yüzbaşıoğlu Mustafa Efendi
Aza	:Biraderi Ali Efendi
Aza	:Müftüoğlu Hüseyin Efendi
Aza	:Emirsüleymanoğlu Hilmi Efendi
Aza	:Derelioğlu Haşim Efendi
Aza	:Binbaşıoğlu Hüseyin Efendi ⁴⁸

⁴⁴ Emrence, *a.g.e.*, s. 123-124, 144, 151.

⁴⁵ BCA. 490.01.268.1068.2/4.

⁴⁶ Son Posta gazetesi 1930 yılında yayın hayatına başlamıştır. Gazete ilk günlerinden itibaren İsmet Paşa hükümetine muhalif bir duruş sergilemiştir. Serbest Fırka'yı fazla eleştirmemesi ve İsmet Paşa hükümetine karşı muhalif tavır yüzünden Serbest Fırka taraftarı olarak tanınmıştır. Halkın Serbest Fırka'ya gösterdiği ilgiden sonra gazete Serbest Fırka'yı açıkça desteklemeye başlamıştır. Ahmet Ağaoğlu'nun gazetenin yazarları arasına katılmasıyla da Serbest Fırka'nın resmî görüşleri gazetede yer almaya başlamıştır. Serbest Fırka'nın kapatılmasının ardından gelen baskılara karşın yayınlanmaya devam eden Son Posta, Anadolu'da en çok satan gazete olmuştur. Abdülhamit Avşar, *Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1998, s. 33-35.

⁴⁷ BCA. 490.01.268.1068.2/4.

⁴⁸ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 4.

1.3.2. Çankırı Yerel Basınında SCF

12 Ağustos 1930'da Paris Büyükelçisi Fethi Okyar tarafından kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF), Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan sonra ikinci muhalefet partisi olarak Cumhuriyet Halk Fırkası'nın karşısına çıkmıştı. Ancak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan (TPCF) en büyük farkı, güdümlü bir demokrasi deneyi olarak, bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından, CHF'yi denetlemesi ve muhalefet olması niyetiyle Fethi Okyar'a kurdurulan bir parti olmasıydı. TPCF gibi, üç ay kadar kısa bir ömrü olan bu parti, 1931 yılındaki milletvekili seçimlerine katılmadan kendini feshetmişti. Fakat 1930 Ekiminde ülke çapında yapılan yerel seçimlere ise katılmış ve yeni bir parti olarak gelecekte önemli başarılar göstereceğinin işaretini vermişti.

SCF'nin resmi kuruluşunun hemen ardından SCF merkezine başka illerden olduğu gibi Çankırı'dan da kutlama mesajları gelmiş, hatta partiye üyelik başvuruları bile yapılmıştı.⁴⁹ Ancak, Çankırı yerel basını çoğunlukla CHF'ye taraftar bir yayın politikası izlemiştir. CHF'nin icraatları ve yenilikleri desteklenmiştir. Bu yenileşme ve değişim hareketlerine karşı olumsuz tavır ve niyetler besleyen her türlü düşünce ve bu düşünceleri taşıyan şahıslar şiddetle eleştirilmiştir. Özellikle 1930 yılının Ağustos ayında kurulan ve 3 ay gibi kısa bir süre siyaset sahnesinde kalan SCF'yi Çankırı basınından yerden yere vuran, CHF'ye ise övgüler yağdıran tavrı dikkat çekicidir. Çankırı halkının ise SCF'ye teveccühünün ne boyutta olduğu yönünde elimizde objektif bir veri bulunmamaktadır. O dönem seçimleri ile ilgili olarak, elimizde çoğunlukla yerel gazeteler ve arşiv bilgileri mevcut olduğundan dolayı, çalışmamızda genellikle bu bilgi ve belgelere değineceğiz.

Önce Çankırı Gazetesi ve ardından 1930'lu yıllarda Çankırı'da yerel basın olarak ortaya çıkan Duygu Gazetesi, 1930 yılı Ekim ayında yapılan belediye seçimleri öncesi, yayınlarında mevcut iktidar lehinde propagandalar yapmışlar, SCF'ye ise ağır ithamlarda bulunmuşlardı. Seçim döneminde CHF teşkilatını, politikalarını ve parti adaylarını destekleyen haber ve köşe yazılarına yer vermişlerdi. SCF'yi ise her fırsatta eleştirerek, SCF'nin yapısı, politikaları, teşkilatı ve parti adayları ile ilgili olumsuz eleştiriler içeren hatta suçlayıcı mahiyette yazılar

⁴⁹ Emrence, *a.g.e.*, s. 123.

yazmışlardı. Halkın oylarını CHF'ye vermeleri, SCF'ye ise oy verilmemesi gerektiği yönünde telkinlerde bulunmuşlardı.

Duygu Gazetesi, SCF'nin kazandığı takdirde kabinesinde yabancılara da yer vereceğini bildiren şu haberi yapmıştır: “*Güvenilir kaynaklara göre, SCF lideri Fethi Bey kazandığı takdirde kabinesini şu şekilde teşkil edecektir:*

<i>Baş vekil</i>	<i>: Fethi Bey</i>
<i>Adliye Vekili</i>	<i>: Avram Nauuu Bey</i>
<i>Dahiliye Vekili</i>	<i>: Tahsin Bey</i>
<i>Hariciye Vekili</i>	<i>: Orfanidis Bey</i>
<i>Maliye Vekili</i>	<i>: Panciri Bey</i>
<i>Nafia Vekili</i>	<i>: Fevzi Bey</i>
<i>İktisat Vekili</i>	<i>: Kazancivan Bey</i>
<i>Sıhhiye Vekili</i>	<i>: Baytar Sıtkı Bey</i>
<i>Milli Müdafaa Vekili</i>	<i>: Hasan Tahsin Bey</i>
<i>Maarif Vekili</i>	<i>: İsmail Hakkı Bey”⁵⁰</i>

Duygu Gazetesi'nin Vakit Gazetesi'nden alıntı yaptığı bu haberde, SCF'nin yabancılara kabinede de yer vereceği mesajı bildirilerek halkın gözünde SCF'nin itibarını ve güvenilirliğini düşürüp, ileride yapılacak seçimler için SCF'nin oy alması engellenmeye çalışılmaktaydı. Mevcut iktidarın devamı ve CHF'ye yönelmelerin arttırılması için bu şekilde karalama haberlerine sık sık Duygu Gazetesi'nde ve Çankırı Gazetesi'nde rastlanmaktaydı. Yine Vakit Gazetesi'nden alıntı yapılan haber şöyledir: “*Yüzellilikler⁵¹, Fethi Bey'in SCF'yi teşkil etmesine kendilerinin sebep olduklarını iddia ediyorlar! Mütareke esnasındaki Damat Ferit Kabinesi'nin Dahiliye Nazırı olan Mehmet Adil'in Paris'te neşrettiği bir haftalık paçavranın son nüshasında yeniden ümitlere düşmüş! hiyanetleri hasebiyle vatan hudutları haricine tardedilen (kovulan) bu adamların yeniden ümitlere düşmeleri Fethi Bey'in Serbest*

⁵⁰ *Duygu*, (16 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 4.

⁵¹ Milli Mücadele döneminde İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümeti yanlısı, çok farklı meslek gruplarından geniş bir zümrede, Lozan Barış Konferansı sırasında müzakere edilen ve Barış Antlaşması sonucunda genel bir Af Kanunu kapsamı dışında tutularak tespit edilmesi kararlaştırılan 150 kişilik liste içerisinde yer alanlar “Yüzellilikler” olarak adlandırılmışlardır. Murat Yümlü, “Yüzellilikler Meselesi, Mesud Fani ve Risalesi Üzerine Bir İnceleme”, *History Studies*, cilt 2, sayı 3, Kasım 2010, s. 334, Erişim Tarihi:27 Ocak 2013, http://www.historystudies.net/Makaleler/1798443662_22%20Murat%20Y%c3%bcml%c3%bc.pdf.

Fırkayı teşkil ederek hükümete karşı muhalefete başlamış olmasındandır... ”⁵² Bu haberde ise açıkça Fethi Bey, SCF’yi kurduğu için suçlanmış, hükümete karşı bir hareket olarak görülmüş, hatta daha da ileri gidilerek Milli mücadele dönemi suçluları olan “Yüzellilikler”le bağdaştırılmaya, ilişkilendirilmeye çalışılmıştı. Aynı tarihli Duygu Gazetesi’nde “Hileler” başlığıyla şu habere yer verilmişti: “Eline Halk Fırkasının rey pusulası diye Serbest Fırka kağıdı tutuşturulan bir yaşlı hanım aldatıldığını anlayınca kalabalığın içinde kendisini kandıran adamı buldu ‘-bir şehit anasını doğru yoldan ayırtmaya mı çalışıyorsun utanmıyor musun?’ diye bağırdı.” Yine Duygu Gazetesi’nin Vakit Gazetesi’nden alıntı yaparak yer verdiği haberde şunları yazmıştı: “İstanbul’da bazı sokaklarda toplatılan çocuklar ‘Yaşasın fethi Bey! Yaşasın Serbest Fırka!’ diye bağırtılıyor, ondan sonra da bağıran çocuklara avuç dolusu para atılıyor, çocuklarda yerlere kapanarak bu paraları kapşıyorlar.”⁵³

9 Ekim 1930 tarihli Duygu Gazetesi⁵⁴’nde ise şunlar yazılıdır: “Türkiye’nin her tarafında yapılan intihaplarda (seçimlerde) Halk Fırkası daima ittifaka yakın oy almakta ...”⁵⁵. “Çerkeş intihabatında Cumhuriyet Halk Fırkasının kazanacağı halkın

⁵² *Duygu*, (16 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 4.

⁵³ *Duygu*, (16 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 4.

⁵⁴ Duygu Gazetesi, Çankırı’nın yerel bir gazetesidir. 9 Ekim 1930’da yeni harflerle yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin sahibi ve aynı zamanda editörü Ahmet Talat Onay’dır. Gazete her hafta perşembe günleri daha sonra Perşembe yerine cumartesi günleri çıkmaya başlamıştır. Yayın hayatını 1938 yılına kadar devam ettirebilmiştir. 1930-1938 yılları arasında ulusal boyutta gerçekleşen siyasal gelişmelerin yerel boyutta yansımalarını ve politik arenada değişimin algılanmasını sağlama açısından öneme sahip bir gazetedir. Gazetenin 1930-1938 yılları arası mevcut nüshaları TBMM Kütüphanesi’nde mikrofilm laboratuvarlarında çekimleri yapılmış ve resim formatında CD ortamına aktarılmıştır. Hakkı Kalaycı – Celaleddin Yanık, “1930-1935 Yılları Arasında Ülkemizde Yaşanan Siyasal Gelişmelerin Çankırı’daki Yerel Bir Gazetede Yansımaları (Çankırı Duygu Gazetesi Örneği)”, *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, Yıl:5, Sayı:5-6, Çankırı Kasım 2010, s. 139,143. Duygu Gazetesinin kağıt ve baskı masrafları İl Özel İdaresi bütçesinden karşılanmıştır. Ali Yüzdemir, “Çankırı Yerel Basını ‘Necat ve Çankırı’ Örnekleri”, *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, Yıl:3, Sayı:3, Çankırı Kasım 2008, s. 162. Duygu Gazetesi’nin yayın hayatının son bulması, Ahmet Talat Onay’ın 1938 yılında dönemin Valisi Hüsnü Uzgören ile yaşadığı anlaşmazlıktan kaynaklanmaktaydı. Çankırı Valisi Hüsnü Uzgören ile önceden beri Duygu gazetesinden dolayı sıkıntı yaşayan Ahmet Talat Onay, dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Çankırı’ya ziyaret edeceği haberi üzerine 5 Aralık 1938 Pazartesi günü fevkalade bir nüsha çıkarmak istediğini Vali H. Uzgören’e belirtmiş ancak gerekli izni alamamıştı. Bunun üzerine Talat Onay, Duygu gazetesinin haftalık yayın günü olan Cumartesi gününün Pazartesi olarak değiştirildiğini bildiren bir dilekçe sunmuştu. Bu talep üzerine Çankırı Matbaa Müdürlüğü tarafından, vilayet gazetesinin Salı günü yayınlandığı, başka bir gazetenin ise bir gün evvelden yayınlanması için gerekli harflerin ve kadronun olmadığı, yayın günü değiştirilmek isteniyorsa da salı günüyle aralıklı bir gün belirlenmesi gerektiği bildirilerek Talat Onay’ın talebi reddedilmiştir. BCA. 490.01.1318.374.4/5. Bu durum karşısında Talat Bey ise gazeteyi kapatmaya karar vermiş ve CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği 17 Aralık 1938 tarihli yazısında, Duygu gazetesinin kuruluş amacından başlayarak kapanmaya kadar gelen süreci, yaşanan sorunları ve kapanma nedenlerini anlatmıştır. BCA. 490.01.1318.374.4/1-3.

⁵⁵ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 2.

fırkaya olan muhabbetinden anlaşılmaktadır.”⁵⁶ Duygu Gazetesi’nin bu haberini veriş tarzı dikkat çekicidir. Gazete, Halk Fırkası’nın henüz seçim olmadan kazanacağı tahminini yapmaktadır. Bu tahmin bütün Türkiye için de yapılmaktadır.⁵⁷

Duygu Gazetesi, SCF’nin Çankırı teşkilatında Türk olmayanlara da yer verdiğine dair iddialar ileri sürmüştü. Haberinde “*Şehrimizde Yeni Fırka*” başlığıyla şunları yazmıştı:

“Yeni Fırkanın şehrimizde de açılmasını temin için eski Hürriyet ve İtilafçılarla aslen Türk olmayan bir iki kimsenin çalıştıkları, hatta Ankara’ya da adam gönderdikleri işitilmişti. Çankırı gibi ahalişi halis Türk olan bir muhitte taraftar bulup bulmayacaklarını tahkik etmeden Niğde Meb’usu Galip Bey’i teşkilat yapmak için ahiren (sonradan) buraya göndermişlerdi...”⁵⁸

Duygu Gazetesi, başka bir haberinde İzmir Torbalı’da SCF’ye katılan üyelerin istifalarından bahsetmiştir:

“Torbalıdan Anadolu refikamıza bildirildiğine göre Serbest Fırka’ya girmiş olan Torbalı halkı bu teşekkülün ilk zamanlarda zannedildiği gibi müfit (yararlı) olmadığını anlayarak toplu bir halde istifaya başlamışlardır. Bu hareket karşısında Serbest Fırka ocak idare heyetini teşkil eden zevatta istifaya mecbur olmuştur. Heyet yarı yarıya inhilal etmiş vaziyettedir. Diğer azanın istifasına muhakkak nazarıyla bakılmaktadır.”⁵⁹

⁵⁶ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 2.

⁵⁷ Kalaycı – Yanık, *a.g.m.*, s. 147.

⁵⁸ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 4. 1930’daki Belediye seçimleri dolayısıyla sadece Çankırı’da değil birçok ilde de SCF’ye karşı etnik ve dini unsurlar üzerinden eleştiriler yapılıyordu. Hatta CHF Genel Sekreterliği, 5 Ekim 1930 tarihinde, Trabzon, İzmir, Konya, Adana ve Samsun Fırka Müfettişleri ile Aydın Mutemetliği’ne gönderdiği bir genelgede, İstanbul’daki Belediye seçimlerine ilişkin olarak; Beyoğlu, Kadıköy ve Fatih’teki azınlıkların, içinde bir hayli Rum, Ermeni ve Yahudi bulunan SCF adaylarına oy vermelerine rağmen, seçimlerin yine de CHF lehine geliştiğini; azınlıkların SCF’ye, İstanbul’daki Türk unsurunun ise CHF’ye oy verdiğini bildirmiştir. CHF Genel Sekreteri Erzincan Milletvekili Saffet Arıkan, aynı gün, yine 5 Ekim 1930 tarihinde, bu kez bütün CHF vilayet mutemetlerine ilettiği bir genelgede yine aynı konuya değinmiştir. Genelgede, SCF listesinde 6 Rum, 4 Ermeni, 3 Yahudi olmak üzere azınlıklardan toplam 13 adayın olduğu bilgisini vermiştir. Koçak, *a.g.e.*, s. 241-242.

⁵⁹ *Duygu*, (16 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 4.

Bu haberle Çankırı’da SCF’ye katılacaklara olumsuz bir mesaj verilmeye, aynı sonucun SCF Çankırı şubesinde de meydana geleceği ve SCF’nin bir geleceğinin olmayacağı anlatılmak istenmiştir.

Duygu Gazetesi her hafta ilk sayfasında yer verdiği “Şaşarım Aklına” başlıklı yazılarında “Şehrimizde Serbest Fırkanın teşekkülünü, vazifeyle, memuriyetler kaparız ümidiyle gizli gizli alkışlayanların şaşarım aklına”⁶⁰ şeklinde SCF yanlılarını iğneleyici yazılara da yer vermişti.

SCF yanlısı olarak görülen “Son Posta” Gazetesi’nin SCF ile ilgili haberleri her fırsatta Duygu Gazetesi tarafından eleştirilmiştir. Son Posta Gazetesi’nin verdiği haberler’in yalan olduğu iddia edilerek, bu haberler çürütölmeye çalışılmıştır. Duygu Gazetesi’nin haberinde, Son Posta Gazetesi’nin Çankırı muhabirinin asılsız haber uydurduğunu, bunu da kendisine eğlence haline getirdiğini, körü körüne her haberi yazdığını iddia etmiştir.⁶¹

9 Birinciteşrin (Ekim) 1930 tarihli Duygu Gazetesi’nin haberinde, yeni fırkaya girenler arasında Halk Fırkasından kovulan birtakım kimselerin de olduğu, Serbest Fırka teşkilatını kurmak için Çankırı’ya gelen Niğde Mebusu Galip Bey’in, halkın nefretini yeni kurulan fırkanın üzerine çekmemek için eski Hürriyet ve İtilafçılarla mahkûmları ve ahlâkı mazbut olmayanları fırkaya almadığını, kendisiyle temas edenlerin vaziyet ve taleplerinden memnun kalmadığını ve yeni fırkaya mefruşat için üç yüz lira göndereceğini vaat ettiğini yazmıştı.⁶²

Aynı tarihli gazetenin aynı sayfasındaki başka bir haberde; Yeni fırka tarafından İstanbul Belediye azalığı için gösterilen adaylar arasında eskiden Halk Fırkasına mensup iken İngiliz Muhipleri Cemiyetine mensup oldukları için firkadan çıkarılan Rum, Yahudi ve Ermeni kökenli isim listesine yer verilmiş ve bu listede

⁶⁰ *Duygu*, (22 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 1.

⁶¹ *Duygu*, (22 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 3.

⁶² *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 4.

vaktiyle Çankırı’da bölge sorumlu sekreteri olarak görev yapmış olan malum sağır Cemal Uğuz Bey’in de olduğu belirtilmişti.⁶³

Çankırı halkının SCF’ye bakışı tam olarak bilinmemekle beraber, o günün şartları göz önünde bulundurulduğunda, Çankırı halkı CHF’nin uygulamalarını rahatça eleştirebileceği ve yeni fırka hakkında düşüncelerini yansıtabileceği özgür bir ortam bulamamaktaydı. Bu bağlamda Çankırı’nın SCF’ye bakışını ancak Çankırı yerel basınından yansıtabilmekteyiz. Çankırı yerel basını olarak ise, daha çok Duygu Gazetesi ve Çankırı Gazetesi⁶⁴’nin haberlerine rastlamaktayız. Duygu Gazetesi ve Çankırı Gazetesi’nde yeni fırka ile ilgili genellikle olumsuz ve yanlı haber içeren bilgi ve yorumlar yer almaktadır. SCF’yi destekleyen, hiç olmazsa bazı konularda objektif bir bakış açısı sergileyen haberlere pek rastlanmamıştır. Öte yandan CHF ile ilgili haberler büyük çoğunlukla destekleyici ve yandaş haberlerdir. Çankırı yerel basını bu anlamda mevcut iktidarın yanında yer aldığından, iktidarın karşısında olan her unsura karşı olumsuz bir tutum sergilemiştir. SCF’nin de iktidara karşı muhalif bir güç olması, Çankırı yerel basınında şiddetle eleştirilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Çankırı’da SCF’yi destekleyen bir yerel yayın organı yoktur.

SCF ile ilgili suçlamaların büyük bölümü SCF’nin aday gösterdiği şahıslarla ilgiliydi. Osmanlı’dan miras kalan farklı etnisitelerden ve dinlerden gelen bir toplumda Türk unsuru haricinde kalan unsurlara SCF’nin belediye seçimlerinde gösterdiği ilgi Çankırı yerel basınında, özellikle Duygu Gazetesi’nde eleştirilmiştir.

⁶³Duygu, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 4.

⁶⁴ Çankırı Gazetesi, 1921 yılında matbaanın Çankırı’ya gelişi ile beraber vilayetin resmi gazetesi “Kengiri” olarak haftalık yayınlanmaya başlamıştır. Çankırı’da bir vilayet gazetesinin yayınlanması, şehrin ileri gelenleri tarafından memnuniyetle karşılanmasına rağmen, Ahmet Talat Onay (1930 yılında yayına başlayan Duygu gazetesi’nin sahibi), Bedii Nuri gibi istisna şahıslar bu duruma pek sıcak bakmamışlardır. Gerekçe olarak da, “neşredilen gazetenin klasik vilayet gazeteleri mantığıyla resmi ilan dolu, ilmi ve edebi konulara yer vermeyen, halkı olaylardan haberdar etmekten uzak bir anlayışta olacağını” ileri sürmüşler ve endişelerini dile getirmişlerdir. “Kengiri” olan şehrin adı “Çankırı” olarak değiştirildiğinde, Vilayetin resmi gazetesi olan Kengiri Gazetesi de, 1924 yılında, 142. sayısından itibaren “Çankırı” ismiyle yayınlanmaya başlamıştır. 1928 yılında harf inkılabıyla beraber Çankırı Vilayet Gazetesi, yeni Türkçe harflerle yayınına sürdürmüştür. Yüzdemir, *a.g.m.*, s. 161-162. Yapmakta olduğumuz bu araştırmada umduğumuzun aksine Çankırı Gazetesi’nden pek fazla yararlanamamamız, Ahmet Talat Onay ve Bedii Nuri’yi haklı çıkarmaktadır. Çankırı Gazetesi’nin 1923-1933 yılları arasındaki tüm sayılarının TBMM Kütüphanesi’nde mikrofilm laboratuvarlarında çekimleri yapılmış ve resim formatında CD ortamına aktarılmıştır. İstanbul Bayezit Devlet Kütüphanesi’nde 1934-1952 yılları arası sadece 4 sayısı mevcuttur. Ayrıca Çankırı Belediyesi Dr. Rıfki Kamil Urga Çankırı Araştırmaları Merkezi arşivinde gazetenin bazı sayıları bulunmaktadır. Bunun dışında diğer sayılarına ulaşamamıştır.

Hatta, yerel basının bu tutumu Rum, Ermeni ve Musevi kökenli vatandaşlara karşı negatif söylemlerin oluşmasına da kaynaklık etmiştir.⁶⁵

SCF'nin bazı illerde Rumlardan, Ermenilerden ve Yahudilerden aday göstermesi, Çankırı yerel basınında tepki ile karşılanmıştır. İstanbul belediye seçimleri münasebetiyle SCF'nin Rumlardan 6, Ermenilerden 4, Yahudilerden 3 aday göstermesi, Çankırı yerel basınında haber olarak gazete sütunlarına taşınmıştı.⁶⁶ Çankırı yerel basını, halkı bu haberlerle SCF'ye oy verilmemesi yönünde yönlendirmeye çalışmıştı. Hatta tarafsızlığı gölgeleyen saldırgan sloganik cümleler dahi kullanmıştı. Mesela Çankırı Gazetesi'nde, "*Vatandaş! Dini, dili, dileği seninkine uymayan kimselere asla reyini verme!*"⁶⁷ şeklinde seçimleri yönlendiren ve taraflı ifadeler kullanan yazılar vardı. Ayrıca yine aynı haberinde, SCF'ye oy verilmesinin bir hata olduğunu, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün partisi olan CHF'ye oy verilmesinin gerekliliğini vurgulayan ve halkın da bu yönde eğilimli olduğunu iddia eden haberler de yer almaktaydı. "*Yeni Fırkada Rumlar, Ermeniler, Yahudiler*" başlığıyla verilen haber şöyledir:

*"Çankırı'nın temiz kalpli saf Türklerinin bundan ibret alarak her zaman reylerini bu vatani düşmandan kurtarmış, Türklüğü yükseltmiş ve daima bu vatanın tealisine çalışmakta bulunmuş olan Büyük Gazinin fırkası bulunan Cumhuriyet Halk Fırkasına reylerini memnuniyetle vermekte oldukları görülmüştür."*⁶⁸

Çankırı Gazetesi'nde olduğu gibi Duygu Gazetesi'nde de SCF adayları ve parti üyeleri hedef alınarak ağır eleştiriler yapılmıştır. SCF'nin, Gazi Mustafa Kemal'in Reis bulunduğu Halk Fırkası'na karşı kurulmuş bir parti olduğu; yeni fırka erkânının (SCF'nin), Halk Fırkası'nı arkadan vurmak için belediye seçimlerinde gösterdiği adayların genelinin Türklerden oluşmadığı; SCF'nin, Türk olmayanların oylarını

⁶⁵ Kalaycı – Yanık, *a.g.m.* s. 144-145.

⁶⁶ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 4; *Çankırı*, (7 Teşrinievvel [Ekim] 1930), s. 3.

⁶⁷ *Çankırı*, (7 Teşrinievvel [Ekim] 1930), s. 3.

⁶⁸ *Çankırı*, (7 Teşrinievvel [Ekim] 1930), s. 3.

alabilmek için Rumlardan, Ermenilerden ve Yahudilerden aday gösterdiği ve bu şekilde CHF'ye galip geleceği gibi haberler yapılmıştı.⁶⁹

Duygu Gazetesi'nde, SCF'nin kurucusu Fethi Bey'in hem kendi şahsı hem de seçimde aday olarak gösterdiği gayrimüslimler şiddetle eleştirilmiş, eleştirilerin büyük çoğunluğu da Türk olmayan gayrimüslim adaylar etrafında cereyan etmişti:

*“...İsmet Paşa cephelerde harp ederken, Fethi Bey Malta'da zevk ve sefasında idi. Fethi Bey'in o dönemlerde aramızda olsaydı, Türklerin, Türk olmayan Hıristiyanlardan ne kadar hakaretler gördüğümüzü görürler ve şimdi böyle Türklerin aleyhine varan bir intihap listesi meydana atmazlardı...”*⁷⁰

Çankırı halkının SCF'ye oy vermemesi gerektiği ve bunun sebeplerini de içeren haberler Çankırı yerel basınında yer almıştır. Duygu Gazetesi'nde “...her nevi intihaplarda reylerini daima Türk olanlara vermek lazımdır; vatan borcudur. Ey Türk! Dini dileği, dili, kanı senden olmayanlarla birleşirsen Şeref'in Hakimiyyetin, Efendiliğin elinden gider.”⁷¹ şeklinde halkın reyini CHF'ye vermesinin bir zorunluluk olduğu, SCF'ye oy vermenin vatani yabancı ellere teslim etmekle eş değer olduğu yönünde mesajlar verilerek oyların CHF'ye gitmesi yönünde azami çaba harcandığı görülmektedir.

Duygu Gazetesi'nde, 1930 yılının Ekim ayında yapılan Belediye seçimlerinde halkın oylarının yüzde doksan sekizinin CHF adaylarına verildiği, Ilgaz kazasında yapılan belediye seçimlerinde büyük bir ihtimalle Halk Fırkası adaylarının kazandıkları, Çerkeş seçimlerinde ise Cumhuriyet Halk Fırkasının kazanacağını halkın fırkaya olan muhabbetinden anlaşıldığı yönünde haberler yer almıştı. Bu haberler gazetenin seçim sonuçlarından ne kadar memnun olduğunu ve CHF lehine gelişen sonuçlardan kaldığı memnuniyeti yansıtmaktadır.

⁶⁹ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 1.

⁷⁰ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 2.

⁷¹ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 2.

SCF Lideri Fethi Bey, Mecliste belediye seçimi ile ilgili olumsuz iddiaları dile getirmiş ve hükümet kanadı da kendisini savunmuştur.⁷²

SCF'ye yakın gazetelerden biri olan Yarın Gazetesi, belediye seçimlerindeki CHF lehine müdahalelerin ve kanunsuzlukların olduğu illeri sıralarken Çankırı'yı da eklemiştir.⁷³

İstanbul'da çıkan Son Posta Gazetesi de Çankırı'da seçimlere müdahalelerle ilgili olarak şu iddialara yer vermiştir:

“İntihabata başlanmıştır. Müntehipler kilitli bir yere konularak orada rey verdirileceklerdi. Fakat kalabalıktan buna imkan hasıl olmadı. İntihaba müdahale yapıldığı görülünce halk geri döndü. Verilen rey ancak yüz ellidir.”⁷⁴

“İntihabat müdahaleler içinde devam ediyor. Serbest Fırka mümessili Niğde Meb'usu Galip Bey şimdi Çankırı'ya geldi. Halk sevinç içindedir.”⁷⁵

“Serbest fırka burada (Çankırı'da) resmen teşekkül etti. Beyannamesini hükümete verdi. Burada intihap uzatıldı. Çünkü (3200) reye mukabil ancak (50) rey kullanılmıştır. Yapılan müdahalelerden dolayı halk sandık başına gelmiyor.”⁷⁶

Duygu Gazetesi ise, Son Posta Gazetesi'nin Çankırı ile ilgili bu iddialarını, 9 Birinciteşrin (Ekim) 1930 tarihli nüshasında sert bir dille yalanlayarak, Belediye seçimlerinde şimdiye kadar asla müdahale olmadığını, bunu muhaliflerin bile tasdik

⁷² Geniş bilgi için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem:3, Cilt:21, İctima:3, Toplantı:84, (02.10.1930), s. 39.;*Çankırı*, (7 Teşrinievvel [Ekim] 1930) s. 1.

⁷³ Merve Özman – Civan Çelik, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Samsun teşkilatı ve 1930 Belediye Seçimlerinde Samsun” [Bildiri], *Samsun Sempozyumu*, 13 – 16 Ekim 2011, Samsun. s. 7.

Erişim Tarihi: 11 Şubat 2013.

http://www.samsunsempozyumu.org/Makaleler/288057518_21_Civan%20%c3%87elik%201.pdf

⁷⁴ *Son Posta*, (5 Teşrinievvel [Ekim] 1930) s. 6.

⁷⁵ *Son Posta*, (6 Teşrinievvel [Ekim] 1930) s. 3.

⁷⁶ *Son Posta*, (9 Teşrinievvel [Ekim] 1930) s. 7.

ettiğini, hatta Galip Bey'in bile bu belediye seçimlerinde tarafsız hareket edildiğini beyan ettiğini yazmıştır. Haberin devamında; Galip Bey'in gelmesinin ahali üzerinde hiçbir tesir husule getirmediği, hatta fırka heyet idaresine almadığından dolayı muhabirin dahi memnun olmadığı yazılmıştır.⁷⁷

Duygu Gazetesi'nin yine 9 Birinciteşrin (Ekim) 1930 tarihli nüshasında, *İzmir'de Yeni Fırka Dağılıyor* başlığıyla verilen haberde, İzmir'de çıkan Serbest Fırka yanlısı Hizmet Gazetesi ve Başmuharrir Zeynel Besim Bey'in yeni Fırka'dan ayrılmasının SCF'lileri fena halde sarstığı, İzmir'de SCF'den istifaların vuku'a geldiği ve bu istifaların başlıca sebeplerinden birinin de İzmir seçimlerinde Yahudilerin ve Türk olmayanların belediye azalığına aday gösterilmesinin olduğu belirtilmiştir.⁷⁸

Duygu Gazetesi, SCF 'nin İstanbul ahalisine hitaben yazdığı beyannameye yer vermiş; SCF'nin "*Vatandaş muhalefete kıyma*", "*Bu yavruyu çiğneme*" gibi sözlerine atıfta bulunarak, SCF'nin yalvaran bir fırka durumuna düştüğünü, "*...böyle yalvaracaklarına namzetlerini Türklere seçselerdi olmaz mıydı?*"⁷⁹ şeklinde yazılarla SCF'nin adaylarını eleştirmiştir. Gazete ayrıca SCF'nin Rum, Ermeni ve Yahudilerden aday göstermesini her fırsatta eleştirmiştir.⁸⁰ Serbest Fırka tarafından İstanbul adayı olarak gösterilen Cemil Paşa ile ilgili olarak da gazete şunları yazmıştır:

*"Türk ordusunu mahvetmek için, Çerkez Ethem ve Yunan ordusuyla işbirliği yapan Cemil Paşa'nın Serbest Fırkaca İstanbul namzetliği gösterildiği gazetelerde okunmuştur. Cemil Paşa'nın devlet vazifelerinde asla görevlendirilmemesi hakkında karar da vardır."*⁸¹

SCF Belediye azalığına aday gösterilen Darülfünun Hukuk Medresesi Müderrislerinden Yusuf Ziya Bey'le meşhur doktorlardan Küçük Rıfat Bey

⁷⁷ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 2.

⁷⁸ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 4.

⁷⁹ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 3.

⁸⁰ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 3.

⁸¹ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 4.

kendilerinin Halk Fırkasından olduklarını, yeni fırkanın adaylığını kabul etmediklerini ilan etmişlerdir.⁸²

Seçimlerin ardından Fethi Bey 17 Kasım 1930 gecesini saat 00.30'da parti yöneticileriyle bir araya gelerek partisini feshetme kararını görüşmüştür. Parti yöneticilerinden de olumlu yanıt alan Fethi Bey, 18 Kasım günü bir beyanname yayınlarak partisini feshettiğini açıklamıştır.⁸³

SCF'nin kapatılması ve Fethi Bey ve arkadaşlarının yayınladıkları beyannameyle ilgili olarak Duygu Gazetesi, 22 Kasım 1930 tarihli gazetesinde "Liderin Beyannamesi" başlığıyla eleştirel bir yoruma yer vermiştir:

"...Yeni Fırkanın (SCF), Gazi Mustafa Kemal'in Fırkası olan Halk Fırkası'na muhalif olacağı ve işin döne dolaşa Gazi Mustafa Kemal'e karşı siyasi mücadeleye tutuşmak zarureti ile karşılaşacağı ve netice olarak aklı başında olanların Gazi ile mücadeleden mahza (ancak) memleketin selameti namına içtinap edecekleri (uzak duracakları) tabii idi... Yeni Fırkayı alkışlayanların günün birinde Halk Fırkasına, hükümete ve onun aziz reisine karşı da vaziyet aldıkları görüldü... Reisi Cumhuriyet'a siyasi ders vermeye, istifa teklif etmeye bile cesaret ettikleri görüldü. Muhalefet namına edepsizlik ve vatan hainliğinde bu derece ileri gittikleri şimdiye kadar görülmemişti. Bu küstahlıklar hep Serbest Fırkasına taraftar gazeteler tarafından yapılıyordu. Binaenaleyh Fethi Bey bilerek veya bilmeyerek doğrudan doğruya Gazi ile mücadeleye girmiş demektir... 'Zararın neresinden dönülürse kârdır' misali meşhurdur. Bunun gibi sonu vatanın zararına varacak bir muhalefette ısrara ayak takımından siyasetçilere alet olmamak büyük bir basiret olurdu... Gazi'nin: 'Ben Halk Fırkasındanım. Halk Fırkası zayıflasa, iktidar mevkiinden düşse bile onun başında kalacağım.' tarzında açık beyanatları Serbestilerin her sahada kazanmak ihtimallerini bertaraf

⁸²Duygu, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 3.

⁸³ Barış Ertem, "Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2, Aralık 2010, s. 86-87.

etmiş oldu... Fakat Serbest Fırka Lideri, Fırkasını fesh ederken siyasi manevra yapmakta da geri durmadı. İkinci fıkradaki 'muhal buluyorum'(imkânsız buluyorum) sözü bunu ifade ediyor. Acaba niçin muhal buluyor?... kazanmak ihtimali olmadığını, yani memleketin, milletin Gazi ile beraber olduğunu anladığı için... Fethi Bey hükümetten memnun olmayanları ümitlere düşürmüş... Fırkasına karşı zafer ümidinde bulunmuş iken bütün ümitleri boşa çıkmış ve ancak birkaç serseri ve sersemin alkışlarının manasızlığını anlamıştır. Hele Cumartesi günü Dâhiliye vekilinden yediği kuvvetli, siyasi darbeler bir daha belini doğrultamayacak, mağlup bir hale getirmiştir. O gece meclisteki halini fütur (ümitsizlik) ile tasvir eden bir muhalif gazetenin anlattığı gibi ye'se (ümitsizliğe) düşen Fethi Bey nihayet fırkasının lağvı ile bu beladan kurtulmak istemiştir. İşte lağvın feshine sebep bu hallerdir."⁸⁴

Çankırı Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nın, Sivas Kongresi ile birlikte Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'na katılması ve ardından bu örgütlenmenin de Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra Halk Fırkası bünyesine katılmasıyla CHF, ülke çapında gerçekleştirdiği parti örgütlenmesini Çankırı'da da gerçekleştirmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında CHF'nin bu örgütlenmesini sağlayabilmesinde, milli mücadeleden gelen unsurları da bünyesinde taşımasının büyük etkisi vardır. Tek parti döneminde kurulan muhalefet partilerinin ise Çankırı'da etkin bir örgütlenme ve muhalefet gerçekleştirdiklerini söyleyemeyiz. TPCF'nin Çankırı'da teşkilatlanma yönünde bir çabası olmakla beraber bundan öte gidemediği görülmektedir. SCF ise Çankırı'da parti örgütlenmesini gerçekleştirebilmesine rağmen, etkin bir muhalefet sergileyememiştir.

Çankırı yerel basınının mevcut iktidardan (yani CHF'den) yana bir tavır sergilediği açıkça görülmektedir. CHF'nin tutum ve icraatlarının ön plana çıkarıldığı, yüceltildiği ve savunulduğu haber ve yorumlara sıklıkla yer verilmiştir. Ancak, muhalefet ise Çankırı yerel basınınca şiddetle eleştirilmiştir. Özellikle 1930'da CHF'ye rakip parti olarak belediye seçimlerine katılan SCF'ye karşı eleştirinin dozunun iyice arttığı görülmektedir. Eleştiriler daha çok SCF'nin parti içindeki etnik

⁸⁴Duygu, (22 İkinciteşrin [Kasım] 1930), s. 1-2.

ve dini unsurları üzerinden yapılmaya çalışılmıştır. Çankırı ve Duygu Gazetelerinde SCF'nin, Ermeni, Rum, Yahudilerden aday gösterdiği, Türk olmayan unsurlara parti içinde yer verdiği gibi iddialarla SCF halk nezdinde yıpratılmaya çalışılmıştır.

2. BÖLÜM

SEÇİMLER

1923 – 1945 arasındaki seçimlere sadece CHP katılmıştır. TPCF ve SCF genel seçimlere varmadan kapatılmış veya kapanmıştır. Bu partinin milletvekillerini CHF'den ayrılanlar oluşturmuştur.

2.1. CHF/CHP Adaylarının Belirlenmesi

2.1.1. Genel Seçimlerde Milletvekili Adaylarının Belirlenmesi

CHP tüzüğündeki değişiklikler çerçevesinde milletvekili adaylarının belirlenmesindeki yöntemler de değişmiştir. Başlangıçta (1923), milletvekili adaylarının belirlenmesi yetkisi Fırka Divanı'na aitken, bu yetki 1927'den itibaren Genel Başkanlık Kuruluna verilmiştir. Genel Başkan, Genel Başkan Vekili ve Genel Sekreter'den oluşan Genel Başkanlık Kurulu'nda inisiyatif genellikle Genel Başkan'daydı. Tek parti yönetiminin pekişmesiyle beraber; milletvekilleri Atatürk döneminde, Atatürk tarafından, İnönü döneminde ise İnönü tarafından belirlenmiştir. Dönemin milletvekili adaylarının belirlenmesinde göz önüne alınan kriterlere baktığımızda, aday olarak belirlenen kişilerin genellikle ülkenin tanınmış yazar, gazeteci, tüccar, serbest meslek sahibi, Milli Mücadele döneminde önemli hizmetlerde bulunmuş kişilerden ve bunun yanı sıra toplumda popülarlığı ve saygınlığı olan kişiler olduğu dikkat çekmektedir. Bu kişilerin saygınlığı ve popülarlığı, tek parti yönetiminin meşruiyetinin pekiştirilmesinde de önemli bir işlev görmekteydi. Belirlenen adaylarda aranan bir başka özellik de güvenilir olmak ve lider kadroya bağlılıktı.

Ülkedeki tüm toplumsal kesimleri temsil etme ve kapsama iddiasında olan tek parti yönetimi, milletvekillerinin meslek dağılımına da -kısmen de olsa- özen göstermeye başlamıştı. 1931 seçimlerinde tarım ekonomisinin ağırlık taşıdığı Kastamonu ve Ankara'dan köylü ve çiftçi milletvekilleri; işçi sayısının fazla olduğu İstanbul ve Zonguldak gibi yerlerden de işçi milletvekillerinin seçilmesine dikkat edildiği görülmektedir.

1935 seçimleri öncesinde, yerel basında (10.01.1935 tarihli Trabzon’da çıkan *Yeniyol* adlı yerel gazetenin 1. sayfasındaki *Saylavlık İşleri* başlıklı haber) yer alan bir haberde milletvekili aday olmak isteyenlerin CHP Genel Başkanlığı’na ya da Genel Sekreterliği’ne iki fotoğrafla birlikte yazılı olarak başvurmaları istenmekteydi. Ayrıca haberin devamında sayıavlığa seçilmeleri istenen bay ve bayanların aday gösterilmeleri için birçok imzalı telgraflarla Atatürk’e veya Fırka Merkezine müracaatlar yapıldığı haberinin alınmakta olduğu, bu çeşit müracaatların uygun düşmediği ve iyi tesirler yapmayacağı, seçilmek isteyenlerin isteklerini usulü dairesinde Fırkaya bildirmelerinin yeterli olduğu belirtilmiştir.⁸⁵

2.2. Seçim Süreci

1923 seçimlerini saymazsak, tek parti döneminde yapılan genel seçimlerde en düşük katılma oranı (resmi verilere göre) 1927 seçimlerinde gerçekleşmişti. 1927 seçimlerinde katılma oranı % 20 civarında idi. Diğer seçimlere bakıldığında ise katılma oranı 1931’de % 50’nin altında, diğerlerinde ise % 50’nin üzerindeydi. Tek parti döneminde seçimlere katılma oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1: Tek Parti Döneminde Seçimlere Katılma Oranları⁸⁶

Seçim Yılları	Katılma Oranı
1927*	% 23
1931*	% 45
1935	% 68,5
1939	% 77,8
1943*	% 80

* İşaretili olanlar yaklaşık bir oranı göstermektedir.

2.2.1. İki Dereceli Seçim Sistemi (Dolaylı Seçim) ve İkinci Seçmenler

24 Ekim 1876 tarihli “Talimat-ı Muvakkat”le getirilen ve 1908 tarihli “İntihab-ı Meb’usan Kanun-i Muvakkati”yla da ayrıntılı olarak düzenlenen dolaylı (iki-dereceli) seçim sistemi 1946 yılına kadar uygulanmıştı. Mebusan Meclisi’nin

⁸⁵ Öz, a.g.e., s. 262-265; Hakkı Uyar, *1923’ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme*, TÜSES Yayınları, İstanbul 2000, s. 28.

⁸⁶ Öz, a.g.e., s. 159-160.

toplandığı tarihten itibaren dolaylı seçimler sorunu sürekli tartışılmış ve özellikle iktidarın dışında kalan çevreler ile muhalefet grupları tarafından eleştirilmişti. İlk Osmanlı Parlamentosunda (Meclis-i Mebusan'da) seçim kanunu görüşülürken, bir grup mebus tasarıdaki düzenlemeye karşı çıkarak dolaylı seçimlerle oluşacak olan meclisin halkı temsil edemeyeceğini ileri sürmüştü. Mithat Bey ise “Şura-yı Devlet” üyesi olarak yaptığı konuşmada tek dereceli seçime, halkın tecrübesiz olduğunu belirterek karşı çıkmıştı. 1921 Anayasasının temsille ilgili hükümlerinin görüşüldüğü sırada üyelerin önemli bir çoğunluğu, seçim güvenliği ve dolaylı seçimler konusunda birleşmişlerdi. 1923 tarihli İntihap Kanunu Değişiklik Teklifi, önce muhalefete (ikinci gruba) mensup milletvekillerce verilmişti. Teklif 1908 tarihli düzenlemeye göre oldukça demokratik bir içeriğe sahipti. Gerekçede İntihap Kanunu'nun Anayasa ile ters düştüğü, milli iradenin gereği gibi yansımaya imkân vermediği belirtilmişti. Ancak çoğunluğu birinci grup üyelerin oluşturduğu “Kanuni Esasi Encümeni” mazbatasında ise teklifin içeriği büyük ölçüde değişmişti. İleride tek dereceli seçimlere geçileceği, teftiş heyetlerinin seçimle oluşması, mebus olabilmek için seçim dairesindeki seçmenlerden oylamaya katılanların mutlak çoğunluğunun onayını alması gibi hükümler kaldırılmıştı. Teklifin TBMM'de görüşüldüğü sırada, Encümenin yeniden kaleme aldığı metin 67 ret, 5 çekimser oya karşılık 114 oyla kabul edilmişti. Tek Dereceli Seçim Kanunu, CHP Kongrelerinde de gündeme gelmiş ancak bazı delegelerin bu yöndeki talepleri kabul edilmemişti.⁸⁷

CHP'nin 1931 tarihli parti programının birinci kısmında seçimlerle ilgili şunlar belirtilmişti: “...*Bir dereceli intihabı tatbik etmek yüksek emellerimizdendir. Ancak vatandaşı, intihap edeceğini tanıyabilecek vasıflar, şartlar ve vasıtalarla mücehhez kılmak lazımdır. Bunun temini hususundaki mesainin matlup neticeyi vereceği güne kadar vatandaşı, yakından tanıdığı ve emniyet ettiği insanları intihap etmekle serbest bırakmayı demokrasinin hakiki icaplarına uygun buluruz...*”⁸⁸

1935 programında ise dolaylı seçimler demokrasinin bir gereği olarak değerlendirilmeye başlanmıştı. 1931 tarihli programda belirtilen “*Bir dereceli intihabı tatbik etmek yüksek emellerimizdendir.*” ibaresi kaldırılmış; İki Dereceli

⁸⁷ Öz, a.g.e., s. 152-153.

⁸⁸ 1931 CHF Parti Programı, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s. 7.

Seçim Sistemi demokrasinin icaplarına uygun hale getirilmişti. Bu ibare 1935 programının birinci kısmında aynen şöyleydi: “*Saylav seçim kanunu yenilenecektir. Yurdumuzun genel şartlarına göre, vatandaşı yakından tanımakta olduğu ve inandığı şahısları ikinci seçmen olarak ayırmakta özgür bırakmayı ve saylav seçimini bu yönden yapmayı demokrasi gereğine en uygun buluruz.*”⁸⁹

CHP'nin 1943 tarihli programının Birinci Kısmında, “*Yurdumuzun umumi şartlarına göre vatandaşın yakından tanıdığı ve emniyet ettiği kimselere rey vermesini temin eden iki dereceli seçimi ameli icaplara uygun buluruz.*”⁹⁰ denilmiştir.

Seçim mevzuatına göre aday olma hakkı sınırlandırılmamasına rağmen, CHP dışında parti kurulması engellendiği için aday göstermek ve bir listeye seçimlere katılma hakkı CHP'ye aitti. Ancak, zaman zaman bağımsız adayların seçimlere katıldıkları, bunun da CHP'yi rahatsız ettiği olmuştur. Seçimlerin dolaylı (iki dereceli) olmasının önemi de burada yatmaktaydı. İkinci seçmenlerin seçildiği ilk aşamada CHP'nin tek başına olması, milletvekili seçimlerinin baştan garanti altına alınması anlamına geliyordu. Ayrıca sayı olarak az olan ikinci seçmenlerin seçim tercihlerini etkilemek ve denetlemek daha kolay oluyordu. Tek parti dönemi boyunca dolaylı seçimlerin haklılığı ve gerekçeleri, “*Dolaylı seçimlerin, yarım yüzyılı aşkın bir mazisi olan ve Osmanlı siyasal modernleşmesinin ilk zamanlarındaki, halkın siyasi erginliğe erişmediği*” biçiminde açıklanmıştı.⁹¹

Tek parti dönemindeki seçmenlerin, ikinci seçmenlerin seçiminde de serbest olmadığını görüyoruz. Çünkü, ikinci seçmenlerin listesi de, CHP örgütleri tarafından ilan edilmekte ve seçmenlerin onayına sunulmaktaydı. Bu dönemde kurulmuş olan muhalif partileri de seçim usulünün tek dereceli olmasını istemekteydiler. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası programında, “*Mebusan intihabında bir dereceli seçim usulü kabul edilecek ve her kazanın bir daire-i intihabiye olması esası müdafaa olunacaktır.*” (Madde 8)⁹² diyerek tek dereceli seçimi savunmuştu. Serbest

⁸⁹ 1935 CHP Parti Programı, Ulus Basımevi, Ankara 1935, s. 5-6.

⁹⁰ 1943 CHP Parti Programı, Zerbamat Basımevi, Ankara 1943, s. 4.

⁹¹ Öz, a.g.e., s. 154.

⁹² Tunçay, a.g.e., s. 387.

Cumhuriyet Fırkası ise tek dereceli seçim usulü ile ilgili olarak programında şunlara yer vermişti: “Fırka bir dereceli intihap usulünün tesisini ve siyasi hukukun Türk kadınlığına da teşmilini müdafaa edecektir.” (Madde 11)⁹³ Ancak, CHP seçimlerin kontrolünü elinde tutabilmesi ve seçimler üzerindeki etkinliği açısından dolaylı (iki dereceli) seçimlerden vazgeçmeyi tek parti dönemi boyunca hiç düşünmemişti.

CHP'nin 1933 yılında yayınlanan ve 1931 tarihli tüzükteki seçimlerle ilgili hükümleri düzenleyen “İntihap Yoklama Talimatnamesi”nde, yoklama (ön seçim) yapılmaması gereken seçimler⁹⁴ dışında kalan seçimlerde⁹⁵ yoklama yapılması zorunlu görülmüştür (Madde 2). Talimatnamenin “Başlangıç” kısmında, yoklamanın, iyi sonuç elde edecek surette fırka mensuplarını kazandırmak...” amacıyla yapıldığı açıklanmaktaydı.⁹⁶

CHP'de uzun yıllar görev yapan Hilmi Uran, Atatürk'ün dolaylı seçimler konusundaki düşüncelerini anlatırken şunları belirtmişti: “Atatürk daima iki dereceli seçim usulünün lehinde bulunur. O sistemin neticeyi kontrol etmeye daha elverişli bir sistem olduğunu bahis mevzuu etmeksizin, onun hatta daha demokratik olduğunu söyler ve bilhassa bizim memleketimizde seçim usulüyle daha isabetli ve daha adilane netice alınacağı fikrini müdafaa ederdi.”⁹⁷

2.2.2. Milletvekili Seçimleri

Tek parti dönemi boyunca iki dereceli seçim usulü uygulanmıştır. Çankırı, tek parti döneminde yapılan milletvekili seçimlerinde sırasıyla çıkardığı milletvekili sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

⁹³ Tunçay, a.g.e., s. 425.

⁹⁴ CHF'nin 1931 tarihli tüzüğündeki seçimlerle ilgili hükümleri düzenleyen “İntihap Yoklama Talimatnamesi”nde, Umumi Reislik Divanı kararıyla aday gösterilecek seçimlerde, parti kongrelerinin yapacakları seçimlerde, parti idare heyetlerinin kendi içlerinde yapacakları seçimlerde, yardım dernekleri, ticari şirket ve kurumların idare heyetleri seçimlerinde ve belediye sınırları dışındaki muhtar ve ihtiyar heyetleri seçimlerinde yoklama yapılamazdı. (Madde 1) C.H.F. İntihap Yoklama Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1933, s. 4.

⁹⁵ Yoklama yapılacak seçimler, milletvekili seçimlerine esas olan ikinci seçmen (müntehibi sani), belediye meclisi üyeliği ve mebus seçimi teftiş heyetleri üyeliği seçimleridir.(Madde 2) C.H.F. İntihap Yoklama Talimatnamesi, s. 4.

⁹⁶ C.H.F. İntihap Yoklama Talimatnamesi, s. 3-4.

⁹⁷ Hilmi Uran, *Hatıralarım*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1959, s. 397-398; Ayrıca bkz. Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Mevkii*, Cilt 1, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965 s. 168.

Tablo 2: Çankırı'nın Tek Parti Döneminde Çıkardığı Milletvekili Sayıları⁹⁸

SEÇİM DÖNEMİ	SEÇİM TARİHİ	MİLLETVEKİLİ SAYILARI
2.Dönem	Haziran-Temmuz 1923'de	4
3.Dönem	2 Eylül 1927	4
4.Dönem	25 Nisan 1931	4
5.Dönem	8 Şubat 1935	5
6.Dönem	26 Mart 1939	5
7.Dönem	28 Şubat 1943	5

Cumhuriyet Halk Fırkası, 9 Mayıs 1935'te "Cumhuriyet Halk Partisi" adını almış ve çok partili dönemin başlangıcı olan 1945 yılına kadar tek başına iktidar olarak kalmaya devam etmiştir.

Tek parti döneminde yapılan 1923, 1927, 1931, 1935 ve 1939 seçimleri, I. Meşrutiyet döneminde çıkartılmış İntihab-i Mebusan Kanun-i Muvakkati temel alınarak, iki dereceli ve basit çoğunluk seçim sistemine göre yapılmıştır. Buna göre, müntehib-i evveller (birinci seçmenler) önce milletvekillerini seçecek olan kişileri yani diğer adıyla müntehib-i sanileri (ikinci seçmenler) seçiyor. İkinci aşamada ise halk tarafından seçilen bu kişilerin (müntehib-i sanilerin) vereceği oylar, meclise girecek milletvekillerini belirliyordu. 1923 yılında, mevcut olan İntihab-i Mebusan Kanun-i Muvakkati'nin, her 50.000 erkek nüfusu bir mebusun temsil edeceği hükmü değiştirilerek, her 20.000 erkek nüfusa bir mebus seçileceği hükme bağlanmış ve bu hüküm 1927 ve 1931 seçimlerinde de aynen uygulanmıştır. Aynı Kanun'da, erkek nüfusu 20.000'den az olan seçim çevrelerinin de bir mebus çıkartacağı da ayrıca belirtilmiştir.

1923 seçimlerinden sonra kurulan ikinci TBMM, ilk Meclis'in 20 Ocak 1920 tarihinde kabul ettiği ilk Anayasa'da (Teşkilat-ı Esasiye'de) değişiklikler yaparak iki yıl olarak belirlenen milletvekilliği süresini dört yıla çıkarmış, seçmen yaşını 18, seçilebilme yaşını da 30 olarak belirlemiştir. 20 Nisan 1924 tarihinde kabul edilen 1924 Anayasa'sına göre sadece erkekler seçme ve seçilebilme hakkına sahip

⁹⁸ Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Ankara 2012, s. 4, 7, 259.

olduğundan, 1923, 1927 ve 1931 seçimlerine sadece erkekler katılmışlardı. Ancak, 5 Aralık 1934'te kabul edilen bir yasa ile kadınlara seçme ve seçilebilme hakkı verilmiştir. Aynı yasa ile seçmen yaşı 18'den 22'ye çıkartılmış, 40.000 kişiye bir mebus seçilebilmesi esası da getirilmiştir.

1930 yılında kadınların belediye seçimlerine katılımları sağlanmıştır. Anayasa'da yapılan düzenleme ile birlikte 1934 yılında seçme ve seçilebilme hakkına sahip olan kadınlar, ilk kez 1935 seçimlerine katılmış ve TBMM'nin 5. döneminde 18 kadın Meclis'te temsil edilmiştir. Bunlar arasında Hatice Özgener, 1936'da yapılan ara seçimde Çankırı'dan milletvekili seçilmiştir.⁹⁹

Tek parti döneminin son milletvekili seçimi olan 1943 seçimleri, Cumhuriyet tarihinin ilk seçim kanunu olan 4320 sayılı Mebus Seçimi Kanunu¹⁰⁰'na göre yapılmıştı. Bu seçim iki dereceli çoğunluk seçim sisteminin uygulandığı son seçim olmuştu. Bu seçimde de, 40.000 nüfusu bir mebus temsil edecek şekilde üye seçimi yapılmış ve 22 yaşını bitirenler seçmen olabiliyordu.¹⁰¹

2.2.2.1. 1923 Seçimleri

CHP'nin 1923 Nizamnamesine göre; Büyük Divanın talebi üzerine, vilayet hey'et-i idareleri, kaza hey'et-i idareleriyle birlikte mebus adayları hakkında görüşmeler yapar ve yapılan bu görüşmeler sonucunda adaylarla ilgili vilayet mutemedi, umumi hey'et-i idareye teklifte bulunurdu. Ancak adaylar hakkında Büyük Divanın verdiği son şekle uyulmak zorundaydı (Madde 54).¹⁰² Mebus adayları, Büyük Divanla fırkaya bağlı idare hey'etleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda kararlaştırılırdı (Madde 101). Fırka namına mebus adaylığı ilan olunan kişilere Halk Fırkası'nın bütün azaları oy vermekle mükellefi (Madde 102). Fırka

⁹⁹ Neslihan Sonay, *Tek Parti Döneminde Kadın Milletvekillerinin Seçimi (1923-1946)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 112, 132

¹⁰⁰ 4320 sayılı Mebus Seçimi Kanunu 56 maddeden oluşmaktadır. Maddelerin tamamı için bkz. *Resmi Gazete*, (17 Kanunuevvel [Aralık] 1942), s. 4152-4155.

¹⁰¹ *Resmi Gazete*, (17 Kanunuevvel [Aralık] 1942), s. 4152-4155; TÜİK, *a.g.e.*, s. X-XI.

¹⁰² Tunçay, *a.g.e.*, s. 380; Kaza Hey'et-i İdaresi, meb'us, şuralar, belediye, nahiye vesaire seçimlerinde bir taraftan vilayet hey'et-i idaresi ile diğer taraftan ocak heyetleriyle görüşür ve fırka adaylarının kazanmaları için çalışırdı.(Madde 68) Tunçay, *a.g.e.*, s. 381.

adaylarına oy vermeyen fırka mensupları, firkadan usulüne uygun olarak ihraç edilirdi (Madde 103).¹⁰³

1923 Milletvekili Seçimleri öncesinde, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Milletvekili seçimleri ile ilgili olarak, Kengırı Müdafaa-i Hukuk Merkezi Heyeti'ne hitaben yazdığı mesajında, Kengırı'nın (Çankırı'nın) merkez-i liva ile bütün kazalarının müntehib-i sanilerine ve Müdafaa-i Hukuk ve Belediye Teşkilatı'na en hızlı şekilde ulaştırılması için acele telgaflar çekilmesini istemiştir. Atatürk mesajında şunları bildirmiştir: *“Kengırı livası Müntehib-i sanilerine, liva dahilinde intihab edilmiş olan müntehibat-ı saniler mukadderat-ı millet ve memleketi tedvir eyleyecek olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci devresi için gönderilecek mebusları intihab etmek salahiyetini müntehib-i evveller de uhde-i şeref ve Mes'uliyetlerine almış bulunuyorlar. Vatanın menfaat-ı aliyyesini müdrik bulduklarından asla şüphe olmayan müntehib-i sani arkadaşlarımın bu en büyük ve en mühim vazifeyi ifa ederken geçmiş neket günlerinin ızdırabatını hatırdan çıkarmayarak yüksek vicdanlarının sada-yı teşvikine tabi bulunacaklarını ve reylerini mazide olduğu gibi istikbal için de te'min-i feyz-i hayat edecek olan cem'iyyet ve firkamızın namzedlerine vereceklerini kuvvetle ümit ediyorum. Cümleye temenni-i muvaffakiyet eylerim efendim.*

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal¹⁰⁴”

Ayrıca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Kengırı Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti'ne çektiği 8 Temmuz 1339 (1923) tarihli telgrafta şunları belirtmiştir: *“Bimennihi'l-Kerim ibtidar edecek olan Kengırı livası mebus intihabatı için Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ve Halk Fırkası'nın namzetleri atide isimleri muharrer zevattır. Gruba teveccühkar olan muhterem liva ahalisi bu yüksek vazife-i siyasiyyelerini ifade ve muvaffakiyet-i kamileye mazhariyetini temin eylerim. Keyfiyetin bi'l-umum cem'iyet teşkilatına ve liva halkına iblağıyla namzedlerimizin*

¹⁰³ Tunçay, a.g.e., s. 384.

¹⁰⁴ *Halk Yolu Mecmuası*, (15 Temmuz 1339 [1923]), Sayı:11, s. 169; Cansız, a.g.t., 1. Cilt, İstanbul 2011, s. 301.

*muvaffakiyetine bezl-i mesa'i ve neticede malumat i'ta buyurulmasını rica ederim efendim.*¹⁰⁵”

Mustafa Kemal Paşa, çektiği telgraf mesajlarından da anlaşılacağı üzere, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adaylarının kazanması için uğraşmıştır. Mustafa Kemal'in ahlâklarına, faziletlerine ve meziyetlerine itimat ettiği bu adaylar şu kişilerden oluşmaktaydı:

- 1- İzmir Valisi Mustafa Abdulhalik Bey Efendi (Mustafa Abdulhalik RENDA)
- 2- Meb'us-ı Sabık Ziya Bey (Yusuf Ziya İSFENDİYAROĞLU)
- 3- Bolu Ma'arif Müdürü Tal'at Bey (Ahmet Talat ONAY)
- 4- Kayseri Ma'arif Müdür-i Sabıkı Rıf'at Bey (Mehmet Rifat ÜNÜR)¹⁰⁶

Halk Yolu Dergisi'nin 30 Haziran 1339 (1923) tarihli sayısında Çankırı'nın adaylarını tanıtan kısa bilgiler verilmiştir.¹⁰⁷ Ayrıca 15 Temmuz 1339 (1923) tarihine rastlayan Pazar günü Çankırı merkezinde müntehib-i sani (ikinci seçmen) seçimlerine başlanmış ve üç gün içinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından gösterilen yirmi bir adayın çoğunluğunun seçilmesiyle sonuçlanmıştır. Çankırı merkezi müntehib-i sani isimleri ve aldıkları oy miktarı şu şekildedir:

Müftü Ata Efendi 762 oy, Mahkeme-i İstinaf Azasından Şehirlizade Hamdi Efendi 681 oy, Halk Yolu Müdür-i Mesulü Baytar Tahsin Nahid Bey 650 oy, Nafizzade Ali Efendi 621 oy, Mahkeme-i İstinaf Azasından Sadıkcı Ahmed Cevdet Bey 619 oy, Umur-ı Tasarrufiye Başkatibi Kazancızade Kadri Efendi 604 oy, Doktor Kadri Bey 601 oy, Muhasebe-i Liva Katibi Müftüzade Şükrü Efendi 510 oy, Hindillizade Hacı İsmail Efendi 582 oy, Zürra'dan Hacıfezade Hacı İsmail Ağa 581 oy, Karataş Mahallesi İmamı Karahacızade Hasan Efendi 573 oy, Hapishane Müdürü Hanyalızade Ahmed Efendi 564 oy, Havrikoğlu (?) Ahmet Ağa 563 oy, Karahacızade Hafız Asım Efendi 538 oy, Demircizade Hüseyin Efendi 535 oy,

¹⁰⁵ *Halk Yolu Mecmuası*, (15 Temmuz 1339 [1923]), s. 169; Telgraf metni için bkz. EK-9.

¹⁰⁶ *Halk Yolu Mecmuası*, (15 Temmuz 1339 [1923]), s. 169; Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – II.Dönem 1923-1927*, III. Cilt, TBMM Basımevi, Ankara 1995, s. 197-203.

¹⁰⁷ Kengiri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından gösterilen adaylar hakkında bilgi için bkz. *Halk Yolu Mecmuası*, (15 Temmuz 1339 [1923]), s. 169.

İmaret İmamı Yahyazade Lütfi Efendi 561 oy, Karagözoğlu Dikici İsmail Usta 467 oy, Çatıkkaşoğlu Osman Usta 452 oy, Tüccardan Zincircizade İsmail efendi 377 oy.¹⁰⁸

Kengırı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, müntehib-i sani namzedlerinin isimleri'nin başka bir makam tarafından değil, bizzat cem'iyetin kendisi tarafından ilan edildiği hususunun anlaşılması için, Halk Yolu Dergisi'nden bir düzeltme yazısı rica olunmuştur. Kengırı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Riyaseti (Başkanlığı) tarafından bildirilen yazı şu şekildedir: *“17 Temmuz 1339 (1923) tarihli Kengırı Gazetesi'nde Kengırı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti namına gösterilen müntehib-i sani namzedlerinin isimleri “makam-ı mutasarrıfiden”¹⁰⁹ diye işaret olduğu görülmüştür. Cem'iyetimizce tespit ve ilan edilen namzedlerin isimlerinin ilanı için cem'iyetimizce yazılan tezkere makam-ı mutasarrıfî vasıtasıyla matba'a müdüriyetine gönderilmiş olduğundan ve namzedlerin makam-ı mutasarrıfiden gösterilmeyip cem'iyetimiz tarafından ilan edildiği hususunun anlaşılmasına lüzum görüldüğünden mecmu'anızda düzeltme ilanı rica olunur.”¹¹⁰*

31 Temmuz 1339 (1923) tarihli Halk Yolu Mecmuasında Müdafaa-i Hukuk Adaylarının kazandıkları oylar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

¹⁰⁸ *Halk Yolu Mecmuası*, (15 Temmuz 1339 [1923]) Derginin son kısmında ek olarak verilen sayfalarda sayfa numaraları yazmamaktadır.

¹⁰⁹ Makam-ı Mutasarrıfî, bir sancağın en büyük yönetim görevlisi, amiridir. *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974, s. 583.

¹¹⁰ *Halk Yolu Mecmuası*, (15 Temmuz 1339 [1923]).

Tablo 3: 1923 Milletvekili Seçimlerinde Müdafaa-i Hukuk Adaylarının Aldığı Oylar¹¹¹

Esami-i Zevat	Kengiri	Çerkeş	İlgaz	Toplam
İzmir Valisi Abdülhalik Bey	165	98	79	342
Bolu Ma'arif Müdürü Tal'at Bey	164	91	77	332
Meb'us-ı Sabık Ziya Bey	162	94	70	326
Kayseri Ma'arif Müdür-i Sabıkı Rıf'at Bey	165	63	77	305

Seçilen milletvekilleri hakkındaki bilgilere bir sonraki bölümde yer verileceği için bu bölümde sadece isimlerine yer verilmiştir.

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Çankırı vilayet, kaza ve nahiye heyetleri şöyle oluşmuştu:

Vilayet Heyeti: Dolmacıoğlu Cemal Bey (Mutemed), Dümelliöğlu İsmail Efendi, Doktor Kadri Bey, Binbaşıoğlu Halim Bey, Hacıbayramoğlu Mustafa Bey.

Merkez Kaza Heyeti: Ata-i Efendi (Mutemed), Hacıdedeoğlu Hilmi Efendi, Hanyalıoğlu Ahmed Efendi, Zencircioğlu İsmail Efendi, Tekkenişinoğlu Halim Efendi.

¹¹¹ *Halk Yolu Mecmuası*, (31 Temmuz 1339 [1923]), sayı 12; Cansız, *a.g.t.*, 1. Cilt, s. 333, 334.

Çerkeş Kazası Heyeti: Belediye Reisi Ahmed Efendi (Mutemed), Zeyneloğlu Hacı Ali Efendi, İsmailağaoğlu Hacı Abdullah Efendi, Hacıdedeoğlu Mehmet Efendi, Softaoğlu Ahmet Efendi.

Ilgaz Kazası Heyeti: Hancılaroğlu Mustafa Efendi (Mutemed), Hocaoğlu Nuri Efendi, Gariblerli Cemil Ağa, Cendereli Mustafa Efendi, Hacımahmudoğlu Ahmet Ali efendi.

Tuht Nahiyesi Heyeti: Hakioglu İsmail Efendi (Mutemed), Hafız Şükrü Efendi, Karamadenoğlu İbrahim Efendi.

Şabanözü Nahiyesi Heyeti: Belediye Reisi Hilmi Efendi (Mutemed), ihtiyat zabıtasından Asım Efendi, ihtiyat zabıtasından Mustafa Efendi.

Orta Nahiyesi Heyeti: Belediye Reisi Akif Efendi (Mutemed), Canbazoğlu Hamdi Efendi, Börekçioğlu Yakup Efendi.¹¹²

2.2.2.2. 1927 Seçimleri

1927 CHP Nizamnamesine göre Fırkanın mebus adaylarının belirlenmesi ve Büyük Millet Meclisi seçimlerinin idare edilmesi Umumi Riyaset Divanı tarafından gerçekleştirilirdi. (Madde 23)¹¹³

7 Ağustos 1927 tarihinde Çankırı’da mebusan seçimi için teftiş heyeti tarafından asılan müntehib-i evvellerin cetvelleri kaldırılarak 8 Ağustos 1927 günü müntehib-i sani seçimlerine başlanmıştır. İllere göre mebus sayılarının belirlenmesi de sadece erkek nüfus oranına göre belirlenmiştir. Çankırı’ya, erkek nüfusuna göre dört mebus düşmekteydi. Vilayet üç mıntıkaya ayrılarak isimleri yazılı şahıslar Halk Fırkası adına müntehib-i sani adayları olarak gösterilmişti.¹¹⁴ 9 Ağustos 1927 tarihli Çankırı Gazetesi, CHF müntehib-i sani adaylarının bu seçimlerle ilgili olarak şu teşekkür yazısına yer vermişti: “*Halkımızın büyük rehberimiz Vekili Gazimizin*

¹¹² *Necat*, (14 Kanunusani [Ocak] 1926), s. 1.

¹¹³ *Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi*, Ankara 1927, s. 12.

¹¹⁴ 1927 Mebus Seçimleri Müntehib-i Sani Adayları ve Seçim Bölgeleri için bkz. EK-6. *Çankırı*, (9 Ağustos 1927), s. 1.

başında bulunduğu muhterem Halk Fırkası'nın namzetlerine (adaylarına) rey (oy) vermek suretiyle gösterdikleri tehalük (istek) hareket-i vatanperverane cidden şayan-ı şükrandır. Hadematı-ı mesbukadan (hizmetlerinden) dolayı heyet-i muhteremiyeye ve bütün halkımıza arz-ı şükran eyleriz.

Cumhuriyet Halk Fırkası Müntehib-i Sani Namzedleri"¹¹⁵

Gazete, haberin devamında seçimlerin yapılacağı üç şubenin yerlerini ve CHF müntehib-i sani adaylarının isimlerini yayınlamıştır.¹¹⁶

Belediye Dairesi Seçim Bölgesi

Alaca Mescit, Perdedar, Hoca Bahşayış, Saray, Taşmescid, Cami-i Kebir, Yoğurtçu Mahalleleri ile Hıdırlık ve Yanlar Karyeleri (köyleri) adayları:

- 1- Belediye Reisi Cemal Bey
- 2- Belediye azasından Dedeade Ömer Efendi
- 3- Belediye azasından Kasım Efendi
- 4- Belediye azasından Debbağ Satılmışzade İsmail Efendi
- 5- Encümen-i Vilayet Azasından Zincirci İsmail Efendi
- 6- Hacıkütükzade Hacı Ahmet Efendi
- 7- Hacıtoruşzade Ahmet Efendi
- 8- Eytam Müdürü Müdür-ü Sabıkı Hakkı Efendi
- 9- Dengilizade Cevat Bey
- 10- Karataş İmamı Hasan Efendi
- 11- Dellalosmanoğlu Hafız Mehmet Efendi
- 12- Ticaret Odası Reisi Hacı Şakir Efendi

Karataş Mektebi Seçim Bölgesi

Tevfikiye, Alibey, Karataş, Hamidiye Mahalleleri ile Ayan Köyü adayları:

- 1- Müftü Ata Efendi,
- 2- Hacışeyhzade Hasan Bey
- 3- Dedeade Hilmi Efendi
- 4- Baytar Salih Bey

¹¹⁵ *Çankırı*, (9 Ağustos 1927), s. 1.

¹¹⁶ *Çankırı*, (9 Ağustos 1927), s. 1.

- 5- Sıhhiye Müdürü Atıf Bey
- 6- Hacıalioğlu Ahmet Efendi

Merkez Numune Mektebi Seçim Bölgesi

Halil Ağa, Şeyh Osman, Mirahor, Yapar Hoca İbrahim, Çetince, Hoca Elvan, Debbaghane, İmaret, İmraniye Mahalleleri adayları:

- 1- Belediye azasından Camgözzade Mehmet Efendi
- 2- Dodurzade Ahmet Efendi
- 3- Belediye Muhasib-i Mesulu Halim Efendi
- 4- Nafizzade Ali Efendi
- 5- Tapu Müdürü Mehmet Ziya Bey
- 6- Bankacı Münir Bey
- 7- Yiğitbaşızade Hasan Efendi
- 8- İcracı Osman Bey
- 9- Dağlarzade Hüseyin Efendi

8 Ağustos 1927 tarihinde başlanan müntehib-i sani seçimlerinde, Çankırı Merkezi üç seçim şubesine ayrılmış olup, her mahalle bağlı olduğu ilgili seçim şubesine giderek Cumhuriyet Halk Fırkası'nın göstermiş olduğu adaylara oylarını vermişti. Seçimler 8 Ağustosta bitirilemediğinden dolayı 9 Ağustos günü de seçimlere devam edilmişti.¹¹⁷

15-21 Ağustos 1927 günlerini kapsayan hafta içinde ise nevahiyle (nahiyelerle), Merkez Vilayet bölgesinin müntehib-i sani seçimleri sonuçlanmış ve bütün Halk Fırkası adayları oyların çoğunu alarak seçimleri kazanmışlardı.¹¹⁸

2 Eylül 1927 günü merkez ve diğer bağlı yerlerden gelen müntehib-i saniler, belediye dairesinde toplanarak Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın Çankırı vilayetine mebus adayları olarak göstermiş olduğu Maliye Vekili Mustafa

¹¹⁷ Çankırı, (9 Ağustos 1927), s. 1.

¹¹⁸ Çankırı, (16 Ağustos 1927), s. 1.

Abdülhalik, Talat, Ziya ve Rıfat beylere ittifakla oy vererek Çankırı mebus seçimleri sonuçlandırmıştı.¹¹⁹

1927 Yılı, TBMM 3. Dönem Çankırı Milletvekillerinin isimleri şunlardır:

- 1- Yusuf Ziya (İSFENDİYAROĞLU)
- 2- Ahmet Talat (ONAY)
- 3- Mustafa Abdulhalik (RENDA)
- 4- Mehmet Rifat (ÜNÜR)¹²⁰

2.2.2.3. 1931 Seçimleri

CHP'nin 1931 Nizamnamesine göre; Umumi Reislik Divanı¹²¹, Büyük Millet Meclisine aza seçilmesini idare eder ve Fırkanın mebus adaylarını kararlaştırırdı. Divan, adaylar ile intihap işleri hakkında Grup İdare Heyetinin ve umumi idare heyetinin oylarını yoklayabilirdi. Adaylar Umumi Reis (Genel Başkan) tarafından ilan edilirdi. (Madde 20) Umumi Reislik Divanı'nın vereceği kararlara bütün fırka azalarınınca kayıtsız ve şartsız itaat olunurdu. (Madde 22) Umumi Reislik Divanı (Genel Başkanlık Divanı) kararı olmadıkça seçimlerde aday gösterilemezdi. Seçimler serbest yapılırdı. Bu takdirde Fırka mensupları hususi teşebbüslerle aday gösterilebileceği gibi Fırka idare heyetleri de seçimden istenilen iyi sonucu temin edecek surette Fırka mensuplarının kazanması için 75'nci maddenin F fıkrası¹²² mucibince hareketle seçimi idare edebilirlerdi (Madde 125).¹²³

CHP seçim usulüyle ilgili olarak 1931 tarihli parti programında, "Amme Hukuku" başlıklı metinde şunlar belirtilmişti: "*Bir Dereceli seçim sistemini uygulamak yüksek emellerimizdendir. Ancak vatandaşı, seçeceği kişileri tanıyacağı şartları oluşturmak gereklidir.*"¹²⁴ Parti Programında bu madde ile, halen uygulanmakta olan iki dereceli seçim usulünün yerine daha adil ve demokratik olan tek dereceli seçim sisteminin arzulandığı belirtilmekteydi. Ancak şu da bilinmelidir

¹¹⁹ Çankırı, (6 Eylül 1927), s. 1.

¹²⁰ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – III. Dönem 1927-1931*, III. Cilt, TBMM Basımevi, Ankara 1995, s. 183-186.

¹²¹ Umumi Reislik Divanı, Genel Başkan (Umumi Reis) , Genel Başkan Vekili (Umumi Reis Vekili) ve Fırka Katib-i Umumisi (Genel sekreter)'den oluşur (Madde 19) Tunçay, *a.g.e.*, s. 454.

¹²² 1931 Nizamnamesinin 75. Maddesinin F Fıkrası şöyledir: "Bir seçimde fırka tarafından aday gösterilmeden önce yoklama yapılması gereken durumlarda; o seçimde, oy sahibi olan fırka azalarını toplamak ve meyilerini anlamak" Tunçay, *a.g.e.*, s. 464.

¹²³ Tunçay, *a.g.e.*, s. 454, 472.

¹²⁴ 1931 CHF Parti Programı, s. 7.

ki, tek dereceli seçim usulü, CHP'nin rahatlıkla her seçimde galip gelmesi, istediği milletvekillerini istediği yerden çıkarabilmesi imkânını vermeyecekti. Tek dereceli seçim usulünün uygulandığı 1950 seçimleri ile DP'nin tek başına iktidara gelmesi de bunun açık bir göstergesiydi.

CHP kadınlara seçme ve seçilme özgürlüğü verilmesi yönünde çalışmalar yapmış ve 1931 yılı parti programına “*Kadınlara belediye seçimlerinde olduğu gibi mebus seçimlerinde de seçme ve seçilme hakkı tanınması için müsait ortam hazırlanmalıdır.*”¹²⁵ şeklinde bir ibare koydurmuştu. 5 Aralık 1934’de Anayasa ve Seçim Kanunu’nda yapılan yasa değişikliği ile kadınlara seçme ve seçilme hakkını tanımıştı. 1935 seçimlerinde kadınlar kendilerine verilen hem bu seçme hakkını kullanmış hem de çeşitli illerden mebus seçilerek meclise girmişlerdi.

1931 seçimlerinde tarımın ağırlıklı olduğu yerlerde köylü/çiftçi kökenli mebusların; sanayinin ön planda olduğu ve işçilerin görece fazla olduğu yerlerde işçi kökenli mebusların seçilmesine özen gösterilmişti.¹²⁶

TBMM Milletvekillerinin yeniden seçilmesi ile ilgili Dâhiliye Vekâleti’nden vilayetlere yazılan telgraftaki tahrir suretinde “...*Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun 25’nci maddesine tevfikan (uymakla) Büyük Millet Meclisi’nin tecdidi intihaba (seçimlerin yenilenmesine) karar verilmesini ve bu kararın derhal ilan edilmesini teklif ederiz...* Başvekâletinden tebliğ olunan karar sureti ise şu şekildeydi:

“TBMM’nin Umumi Heyeti’nin 05.03.1931 tarihli 23’ncü inikadında (birleşiminde) kabul edilen 619 no.lu kararın sureti aşağıya yazılmıştır.

*Yeniden Mebus intihabı (seçimi) yapılmasına dair karar No: 619
Umumi Heyetin 32’nci inikadının (birleşiminin) birinci celsesinde
Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 25’nci maddesine tevfikan (uymakla)
yeniden mebus intihabı yapılmasına karar verildi.”¹²⁷*

¹²⁵ 1931 CHF Parti Programı, s. 8.

¹²⁶ Hakkı Uyar, “Türkiye’de Tek Parti Döneminde CHP’nin Toplumsal Kökenleri: İkinci Seçmenler Örneği (1935)”, *Bilgi ve Bellek*, yıl 1, sayı 2, Yaz 2004a, s. 130.

¹²⁷ *Duygu*, (7 Mart 1931) s. 2; *Çankırı*, (10 Mart 1931), s. 1.

Cumhuriyet Halk Fırkası, 4 Mart 1931 Çarşamba günü Gazi Mustafa Kemal'in başkanlığında toplanarak; yeniden seçilecek olan Türkiye Büyük Millet Meclisi azalarının mebusan tahsisatının 350 liraya düşürülmesine ve meclisin yeniden seçilmesine ittifakla karar vermişti. Seçimlerin hemen ardından yeni kurulan meclis 01 Mayıs 1931 günü toplanmış olacaktı.¹²⁸

Çankırı mebus seçimine ait seçmen listelerinin çoğunluğu bitirilerek 4 Mart 1931 Çarşamba günü teftiş heyetine verilmişti. Seçmen listelerinin düzenlenmesinde ve temize çekilmesinde Çankırı'nın bay ve bayan öğretmenlerinin çok yardımları olmuştu. Öğretmenler 3 gün boyunca bu listelerin tanzimi için uğraşmışlardı.¹²⁹ Çankırı Teftiş Heyeti Başkanlığı tarafından, Milletvekili Seçim Kanunu'nun 13. Maddesi'ne göre seçim hakkına sahip olanların isim listelerinin 16.03.1931 tarihinden itibaren askıya çıkarıldığı, bu listelerde ismi olmayanlar, mükerrer yazılanlar veya seçim hakkına sahip olmayıp da sehven yazılmış bulunanların varsa 15 gün içerisinde Çankırı'da teftiş heyetine düzeltilmesi için müracaat etmeleri gerektiği ilan edilmişti.¹³⁰ Tanzim olunan bu listeler 09-15 Mart 1931 haftası içerisinde askıya çıkarılmıştı. Kazalarda Martın 14'ünde; vilayet merkezinde Martın 15'inde askıya çıkmıştı. Mebus seçimlerinde mebus olmak veya mebus seçilmek için her türlü hile ve rüşvete başvuran, mükerrer oy kullananlar veya sahte isimle oy verenler, oy sandığı veya seçim ile ilgili her türlü evraklarda sahtecilik yapanlar için Milletvekili Seçim Kanunu'nun 62-74. maddelerinde¹³¹ gerekli cezai müeyyideler belirtilmişti. Bu maddelerde ağır para cezalarından hapis cezalarına kadar cezalar yer almaktaydı.¹³² Çankırı'da ise nüfusuna göre ise dört mebus çıkacaktı.

7 Mart 1931 tarihli Duygu Gazetesi'nin birinci sayfasında, Numan Fikret (Ankara) tarafından kaleme alınmış "Yeni İntihap" adlı makalede, yakında yapılacak olan 1931 yılı yeni milletvekili seçimlerinde halkın, Gazi Mustafa Kemal'in tuttuğu doğru yolu takip ve tasvip ettiğini göstereceğine; bunu da, oylarını onun göstereceği adalara vermekle göstereceğini belirtmişti.¹³³

¹²⁸ *Duygu*, (7 Mart 1931) s. 2.

¹²⁹ *Duygu*, (14 Mart 1931), s. 2.

¹³⁰ *Çankırı*, (17 Mart 1931), s. 2.

¹³¹ Milletvekili Seçim Kanunu'nun 62-74. maddelerini görmek için bkz. *Çankırı*, (17 Mart 1931), s. 2.

¹³² *Duygu*, (21 Mart 1931), s. 2.

¹³³ *Duygu*, (7 Mart 1931), s. 1-2.

2 Nisan 1931 Perşembe günü Çankırı'nın her tarafında, ikili seçim usulüne göre, önce halk tarafından seçilecek olan müntehibi sani seçimleri başlamış ve bir hafta sürmüştü. Vilayetin merkez kazasından çıkan müntehibi saninin sayısı 195, Çankırı'nın içinden ise çıkan sayı 22 idi. Müntehibi sani adayları arasında yüksek meslek sahipleri ve gazeteciler de vardı.¹³⁴ Müntehibi sani seçimlerini CHF'nin gösterdiği adayların tümü kazanmıştı.¹³⁵ 1931 yılı seçimlerinde TBMM Mebuslarını seçmek üzere, CHF tarafından aday gösterilen ve oy birliği ile müntehibi sani olarak seçilenlerin seçim bölgeleri ve isimleri 14 Nisan 1931 tarihli Çankırı Gazetesi'nde yayınlanmıştı.¹³⁶

Duygu Gazetesi'nin Sahibi ve Başyazarı Ahmet Talat Onay, kaleme aldığı "Namzetler" başlıklı köşe yazısında, 1931 mebusluk seçimleri için CHF Kâtibi Umumiliğine (Genel Sekreterliğe) başvuru yapanlarla ilgili eleştirel bir yazı yazmıştı. Yazısında, Mebusluk için Genel Sekreterliğe başvuru yapanların sayısının 1500'ü geçtiğini ve bu isimlerin gazetelerde neşrolunduğunu belirterek, istenen şartlara ve vasıflara haiz her vatandaşın mebusluk için müracaat hakkının olduğunu belirtmişti. Yazısında, Belediye ve meclisi umumi azalığı hatta mahalle muhtarlığı için oy bile alamayan kimselerin mebusluk için müracaat etmelerini eleştirmiş, "Daha düne kadar SCF'nin belli başlı efradından olanlar... Müracaatta tereddüt etmemektedirler." diyerek eski SCF'lilerin müracaat etmelerini çok garip ve şaşırtıcı olarak nitelendirmişti. Onay, Halk Fırkasına karşı olup da Halk Fırkasına mebusluk için müracaat edenlerin bulunduğunu; ancak yanılmaz bir dehaya sahip olan Gazi Mustafa Kemal'in, şüphesiz yeni meclis için göstereceği adaylarını en doğru şekilde seçeceğini belirterek makalesini sonlandırmıştı.¹³⁷

25 Nisan 1931 tarihinde yapılan 4. Dönem mebus seçimi sonucunda Çankırı'dan mebus seçilenlerin isimleri şunlardı:¹³⁸

- 1- Ahmet Talat (ONAY)
- 2- Mehmet Rifat (ÜNÜR)

¹³⁴ *Duygu*, (4 Nisan 1931), s. 2.

¹³⁵ *Duygu*, (11 Nisan 1931), s. 2.

¹³⁶ 1931 seçimleri Müntehib-i Sani listesinin tümü için bkz. EK-7. *Çankırı*, (14 Nisan 1931), s. 3-4.

¹³⁷ *Duygu*, (18 Nisan 1931), s. 2.

¹³⁸ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM – IV. Dönem 1931-1935*, II. Cilt, TBMM Basımevi, Ankara 1996 s. 157-160.

- 3- Mustafa Abdulhalik (RENDA)
- 4- Yusuf Ziya (ESEN) (İSFENDİYAROĞLU)

Görüldüğü gibi 1927'deki isimler aynıdır. 1923'ten ise 3 kişi aynıdır.

2.2.2.4. 1935 Seçimleri

12 Temmuz 1932 yılında gerçekleşen Dil Devrimi ve ardından yapılan Türkçeleştirme faaliyetleri seçim kavramlarının da Türkçeleşmesini sağlamıştı. Mebus yerine Saylav, İntihab yerine seçim, müntehib yerine seçmen, Müntehibi sani yerine ikinci kerte seçiciler gibi kavramlar Çankırı'nın yerel gazetelerinde kullanılmaya başlanmış ve literatürlerine büyük ölçüde yerleşmişti. Ayrıca, CHP'nin 1935 Yılı Programında da öz Türkçe denilen bu kelimeler büyük ölçüde kullanılmaktaydı.

CHP'nin, 1931 programında belirttiği “*Tek dereceli seçim usulüne geçme arzusu*”na 1935 yılı programında hiçbir şekilde yer verilmemişti. Aksine 1935 programında, “*Saylav seçiminin İki dereceli seçim usulüne göre yapılmasını, demokrasi gereğine en uygun bulduklarını*”¹³⁹ belirtmişlerdi.

1935 yılında yapılan genel seçimlerin hemen öncesinde, oy kullanma yaşı 18'den 22'ye çıktı. Her 40.000 seçmen için bir milletvekili seçilmesi kararlaştırıldı. Her 400 birinci seçmen için bir ikinci seçmen seçilmesi kabul edildi. 5 Aralık 1934'de kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verildi. 1935 seçimleri öncesinde, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilince, CHP Genel Merkezi'nin parti örgütüne 12 Aralık 1934 tarihinde gönderdiği bir yazıda, kadınların artık ikinci seçmen de seçilebilecekleri, bunun için partiye üye olmaları gerektiği belirtilmekteydi.¹⁴⁰

1935 yılı Mart ayına kadar, Cumhuriyet Halk Fırkası'nca tekrar edilen Türkiye Büyük Millet Meclisi azalığı için nüfus idaresinden seçmen listelerinin çıkarılmasına başlanmıştı. Bu seçmen listeleri on gün içerisinde hazırlanıp

¹³⁹ 1935 CHP Parti Programı, s. 6.

¹⁴⁰ Uyar, “2004a”, s. 130; Tek Parti Dönemindeki seçimlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hakkı Uyar, “Tek Parti Döneminde Seçimler”, *Toplumsal Tarih*, sayı 64, Nisan 1999.

Belediyeye teslim edilecekti.¹⁴¹ 22 Aralık 1934 tarihi itibariyle, Mebus (Saylav) seçimi için Çankırı'nın köy ve kentlerindeki kadın ve erkeklerin yazımları bitmiş ve sayım sonunda Çankırı'dan beş saylav (mebus) çıkacağı anlaşılmıştı.¹⁴²

1935 saylav seçimleri dolayısıyla, Çankırı halkının müntehibi sanileri seçmek üzere, oturdukları mahallere göre, oy kullanacakları yer ve günler aşağıdaki tabloda gösterildiği şekilde, Teftiş Heyeti Başkanı Ömer Dedeoğlu tarafından ilan edilmişti. İlanda, seçimlerin sabah 09:00-16:00 arası yapılacağı ve ayrıca, 23 ve daha yukarı yaşta olanların seçimlerde oyunu kullanabileceği belirtilmişti.¹⁴³

Tablo 4: 1935 Seçimlerinde Çankırı Halkının Müntehibi Sanileri Seçmek Üzere İkamet Ettikleri Mahallere Göre Oy Kullanacakları Yer Ve Günler¹⁴⁴

BÖLGE / MAHALLE	OY KULLANACAĞI YER	TARİHİ
Alaca Mescit, Hacı İsmail, Buğday Pazarı, Perdeci, Hoca Elvan, Saray, Halil Ağa, Büyük Cami,	Perdeci Mahallesi'nde Abdullah Çavuş Mescidinde	22.01.1935 Pazar
Hoca İbrahim, Şeyh Osman, Yapar, Tefikiye, Taş Mescit, İmaret, Yoğurtçu, Tabakhane,	Yeni Camide	22.01.1935 Pazar
Ali Bey, Karataş	Karataş Mektebinde	23.01.1935 Pazartesi
Tatlı Su, Yeni Mahalle, Çetince,	Yeni Mahalle Camiinde	23.01.1935 Pazartesi

Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından seçilmiş olan saylav (milletvekili) ikinci kerte seçicilerin (müntehibi sanilerin) adları 19 Ocak 1935 tarihli Duygu Gazetesi'nde verilmişti. Haberin devamında ise, bütün yurttaşlardan dileklerinin aşağıda isimleri yazılı olan ve CHF tarafından belirlenen müntehibi sanilerin

¹⁴¹ *Duygu*, (17 İkinciteşrin [Kasım] 1934), s. 1.

¹⁴² *Duygu*, (22 Birincikanun [Aralık] 1934), s. 1.

¹⁴³ *Duygu*, (19 İkincikanun [Ocak] 1935), s. 2.

¹⁴⁴ *Duygu*, (19 İkincikanun [Ocak] 1935), s. 2.

seçilmesi olduğu ve seçileceklerine de hiçbir kuşkularının olmadığı, çünkü bu kişileri Atatürk'ün kurumunun belirlediği belirtilmişti.

1935 yılı seçimlerinde TBMM Mebuslarını (Sayıllarını) seçmek üzere, CHF tarafından belirlenmiş olan Muntehib-i Saniler (İkinci Kerte Seçiciler)'in adları ve mahallerini gösteren liste 19 Ocak 1935 tarihli Duygu Gazetesi'nde yayınlanmıştı.¹⁴⁵

8 Şubat 1935 Cuma günü sayıllar seçimi yapılması planlanmış olup seçimin bir günde tamamlanması için gerekli tedbirler alınmıştı.¹⁴⁶ Bu seçimlerde, Türk kadınları hem seçme hem de seçilme hakkına sahip olmuştu. Türk kadınları 1931'den 1935 yılına değin belediye seçimlerinde oy verme hakkına sahiptiler. Fakat, mebus seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını 1935 seçimlerine kadar elde edememişlerdi. Ancak, 05 Aralık 1934'te 2598 sayılı kanunla Türk kadın ve erkeklerin 23 yaşından itibaren seçme ve 31 yaşından itibaren de seçilme hakkını kabul etmesiyle 8 Şubat 1935'de yapılan sayıllar seçimine tüm Türk kadınları da iştirak etmişti. Seçim sandıklarının başında kadınların da bulunduğu sayıllar seçimlerinde 17 kadın, meclis üyeliğine aday gösterilmişti. Aday gösterilen kadınların hepsi, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Başbakan İsmet İnönü ve Genel Sekreter Recep Peker tarafından uygun görüldüklerinden kazanmışlardı.¹⁴⁷ Siyasal çevrelerce az çok şaşkınlıkla karşılanan ve Devlet Başkanı Gazi Mustafa Kemal'in kadınların mebus seçimlerine seçilme ve katılma hakkına sahip olması yönünde verdiği bu ani kararın sebebi olarak, 1935 yılı yazında İstanbul'da toplanacak olan Uluslararası Kadınlar Kongresinin etkisinin olduğu belirtilmektedir. Kadınlara oy hakkı verilmesinden dolayı Atatürk'e binlerce teşekkür mektubu gelmişti.¹⁴⁸

8 Şubat 1935 Cuma günü yapılan 5. Dönem sayıllar (milletvekili) seçiminde, Cumhuriyet Halk Partisi tarafından aday gösterilen eski sayıllardan *Mustafa Abdulhalik Renda*, *Mehmet Rifat Ünür*, *Yusuf Ziya Esen (İsfendiyaroğlu)* ile yine eski sayıllardan *Sami Çölgeçen* ve müstakil adaylardan eski İstanbul Defterdarı *Mustafa*

¹⁴⁵ 1935 seçimleri Muntehib-i Sani listesinin tümü için bkz. EK-8. *Duygu*, (19 İkincikanun [Ocak] 1935), s. 2-3.

¹⁴⁶ *Duygu*, (02 Şubat 1935), s. 1.

¹⁴⁷ *Duygu*, (23 Şubat 1935) s. 4.

¹⁴⁸ *Duygu*, (02 Şubat 1935), s. 2.

Ünsay, Çankırı vilayeti saylavı olarak İttifakla seçilmişlerdi.¹⁴⁹ Eski Çankırı Saylavı ve aynı zamanda Duygu gazetesi Sahibi ve Başyazarı *Ahmet Talat Onay* ise Giresun'dan saylav olarak seçilmişti.¹⁵⁰ Seçimin ardından, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu (Kamutay) tarafından Mustafa Kemal Atatürk de ittifakla Cumhurbaşkanlığına seçilerek mecliste yeminini etmişti.¹⁵¹

1931 ve 1935 seçimlerinde ikinci seçmenlere kısmen de olsa tercih hakkı sağlayan ve CHP üyesi olmayan adayların da seçilmesine imkân sağlayan “Müstakil Mebuslar” uygulaması Çankırı’da da gerçekleşmişti. 1935 Genel Seçimlerinde ülke çapında seçilen 13 bağımsız mebustan biri de Çankırı’dan bağımsız (müstakil) adaylardan Mustafa Ünsay’dı. Ünsay, seçime katılan 412 müntehibi saninin tamamının oylarını almıştı.¹⁵²

Çankırı Saylavı Sami Çölgeçen, Çankırı’da tutulduğu Nezf Durağı (Nezf Dimağı: Beyin Kanaması)¹⁵³ hastalığına yakalanmış ve 26.09.1935 günü saat 14.00’da hayatını kaybetmişti.¹⁵⁴ Sami Çölgeçen’in ölümü üzerine, açılan Çankırı saylavlığı için 12 Ocak 1936 Pazar günü seçim yapılması kararlaştırılmış ve CHF tarafından öğretmen emeklisi Hatice Özgener aday olarak gösterilmişti.¹⁵⁵ 370 İkinci seçmenin (müntehibi sani) katılımıyla vilayetin her tarafında yapılan seçim sonucunda *Hatice Özgener* oy birliği ile Çankırı saylavı olarak seçilerek¹⁵⁶ Çankırı’nın ilk, Türkiye’nin ise 18. Kadın milletvekili (saylavı) olmuştu.¹⁵⁷

¹⁴⁹ BCA. 030.10.75.492.6/3.

¹⁵⁰ *Duygu*, (09 Şubat 1935), s. 2.

¹⁵¹ *Duygu*, (09 Mart 1935), s. 1.

¹⁵² Öz, *a.g.e.*, s. 174, 175.

¹⁵³ Çankırı Milletvekili Sami Çölgeçen ile ilgili olarak arşiv belgeleri ve meclis tutanaklarında “Nezf Durağı” hastalığından dolayı öldüğü belirtilmiştir. Ancak, Nezf Durağı” adlı bu hastalığın ne olduğu ya da ne manaya geldiği hakkında herhangi bir bulguya ulaşamadık. Ancak, “Nezf” kelime anlamı olarak kanama anlamındadır. Burada kastedilmek istenen “Nezf Durağı” değil de “Nezf Dimağı” yani “Beyin Kanaması” olabilir. Arşiv belgelerinde sehven “Dimağı” yerine “Durağı” şeklinde yazılmış olabileceğini düşündüğümüzden dolayı, Sami Çölgeçen’in ölüm sebebini “beyin kanaması” olarak belirttik.

¹⁵⁴ BCA. 030.10.75.493.14/1.

¹⁵⁵ *Duygu*, (11 İkincikanun [Ocak] 1936), s. 1.

¹⁵⁶ BCA. 030.10.75.494.5/2.

¹⁵⁷ TÜİK, *a.g.e.*, s. XI.

Çankırı Mebusu Rifat Ünür, 23.08.1936 günü Tramvayla Çamlıca'ya giderken Kısıklı Meydanı'nda kalp krizi sonucu Tramvay içinde vefat etmişti.¹⁵⁸ Rifat Bey'in vefatı üzerine boşalan mebusluk için 15.11.1936 tarihinde seçim yapılmıştı. Yapılan seçim sonucunda CHP adaylarından Profesör Fazıl Nazmi Örkün oybirliği ile seçilerek Çankırı'nın yeni mebusu olmuştu.¹⁵⁹

Ayrıca, Çankırı Mebusu Mustafa Ünsay'ın da, 08.04.1938 tarihinde vefat etmesi üzerine, Mebus Seçim Kanunu'nun ilgili maddesine göre, Ünsay'ın yerine yeni bir mebus seçimi yapılmıştı.¹⁶⁰ Yapılan bu ara seçim sonucunda CHP adaylarından *Hüseyin Cahit Yalçın* oy birliği ile seçilerek yeni Çankırı Mebusu olmuştu.¹⁶¹

2.2.2.5. 1939 Seçimleri

CHP'nin 1939'daki 5. Olağan Genel Kurultay toplantısında bazı değişikliklerle yeni bir nizamname kabul edilmişti. Bu nizamnamede partinin değişmez Genel Başkanı, Başkan Vekili ve Genel Sekreter'den oluşan Genel Başkanlık Divanı (Madde 30)¹⁶², Büyük Millet Meclisi seçimlerini idare eder ve ayrıca partinin mebus adaylarını da tespit ederdi. Genel Başkanlık Divanı, adayların seçimi ile ilgili olarak, Umumi İdare Heyeti ile Büyük Millet Meclisi Parti Grubu İdare Heyetinin oylarını yoklardı. Adaylar ise Değişmez Genel Başkan tarafından ilan edilirdi (Madde 32).¹⁶³ Genel Başkanlık Divanı kararı olmadıkça veya talimata uygun olarak yoklama yapılmadıkça seçimlerde aday gösterilemezdi. Bu durumda seçimler serbest yapılır ve parti üyeleri şahsi girişimleriyle aday gösterilebileceği gibi, idare heyetleri de parti üyelerini kazandırmak için seçimi uygun şekilde idare edebilirlerdi (Madde 161).¹⁶⁴

1935'de -Çankırı Mebusu Mustafa Ünsay'ın da müstakil mebus olarak seçildiği- "Müstakil Mebusluk" uygulamasının ardından, 1939 yılında yapılan genel

¹⁵⁸ BCA. 030.10.75.495.4.

¹⁵⁹ BCA. 030.10.75.495.5.

¹⁶⁰ BCA. 030.10.75.497.2/1-2.

¹⁶¹ BCA. 030.10.75.496.13.

¹⁶² *CHP Nizamnamesi*, Ulus Basımevi, Ankara 1939, s. 9.

¹⁶³ *CHP Nizamnamesi*, 1939, s. 9.

¹⁶⁴ *CHP Nizamnamesi*, 1939, s. 39.

seçimler sonrası; 5. Büyük Kurultay tarafından, hükümet ile parti çalışmalarını denetlemek amacıyla, CHP bünyesinde 21 üyeden müteşekkil bir Müstakil Grup oluşturulmuştu (Madde 47 ve 103).¹⁶⁵ Milli şef döneminde başlayan bu uygulamaya rağmen, yapılan iki seçimde de (1939 ve 1943 seçimleri) sayısı çok az olmasına rağmen müstakillere rastlanılmaktaydı.¹⁶⁶

26 Mart 1939 tarihinde yapılan mebus seçimi sonucunda Çankırı Vilayetince mebusluğa seçilenlerin listesi, Dahiliye Vekaleti (İçişleri Bakanlığı)'nin Baş Vekalet (Başbakanlık) Yüksek makamına yazdığı 28.03.1939 tarihli yazısının¹⁶⁷ ekinde de belirtildiği üzere şu isimlerden oluşmaktaydı:

- 1- Mustafa Abdulhalik Renda
- 2- Hüseyin Cahit Yalçın
- 3- Fazıl Nazmi Örkün
- 4- (Yusuf) Ziya Esen (İsfendiyaroğlu)
- 5- Dr. Akif Arkan¹⁶⁸

Çankırı Mebusu Ziya İsfendiyaroğlu'nun 28.10.1940 tarihinde kalp rahatsızlığından dolayı Çankırı'da vefat etmesi üzerine, Mebus Seçim Kanunu'nun ilgili maddesine göre yeni bir mebus seçimi yapılması kararlaştırılmıştı.¹⁶⁹ Açık bulunan Çankırı, Diyarbakır ve Kars Mebuslukları için çeşitli meslek gruplarından kişiler, CHP Genel Sekreterliğine gönderdikleri dilekçelerle, CHP namına adaylık başvurusu yapmışlardı.¹⁷⁰ CHP partisi adına adaylığını koyanlar arasından

¹⁶⁵ *CHP Nizamnamesi*, 1939, s. 11, 26.

¹⁶⁶ *Öz, a.g.e.*, s. 175.

¹⁶⁷ BCA. 030.10.75.497.22/3.

¹⁶⁸ BCA. 030.10.75.497.22/2.

¹⁶⁹ BCA. 030.10.76.502.4/1, 5.

¹⁷⁰ 1940 yılında Çankırı, Diyarbakır ve Kars vilayetlerinde açık bulunan mebusluklar için CHP namına başvuru yapan farklı meslek gruplarından kişilerin bir kısmı, Genel Sekreterliğe gönderdikleri dilekçelerinde sadece belirli bir vilayetten mebus aday olmak istediklerini belirtmiş; bir kısmı ise bu üç vilayetten herhangi biri için mebus aday olma isteğini arz etmiştir. Genel Sekreterliğe gönderdikleri dilekçelerle CHP'den mebus aday olmak için başvuru yapan şahısların isimleri şunlardan oluşmaktaydı: *Diyarbakır Belediye Başkanı Nazım Önen, Çankırı Halkevi Başkanı Tüccar Halim Altay, Emekli Defterdar Sabri Çolakoğlu, Yozgat Vilayeti Hususi Muhasebe Müdürü Nafi Duransoy, Ziraat Vekilliği Umumi Müfettişi Dr. Med. Veteriner Tahsin Nahit Uygur, Çankırı Orta Okul Yardımcı Öğretmeni Kerim Yalçıntok, Manisa Eşme'de Sorgu Hâkimi Sami Can, İstanbul-Üsküdar'da Emekli Muhasebeci Çankırı-Ilgazlı Mustafa Serdaroğlu, Kocaeli Nüfus Müdürü Fuat Akverdi, Türkiye İş Bankası Etüd ve Neşriyat Müdürü Mecdi sadrettin Sayman, Maden Kömürü İşleri T.A.Ş. Meclisi İdaresi Azası ve 6'ncı İstanbul Mebusu Ahmet Hamdi Gürsoy, Eski Valilerden İskan Müfettişi Adil Güven, Maarifci (Öğretmen) Kemal Cenap Başer, Orta Okul Matematik Yardımcı*

02.01.1941 günü yapılan ara seçim sonucunda Avni Doğan oy birliği ile Çankırı Mebusu seçilmiştir.¹⁷¹

1939 seçimlerinde Çankırı yerel basınında 1935'e göre yeterli bilgi bulunamamıştır. 1939 seçimlerine ait bilgilerin bu derece az oluşu, döneme ait basının nüshalarının yokluğundan kaynaklanmaktadır.

2.2.2.6. 1943 Seçimleri

6. TBMM döneminde, 1942 yılında kabul edilen 4320 sayılı seçim yasasıyla 1943 seçimleri uygulanmıştır. 1942 yılına kadar I. Meşrutiyet döneminden kalma İntihab-ı Mebusan Kanunu çeşitli değişikliklerle uygulanmış, yeni bir yasa çıkarılmamıştı. Bu çıkarılan yasa yeni düzenlemeler getirmekteydi. 14 Aralık 1942 tarih ve 4320 Sayılı Mebus Seçimi Kanunu şu temel hükümleri içeriyordu:¹⁷²

1- Seçimlerde iller esas alınacak, her il bir seçim bölgesi oluşturacaktır (Madde 1).

2- Her 40 bin nüfus 1 milletvekili seçecektir (Madde 2).

3- Birinci ve ikinci seçmen olabilmek için şu koşullar gerekli (Madde 7):

- a) Türk olmak,
- b) 22 yaşını bitirmiş olmak,
- c) Kamu hizmetlerinden yasaklanmamış olmak,
- d) Kısıtlı olmamak,
- e) Yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunmamak,
- f) Yabancı bir devletin resmi hizmetinde olmamak,

4- Milletvekili seçilme koşulları şunlar:(Madde 10)

- a) Yabancı devletlerin resmi hizmetinde bulunmamak,
- b) Ağır hapis cezasıyla veya hırsızlık, dolandırıcılık, emniyeti suiistimal ve hileli iflas suçlarından biriyle mahkûm olmamak,
- c) Kısıtlı olmamak,

Öğretmeni İsmail Hakkı Hanyal BCA. 490.01.295.1187.1. Çankırı Halkevi Başkanı Tüccar Halim Altay'ın CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği Mebusluk Talepnamesi için bkz. EK-2.

¹⁷¹ BCA. 030.10.76.502.9.

¹⁷² *Resmî Gazete*, (17 Kanunuevvel [Aralık] 1942), s. 4152-4155; Bülent Özgül, *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002, s. 105-106.

- d) Yabancı devlet vatandaşlığı iddiasında bulunmamak,
- e) Kamu hizmetlerinden yasaklanmamış olmak,
- f) Türkçe okuyup yazma bilmek
- g) 30 yaşını doldurmuş olmak

5- Seçimler iki dereceli olacaktır (Madde 18).

6- En fazla ikinci derece seçmenin oyunu almış olanlar milletvekili seçileceklerdir (Madde 39).

1942 seçim yasası sistem açısından fazla bir değişiklik getirmemişti. Yalnız o güne kadar sık sık çıkarılan ve seçim işlemini günün koşullarına uydurmaya çalışan yasaların daha derli toplu bir biçime konulmuş şekli olarak düşünülebilir.¹⁷³

15-20 Şubat 1943 tarihleri arasında ikinci seçmenlerin birinci seçmenler tarafından belirlenmesine ilişkin seçimler yapıldı.¹⁷⁴ Seçime yine tek parti dönemlerinde olduğu gibi sadece Cumhuriyet Halk Partisi listesi katılmıştı. Seçim sonrasında 8 Mart 1943'da TBMM açılmış ve İsmet İnönü tekrar Cumhurbaşkanı seçilmişti. İnönü, kabineyi kurması için ise Şükrü Saraçoğlu'nu görevlendirmişti.

1927 nizamnamesinden beri uygulandığı şekilde 1943 nizamnamesinin 27. Maddesi uyarınca Genel Başkanlık Divanı, TBMM seçimlerini idare eder ve mebus adaylarını tespit ederdi. Adaylar ise Değişmez Genel Başkan tarafından ilan olunurdu.¹⁷⁵ 1939'da hükümeti denetlemek amacıyla kurulmuş olan ve 21 mebusan oluşan "Müstakil Grup" üye sayısı, 1943 yılındaki CHP 6. Kurultayı'nda 35'e çıkarılmıştı.(Madde 118)¹⁷⁶ Ayrıca, CHP Meclis Grubu dışında faaliyet gösterecek olan "Müstakil Grup" uygulamasına geçilmişti.¹⁷⁷

Önceki nizamnamelerde olduğu gibi 1943 nizamnamesinde de Genel Başkanlık Divanı kararı olmadıkça veya talimatına göre yoklama yapılmadıkça seçimler serbestti. Ancak aday gösterilemezdi (155. Madde). Genel Başkanlık

¹⁷³ Özgül, *a.g.t.*, s. 106.

¹⁷⁴ Uyar, "1999", s. 29.

¹⁷⁵ *Cumhuriyet Halk Partisi Nizamnamesi*, Zerbamat Basımevi, Ankara 1943, s. 7.

¹⁷⁶ *CHP Nizamnamesi*, 1943, s. 23.

¹⁷⁷ Öz, *a.g.e.*, s. 175.

Divanı'ndan aday listesinde mutlaka seçilmesi işaret olunanlar ile parti dışından alınacak müstakil adaylara oy verilmesi mecburi idi (156. Madde).¹⁷⁸

1943 mebus seçimleri dolayısıyla, CHP Genel Sekreterliğine dilekçe göndererek Çankırı'dan CHP adayı olmak isteyenlerin isimleri şunlardı:¹⁷⁹

- 1- Ziraat Vekilliği Umumi Müfettişi Veteriner Hekim Tahsin Nahit Uygur
- 2- Çankırı Meclisi Umumi Encümen Daimi Azası Halim Altay
- 3- Fransızca Muallimi Kemal Cenap Başer
- 4- Ziraat Bankası Bolu Şubesi Müdürlüğünden Emekli Halim Ünür
- 5- Eski Valilerden Sıhhat ve İçtimai Muavenet vekâleti İskân Müfettişi Adil Güven
- 6- Çankırı Pazarı Sahibi ve Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı Tahsin Tabakoğlu
- 7- Ankara Eski İcra Reis Baş M. V. Kontrolörü M. Vehbi Tetik
- 8- Ilgaz Kütüphane Memuru ve Hava Kurumu Başkanı Mustafa Tayyar Demir
- 9- Teftiş Heyeti Reis Muavini Hakkı Nuri Melan
- 10- Diş Hekimi Halid Sungur
- 11- Kalecik Hükümet Tabibi Kenan Çığman
- 12- Divanı Muhasebat Murakıbbı Abdullah Mazhar Solakoğlu
- 13- Avukat ve Ziraatçı Bekir Sıtkı Ayav
- 14- Emekli Muhasebeci Ilgazlı Mustafa Hüsni Serdaroğlu
- 15- Öğretmen ve Vilayet Umumi Meclisi Üyesi Şadiye Uğuz
- 16- Ortaokul Türkçe Öğretmeni Tevfik Gökmen
- 17- Emekli Doktor Albay Abdullah Sıdkı Önder
- 18- Daimi Encümen Azası Hasan Öğüt
- 19- Yardımseverler Cemiyeti (YSC) Genel Merkez Muhasibi Meliha Akçay

Çankırı vilayetinden Ankara CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen 19.02.2012 tarihli telgrafta: “*Bütün vilayetimiz mıntıkalarında... seçim hitam bulmuş*

¹⁷⁸ CHP Nizamnamesi, 1943, s. 32.

¹⁷⁹ BCA. 490.01.295.1187.2.

ve partimiz namzetleri ittifakla seçilmişlerdir... ”¹⁸⁰ mesajıyla seçim sonuçları Ankara’ya bildirilmişti. Telgrafta belirttiği üzere, Çankırı’daki genel seçimleri CHP’nin aday gösterdiği şahıslar kazanmışlardı. Kazanan mebusların isimleri şunlardı:¹⁸¹

- 1- Altıncı Devre Çankırı Mebuslarından Dr. Akif Arkan
- 2- Altıncı Devre Çankırı Mebuslarından Avni Doğan
- 3- Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Reisi Rifat Dolunay
- 4- İzmir İhracat Birlikleri Umumi Kâtibi Atıf İnan
- 5- Altıncı Devre Giresun Mebuslarından Talat Onay
- 6- Altıncı Devre Çankırı Mebuslarından ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Abdülhalik Renda

Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Başkanı Rifat Dolunay tarafından imzalı 25.02.1943 tarihli yazı¹⁸² ekinde, Çankırı Merkez ile Ilgaz ve Çerkeş Kazalarından 1943 Mebus Seçimlerine (1943 Genel Seçimlerine) katılanların ve katılmayanların sayısı Tablo 5’te verilmiştir. Tek parti döneminde, 1943 Genel Seçimleri dışındaki diğer genel seçimlerde, seçimlere katılım sayıları ile ilgili olarak elimizdeki mevcut yerel gazetelerden ve arşiv belgelerinden herhangi bir istatistikî bilgiye ulaşamamıştır.

Aşağıdaki tabloya bakıldığında, Çankırı halkının 1943 seçimlerine katılım oranının yaklaşık % 75 civarında olduğu görülmektedir. Türkiye genelinin 1943 seçimlerine katılım oranının % 80 civarında olduğu düşünüldüğünde, Çankırı halkının % 75’lik bir katılım oranı ile 1943 seçimlerine beklenen teveccühü gösterdiği söylenebilir. Bu seçimlerde Çankırı Merkezinin ve Ilgaz Kazasının seçime katılım oranı oldukça yüksek olup % 85 civarındaydı. Ancak Çerkeş kazasının seçime katılım oranı ise % 57’lerde kalmıştı.

¹⁸⁰ Çankırı Vilayeti’nden Ankara CHP Genel Sekreterliği’ne gönderilmiş Telgraf, Konu: İntihap, No:703, Kelime Sayısı:48, Çankırı 19.02.1943. BCA. 490.01.364.1530.1/20.

¹⁸¹ BCA. 490.01.364.1530.1/11.

¹⁸² BCA. 490.01.364.1530.1/18.

Tablo 5: Çankırı Merkez ile Ilgaz ve Çerkeş Kazalarından 1943 Mebus Seçimlerine (1943 Genel Seçimlerine) Katılanların ve Katılmayanların Sayısı¹⁸³

ÇANKIRI	Merkez			Çerkeş			Ilgaz			Vilayet	
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Genel Toplam	
Subay ve Erler	9	4523	4532	0	2137	2137	0	1719	1719	8388	
Oy Vermeyenler	3850	2577	6427	6787	6010	12797	1767	1126	2893	22117	
Oy Verenler	19848	19671	39519	9265	7805	17070	7340	7220	14560	71149	
TOPLAM	23707	26771	50478	16052	15952	32004	9107	10065	19172	101654	

Ankara CHP Genel Sekreterliği'nden Çankırı C.H.P. Vilayet İdare Heyeti Reisliğine, Belediye Reisliğine ve Parti Bölge Müfettişliğine gönderilen 27.08.1943 tarihli telgrafta CHP Genel Sekreterliği, Avni Doğan'ın milletvekilliğinden ayrılmasıyla yerine Çankırı mebusluğu için 31 Ağustos 1943 Salı günü seçim yapılacağını ve parti adaylarının adlarını ayrıca bildireceklerini belirtmiş; süratle hazırlık yapılmasını ve bu telgrafın alındığının acele telgrafla bildirilmesini istemişti.¹⁸⁴ Ara seçim dolayısıyla Ziraat Vekilliği Umumi Müfettişi Veteriner Hekim Tahsin Nahit Uygur, Bilecik Mebusu ve CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esenal'a yazdığı 7 Temmuz 1943 tarihli dilekçesinde, Avni Doğan'dan açılan Çankırı Mebusluğu için aday gösterilmesini istemişti.¹⁸⁵ 1946 genel seçimlerinde ise CHP'den mebus aday olabilmek için Ankara CHP Genel Sekreterliğine birçok yazılı başvuru dilekçesi gönderilmişti.¹⁸⁶

¹⁸³ BCA. 490.01.364.1530.1/19.

¹⁸⁴ Ankara CHP Genel Sekreterliği'nden Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğine, Belediye Reisliğine ve Parti Bölge Müfettişliğine gönderilen telgraf, Konu: İntihap, Çankırı 27.08.1943. BCA. 490.01.364.1530.1/12.

¹⁸⁵ BCA. 490.01.295.1187.2/26.

¹⁸⁶ 1946 yılı Mebus Seçimleri öncesi, CHP'den mebus aday olmak için başvuru yapanların özgeçmişlerinin de olduğu talep dilekçelerini görmek için bkz. BCA. 490.01.295.1188.1.

5 Haziran 1945'te çıkarılan 4918 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu¹⁸⁷ ile, 4320 Sayılı Mebus Seçimi Kanunu yürürlükten kaldırıldı ve Türkiye'de ilk kez demokratik seçim niteliklerine yaklaşan bir seçim yasası çıkarıldı. Çok partili yaşama geçildikten sonra, 1946 yılı yaz aylarında yapılan milletvekili seçimlerinde, ilk kez bir dereceli seçim sistemi uygulandı. Ancak, bu seçimlerde açık oy ve gizli tasnif yöntemi uygulandığından dolayı, bu durum seçim sonuçlarının sağlıklı olmasını engellemiştir. 1946 seçimlerini takiben yapılan 1950 seçimleri öncesinde, 16 Şubat 1950 tarihli ve 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu ile bir dereceli seçim usulü, gizli oy, açık tasnif usulü benimsenmiş ve seçimler yargı güvencesine alınmıştı. 1950 seçimlerinde uygulanan bu yöntemle, 27 yıllık CHP iktidarı sona ermiştir.¹⁸⁸

2.2.3. Yerel Seçimler

Cumhuriyetin ilk yıllarında yerel yönetimlerin ana işlevi, Kurtuluş Savaşı ile yıkılıp yıkılan ülkeyi onararak temel hizmetleri verir hale gelmek ve sınırlı olan nüfusu (11 Milyon) arttırma politikası ile birlikte ülkenin sağlık sorunlarının (özellikle salgın hastalıklar) çözümüne katkıda bulunmaktı. Bu sorunları gidermek için 3 Nisan 1930 tarihinde 1580 sayılı Belediyeler Yasası¹⁸⁹ çıkarıldı. Osmanlı Döneminde olduğu gibi, Cumhuriyet Dönemindeki bu yasa da Fransa'dan uyarlanarak alındı. Yasayla, belediyelerin dağıntık olan işlevleri tek elde toplandı.¹⁹⁰

Bu yasa, belediyeleri hükümetin bir uzantısı olarak kabul etmekteydi.¹⁹¹ Tek parti döneminde (1923-1945), parti örgütü ile toplumsal ve yönetsel kurumlar iç içe geçmiş, bazen parti başkanlığı ile belediye başkanlığı birleştirilmiş, bazen de mülki amirler yerel yönetim işlevlerini üstlenmişlerdi. Zaman zaman belediye seçimlerinin yapılmış olmasına rağmen, belediye başkanının veya meclis üyelerinin görevden alınması ile sıkça karşılaşılımıştır.¹⁹²

¹⁸⁷ 05.06.1946 tarih ve 4918 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu 49 maddeden oluşmaktaydı. Kanun maddelerinin tamamını görmek için bkz. *Resmi Gazete*, (06.06.1946), s. 10701-10704.

¹⁸⁸ Uyar, (1998b) s. 271.

¹⁸⁹ 1580 Sayılı Belediyeler Kanunu'nun tam Metni için bkz. *Resmi Gazete*, (14 Nisan 1930), Sayı 147, s. 8821-8840; *Düstur*, Tertip 3, Cilt 11, s. 80.

¹⁹⁰ Hakkı Uyar, "Türkiye'de ve Dünya'da Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe", *Aydınlanma 1923*, yıl 8, sayı 51, Kış 2004b, s. 4.

¹⁹¹ Uyar, "2004b", s. 5.

¹⁹² Süleyman Yaman Koçak – Ali Ekşi, "Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye'de Yerel Yönetimler", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2010, sayı 21, s. 300

Tek parti yönetimi, dünyadaki merkezîyetçi eğilimlerin de etkisiyle, giderek kamu hizmet ve faaliyetlerini merkezi devlet eliyle gerçekleştirmeye çalışmıştı. Özellikle bu dönemde kurulan nezaretler (bakanlıklar) zaten maddi imkânlarla sınırlı olan yerel yönetimlerin, imar, çevre, tarım, turizm, orman gibi alanlarındaki görevlerini üstlenmişlerdi.¹⁹³

Çankırı'daki yerel seçim atmosferini, yapılan propagandaları ve yerel seçim sonuçlarını, o dönemin yerel basını Duygu ve Çankırı Gazeteleri önemli ölçüde yansıtmaktaydı. Seçim dönemlerinde Halkevinde konferanslar verilir, cadde ve sokaklar bayrak ve afişlerle donatılırdı. O dönemde çıkan Duygu ve Çankırı gibi yerel gazetelerde ise halkı oy vermeye teşvik eden ilanlar yer alırdı.

2.2.3.1 Yerel Seçimlerde Adayların Belirlenmesi

Yerel seçimlerde yani belediye seçimlerinde adayların belirlenmesine ilişkin olarak 1923 tarihli Nizamname'de "*Vilayet İdare Heyeti, vilayet şuralarına intihap olunacak azaların namzetliğini Kaza İdare Heyeti ile muhabere ederek suret-i nihaiyede kararlaştırır*" (Madde 55)¹⁹⁴ denilmektedir. CHF'nin 1931 tarihli Nizamnamesi'nde yapılan değişiklikle, parti adaylarının belirlenmesine ilişkin olarak şu şekilde bir esas getirilmiştir: "*Umumi Reislik Divanı kararı olmadıkça intihaplarda namzet gösterilmez, intihaplar serbest yapılır. Bu takdirde fırka mensupları hususi teşebbüslerle namzet gösterilebileceği gibi Fırka İdare Heyetleri de intihaptan maksut olan (amaçlanan) iyi neticeyi temin edecek surette Fırka mensuplarının kazanması için 75'inci maddenin F fıkrası¹⁹⁵ mucibince hareketle intihabı idare edebilirler.*"(Madde 125)¹⁹⁶

Aday gösterilmeyen seçimlerde parti üyelerinin ve yurttaşların eğilimlerini anlamak ve görüşlerini dinlemek için, 1933 yılında CHF İntihap Yoklama Talimatnamesi yayınlanmıştı. Bu talimatname Umumi İdare Heyeti tarafından

¹⁹³ Kemal Görmez, "Demokratikleşme Açısından Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkileri", *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, sayı 2000/4, s. 83.

¹⁹⁴ Tunçay, *a.g.e.*, s. 380.

¹⁹⁵ CHF'nin 1931 tarihli Nizamnamesi ve Programının 75. Maddesinin F Fıkrası şu şekildedir: "*Bir intihap işinde Fırkaca namzet gösterilmeden evvel yoklama yapılması lazım gelen hallerde o intihapta rey sahibi olan fırka azalarını toplamak ve meyillerini anlamak*" Tunçay, *a.g.e.*, s. 464.

¹⁹⁶ Tunçay, *a.g.e.*, s. 472.

hazırlanmış olup, 25 Haziran 1933 tarihinde Fırka Umumi Reislik Divanı tarafından onaylanmıştı. Söz konusu talimatnamenin başlangıç kısmında, CHF Nizamnamesinin 125. maddesinin bütün seçimlerin serbest yapılması usulünü koyduğu; aday gösterme hakkını Umumi Reislik Divanı'na bıraktığı ve her seçimde parti adaylarını kazandırmak göreviyle mükellef olan idare heyetlerine 75. maddenin F fıkrasında yazılı hallerde yoklama yetkisi verdiği belirtilmekteydi. Ayrıca, aday gösterilmeyen intihaplarda, iyi neticeleri elde edecek surette fırka mensuplarını kazandırmak için yoklamanın ne surette yapılacağına bir talimatname ile tespitinin yararlılığı görüldüğü anlatılmaktaydı.¹⁹⁷

“Belediye azalığı seçiminde, mahallin en yukarı fırka idare heyeti reisi kendi heyetinin azasıyla beraber (Vilayet merkezinde kaza idare heyeti varsa bu heyetin reis ve azası da bulunduğu halde) belediye sınırı içindeki nahiye ve ocak heyetleri reis ve azalarını bir araya toplar. Asıl ve yedek azalığa seçilecek fırka namzetleri için çağrılan arkadaşlardan yukarıda yazılı yoklama usullerine göre rey alır. Bu toplanmalarda ekseriyet (çoğunluk) kazanan arkadaşların adları, reisin imzası altında seçicilere, mevcut olan her vasıta ile ilan olunur.” (Madde 11)¹⁹⁸ CHP İntihap Yoklama Talimatnamesinin yayınlanmasından sonra, 1934 yılında yapılan belediye seçimlerinden önce söz konusu yoklama yöntemleri uygulanmıştı. 1934 yılında yapılan belediye seçimlerinde getirilen bir başka yenilik de, Belediye Meclisi üye sayısının iki katı aday ilan edilmesiydi. Seçmenler bunların içinden istediklerini seçebileceklerdi. Örneğin Belediye Meclisi üye sayısı 27 ise, 54 aday gösteriliyor; bunlar içinden en çok oyu alan ilk 27 kişi Belediye Meclisi'nin asil, diğer 27 kişi yedek üye olarak belirleniyordu.¹⁹⁹

1942 Belediye seçimleri öncesi ise, CHP Genel Sekreterliği tarafından belediye seçimleri, umumi meclis seçimleri ve parti kongreleri ile ilgili olarak bir genelge yayımlanmıştı. Bu genelgede belediye seçimi yapılacak her şehir, kasaba

¹⁹⁷ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayınları, İstanbul 1998b, s. 265-266.

¹⁹⁸ C.H.F. *İntihap Yoklama Talimatnamesi*, s. 6.

¹⁹⁹ Uyar, (1998b), s. 266-268.

veya köyde asil ve yedek olarak belediye üyesi adaylarını tespit etmek üzere seçim yoklaması yapılması ve bu yoklamanın usulü madde madde belirtilmişti.²⁰⁰

2.2.3.2. 1930 Yılı Öncesi Yerel Seçimler

1926'da Çerkeş Belediyesi heyetinden üç azanın görev sürelerinin dolmasından dolayı gerçekleştirilen belediye encümeni seçiminde, Cumhuriyet Halk Fırkası adaylarından Tüccar Zeyneloğlu Ahmed Efendi, Tüccar Küçükoğlu Hafız Mustafa Efendi, Hüseyinoğlu Hacı Ali Efendi seçimi kazanmışlardı. Encümen seçimine ise Belediye Başkanı Ahmet Ziyaü-din Efendi başkanlık etmişti.²⁰¹

20 Temmuz 1926'da başlayan Çankırı Merkez Belediye Encümenliği seçimi 22 Temmuz 1926 Perşembe günü akşamı sona ermiş ve 23 Temmuz 1926 Cuma günü yapılan ara tasnif sonucunda Halk Fırkası adaylarından Hacıdedeoğlu Ömer Efendi, Karahacıoğlu Asım Efendi, Zencircioğlu İsmail Efendi, Camgözoğlu Mehmed Efendi, Hacıbayramoğlu Mustafa Efendi oyların çoğunluğunu alarak seçimi kazanmışlardı.²⁰²

Vilayet Meclis-i Umumi Azalarının (İl Genel Meclis Üyelerinin) görev sürelerini doldurmalarından dolayı yapılan yeni seçimlerde Vilayet Meclis-i Umumi Azalığına CHP tarafından aday gösterilenler oyçokluğuyla seçimi kazanmışlardı. Kazanan adayların isimleri şunlardır:

Çankırı'dan: Belediye Başkanı Cemal Bey, Abazazade Edhem Bey, Binbaşızade Halim Bey, Zencircizade İsmail Bey, Dümelilizade İsmail Bey.

Çerkeş'ten: Şeyhzade Mehmet Celaleddin Bey, Softazade Ahmed Bey, Hacı Abdullah Bey, Hacıdedezade Mehmed Bey.

²⁰⁰ CHP Genel Sekreterliği tarafından 1942 yılında yayımlanan genelge kitapçık halinde basılmıştır. Genelgenin kitapçığı için bkz. CHP Genel Sekreterliği, *Belediye ve Umumi Meclis Seçimleriyle Parti Kongreleri hakkında Tamim*, Alaeddin Kırıl Basımevi, Ankara 1942.

²⁰¹ *Necat*, (25 Şubat 1926), s. 1; *Çankırı*, (23 Şubat 1926), s. 2.

²⁰² *Çankırı*, (27 Temmuz 1926), s. 2.

Ilgaz'dan: Mustafa Tayyar Bey, Mehmed Rifat Bey, Karacaviranlı Mehmet Ali Bey, Kaleli Haşim Bey.²⁰³

Çankırı Vilayet Meclis-i Umumi Encümen azalığı için yapılan seçimde Tayyar Bey (Ilgaz), Celal ve Mehmed Beyler (Çerkeş), Zencircizade İsmail Bey (Çankırı) seçilmişlerdi.²⁰⁴

Çankırı'da 1928 yılında, belediye aza seçimi için Mart ayının son haftasında askıya çıkarılan listelerin askıdaki kanuni süresi bitmiş ve belediye aza seçimleri için halk oylamasına geçilmişti. Halk belediye dairesine gelerek oylarını kullanmış ve oyların büyük çoğunluğu Halk Fırkası tarafından aday gösterilen kişilere verilmişti. 4-5 Nisan 1928 günleri içerisinde ise sandıklar açılıp oylar tasnif yapıldıktan sonra aza seçimleri sona ermişti.²⁰⁵

2.2.3.3. 1930 Yılı Yerel Seçimleri

1930 yerel seçimleri Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki ilk çok partili seçimdir. Seçime Cumhuriyet Halk Fırkası ve yeni kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası katılmıştı. Seçim sonuçlarına ilişkin açıklamalara göre SCF, 502 belediyeden 22'sini kazanmıştı.²⁰⁶ Çok partili yerel seçim denemesi 1930 yılıyla sınırlı kalmış, ikinci bir parti ve bağımsız adaylık unsurları ortadan kalkmıştı. Tek partili yerel seçimler, 1930 seçimlerinden çok farklı bir iklimde yapılmıştı. Hem belediye hem de il genel meclisi seçimlerinin yapıldığı 1942 seçimleri²⁰⁷, bu iklimi yansıtmaması bakımından oldukça iyi bir örnektir. 1942 yılında belediye meclisi seçimleri Eylül-Ekim aylarında gerçekleştirilmişti.²⁰⁸

1930 yılı yerel seçimlerine Cumhuriyet Halk Fırkasının yanında Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) adayları da katılmışlardı. İlk defa çok partili bir seçimin uygulandığı 1930 yerel seçimleri Çankırı basınında da geniş yer bulmuştu. SCF'nin

²⁰³ Çankırı, (23 Teşrinisani [Kasım] 1926), s. 1.

²⁰⁴ Çankırı, (1 Şubat 1927), s. 2.

²⁰⁵ Çankırı, (3 Nisan 1928), s. 1.

²⁰⁶ Tunçay, *a.g.e.*, s. 271.

²⁰⁷ CHP Genel Sekreterliği, *a.g.e.*, s. 3.

²⁰⁸ CHP Genel Sekreterliği, *a.g.e.*, s. 3-10; Gündüz Şan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Belediye Seçimleri", *Yerel Siyaset*, yıl 4, sayı 39, Nisan 2010, Erişim Tarihi: 26 Ocak 2013, <http://www.yerelsiyaset.com/v4/pdf/39/>.

12 Ağustos 1930 kuruluşundan 17 Kasım 1930 'da Dâhiliye Vekâletine başvurarak kapanışına kadar geçen 99 günlük²⁰⁹ süre içerisinde Çankırı yerel basınında SCF çok yönlü eleştirilere maruz kalmıştı. O dönemde çıkan Çankırı ve Duygu Gazeteleri SCF'ye yönelik birçok olumsuz haberlere yer vermişlerdi. Ayrıca, 1930 belediye seçimlerinde de, gazete sütunlarında boy boy seçim eleştirileri yer almıştı. Tek parti döneminin otoriter yapısını da göz önünde bulundurarak, Çankırı yerel gazete haberlerinin geneline bakıldığında çoğunlukla CHP'ye taraftar, SCF'ye ise karşı bir tavır açıkça görülmekteydi.

Duygu Gazetesi'nin SCF'ye karşı bu olumsuz tavırlarının kökenini, gazetenin kuruluş amacı oluşturuyordu. Gazetenin Kurucusu ve Başyazarı Ahmet Talat Onay, 1930 tarihinde kurduğu Duygu Gazetesini, SCF'nin Çankırı'daki teşkilatlanmasına ve faaliyetlerine engel olmak maksatlı CHF adına yayınlanan bir gazete olarak tanımlıyordu. Talat Onay, 1938 yılında Giresun Milletvekili olduğu dönemde, Çankırı Valisi Hüsnü Uzgören ile Duygu Gazetesi'nin basım gününün değiştirilmesi ile ilgili bazı sıkıntılar yaşamıştı. Talat Onay, 17 Aralık 1938 tarihinde CHP Genel Sekreterliği'ne bu sıkıntılardan bahsederken Duygu Gazetesi'nin kuruluş amacını ise şu şekilde ifade ediyordu: "*Serbest Fırka'nın Çankırı'da teşekkül ve faaliyetlerine mani olmak maksadiyle Halk Partisi namına bir gazete neşri kararlaştırılmış ve 50 lira teminat akçesi Çankırı merkezince yatırılan Duygu adlı bir gazete neşrine başlanmıştı...*"²¹⁰ Talat Onay, SCF'nin kurulduğu aynı yılda -1930 yılında- yayın hayatına başlayan ve dokuz seneden beri yayın hayatını sürdüren Duygu Gazetesi'nin kuruluş amacını, kendi imzasıyla gönderdiği bu yazıda açıkça Serbest Fırka'nın Çankırı'daki faaliyetlerini engellemek maksadıyla kurulduğu şeklinde belirtmekteydi. Talat Onay, gönderdiği yazıda gazetenin Halk Partisi namına çıkarıldığını da belirtmesi, mevcut iktidarın desteğini de arkasına aldığını göstermektedir.

²⁰⁹ SCF ile ilgili geniş bilgi için bkz. Emrence, *a.g.e.*; Koçak, *a.g.e.*

²¹⁰ BCA. 490.01.1318.374.4/1.

10 Mart 1930 Pazartesi günü görev süresi sona eren Vilayet Umumi Meclisi azaları tarafından Encümen azalarının seçimi yapılmıştı. Seçimi kazanan asil ve yedek azaların isimleri aldıkları oylar ise şu şekildeydi:²¹¹

Asil Azalar

Etem Bey	Çankırı	13 oy
Halim Bey	Çankırı	13 oy
Vehbi Bey	Çerkeş	13 oy
Tayyar Bey	Ilgaz	13 oy

Yedek Azalar

İsmail Hakkı Bey	Çankırı	12 oy
Hacı Osman Bey	Çankırı	12 oy
Celal Bey	Çerkeş	12 oy
Haşim Bey	Ilgaz	12 oy

1930 yılının Ağustos ayı başında Çankırı Belediye Başkanlığı, Belediye Meclis Azalığı seçimi için 39 maddelik bir talimatname yayınlamıştı. Bu talimatnamede belediye meclis azalığına seçilme şartları, azaları seçme şartları, seçim süresi, seçim encümeninin teşkili, seçmen listelerinin düzenlenmesi ve seçim listeleri gibi konulara yer verilmişti.²¹²

Belediye seçimleri dolayısıyla, Çankırı Belediye Encümenliği tarafından seçmenlerin (müntahiplerin) ve seçime katılacak adayların (müntahapların) isimlerinin yazılı olduğu seçmen listeleri incelenmiş ve bu listeler üç nüsha halinde biri, belediye önüne, biri, Büyük Cami önüne, diğeri de Cami Kebir'in bitişiğine zabıta gözetiminde asılmıştı. 24 Eylül 1930 Çarşamba gününden itibaren -tatil günleri hariç- 30 Eylül 1930 Salı günü saat 18:00'e kadar bu listeler askıda kalacaktı. Bu altı gün içinde seçmenler ve seçilecek adaylardan isimleri listeye yanlış, eksik veya mükerrer olarak yazılmış olanlar varsa, bu kişilerin itirazları ile encümen

²¹¹ *Çankırı*, (10 Mart 1930), s. 1.

²¹² Çankırı Belediyesi tarafından, Belediye Meclis Azalığı seçimi için 39 maddeden oluşturulmuş olan Talimatname'nin ayrıntıları için bkz. *Çankırı*, (5 Ağustos 1930), s. 4.

tarafından değerlendirmeye alınarak gerekli düzeltmeler yapılacaktır. Encümen tarafından incelenecek seçmen listelerinin geldiği mahalleler Şunlardı.²¹³

- 1- Alaca Mescit Mahallesi
- 2- Ali Bey Mahallesi
- 3- Buğday Pazarı Mahallesi
- 4- Büyük Cami Mahallesi
- 5- etincede Mahallesi
- 6- Hacı İsmail Ağa Mahallesi
- 7- Halil Ağa Mahallesi
- 8- Hoca Elvan Mahallesi
- 9- Hoca İbrahim Mahallesi
- 10- İmaret Mahallesi
- 11- Karataş Mahallesi
- 12- Perdecı Mahallesi
- 13- Saray Mahallesi
- 14- Şeyh Osman Mahallesi
- 15- Taşmescit Mahallesi
- 16- Tatlısu Mahallesi
- 17- Tefikiye Mahallesi
- 18- Yapar Mahallesi
- 19- Yeni Mahalle
- 20- Yoğurtçu Mahallesi

ankırı'da 2 Birinciteşrin (Ekim) 1930 Perşembe günü başlayan yerel seçimler 6 Birinciteşrin (Ekim) 1930 akşamı sona ermiş ise de çoğunluk sağlanamadığından dolayı seçimler bir hafta daha (14 Ekim 1930 tarihine kadar) uzatılmıŐtı.²¹⁴ Duygu Gazetesi'nin 9 Birinciteşrin (Ekim) 1930 tarihli haberinde, ankırı'da yapılan yerel seçim sonucunda ankırı halkının yüzde doksan sekizinin oylarını Halk Fırkası adaylarına verdiği belirtilmişti. Haberin devamında, Ilgaz kazasında yapılan belediye seçimlerini büyük bir çoğunlukla CHF adaylarının kazandıkları, erkeŐ'te ise seçimleri CHF'nin kazanacağının halkın fırkaya olan

²¹³ ankırı, (23 Eylül 1930), s. 3.

²¹⁴ ankırı, (7 Teşrinievvel [Ekim] 1930), s. 3.

muhabbetinden anlaşıldığı, Türkiye'nin her tarafında yapılan yerel seçimlerde Halk Fırkası'nın neredeyse oybirliğine yakın oy aldığı, SCF'ye ise ancak yüzde beş oranında oy verildiği belirtilmişti.²¹⁵

Çankırı'daki belediye meclisi seçimlerini çoğunlukla Halk Fırkası'nın adayları kazanmıştı. Kazananların isimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6: 1930 Çankırı Belediye Meclisi Seçimlerini Kazananların Listesi²¹⁶

1930 ÇANKIRI BELEDİYE MECLİSİ SEÇİMLERİNİ KAZANANLARIN İSİMLERİ	
ASİL AZA	YEDEK AZA
Hacışeyhoğlu Sait Bey	Sancakdaroğlu İsmail Bey
Dedezade Ömer Bey	Elmalıoğlu Abdullah Bey
Camgözoğlu Mehmet Bey	Abbasoğlu Ethem Bey
Hacıbayramoğlu Mustafa Bey	Demircioğlu Hüseyin Bey
Nafizoğlu Ali Bey	Şihbeyoğlu Hüseyin Bey
Yiğitbaşıoğlu Hasan Bey	Köpürlüoğlu Ahmet Bey
Dervişoğlu Hacı Osman Bey	Gürcüoğlu Ahmet Bey
Hancıemiroğlu Münür Bey	Takyacıoğlu Hüseyin Bey
Dolmacıoğlu Rıfat Bey	Toruşoğlu Mustafa Bey
Hacıkütükoğlu Ahmet Bey	Yozgatlıoğlu İsmail Bey
Doduroğlu Ahmet Bey	Yılıkoğlu Mehmet Bey
Yüzbaşıoğlu Hamdi Bey	Mollahüseyinoğlu Mehmet Bey
Emirsüleymanoğlu Ahmet Bey	Kavukcuoğlu Abdurrahman Bey
Dağlaroğlu Hasan Bey	Karahacıoğlu Asım Bey
Dervişfendioğlu Sabit Bey	Tabaksatılmışoğlu İsmail Bey
Dabağoğlu Şükrü Bey	
Hacıdedeoğlu Hilmi Bey	
Eczacı Osman Bey	
Zencircioğlu İsmail Bey	

²¹⁵ *Duygu*, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 2; *Çankırı*, (14 Teşrinievvel [Ekim] 1930), s. 2.

²¹⁶ *Duygu*, (16 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 1.

CHF ile SCF arasındaki belediye seçim yarışı ile ilgili bilgiler “Çankırı Yerel Basımında SCF” başlığı altında önceki bölümde verildiği için burada yer verilmemiştir. Önceki bölümde yer vermediğimiz bilgilere ise bu kısımda yer veriyoruz.

Duygu Gazetesi’nde, SCF Lideri ve Gümüşhane mebusu Fethi Bey’in belediye seçimlerinde oyunu kullanamaması ile ilgili ise şu habere yer verilmişti: *“Fethi Bey oyunu kullanmak için Yeniköy (İstanbul) kazasındaki seçim sandığına gitmiş; ancak, listede ismi olmadığından dolayı oyunu kullanamamıştı. Çünkü kanunen bir seçim bölgesinde oyunu kullanabilmesi için orada en az 6 ay ikamet etmesi gerekiyordu. Ancak Fethi Bey Paris’ten geleli daha üç ay olmuştu. İkamet süresi olan 6 ayı doldurmadığından dolayı seçmen listesinde de ismi görülmüyordu.”*²¹⁷

16 Birinciteşrin (Ekim) 1930 tarihli Duygu Gazetesi’nin 2. sayfasının tamamında, SCF ile ilgili sert eleştiriler içeren seçim haberleri mevcuttu. SCF’nin yolsuzlukları, seçim propagandası için parayla adam tuttukları, İstanbul’da kadınlara para vererek oylarını satın almak istedikleri, Adana, Denizli gibi Anadolu’nun birçok yerinde SCF’nin seçimleri kaybettiği ve çekildiği haberleri bunların başlıcalarıydı.²¹⁸

Duygu Gazetesi, Son Posta Gazetesi Çankırı muhabirinin belediye seçimleri ilgili olarak yapmış olduğu haberlere yönelik olumsuz eleştirilerde ve karşı savunmalarda bulunmuştu. Bu eleştirilerini genelde “Son Posta Gazetesi’nden “Her gün bir YALAN” başlığıyla vermişti. Son Posta Gazetesi’nin SCF yanlısı ve hükümete (CHP’ye) düşmanlık besleyen bir gazete olduğunu belirterek bu gazete muhabirinin ise yaptığı haberleri elinden geldiğince eleştirmeye çalışmıştı.

Duygu Gazetesi, 1930’daki Belediye seçimleri ile ilgili olarak şöyle bir haber yapmıştı:

“SCF adamları demir yolları ve tabakhane amelesini grup halinde kendi lehlerinde rey vermeye teşvik ettiler. Menfaatini müdrük

²¹⁷ Duygu, (16 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 2.

²¹⁸ Duygu, (16 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 2.

(farkında) olan uyanık amelemiz prensipleri itibariyle amele düşmanı olması tabii olan SCF'nin propagandasına kulak asmayarak reylerini CHF namzetlerine verdi."²¹⁹

2 Ekim'de başlayıp 14 Ekim'de sona eren Belediye seçimlerini CHF adayları ittifaka yakın bir çoğunlukla kazandığını belirtmiştik. Seçilen azalar 20 Ekim 1930 Pazartesi günü ilk toplantılarını yapmışlardı. Bu toplantıda memleketi temsil eden azaların serbestçe seçim yapabilmeleri için gerek başkanlığa gerekse encümen azalıklarına herhangi bir aday gösterilmemişti. Yapılan seçim sonucunda Hacışeyhoğlu Eski (Sabık) Başkan Sait Bey oybirliği ile Çankırı Belediye Başkanlığına seçilmişti. Nafizoğlu Ali Bey oybirliği ile, Dedeoğlu Ömer Bey ve Yüzbaşıoğlu Hamdi Bey de oybirliğinden bir eksik oy ile Encümen azalıklarına seçilmişlerdi.²²⁰

Çerkeş Belediye seçimlerini oybirliğine yakın bir çoğunlukla aşağıda isimleri yazılı Halk Fırkası adayları kazanmıştı:²²¹

Belediye Başkanı : Hacaoğlu Ahmet Ziyaettin Bey
Meclis Üyeleri : Zeyneloğlu Ahmet Bey
: İsmailağaoğlu Hacı Abdullah Bey
: Beyoğlu Halil Bey
: Hacıhimmetoğlu Necati Bey
: Hendeklioğlu Raşit Bey
: Haznedaroğlu Gökmen Bey
: Hidayetbeyoğlu Mahmut Bey
: Hacıvahitoğlu İzzet Bey
: Hacımemişoğlu Şavkı (Şevki) Bey
: Aydınlioğlu İbrahim Bey
: Sopacioğlu Mustafa Bey

Bu seçimlerde beş yüz kadar da bayan oy vermiştir.

²¹⁹ *Duygu*, (16 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 4.

²²⁰ *Duygu*, (22 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 2; *Çankırı*, (21 Teşrinievvel [Ekim] 1930), s. 1.

²²¹ *Duygu*, (22 Birinciteşrin [Ekim] 1930), s. 2.

Vilayet Umumi Meclisi, il özel idaresinin karar organı olup ilgili kanunlarda gösterilen esas ve usullere göre ildeki seçmenler tarafından ve ilçeler adına seçilen üyelere oluşurdu. Meclise Vali başkanlık ederdi. İl genel meclisi üyeleri arasından, birinci ve ikinci başkan vekilleri, kâtip üyeler ve il daimi encümeni gizli oyla seçilirdi.²²² 1930 yılı Aralık ayının sonunda başlayan Meclisi Umumi (İl Genel Meclisi) seçimleri sonucunda Çankırı'da seçilen şahısların isimleri aşağıdaki şekildeydi:²²³

Merkez Kazası

- 1- Belediye Başkanı Sait Bey (Yeniden seçildi)
- 2- Yüzbaşızade Hamdi Bey (Yeniden seçildi)
- 3- Dengilizade Cevdet Bey (Yeniden seçildi)
- 4- Sabık (Eski) Orman Memuru Ahmet Bey (Yeniden seçildi)
- 5- Abbaszade Etem Bey (İpkaen –Yerini korudu-)
- 6- Binbaşızade Halim Bey (İpkaen –Yerini korudu-)

Çerkeş Kazası

- 1- Çerkeş Kazası Avukat Celal Bey (İpkaen –Yerini korudu-)
- 2- Zeynelzade Ahmet Bey (Yeniden Seçildi)
- 3- Haznedarzade Kökmen Bey (Yeniden seçildi)
- 4- Aydınlızade İbrahim Bey (Yeniden seçildi)

Ilgaz Kazası

- 1- Çankırı Belediye Başkanı Sait Bey (İpkaen –Yerini korudu-)
- 2- Meclisi Umumi Azasından Tayyar Bey (İpkaen –Yerini korudu-)
- 3- Ilgaz Belediye Başkanı Nuri Bey (Yeniden seçildi)
- 4- Ödemişli Sabri Bey (Yeniden seçildi)

Çankırlı Belediye Başkanı Sait Bey hem Ilgaz'dan hem de merkezden seçilmişti. Sait Bey'in Ilgaz'ı tercih edeceği söylenmekteydi.

²²² İl Genel Meclisinin Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik için bkz. *Resmi Gazete*, (28 Kasım 1987), sayı 19648, s. 6-11.

²²³ *Duygu*, (3 İkincikanun [Ocak] 1931), s. 3.

Elli beş gündür çalışmalarına devam eden Umumi Meclis, 10 Mart 1931 Salı günü işini bitirerek aşağıdaki tabloda isimleri yazılı şahısları İl Daimi Encümen Azalığına seçmişti. Gelecek sene (1932 yılı) İkincikanunun (Ocak ayının) 15'inde toplanmak üzere dağılmıştı.

Tablo 7: 10 Mart 1931 Salı Günü Seçilen İl Daimi Encümen Azaları²²⁴

<i>Asil Azalar</i>		
1- Celal Bey	Çerkeş	14 oy
2- Tayyar Bey	Ilgaz	13 oy
3- Halim Bey	Çankırı	11 oy
4- Etem Bey	Çankırı	10 oy
<i>Yedek Azalar</i>		
1- Orman Memuru		
Sabıkı Ahmet Bey	Çankırı	7 oy
2- Hamdi Bey	Çankırı	5 oy
3- Ali Bey	Çankırı	4 oy
4- Sait Bey	Ilgaz	3 oy
5- İbrahim Bey	Çerkeş	2 oy
6- Cevdet Bey	Çankırı	2 oy
7- Nuri Bey	Ilgaz	1 oy
8- Gökmen Bey	Çerkeş	1 oy

10 Mart 1932 Perşembe günü son toplantısını yapan Umumi Meclis, Daimi Encümen azalarını da seçerek çalışmalarına son vermişlerdi. Eski Azalar olan Celal Bey, Etem Bey, Halim Bey ve Tayyar Bey çoğunlukla yine daimi encümen azalığına seçilmişti.²²⁵

1934 yılının Eylül ayında Çankırı, 12 kişilik seçim encümenini²²⁶ oluşturmuştu. Seçimin kaç gün süreceği Belediye Meclisi tarafından

²²⁴ *Duygu*, (14 Mart 1931), s. 2.

²²⁵ *Duygu*, (12 Mart 1932), s. 1.

²²⁶ İntihap Encümeni, intihap senesi eylül ayı girince intihap işinin icrasına bakmak üzere belediye şubelerinin adedi kadar intihap encümeni teşkil olunurdu (Madde 32). 1580 Sayılı Belediyeler

kararlaştırılmıştı. 13 Teşrinievvel (Ekim) 1934 günü sona eren Belediye azalığı seçimleri ise CHP'nin başarısıyla sonuçlanmıştı.²²⁷ Seçilen yeni azalar 14 Teşrinievvel (Ekim) 1934 Pazar günü içlerinden en yaşlısı olan Eczacı İsmail Bey'in başkanlığında toplanmışlardı. Toplantıda aralarından başkan ve daimi encümen azalarını seçmişlerdi. Çankırı Belediye Başkanlığına oybirliği ile Dedezade Ömer Bey²²⁸ (İpkaen –Yerini korudu-), daimi encümen azalığına da oy çokluğuyla Rifat ve Münir Beyler (İpkaen –Yerini korudu-) seçilmişlerdi. Vilayet dâhilindeki belediye seçimlerini de CHF'nin adayları oybirliğine yakın bir çoğunlukla kazanmışlardı. Dümeli Köyü (Şimdiki Eldivan İlçesi), Belediye seçimlerinde Zöhra Hanım oybirliği ile aza seçilmişti. Çerkeş Kazası Belediye Başkanlığına Ahmet Ziya Bey (İpkaen –Yerini korudu-) , Ilgaz Kazası Belediye Başkanlığına ise Umumi Meclis Daimi Encümen azasından Tayyar bey seçilmişlerdi.²²⁹ Ancak, Umumi Meclis azasından Ilgaz azası Tayyar Bey'in Ilgaz Belediye Başkanlığı'na seçilmesi ve Çerkeş azasından Hafız İbrahim Bey'in ölümü üzerine açılan Daimi Encümen azalıklarına Cevdet ve Gökmen Beyler çağrılmıştı.

1934 yılının temmuz ayında Fırka Heyeti İdaresince yapılan seçim sonucunda Çankırı CHP İl Başkanlığı'na azalardan Hacıbayramzade Mustafa Bey seçilmişti. Ayrıca, Çankırı Belediye Başkanı Hacışihzade Sait Bey'in sağlık durumunu sebep göstererek istifa etmesi üzerine, olağanüstü toplanan belediye meclis azaları, aralarında yaptıkları seçim sonucunda azadan Dedezade Ömer Bey'i Yeni Çankırı Belediye Başkanı olarak seçmişlerdi.²³⁰

Yeni meclisin açılışına kadar, kanuni süreleri dolan Umumi Meclis Daimi Encümen azaları yerine yeni encümen azalarının seçimi için, belediye meclis azaları

Kanunu'nun, "İntihap Encümeninin Teşkili" başlıklı 32. Maddesinin tam Metni için bkz. *Resmî Gazete*, (14 Nisan 1930), s. 8827.

²²⁷ Rabia Bahar Üste, *Tek Partili Dönemde Yerel Seçimler (1930-1934-1938-1942)*, 1. Baskı, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 2006, s. 96.

²²⁸ 1934 yılında Çankırı Belediye Meclisince Belediye Başkanlığına seçilen Dedezade Ömer Efendi'nin Belediye Başkanlığı memuriyeti ile ilgili Kararnamesi için bkz. BCA. 030.11.1.88.25.3; BCA. 030.11.1.91.40.16.

²²⁹ *Duygu*, (20 Birinciteşrin [Ekim] 1934), s. 1.

²³⁰ *Duygu*, (14 Temmuz 1934), s. 1.

tarafından 15 İkincikanun (Ocak) 1935 Salı günü yapılan seçimde azalardan Ali Bey, Halim Bey, Cevdet Bey ve Hancımiroğlu Akif Bey seçilmişlerdi.²³¹

18 Mart 1936 Çarşamba günü sona eren İl Genel Meclis toplantısına Çerkeş azalarından Abdullah Doğdu ve İhsan Zeynel ile Ilgaz azası Mustafa Akman da katılmıştı. Toplantı sonunda yapılan seçim sonucunda oy çokluğuyla Halim Altay, Cevdet Dengi, Gökmen Erdoğan ve Sabri Özer Daimi Encümen Azalıklarına seçilmişlerdi. Rifat Dolunay, Atiye Üçok, İhsan Zeynel ve Mustafa Akman ise yedek azalıklara ayrılmışlardı.²³² Açık bulunan Çerkeş Kazası Belediye Başkanlığına ise, azalar arasında yapılan seçim sonucunda Genel Meclis azasından Abdullah Doğdu seçilmişti.²³³

1937 yılının Mart ayı içinde yapılan seçim sonucunda Umumi Meclis Daimi Encümen azalığına Halim Altay, Münir İnandık, Gökmen Erdoğan ve Sabri Özer seçilmişlerdi.²³⁴

1 Birinciteşrin (Ekim) 1938 Cumartesi günü saat 09.00'da Çankırı'da Halkevi binasında törenle Belediye seçimlerine başlanmıştı. Çankırı Valisi ve CHP İl Başkanı D. Hüsnü Uzgören'in de katıldığı seçim törenine, halk bandosu ve İstiklal Marşı eşliğinde kadın ve erkeklerden oluşan kalabalık bir topluluk iştirak etmişti. Törenin ardından alkışlarla halk oylarını kullanmaya başlamıştı. İlk oy Duygu Gazetesi yazarları Ş. O. A. Kaya tarafından atılmıştı.²³⁵ Yapılan oylama sonucunda, birkaç aydır Belediye Başkanlığını vekâleten sürdüren Rifat Dolunay Belediye Başkanlığına seçilmişti. 5 Birincikanun [Aralık] 1938 tarihinde ise kararnamesi²³⁶ onaylanarak yeni görevine başlamıştı.

Tüm Türkiye'de yapılan belediye seçimlerinin sonuçlandığına dair bilgi, Mustafa Kemal Atatürk'e telgrafla bildirilmişti. Atatürk de, halkın seçime

²³¹ *Duygu*, (19 İkincikanun [Ocak] 1935), s. 1.

²³² *Duygu*, (21 Mart 1936), s. 4.

²³³ *Duygu*, (11 Nisan 1936), s. 4.

²³⁴ *Duygu*, (20 Mart 1937), s. 1.

²³⁵ *Duygu*, (1 Birinciteşrin [Ekim] 1938), s. 1.

²³⁶ 1938 yılında Belediye Başkanlığına seçilen Rifat DOLUNAY'ın 5 Birincikanun [Aralık] 1938 tarihli Kararnamesi için bkz. BCA. 030.11.1.126.43.9;

katılmalarından ve oylarını CHP adaylarına vermelerinden büyük memnuniyet duyduğunu belirtmişti. Ayrıca, CHP Genel Başkan Vekili ve Başbakan Celal Bayar da CHP mensuplarını tebrik etmişti. Dâhiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya ise halkın seçimlere teveccühünden ve CHP'nin seçimlerdeki başarısından dolayı memnuniyetini dile getirmişti.²³⁷

1942'de Çankırı'da yapılan Belediye seçimleri sonucunda, 1938'de seçilen Rifat Dolunay tekrar Belediye Başkanı seçilmişti. Kararnamesi²³⁸ 20 İkinciteşrin [Kasım] 1942 tarihinde onaylanarak Belediye Başkanlığı görevini sürdürmüştür.

1943 seçimlerinde Çankırı Belediye Başkanı Rifat Dolunay'ın Niğde Mebusluğuna seçilmesi üzerine boşalan Çankırı Belediye Başkanlığına, 1943'te Belediye Meclisince yapılan seçim sonucunda Hilmi Ersunan seçilmişti. Ersunan'ın 3 Mayıs 1943 tarihli kararnamesi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Şükrü Saracoğlu ve İçişleri Bakanı Recep Peker tarafından onaylanmış ve Ersunan yeni görevine başlamıştı.²³⁹

1944 yılında Belediye Meclisince yapılan seçim sonucunda ise Cevdet Dengi Çankırı'nın yeni Belediye Başkanı olarak seçilmişti. Dengi'nin 12 Nisan 1945 Kararnamesi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Şükrü Saracoğlu ve İçişleri Bakanı Hilmi Uran tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir.²⁴⁰ Cevdet Dengi bu görevini 1946 yılına kadar sürdürmüştür.

Tek parti döneminde Çankırı'da belediye başkanlığı yapanların listesi şöyledir:

<i>Adı ve SOYADI</i>	<i>Çalışma Yılları</i>
Salim Efendi	1919-1923
Cemal DOLUNAY	1923-1927
Dedezade Hilmi Bey	1927-1928

²³⁷ *Duygu*, (22 Birinciteşrin [Ekim] 1938), s. 1.

²³⁸ 1942 yılında Belediye Başkanlığına seçilen Rifat DOLUNAY'ın 20 İkinciteşrin [Kasım] 1942 tarihli Kararnamesi için bkz. BCA. 030.11.1.157.35.5

²³⁹ BCA. 30.11.1.160.9.8.

²⁴⁰ BCA. 30.11.1.174.8.19.

Hacışhazade Sait Bey	1928-1934
Ömer DEDEOĞLU	1934-1938
Rifat DOLUNAY	1938-1943
Hilmi ERSUNAN	1943-1944
Cevdet DENGİ	1944-1946 ²⁴¹

Tek Parti döneminde Çankırı’da valilik yapanların listesini de burada vermeyi uygun bulduk:

<i>Adı ve SOYADI</i>	<i>Çalışma Yılları</i>
Hilmi Bey	09.12.1923-
M. Cemil BERKMEN	06.04.1925-11.10.1925
B. Sami BARAN	26.10.1925-08.09.1927
Nuri Bey	27.09.1927-27.10.1929
Adil GÜVEN	19.11.1929-05.02.1933
Hazım Bey	09.02.1933-06.12.1933
A. Muhtar ACAR	20.01.1934-21.08.1934
D. Hüsnü UZGÖREN	25.08.1934-28.05.1939
Ferit NOMER	16.08.1942-03.06.1944
Refik NOYAN	1932-1942-1946
Recai TÜRELİ	12.08.1944-28.03.1946 ²⁴²

Tek parti döneminde Çankırı’da seçimlerin genel olarak sakin bir havada geçtiğini söyleyebiliriz. CHP’nin karşısında güçlü bir muhalefetin olmayışı ve en önemlisi tek parti dönemi boyunca uygulanan iki dereceli seçim sistemi, seçimlerin sonuçlarını en baştan belli etmekteydi. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesiyle birlikte, tüm ülkede olduğu gibi Çankırı’da da kadınlar ilk defa 1935’teki seçimlerde oy kullanmışlardır. Hatta TBMM’nin 5. döneminde meclise

²⁴¹ Çankırı Valiliği, *a.g.e.*, s. 2; *Eski Başkanlar*, (t.y.), Erişim: 28.02.2013, <http://www.cankiri.bel.tr/sayfa-26/eski-baskanlar.php>. Tek parti döneminde Çankırı’da Belediye Başkanlığı yapanların resimlerini görmek için bkz. EK-4.

²⁴²Çankırı Valiliği, *a.g.e.*, s. 50; *Eski Valilerimiz*, (t.y.), Erişim: 28.02.2013, http://www.cankiri.gov.tr/index.php/author/list?type_id=1 s. 1. Tek parti döneminde Çankırı’da Valilik yapanların resimlerini görmek için bkz. EK-3. Birinci dönem Çankırı milletvekillerinin resimlerini görmek için bkz. EK-1. 1929 – 1933 yılları arası Çankırı Valiliği yapmış olan Adil Güven’in 1931 yılına ait fotoğrafları için bkz. EK-20 ve EK-21.

giren 18 kadın milletvekilinden birinin de Çankırı'dan çıkması (5. Dönem Çankırı Milletvekili Hatice Özgener) dikkate değerdir. Tek parti dönemi boyunca Çankırı'da gerçekleşen genel seçimlerin tümünü doğal olarak CHP'nin aday gösterdiği milletvekilleri kazanmıştır.

Çankırı'daki yerel seçim atmosferine baktığımızda genel seçimlerden pek de farklı geçmediğini söyleyebiliriz. Sadece, 1930'daki yerel seçime SCF'nin de katılması, Çankırı yerel basınında soğuk rüzgârların esmesine yol açmış; SCF ise bu durumdan kendisine yapılan ağır eleştirilerden nasibini almıştır. Çankırı yerel basını, SCF'nin siyaset sahnesine atıldığı 3 aylık gibi bu kısa süreçte, SCF'ye karşı sürekli karalama kampanyalarını sürdürmüştür.

3. BÖLÜM

MİLLETVEKİLLERİ

Çalışmamızda yer alan milletvekillerinin kısaca özgeçmişlerine değinilmiştir. Milletvekillerinin Meclis faaliyetleri hakkındaki bilgiler çalışmamızın hacmini arttıracığından ve ayrı bir çalışmayı gerektirdiğini düşündüğümüzden dolayı burada yer vermeye gerek duyulmamıştır.

3.1. Birinci Dönem Çankırı Milletvekilleri ve Özgeçmişleri (1919 - 1923)²⁴³

- 1- Behçet Bey (Kutlu)
- 2- Mehmet Tefvik Efendi (Durlank)
- 3- Müştak R. (Torbo)
- 4- Neşet (Akkor)
- 5- Said (Üçok)
- 6- Tahir Efendi (Aşık Musulluoğlu)
- 7- Yusuf Ziya (İsfendiyaroğlu)

3.1.1. Behçet Bey (Kutlu)

1864 (1280) yılında Çankırı’da doğdu. Şakir Efendizade Hilmi Efendi’nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Çankırı Rüştüyesinde tamamladıktan sonra Müftü Sungurlulu Mustafa Efendi’nin medresesinde öğrenim görmüştür. Çankırı’da bir medrese ve kütüphane vücuda getirerek Çankırı’ya büyük hizmetleri geçen Behçet Bey, hayatını okumakla geçirmiş, kendisini iyi yetiştirmiş bir zattı. Dindar ve mutaassıp bir kişi olan Behçet Bey yazdığı şiirleriyle Çankırlı şairler arasında da adı geçmektedir.²⁴⁴

Behçet Bey, 13 Eylül 1883’te Çankırı Bidayet Mahkemesinde Zabıt Kâtipliği yaptı. 19 Nisan 1885’te Liva Nafia Dairesi Kâtipliğine nakledildi. 26 Haziran’da

²⁴³ İlk TBMM’de Çankırı’yı temsil edenler için bkz. Ayhan, (1998), s. 225; Nurçin Akkaya, *Taşrada Bir Değişim Örneği: Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Çankırı (1923 – 1939)*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2008, s. 23; Çankırı Valiliği, *Osmanlı – Cumhuriyet Dönemlerinde Ülkeye ve İlimize Hizmeti Geçen Çankırlılar*, Çankırı 1992, s. 45.

²⁴⁴ Tayip Başer, *Çankırı Karatekin Uluları*, Ajans-Türk Matbaası, Ankara 1967, s. 45-46.

Zabıt Kâtipliği görevine döndü. 24 Şubat 1892’de Liva Nüfus Memuru oldu. 13 Nisan 1894’te Bidayet Mahkemesi Üyeliğine seçildi. Bu görevde iken 2. Meşrutiyet Mebusan Meclisinin 1. Dönemi için 4 Aralık 1908’de yapılan seçimlerde Kângırı Milletvekili olarak meclise girdi. Meclis’te İçişleri Komisyonunda çalıştı. Bir süre bu komisyonun başkanlığını yaptı. 1914’deki 3. dönemde tekrar Kângırı’dan Milletvekili seçilmesine rağmen Çerkeş ilçesi seçiminin feshi üzerine seçimi geriye kaldı. Son dönem olan 15 Aralık 1919’da yapılan seçimde yeniden Kângırı Milletvekili oldu. Meclisin feshi üzerine Heyet-i Temsiliye’nin talimatına uyarak Ankara’ya gelip 2 Ağustos 1920’de TBMM Genel Kurulu’na Kângırı Milletvekili olarak takdim edildi. Meclis’te Anayasa, İçişleri, Mali Kanunlar ve Dilekçe Komisyonlarında ve Memurin Muhakemâtı Tetkik Kurulunda çalıştı. Anadolu ve Rumeli Müdâfaayı Hukuk Grubunun kurulmasında muhalefetteki 2’nci grupta yer aldı. 15 Temmuz 1922’de kısa bir süre Adliye Vekili Celalettin Arif Bey’e vekâlet eden Behçet Bey, 14 Kasım 1922’de ise 4’üncü Şube Başkanlığına seçildi. Tayip Başer, gezi ve gözlemlerini derlediği “Karatekin Uluları” adlı kitabında, Behçet Bey’in Adliye Vekilliği’ne vekâleti ile ilgili olarak şunları yazmıştır:

“...1’nci Büyük Millet Meclisine Mebus olduğu zaman o vakitki Millet Meclisi Reisi Celaleddin Arif Bey bir vazife ile Roma’ya gitmiş ve o günlerde kurulan kabinede Celalettin Arif Bey Adliye vekilliğine seçilmişti. Celaleddin Arif Bey Ankara’ya gelinceye kadar yerine vekâlet edecek bir mebus lazımdı ve Mecliste vekil vekilliği yapacak birisi aranıyordu o sırada. Yunus Nadi Abaloğlu en iyi namzet Çankırı Mebusu Behçet Bey’dir, diye bağırınca; Behçet Bey’in bir bana bakın bir de Adliye Vekâleti koltuğuna bakın, ben kendimi oraya yakıştıramıyorum, diye cevap verdiği bizzat şahit oldum. Fakat yine seçildi ve bir müddet vekil vekilliği yaptı.”²⁴⁵

Behçet Bey’in Meclis’te 28 konuşması vardır. Konya Bidayet Mahkemesi Başkanı İhsan Bey, Üye Sabit Bey ve Refet Bey haklarında Konya İstiklal mahkemesince verilen hükmün kaldırılmasına dair arkadaşlarıyla birlikte verdiği kanun teklifi 28 Ekim 1922’de 276 Sayılı Kanun olarak kabul edildi. Milletvekilliği

²⁴⁵ Başer, a.g.e., s. 46.

bu dönemde sona erince Çankırı'ya döndü. 1 Eylül 1928'de memuriyetten emekliye ayrıldı. Siyasetle veya başka bir işle meşgul olmadı. Evli ve 2 çocuk babasıydı. Kızı ile yalnız bir yaşam sürdü.²⁴⁶ 26 Ekim 1948'de vefat etti. Çankırı'daki Sarıbaba Mezarlığında toprağa verildi.²⁴⁷

3.1.2. Mehmet Tefik Efendi (Durlanık)

1871'de Çankırı'da doğmuştur. Müftü ve Müderris Sofuzade Mustafa Hazım Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini 1887'de Rüştüye'de tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek Fatih Medresesinde öğrenim gördü. 1896'da icazet aldı. 25 Mart 1903'te halkın seçimi ile Sinop Müftülüğüne getirildi. Alâiye Medresesinde Müderrislik ve Alâiye Camiinde Kürsü Şeyhliğini ek görev olarak yürüttü. 21 Nisan 1906'da yasak olan bir toplantının tertipçisi olduğu iddiasıyla görevden alınarak Kângırı'da ikamete memur edildi. 15 Şubat 1907'de Fizan (Trablusgarp'ın bir bölgesi)'a sürgün edildi. Fizan'dan Fransa'ya kaçarak Paris'te bulunduğu sırada Meşrutiyet'in ilan edildiğini öğrendiğinde memleketine döndü. Mebusan Meclisi'nin 1. Dönemi için 16 Ekim 1908'de yapılan seçimde Kângırı Milletvekili oldu. Evkaf ve Defter-i Hâkanî (Tapu – Kadastro) Komisyonu Başkanı olarak Defter-i Hâkanî idaresinin yeniden düzenlenmesi için görevlendirildi. 2. Dönemde yeniden Kângırı Milletvekilliğine seçildi. Ancak 1. Dünya Savaşı'nın başlaması ve sıkıyönetim sebebiyle Meclis feshedildi. Bunun üzerine memleketine dönerek Hazımiye Medresesinde Müderrislik yaptı. Kasım 1914'te Bidayet mahkemesi üyeliğine seçildi. 14 Aralık 1914'te açıklanmayan siyasi bir nedenle Mahkeme heyetiyle birlikte görevden alındı. Daha sonra suçsuz olduğu anlaşılacak görevi iade edilmesine rağmen memuriyete girmeyerek Müderrislik ve Vaizliği sürdürdü. 1 Ocak 1919'da İl Genel Meclisi azalığına seçildi. 20 Nisan 1919'da Kângırı Müftüsü oldu. Bu görevine devam ederken Mebusan Meclisinin son döneminde tekrar Kângırı Milletvekili seçilerek 1 Ocak 1920'de Meclis'e katıldı. İstanbul'u işgalinden sonra Meclisin feshi üzerine memleketine döndü. Tekrar Kângırı Milletvekili seçildiyse de Heyeti Temsiliye'nin talimatına uyarak görevden ayrılıp Ankara'ya geldi. 24 Temmuz 1920'de TBMM Genel Kuruluna Kângırı Milletvekili oldu.

²⁴⁶ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – I.Dönem 1919-1923*, III. Cilt, TBMM Basımevi, Ankara 1995, s. 549-550.

²⁴⁷ Çankırı Valiliği, *a.g.e.*, s. 13; Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...1919-1923*, s. 550.

Mecliste İrşad, Şer'îye-Evkaf, İktisat, Anayasa, Tapu-Kadastro Komisyonlarında ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulu'nda çalıştı. 2'nci Toplantı yılında Tapu-Kadastro, 3'üncü Toplantı yılında Şer'îye-Evkaf Komisyonunun Başkanlığını yaptı. Bu arada 21 Eylül 1920'de Konya İstiklâl Mahkemesi Üyeliğine seçildi ve 18 Şubat 1921'e kadar bu görevi yürüttü. Dönem içinde 9'u gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde 93 konuşma yaptı. 4 soru önergesi verdi. Müftülerin yaş sınırına tabi olmadan hizmete devamları hakkında arkadaşlarıyla yaptığı öneri, 147 Sayılı Kanun olarak 27 Ağustos 1921'de kabul edildi. Milletvekilliği sona erince yeniden hizmet isteminde bulunması üzerine 12 Temmuz 1923'te Kângırı Vaizliğine atandı. İsteği üzerine 18 Kasım 1932'de emekliye ayrıldı. Sonraki yaşamını tarımla uğraşmakla ve okumakla geçirdi. 29 Şubat 1944'te öldü. Çankırı Fatih Mezarlığında toprağa verildi. Evli olup yedi çocuk babası idi. Mecliste *Hacı Tevfik Efendi* olarak anılırdı.²⁴⁸

3.1.3. Müştak R. (Torbo)

1882'de Erzurum'da doğdu. Babası Salih Bey, Annesi Saliha Hanım'dı. Evli ve çocuklu olan Müştak Bey, Harbiye mektebini bitirdi.²⁴⁹ TBMM'nin 1'inci Dönemi için 30 Mart 1920 tarihinde yapılan seçimde Çankırı Milletvekili olmuştur. 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulunan Müştak Bey ile ilgili olarak Meclis arşivindeki Muamelât defterinde "*İstihkâm zabıtlığından müstafi*" olduğundan başka bir kayıt mevcut değildir. Meclis'e katıldığında tercümeihâl kâğıdı doldurmamış, 1947 yılında Genel Sekreterlikçe yapılan soruşturmaya göre, "*Genç Salih Oğlu, 1298 (1882) de Erzurum'da Sâliha'dan doğma, evli, çocuklu, Emekli İstihkâm Ön Yüzbaşısı olduğu, Milletvekilliğinden ayrılarak Erzurum Nâfia Başmühendisliğine atandığı, bir süre bu görevde kaldıktan sonra istifa ederek ticaretle meşgul olduğu ve 26 Nisan 1930'da öldüğü*" saptanmıştır.²⁵⁰

²⁴⁸ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...1919-1923*, s. 551-552.

²⁴⁹ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...1919-1923*, s. 553; Çankırı Valiliği, *a.g.e.*, s. 45.

²⁵⁰ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...1919-1923*, s. 553.

3.1.4. Neşet (Akkor)

1889'da Cebelibereket (Osmaniye) Payas'ta²⁵¹ doğmuştur. Kadı Hüseyin Nazmi Efendi'nin oğluydu.²⁵² İstanbul'da Fatih ve Mahmudiye Rüştiyelerinde ilk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra Mercan İdadisinden mezun olarak Mülkiye Mektebine girdi. 1 Ağustos 1911'de Yüksek kısmını bitirdi. Ayrıca Hukuk Mektebinden diploma aldı.

Maliye Nezareti Genel Veznesi Merkez Kalem Kâatibi oldu. Kıymetli Evrak ve Nakit Kalemünde Kâatip olarak bir yıl çalıştıktan sonra idare mesleğine geçerek 1 Ocak 1913'te Suriye Vilâyeti Maiyet Memurluğuna atandı. İzmir ve Edirne İl Maiyet Memurluklarında Kaymakamlık stajını tamamladı. Bu arada Enez Kaymakam Vekili ve Gelibolu Göçmen İskân Memuru olarak görev yaptı. Birinci Dünya Savaşı Seferberliğinde askere alınarak Yedek Subay Talimgâh eğitimini müteakip çeşitli birliklerde savaşa katıldı. Mütarekeden sonra terhis edilmesi üzerine 1 Ocak 1919'da Ahlat Kaymakamlığına tayin edildi. Bu görevde iken Millî Mücadeleye katıldı. TBMM'nin 1'inci Dönemi için yapılan seçimlerde Kângırı milletvekili olarak 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulundu. Mecliste içişleri, Tasarı, Adalet, Bütçe ve Anayasa komisyonlarında ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulunda çalıştı. Bir ara Adliye Vekâleti İhsâiyat (İstatistik) Müdürlüğü ile Mezahip Müdür Vekili olarak görevlendirilerek dört ay bu görevleri yürüttü. 2'nci Toplantı yılında Adalet ve son yılda Anayasa Komisyonunun Kâatipliğini yaptı. 3 Ağustos 1920'de Kastamonu İstiklâl Mahkemesi üyeliğine seçildi. Mahkemenin faaliyetinin son bulduğu 5 Nisan 1922'de Meclisteki görevine döndü. Dönem içinde 4'ü gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde 32 konuşma yaptı. 2 soru ve 1 gensoru önergesi verdi.

Milletvekilliği 1'inci Dönemde sona erince Aydın'a yerleşerek avukatlık yapmaya başladı. 17 Ağustos 1934'te Belediye Avukatı oldu. 1939-1945 arası İl Genel Meclisi ve Daimî Encümen üyeliğinde bulundu. 1933-1946 arası CHP İl İdare Kurulu Üyeliği, Halkevi ve Parti Başkanlığı yaparak politik yaşamını sürdürdü.

²⁵¹ Daha önce Cebelibereket (Osmaniye) Sancağına bağlı iken, Hatay'ın Anavatan'a katılmasıyla birlikte Hayat –Dörtyol İlçesinin bir beldesi olan Payas, 2012 Büyükşehir Yasası ile Hatay'a bağlı bir ilçe olmuştur. *Resmî Gazete*, (06 Aralık 2012), Sayı:28489, s. 2.

²⁵² Çankırı Valiliği, *a.g.e.*, s. 45.

1946'daki 8'inci Dönem seçimlerinde Aydın'dan milletvekili oldu. 14 Mayıs 1950'den sonra Aydın'da avukatlığına devam etti. Bu arada 30 Mayıs 1950'de memuriyetten emekliye ayrıldı. 23 Kasım 1964'te öldü. Evli olup bir kız babası idi. Fransızca, Ermenice, Arapça ve Farsça bildiği resmî tercümei halinde yazılıdır.²⁵³

3.1.5. Said (Üçok)

1878' (1294) de Çankırı'da doğdu. Hacışeyhzade Osman Talât Efendi'nin oğluydu. İlk ve orta öğrenimini Çankırı Sıbyan Mektebi ve İdadisinde tamamladıktan sonra baba mesleği olarak ticaretle meşgul oldu. Birinci Dünya Savaşı sonu yurdun bir kısmının düşman işgaline uğramasından sonra millî mücadeleye katıldı.

TBMM'nin 1'inci Dönemi için yapılan seçimlerde Çankırı Milletvekili olarak 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulundu. Mecliste İktisat ve Malî Kanunlar Komisyonlarında çalıştı. Milletvekilliği bu dönemde sona erince Çankırı'ya dönerek ticaret yaşamını sürdürdü. CHP İl örgütünde politikaya devam etti. 1928-1934 arası Çankırı Belediye Başkanlığı yaptı. İl Genel Meclisine üye seçildi ve bir dönem 2'nci Başkanlığında bulundu. 5 Kasım 1953'te öldü. Evli olup üç çocuk babası idi.²⁵⁴

3.1.6. Tahir Efendi (Aşık Musulluoğlu)

1872' (1288) de Çankırı'da doğdu. Âşık Musluzade Abdullah Efendi'nin oğludur. Halk arasındaki yaygın adı Aşık Mussulluoğlu'dur.²⁵⁵ İlk ve orta öğrenimini Çankırı Rüştüyesinde tamamladı. Baba mesleği olan ticaretle uğraştı. Birinci Dünya Savaşı sonu yurdun bir kısmının düşman işgaline uğramasından sonra millî mücadeleye katıldı. TBMM'nin 1'nci Dönemi için yapılan seçimlerde Çankırı Milletvekili olarak 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulundu. Mecliste Malî Kanunlar ve İktisat Komisyonlarında çalıştı. Milletvekilliği bu dönemde sona erince Çankırı'ya dönerek ticaret hayatını sürdürdü. 21 Nisan 1926'da öldü. Evli olup çocuğu yoktu.²⁵⁶

²⁵³ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...1919-1923*, s. 555-556.

²⁵⁴ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...1919-1923*, s. 557.

²⁵⁵ Akkaya, *a.g.t.*, s. 23.

²⁵⁶ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...1919-1923*, s. 558.

3.1.7. Yusuf Ziya (İsfendiyaroğlu)

1878'(1294) de ankırı'da doğdu. İsfendiyaroğlu Mehmet Fethi Bey'in oğluydu. İlk ve orta oğrenimini ankırı İbtidai Mektebi ve Rüştiyesinde bitirdi.²⁵⁷ İdadiye girmiş, ancak rahatsızlığı dolayısıyla son sınıftan ayrılmıştır. 1896'da ankırı Mukavelat Muharrirliği (Noterlik) refakatinde memur olarak Devlet hizmetine girdi. 30 Eylül 1903'te Bidayet Mahkemesi Zabıt Kâtipliğine atandı. 1 Mart 1909'da Mahkemenin seçilmiş üyeliğine getirildi. 14 Aralık 1914'te açıklanmayan siyasî bir nedenle Mahkeme Heyetiyle birlikte görevden alındı. Sonradan bir kusuru olmadığı anlaşıl原因 olarak görevine devam kararı alındıysa da memuriyete girmeyerek tarım ve çiftçilikle meşgul oldu.²⁵⁸

Adliye ve Mülkiye memuriyetlerinde görev aldı. İki defa ankırı'yı temsilen (Çankırı Kastamonu'ya bağlı iken) Kastamonu Meclis-i Umumi Azalığı'na seçildi. Genel Meclis Üyesi iken millî mücadeleye katılarak 1920'de TBMM'nin 1'inci Dönemi için yapılan seçimde ankırı Milletvekili seçildi.²⁵⁹ 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulundu. Mecliste İçişleri, Adalet ve Dilekçe Komisyonlarında çalıştı. Atatürk ankırı'ya gelirken, onu andır'da karşılayacak ekipte yer aldı. 1., 2., 3., 4., 5. ve 6.'ncı dönemlerde hep ankırı Milletvekilliği yaptı. 20 Ekim 1939'da Memuriyetten emekliye ayrıldı. Önce aldığı "Esen" soyadını ankırı Asliye Hukuk Mahkemesinin 26 Ekim 1939 tarihli ilâmıyla "İsfendiyaroğlu" olarak değiştirdi. 28 Ekim 1940'ta ise vefat etti. Evli olup beş çocuk babası idi.²⁶⁰

3.2. İkinci Dönem Çankırı Milletvekilleri ve Özgeçmişleri (1923 – 1927)

- 1- Ahmet Talat Onay
- 2- Mehmet Rifat Ünür (Saraçoğlu)
- 3- Mustafa Abdülhalik Renda
- 4- Yusuf Ziya (İsfendiyaroğlu)²⁶¹

²⁵⁷ *Halk Yolu Mecmuası*, (15 Temmuz 1339 [1923]), s. 169.

²⁵⁸ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...1919-1923*, s. 559.

²⁵⁹ *Halk Yolu Mecmuası*, (15 Temmuz 1339 [1923]), s. 169.

²⁶⁰ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...1919-1923*, s. 559.

²⁶¹ İkinci dönem ankırı milletvekillerinin resimlerini görmek için bkz. EK-1.

3.2.1. Ahmet Talat Onay

1885 yılında Çankırı'nın Perdedar Mahallesi'nde dünyaya geldi. Babası Hafız Numan Efendi, annesi Afife Hanım'dır. Temmuz 1911'de Ayşe Hanım'la evlendi. Nilüfer, Orhan, Onay ve Ülker adında dört çocuğu vardı. Dört çocuğu da ard arda öldü.²⁶²

Ahmet Talat ilk tahsilini "Fahriye"sinde "Numan-ı zaman naşir-i Kur'an" diye tanımladığı babasından yapmış, 3 yılda Kur'an'ı ezberlemiştir.²⁶³ Tahsil-i idadisini (Orta tahsilini) Kastamonu ve Ankara mekteplerinde ve Tahsil-i âlisini Dar-ü'l-fünun-ı Osmanî Edebiyat bölümünde bitirdi. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal olunacağı gece halkı ayaklanmaya çağıran beyannameyi düzenleyerek Anadolu Matbaası'nda bastırıldığı ve "Reddi İlhak Cemiyeti" imzasıyla telgraflar çeken komitede bulunduğu, işgal günü çatışmaya girdiği iddiasıyla Yunan Divanı Harbine verildi. İzmir ve Kastamonu sultanîlerinde (lise dengi okullarda) Edebiyat ve Felsefe Öğretmenliği yaptı. Zonguldak, Bolu, Ankara liva ve vilayetlerinde Milli Eğitim Müdürlüğü yaptı.²⁶⁴

TBMM'nin 2. Dönem seçimlerine katılarak 30 Temmuz 1923'te yapılan seçimde 332 oy alarak Çankırı'dan Milletvekili seçildi. 11 Ağustos 1923'te Meclis'e katıldı. Mazbatası 12 Ağustos 1923'te onaylandı.²⁶⁵ Çankırı mebusu Ahmet Talat (Onay)'ın öncülüğünde, diğer Çankırı Mebuslarından Mehmet Rifat ve Yusuf Ziya Beylerle birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisine, Kengiri adının Çankırı olarak değiştirilmesine dair 11 Nisan 1925 tarihli bir tezkere sunuldu.²⁶⁶ Tezkere kabul edilerek Kengiri adı Çankırı olarak değiştirildi.

Atatürk'ün panama şapkasıyla Çankırı'ya gelişi esnasında onu Çandır'da, Çankırı mebuslarından Ahmet Talat Bey'in yanı sıra Rifat ve Ziya Beyler ile Vali Cemil (Berkmen) Bey ve diğer devlet erkânı karşıladı. Talat Bey ve ekipteki diğer

²⁶² Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1923-1927*, s. 198; Cemal Kurnaz, *Ahmet Talat Onay Hayatı-Eserleri*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1999, s. 3, 17, 18.

²⁶³ Kurnaz, *a.g.e.*, s. 5.

²⁶⁴ *Halk Yolu Mecmuası*, (15 Temmuz 1339 [1923]), s. 169; Kurnaz, *a.g.e.*, s. 3-13; Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1923-1927*, s. 198-199.

²⁶⁵ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1923-1927*, s. 199.

²⁶⁶ Tezkere için bkz. BCA. 030.10.7.42.51/3.

heyet Çankırı'ya kadar Atatürk'e refakat etti. Atatürk 23 Ağustos 1925 günü elinde Panama şapkası ile Çankırı'ya gitti.²⁶⁷ Çankırı gezisinden sonra Atatürk'ü Kastamonu'ya uğurlamaya Ahmet Talat Bey de gitti. Kastamonu gezisi sonrası Çankırı'ya tekrar dönen Mustafa Kemal'in Çankırı'da bir gün süreyle ağırlandığında ve Ankara'ya uğurlanmasında Ahmet Talat öncü rol oynadı.²⁶⁸

Milli Eğitim, Kanuni Esasi, Dâhiliye ve Memurin Muhakemat komisyonları üyeliklerinde bulundu. 14 Mart 1922, 1 Kasım 1924, 1 Kasım 1925 ve 1 Kasım 1926 tarihlerinde dört kez Başkanlık Divanı Kâtipliği'ne seçildi.²⁶⁹ Köy Kanunu'nun değiştirilmesi, Artırma ve Eksiltme Kanunu'nun değiştirilmesi hakkında kanun teklifleri, 3 konuda önergesi, Genel Kurulda 12 değişik konuda, 40 kez konuşması vardır.²⁷⁰ 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından Türkçe Dilbilgileri kısmının Lengüistik – Filoloji ve Fonetik – Sentaks – Gramer şubeleri üyeliğine getirildi.²⁷¹

Ahmet Talat Onay, Kastamonu'daki öğretmenlik yıllarında “*Tiraje*” adlı edebiyat dergisi çıkardı. İzmir'de öğretmen olarak bulunduğu yıllarda ise “*Anadolu*” Gazetesi'nin Yazı İşleri Müdürlüğü'nü, “*Duygu*” Gazetesi'nin de Başyazarlığı'nı yaptı. İzmir'in işgalinden sonra ise tekrar Kastamonu'ya dönerek “*Açıksöz*” Gazetesi'nde başyazılar ve yazılar yazarak Milli Mücadeleyi desteklemeye devam etti. Bolu'da bulunduğu yıllarda “*Dertli*” Gazetesi'nde şiir ve yazıları yayınlandı. Ahmet Talat'ın çıkardığı en uzun ömürlü gazete Çankırı'da “*Duygu*”dur. 1930 – 1938 tarihleri arasında yayınlanan gazete, 1937'den itibaren sadece “*Duygu*” adıyla çıkmış ve 1938 yılının Aralık ayında ise yayın hayatından kalkmıştı. Talat Onay, 1938 yılı Aralık ayı başında, dönemin Çankırı Valisi Hüsnü Uzgören ile düştüğü anlaşmazlık sonucu 17 Aralık 1938 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine yazdığı

²⁶⁷ Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Tefik (Bıyıklıoğlu) imzasıyla Başvekil İsmet İnönü'ye yazılan 28.08.1925 tarihli yazıda, 1 Eylül 1925 tarihine kadar Vekil Heyetinin, Hükümet Erkânının ve mümkün olduğu kadar fazla sayıda memur ve halkın şapka ile Cumhurbaşkanını karşılamaları ve şapka meselesinin hızlı bir şekilde halledilmesi istenmiştir. BCA. 030.01.40.238.1/5. Atatürk'ün Çankırı Gezisi ile ilgili arşiv belgeleri için bkz. EK-10 ve EK-11.

²⁶⁸ Atatürk'ün Çankırı gezisinin detayları için bkz. Yüksel Özgen, *Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Çankırı Gezisi*, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Çankırı 2011; Zeynel Kozanoğlu, *Atatürk Çankırı'da*, Soyer Yayıncılık, Ankara 2007, s. 79-102. Atatürk'ün Çankırı Gezisi ile ilgili fotoğraflar için bkz. EK-12 ve EK-13.

²⁶⁹ Kurnaz, *a.g.e.*, s. 17.

²⁷⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1923-1927*, s. 199.

²⁷¹ *Duygu*, (3 Birincikanun [Aralık] 1932), s. 1.

yazıyla gazetenin basımına son verdiğini açıklamıştı.²⁷² Bundan başka Kastamonu’da “*Köroğlu*”; Çankırı’da “*Halk Yolu*” ve “*Necat*”; Bolu’da “*Abant*”; İstanbul’da “*Eşref*” ve “*Muallim*”; Ankara’da “*Sa’y*”; Konya’da “*Hüküm*”; Bursa’da “*Yeni Fikir*” gibi birçok gazete ve dergide şiir ve yazı yayınlamıştır. Milli Mücadelede gösterdiği hizmetlerinden dolayı “*Beyaz Şeritli İstiklal Madalyası*” ile ödüllendirildi.²⁷³ Ayrıca birçok kitap, makale ve şiirleri mevcuttur.²⁷⁴

1936 yılının Aralık ayında emekliye ayrıldı. 3., 4. ve 8. dönemlerde Çankırı; 5. ve 6. dönemlerde ise Giresun Milletvekili seçilen Talat Onay, 22 Eylül 1956 tarihinde vefat etti.²⁷⁵

3.2.2. Mehmet Rifat Ünür (Saraçoğlu)

1880’de Çankırı’nın Taşmescit Mahallesinde doğdu.²⁷⁶ Babası Saraçzade Hasan, annesi Ayşe Hanım’dır. Evli dört çocuk babasıydı. İlk rüştiye öğrenimini Çankırı’ya bitirdi. 3 Temmuz 1892’de yatılı olarak Kastamonu İdadisine girdi. 2 Mart 1896’da diploma aldı. Dâr-ü’l-mu’allimîn-i Âliyye (Yüksek Öğretmen Okulu) Edebiyat Şubesini bitirerek²⁷⁷, buradan da 9 Ağustos 1900’de pekiyi derece ile diploma aldı. Eylül 1900 – Ağustos 1903 yıllarında Sivas Lisesi İdadisinde Türkçe, hesap, tarih, coğrafya, edebiyat, cebir, geometri, kozmografya, malumatı ziraiye öğretmenliği yaptı. 14 Eylül 1903’te öğretmenlik yanında, lisenin ikinci müdür yardımcılığı görevine getirildi. Eylül 1904’te birinci müdür muavini oldu. 13 Ekim 1905’te Bilecik Lisesi Müdürlüğüne atandı. Müdürlüğü yanında Fransızca, Kitabet, Ahlak, Türkçe ve Ziraat dersleri okuttu. 13 Eylül 1910 yılında Konya Öğretmen Okulu Rüştiyesi Müdürlüğüne getirildi. Bu görevinin yanında medeni bilgiler öğretmen vekilliğini yürüttü. 28 Ekim 1911’de Konya Öğretmen Okulunun kapatılması üzerine, Kudüs Şerif Maarif Müdürlüğüne atandı. Bu görevindeki başarısından dolayı Mecidi Nişanının 4’üncü rütbesiyle ödüllendirilerek, Mayıs 1915’te maaşı yükseltildi.²⁷⁸

²⁷² BCA. 490.01.1318.374.4/1-5.

²⁷³ Kurnaz, *a.g.e.*, s. 20-25.

²⁷⁴ Ahmet Talat Onay’ın eserlerinin tam listesi için bkz. Kurnaz, *a.g.e.*, s. 26-29.

²⁷⁵ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1923-1927*, s. 199.

²⁷⁶ Rifat Ünür’ün adı “Osmanlı – Cumhuriyet Dönemlerinde Ülkeye ve İlimize Hizmeti Geçen Çankırılılar” adlı kitapta “Rifat Ünel Saraçoğlu olarak verilmiştir. Çankırı Valiliği, *a.g.e.*, s. 13.

²⁷⁷ *Halk Yolu Mecmuası*, (15 Temmuz 1339 [1923]), s. 170.

²⁷⁸ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1923-1927*, s. 202-203.

Kudüs'ün işgali üzerine izinli olarak Çankırı'ya geldi. Mart 1919'da Erzincan Maarif Müdürlüğüne atandı. Eylül 1919'da Kayseri Maarif Müdürlüğüne nakledildi. Bu görevde bulunduğu sırada yurttan mevcut 60 maarif müdürlüğünden 40 adedinin kaldırılması sonucu açıkta kaldı ve 29 Haziran 1921'de emekliye sevk olundu. Daha sonra Çankırı Lisesi tarih, coğrafya öğretmenliğine atandı. Bu görevde iken, TBMM'nin 2. Dönem seçimlerine katıldı. 30.07.1923 tarihinde yapılan seçimde 305 oy alarak Çankırı'dan milletvekili seçildi. 11 Ağustos 1923'te meclise katıldı. 12.08.1925'te mazbatasını onaylandı. 23 Ağustos 1925 günü Panama şapkasıyla Çankırı'ya gelen Atatürk'ü Çandır'da karşılayan mebuslar arasındadır.

Posta ve telgraf, Milli Eğitim, Ticaret, İrşad ve Bayındırlık komisyonları üyeliklerinde bulundu. Ankara – Ereğli demiryolunun inşa ve işletmesi hakkındaki kanunun değiştirilmesine dair önergesi, Genel Kurulda 6 değişik konuda konuşması vardır. Mehmet Rifat Bey'e önceden uygulanmış olan emeklilik işlemi, daha sonra Çankırı mebusu bulunduğu sırada, işlem tarihinden geçerli olmak üzere kaldırılıp açık maaşa çevrildi. Kasım 1927'de ikinci kez emekli oldu. Çankırı'dan 2., 3., 4. ve 5. Dönemlerde de milletvekili seçilen Rifat Ünür, 28 Ağustos 1936 tarihinde vefat etti.²⁷⁹

3.2.3. Mustafa Abdülhalik Renda

Rendazade Mustafa Abdülhalik, 11 Aralık 1881 tarihinde Yanya²⁸⁰ vilayetinde dünyaya geldi. Babası Rendazade Aslan Bey ve annesi Nafia Hanım'ın 6 çocuğundan en büyüğü olan Mustafa Abdülhalik, Yanya'da görev yaptığı sıralarda eşi Saadet Hanım'la tanışarak Nesime ve Nerime adında iki kız çocuğu dünyaya geldi. Mustafa Abdülhalik, 12 Temmuz 1899'da Yanya Mülkiye İdadisi'nde iki sene okuduktan sonra en iyi derece ile ve 11 Temmuz 1903'te Dersaadet İdadisi Mülkisi ile Mülkiye-i Şahane'nin kısm-ı âlisinden en iyi derece ile şahadetname alarak tahsil

²⁷⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1923-1927*, s. 203.

²⁸⁰ Yanya, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Balkanlar'ın en önemli merkezlerinden biriydi. Osmanlı Sultanı Fatih Sultan Mehmet'in babası II. Murat döneminde, 1431 yılında Osmanlı topraklarına katılan "Yanya" şehri, Balkan Savaşlarında Yunanlıların saldırıları sonucu 6 Mart 1913 tarihinde Türk yönetiminden çıkmıştır. Günümüzde ise Yunanistan'ın Epir Bölgesine bağlı bir şehirdir. Yanya'da Arnavutluk sınırına yakınlığından dolayı önemli bir Arnavut nüfusu vardır.

hayatını tamamlamıştır. İngilizce, Fransızca, Rumca ve Bulgarca'yı bildiği sicilinde yazmaktadır.²⁸¹

Ziraat Bankası Muhasebe Kalemi Mukayyit Refiki ünvanı ile devlet hizmetine başladı. Bu görevi bir buçuk ay sürdürdükten sonra 27 Ağustos 1903 tarihinde Rodos İdadi İdaresine gönderildi. Rodos Mekteb-i İdadisinde matematik, geometri, tarım, sağlık ve Fransızca öğretmenliğine atandı. 11 Ağustos 1904'te Cezayir Bahr-i Sefid vilayeti maiyet memurluğuna atanarak Yanya Vilayeti Maiyet Memurluğunda stajını tamamladı. 10 Mart 1907 tarihinde Yanya vilayetinin Ergiri sancağına bağlı Tepeden Kazası'na kaymakam olarak atandı. Tepedelen Kazası'ndan sonra 14 Kasım 1907'de Miçova, 31 Aralık 1908 tarihinde Pogon, 19 Ocak 1910 tarihinde ise Delvine kazalarında kaymakamlık görevlerinde bulundu. Delvine'de iken iki kez Berat Mutasarrıflığına; 3 Mart 1912'de Kavala Kaymakamı iken Çamlık Mutasarrıflığına; 28 Haziran 1912'de Ergeri Mutasarrıflığına vekâlet etti ve bu tarihte açığa alındı. 7 Haziran 1913'te Siirt Mutasarrıflığına, 25 Mart 1914'te Bitlis valiliğine, 6 Eylül 1915'te Kastamonu valiliğine atandı. Göreve başlamadan 3 Ekim 1915 tarihinde Halep Valiliğine, 29 Nisan 1917'de Dâhiliye Vekâleti Müsteşarlığına, 22 Eylül 1918'de yeniden Halep Vilayeti Valiliğine atandı. Halep'in işgali üzerine Hüdavendigâr (Bursa) Valiliğine getirildi ve göreve gitmeden 21 Kasım 1918'de Meclis-i Vükela kararıyla Bursa Valiliği görevinden alındı. İstanbul'a gelince ise tutuklanarak Bekir Ağa bölüğüne kapatıldı. Burada 6 ay kaldıktan sonra Malta'ya sürüldü. Malta dönüşünde 22 Aralık 1921 tarihinde İktisat Vekâleti Müsteşarlığı'na tayin edildi. 7 Ocak 1922 tarihinde ise TBMM Hükümeti Dâhiliye Vekâleti Müsteşarlığına görevlendirildi. 18 Mart 1922'de Konya Valiliğine, 19 Eylül 1922'de İzmir Valiliğine atandı. İzmir Valisi iken, TBMM'nin 2. Dönemi için 30 Temmuz 1923'te yapılan seçimde, 342 oy alarak Çankırı'dan milletvekili seçildi. 11 Ağustos 1923'te Meclis'e katıldı, mazbatasını 12 Ağustos 1923'te onaylandı.²⁸²

Abdülhalik Renda, Meclis'te görev yaptığı dönemler olan 2., 3., 4., 5. ve 6. Dönemlerde hep Çankırı'dan milletvekili seçildi. Milletvekilliliğinin ilk

²⁸¹ Gönül Türkan Demir, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Mustafa Abdülhalik Renda (1881 – 1957)*, Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı 2012, s. 7. Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1923-1927*, s. 200.

²⁸² Demir, *a.g.t.*, s. 10-70; Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1923-1927*, s. 200-201.

dönemlerinde Dâhiliye, Muvazene-i Maliye Komisyonu üyeliği yaptı. 2 Ocak 1924 tarihinde ilk Maliye Bakanlığı görevine başlayan Mustafa Abdülhalik Bey, 6 yıl bu görevine devam etti. Maliye Bakanlığı döneminde, Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, Ticaret Vekâleti, Milli Müdafaa Vekâleti, Nafia Vekâleti gibi çeşitli Bakanlıklara farklı dönemlerde vekâlet etmiştir.

Mustafa Abdülhalik Bey'in Maliye Vekâleti döneminde alınan ve bugün de tartışılmaya devam eden önemli bir karar da arşiv belgelerinin Bulgaristan'a satılması durumudur. Maliye Vekâleti, İstanbul evrak hazinelerinde bulunan eski kâğıt ve defterlerin satılmasına karar vermişti. Satış yapılmadan önce bu evrakların tetkik edilmesi ve tarihi öneme sahip olanlarının ayrılması için bir tetkik heyeti oluşturulmuştu. Ancak bu heyetin belgelerin incelenmesi konusunda dikkatli davranmaması sonucu tarihi değeri olan arşiv belgelerinin de satışı yapılmıştı. Hatta Son Posta Gazetesi'nin 4 Haziran 1931 tarihinde yaptığı haberde, Maliye Vekâleti'nin, 9-10 ay evvel İstanbul'da eski harflerle basılmış fakat kullanılmamış kâğıtlarla saltanat devrinden kalma boş defterlerin satılığa çıkarılmasını uygun gördüğü, görevlendirilen iki memurun karışıklık sonucu tarihi değeri olan arşiv belgelerini de satışa çıkardıkları belirtilmişti. Abdülhalik Bey'in Maliye Vekâleti döneminde satılan evrakların bir kısmının geri iade edilmesi sağlanmış, ancak Bulgar Hükümeti'nde önemli miktarda evrak kalmıştı. Abdülhalik Renda'nın bu işte sorumluluğu ve ihmali bulunmakla beraber; mecliste yaptığı konuşmasında, bu belgeleri tetkik etmeden satan memurların kusurlu olduğunu belirtmişti.²⁸³

TBMM'nin 3. Yasama Döneminde 2 Kasım 1927 – 25 Aralık 1930 tarihleri arasında Milli Müdafaa Vekili olarak görev yaptı. Milli Müdafaa Vekilliği devam ederken farklı tarihlerde Bahriye, Nafia ve İktisat Vekil Vekili olarak görev yaptı.²⁸⁴ Meclis adına Edirne'nin kurtuluşuna katılan heyette yer aldı. Konya Valiliği sırasında Batı Cephesi Komutanı İsmet İnönü'nün teveccühünü kazanan Renda, ciddi, düzenli, her işinde başarılı olmuş ve Cumhuriyet yönetiminin kurumlaşp yerleşmesinde büyük emeği geçmişti.²⁸⁵

²⁸³ Demir, *a.g.t.*, s. 101-105.

²⁸⁴ Demir, *a.g.t.*, s. 70, 71, 105.

²⁸⁵ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1923-1927*, s. 201.

1 Mart 1935 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na seçildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin sivil kökenli ilk Meclis Başkanı oldu. Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de vefatının ardından Cumhurbaşkanlığı makamının boş kalmaması için TBMM Başkanı Mustafa Abdülhalik Renda bu makama 11 Kasım 1938'de 1 günlük vekâlet etmiştir.

Mecliste çalışma hayatı boyunca oldukça önemli işlere imza atmıştı. Mustafa Kemal Paşa ile yakın ilişkileri devam etmiş, Çankaya'nın meşhur akşam yemeklerinde pek çok kez bulunmuştu. Mustafa Kemal Paşa'nın, fikirlerine önem verdiği isimlerinden birisi olmuştu. Bu uzun süren sohbetler sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın sık sık kendisiyle şakalaşması, aralarındaki samimiyetin önemli bir işaretiydi. Mustafa Abdülhalik Bey, alkol kullanmayan, mutaassıp bir kişiydi. Özellikle namaz vakitleri konusunda çok hassas davranması bu uzun süren yemek fasıllarına kısa aralar vermesine neden olmuştu. Bu durum Mustafa Kemal Paşa tarafından hep anlayışla karşılanmıştı.²⁸⁶

Cumhurbaşkanlığı seçimi için Meclis'te yapılan oylamada İsmet İnönü, oylamaya katılan 348 milletvekilinin tamamının oylarını alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 2. Cumhurbaşkanı olmuştu. Abdülhalik Renda, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde de TBMM Başkanlığı yapmaya devam etmişti. Hem görevi gereği hem de aralarındaki dostluktan dolayı her zaman İsmet Paşa'nın yanında yer almıştı. 11 yıllık süre boyunca kesintisiz olarak Meclis Başkanlığını sürdüren ve böylece en uzun süre Meclis Başkanı olma onuruna sahip olan Abdülhalik Renda, 1946 yılının Haziran ayında bu görevinden ayrıldı. 1946 – 1949 yılları arasında Devlet Bakanlığı yaptı. 1949 -1950 yılları arasında ise sadece Milletvekili olarak Meclis'te bulunan Renda, 1950 yılında ise emekli oldu. Mecliste bulunduğu süre boyunca Çankırı Milletvekili olarak 7 yıl görev yapmış ve en uzun süre Çankırı Milletvekili seçilen kişi olmuştur.²⁸⁷

Renda'nın Çankırı'ya da birçok emekleri dokunmuştur. Maliye Vekili iken Çankırı'ya bugün akmakta olan suyun demir borulardan akıtılması için devlet

²⁸⁶ Demir, *a.g.t.*, s. 70.

²⁸⁷ Demir, *a.g.t.*, s. 97, 111-112, 114, 116.

bütçesinden ilk yardımı almış, Çankırı'ya ilk defa elektrik üreten dizel motorlarının temininde yardımları olmuştu. Ilgaz kasabasının suyu için yardımda bulunmuştu. Irmak – Zonguldak demiryolunun Çankırı merkezinden geçmesi için çalışmış ve 23 Nisan 1931'de Ankara – Çankırı arasını bizzat hizmete açmıştı. Çerkeş depreminde harap olan Çerkeş'in imarı için büyük yardımlar sağlamıştı. Çankırlılar da bir vefa örneği olarak istasyon arkasındaki mahallenin adını “*Abdülhalik Renda Mahallesi*” vermişlerdi.²⁸⁸

1 Ekim 1957 Salı akşamı, saat 20.00'de İstanbul Erenköy'deki evinde öldü. Cenazesi Ankara Cebeci Asri Mezarlığındaki aile kabristanına gömüldü.²⁸⁹

3.2.4. Yusuf Ziya (İsfendiyaroğlu)

(Özgeçmiş için bkz. “1. Dönem Milletvekilleri”)

II. Dönem Meclis Çalışmaları:

2. Dönem seçimlerine katıldı. 21 Temmuz 1923'te yapılan seçimde 326 oy alarak Çankırı'dan 2. Kez milletvekili seçildi. 11 Ağustos 1923'de meclise katıldı. Ertesi gün mazbatasını onaylandı.

İstida (Dilekçe), Layiha (Tasarı) ve Memurin Muhakemat komisyonlarında çalıştı. Layiha Komisyonu Kâtipliği'ne seçildi. 02.01.1927'de Adana'nın kurtuluş törenlerine katıldı. Çankırı su yolları için 1924 bütçesine yirmi bin lira ilavesine dair önerisi, iki ayrı konuda önergesi, Genel Kurul'da bir konu üzerinde konuşmaları vardır.²⁹⁰

3.3. Üçüncü Dönem Çankırı Milletvekilleri ve Özgeçmişleri (1927 – 1931)

- 1- Ahmet Talat Onay
- 2- Mehmet Rifat Ünür (Saraçoğlu)
- 3- Mustafa Abdülhalik Renda
- 4- Yusuf Ziya İsfendiyaroğlu²⁹¹

²⁸⁸ Başer, *a.g.e.*, s. 40-42.

²⁸⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1923-1927*, s. 201.

²⁹⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1923-1927*, s. 197.

²⁹¹ Üçüncü dönem Çankırı milletvekillerinin resimlerini görmek için bkz. EK-1.

3.3.1. Ahmet Talat Onay

(Özgeçmiş için bkz. “2. Dönem Milletvekilleri”)

III. Dönem Meclis Çalışmaları:

Üçüncü Dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 330 oyla Çankırı'dan milletvekili seçildi. 3 Ekim 1927'de mazbatasını aldı. 1 Kasım 1927'de Meclise katıldı. 2 Kasımda mazbatasını onaylandı. Milli Eğitim Komisyonunda çalıştı. Genel Kurulda bir konuda söz aldı.²⁹²

3.3.2. Mehmet Rifat Ünür (Saraçoğlu)

(Özgeçmiş için bkz. “2. Dönem Milletvekilleri”)

III. Dönem Meclis Çalışmaları:

Üçüncü Dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 330 oyla Çankırı'dan milletvekili seçildi. 3 Ekim 1927'de mazbatasını aldı. 1 Kasım 1927'de Meclise katıldı. 2 Kasımda mazbatasını onaylandı. Dilekçe, Sayıştay (Divanı Muhasebat) komisyonlarında çalıştı.²⁹³

3.3.3. Mustafa Abdülhalik Renda

(Özgeçmiş için bkz. “2. Dönem Milletvekilleri”)

III. Dönem Meclis Çalışmaları:

Üçüncü Dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 330 oyla Çankırı'dan milletvekili seçildi. 3 Ekim 1927'de mazbatasını aldı. 1 Kasım 1927'de Meclise katıldı. 2 Kasım 1927'de Milli Savunma Bakanlığına ve Bahriye Bakanlığı Vekâletine getirildi. Genel Kurulda Milletvekili olarak 2 kez, Maliye Bakanı olarak 7 kez ve Milli Savunma Bakanı olarak 11 kez, toplam 20 değişik konuda 30 kez söz aldı.²⁹⁴

²⁹² Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1927-1931*, s. 184.

²⁹³ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1927-1931*, s. 186.

²⁹⁴ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1927-1931*, s. 185.

3.3.4. Yusuf Ziya İsfendiyaroğlu

(Özgeçmişini için bkz. “1. Dönem Milletvekilleri”)

III. Dönem Meclis Çalışmaları:

Üçüncü Dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 330 oyla Çankırı'dan milletvekili seçildi. 3 Ekim 1927'de mazbatasını aldı. 1 Kasım 1927'de Meclise katıldı. 2 Kasımda mazbatasını onaylandı. Meclis hesaplarını inceleme komisyonunda çalıştı.²⁹⁵

3.4. Dördüncü Dönem Çankırı Milletvekilleri ve Özgeçmişleri (1931 – 1935)

- 1- Ahmet Talat Onay
- 2- Mehmet Rifat Ünür (Saraçoğlu)
- 3- Mustafa Abdülhalik Renda
- 4- Yusuf Ziya (Esen) (İsfendiyaroğlu)²⁹⁶

3.4.1. Ahmet Talat Onay

(Özgeçmişini için bkz. “2. Dönem Milletvekilleri”)

IV. Dönem Meclis Çalışmaları:

4 Mayıs 1931'de Meclis'e katıldı. Dönem boyunca Milli Eğitim Komisyonunda çalıştı. Ayrıca 3. toplantı yılında Belediye Kanunu tasarisını incelemek üzere kurulan geçici komisyonda görev aldı. Genel Kurulda Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı bütçeleri üzerinde olmak üzere 2 konuşma yaptı.²⁹⁷

3.4.2. Mehmet Rifat Ünür (Saraçoğlu)

(Özgeçmişini için bkz. “2. Dönem Milletvekilleri”)

IV. Dönem Meclis Çalışmaları:

²⁹⁵ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1927-1931*, s. 183.

²⁹⁶ Dördüncü dönem Çankırı milletvekillerinin resimlerini görmek için bkz. EK-1.

²⁹⁷ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...1931-1935*, s. 157.

4 Mayıs 1931’de Meclise katıldı. Dönem boyunca Sayıştay Komisyonunda çalıştı.²⁹⁸

3.4.3. Mustafa Abdülhalik Renda

(Özgeçmişi için bkz. “2. Dönem Milletvekilleri”)

IV. Dönem Meclis Çalışmaları:

4 Mayıs 1931’de Meclise katıldı. 23 Aralık 1930’da İsmet Paşa kabinesinde atandığı Maliye Vekilliğini, dönem başında kurulan yeni İsmet Paşa kabinesinde de sürdürdü. 3 Şubat 1934’de bu görevinden istifa etti. Dilekçe komisyonu kararlarından dördünün Genel Kurulda görüşülmesi için 4 önerge vermiş olup Genel Kurulda özellikle Vekâletine ilişkin konularda 75 konuşma yapmıştır.²⁹⁹

3.4.4. Yusuf Ziya (Esen) (İsfendiyaroğlu)

(Özgeçmişi için bkz. “1. Dönem Milletvekilleri”)

IV. Dönem Meclis Çalışmaları:

4 Mayıs 1931’de Meclise katıldı. Dönem boyunca Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonunda çalıştı.³⁰⁰

3.5. Beşinci Dönem Çankırı Milletvekilleri ve Özgeçmişleri (1935 – 1939)

- 1- Hasan Fazıl Örkün
- 2- Hatice Özgener
- 3- Hüseyin Cahit Yalçın
- 4- Mehmet Rifat Ünür (Saraçoğlu)
- 5- Mehmet Sami (Çölgeçen)
- 6- Mustafa Abdülhalik Renda
- 7- Mustafa (Galip) Önsay
- 8- Yusuf Ziya (Esen) (İsfendiyaroğlu)³⁰¹

²⁹⁸ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...1931-1935*, s. 158.

²⁹⁹ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...1931-1935*, s. 159.

³⁰⁰ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi...1931-1935*, s. 160.

³⁰¹ 8 Şubat 1935 Cuma günü yapılan 5. dönem sayılab (mebus) seçiminde, Cumhuriyet Halk Partisi tarafından aday gösterilen eski sayılablardan *Mustafa Abdulhalik Renda, Mehmet Rifat Ünür, Yusuf Ziya Esen (İsfendiyaroğlu)* ile eski Ankara sayılablarından *Sami Çölgeçen* ve müstakil adaylardan eski

3.5.1. Hasan Fazıl Örkün

1875’(1291) te Girit’te Kandiye’de doğdu. Babası İsmail Nazmi Bey, annesi Ayşe Melek Hanım’dır. 1934’te Rahmet Hanım’la evlendi. Çocuğu yoktur. Önce “Örkün” olan soyadını ailesinin eski soyadı olan “Rükûn” olarak çevirmiştir.

Lise öğrenimini Kandiye’de, Edebiyat ve Hukuk eğitimini Atina ve İstanbul’da tamamladı. Arapça, Farsça, eski ve yeni Yunanca, Latince, Fransızca, İtalyanca ve İngilizce bilmekteydi. 4 Ekim 1896’da Kandiye Rüştüyesi ve İdadîsi Yunanca öğretmenliğine atandı. 28 Mart 1899’da Kandiye Sancağı Mutasarrıf ve Kumandanlık Dairesi Kâtipliği’ne, 14 Eylül 1909’da Deniz Polis Merkezi Memurluğu’na, 20 Aralık 1909’da İstanbul Jandarma Debboy Umum Mütercimliği ve Hukuk Müşavirliği’ne, 14 Temmuz 1916’da Mülga Maarif Nezareti Telif ve Tercüme Heyeti Azâlığı’na, 1 Aralık 1917’de Edebiyat Fakültesi eski Roma ve Yunan Kadîm Tarihleri Öğretmenliği’ne, 8 Mayıs 1924’te aynı fakülte müderrisliğine, 7 Aralık 1936’da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Grekçe Kürsüsü Profesörlüğü’ne atandı.

Çankırı Milletvekili Rifat Ünür’ün vefatı üzerine, 15 Kasım 1936’da yapılan ara seçim sonucunda Hasan Fazıl Örkün, ittifakla Çankırı Milletvekili seçildi.³⁰² 16 Kasım 1936’da Meclise katıldı. Üç toplantı yılında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümeni üyeliği yaptı. 6. Dönemde de Çankırı’dan milletvekili seçildi. 21 Eylül 1948’de öldü. Yunan ve Latin Mitolojisi, Kadim Yunan ve Roma Tarihleri, Latin Dili Grameri, Yunan Dili Grameri gibi çeşitli eserleri vardır.³⁰³

3.5.2. Hatice Özgener

1865’te (1281)’te Selanik’te doğdu. Babası Şeyh Mustafa Efendi, annesi Fatma Hanım’dır. Cemal Bey (1853-1928) ile evli olan Hatice Özgener’in, Mevhibe

İstanbul Defterdarı *Mustafa Ünsay*, Çankırı vilayeti saylavı olarak İttifakla seçilmişlerdir. BCA.030.10.75.492.6/3. Ancak Mustafa Ünsay, Sami Çölgeçen ve Rifat Ünür’ün milletvekillikleri döneminde vefat etmeleri üzerine yapılan ara seçimlerde *Hasan Fazıl Örkün*, *Hatice Özgener* ve *Hüseyin Cahit Yalçın* Çankırı Milletvekili seçilmişlerdir. BCA. 030.10.75.494.5/1; BCA. 030.10.75.495.5/8; BCA. 030.10.75.497.2/1. Beşinci dönem Çankırı milletvekillerinin resimlerini görmek için bkz. EK-1.

³⁰² BCA. 030.10.75.495.5/3,6,8,9.

³⁰³ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – V. Dönem 1935-1939*, II. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 2001, s. 161-162.

(1896), Mahmut Kemal (1898-1943), Fatimatüzzehra (Resneli 1901-1986) ve Zeynep adında 4 çocuğu vardı. Darüleytam Müdürlüğünden emekliydi. Rumca bilmekteydi. İlkokulu Selânik'te Kırmızı Mektep'te okudu. İnâs Rüşdiye'sinin (Bayanlar Ortaokulu'nun) açılması üzerine bu okula devam etti.

14 Ekim 1878'de Selânik İnâs Rüşdiye Mektebi öğretmen yardımcılığına atandı. 1885 Eylül'ü sonuna kadar bu görevi sürdürdü. Bebek İnâs Rüşdîsi öğretmen yardımcılığı yaparken 1894 Eylül'ü sonunda istifa etti. 14 Ağustos 1900'de birinci öğretmen (muallim-i ulâ) oldu. Birinci öğretmenlik görevini sürdürürken, 14 Ağustos 1911'de resim öğretmenliği de yapmaya başladı. Bu görevini 1911 yılının Kasım ayı sonuna kadar devam ettirdi. Selânik'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine 14 Aralık 1912 – 19 Mart 1913 tarihleri arasında Menâtik-ı Harbiye (Harp Mintıkları) maaşı aldı. 20 Mart 1913'te İstanbul Dârül Muallimât tarih öğretmenliğine, 22 Mart 1914'te Süleymaniye İnâs Rüşdiyesi, 9 Aralık 1914'te İstanbul Kız Sanayi Mektebi, 30 Mart 1915'te Kadıköy İnâs Darülaytâm (Kız Yetimhanesi) Müdür Yardımcılığına, 9 Eylül 1916'da Bebek Darüleytâm, 1 Şubat 1919'da Çağlayan Darüleytâm Müdürlüğüne, 1 Temmuz 1924'te Beykoz Darüleytâm öğretmenliğine atandı. 24 Ağustos 1924'de emekliye ayrıldı.³⁰⁴

Çankırı Milletvekili Sami Çölgeçen'in ölümüyle, 12.01.1936 Pazar günü 370 ikinci seçmenin (müntehib-i sani) katılımıyla yapılan ara seçim sonucunda CHP Milletvekili Adayı Hatice Özgener, oybirliği ile Çankırı Milletvekili seçilmiştir.³⁰⁵ Tek parti dönemi boyunca seçimle gelen 29 kadından 28'ine meclisteki komisyonlarda görev verilmiş; sadece Çankırı Milletvekili Hatice Özgener, ara seçimde meclise girmiş olmasından dolayı meclis komisyonlarının herhangi birinde görev alamamıştır.³⁰⁶ Özgener, 21 Şubat 1940'da ise vefat etmiştir.

3.5.3. Hüseyin Cahit Yalçın

1875'te İstanbul'da doğdu. Babası Ali Rıza Bey, annesi Fatma Neyyire Hanım'dır. Fatma Mevsume (1875-1951) Hanımla evli olup, Fatma Azade (1906-

³⁰⁴ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi...1935-1939*, s. 163-164.

³⁰⁵ BCA. 030.10.75.494.5/1-4; *Duygu*, (11 İkincikanun [Ocak] 1936), s. 1.

³⁰⁶ Sonay, *a.g.t.*, s. 132.

1974) ve Ümit Cahit (1907-1943) adında iki çocuğu vardı. İlköğrenimini Siroz'da, orta ve lise öğrenimini Der'saadet Lisesi'nde (İstanbul Lisesi'nde) gördü. 1896'da Mülkiye'yi bitirdi. Fransızca, İtalyanca ve İngilizce bilmekteydi. 13 Eylül 1896'da Maarif Nezareti Mektubî Kalemi Hulefâlığı ile memuriyete başladı. 3 Şubat 1902'de Vefa İdadisi müdür yardımcılığına atandı. 17 Ocak 1902'de bu görevine ek olarak kitabet öğretmenliği verildi. 23 Ocak 1903'te Fransızca öğretmenliğine, 15 Mayıs 1906'da Mercan İdadisi Müdürlüğü'ne atandı. Son görevi 14 Ocak 1909'a kadar sürdü. 4 Ocak 1908'de Meclisi Mebusan'a İstanbul Mebusu olarak girdi. İkinci ve Üçüncü dönemlerde de aynı yerden mebus seçildi. Bu görevi 21 Aralık 1918'e kadar sürdü. İkinci dönemde Meclisi Mebusan Reis Vekilliği'ne seçildi.

Tevfik Fikret'in Servet-i Fünun'dan ayrılması üzerine bu derginin yönetimine getirildi. Fransızca'dan çevirdiği "Edebiyat ve Hukuk" adlı makalede Fransız İhtilâlinde söz edildiği için iktidarın baskısı ile dergi kapatıldı. 1908'de Tevfik Fikret ve Hüseyin Kâzım'la Tanin Gazetesi'ni yayınlamaya başladı. Ateşli ve etkileyici yazıları ile İttihat ve Terakki'yi savundu. 1909'da 31 Mart Vakası'nda gazetesi basıldı, basımevi yıkıma uğradı. Hatta Meclis kapısında Hüseyin Cahit'e benzetilen Lazkiye Mebusu Emin Arslan Bey, asilerce öldürüldü. 1911-1920 yılları arasında Düyun-u Umumiyye³⁰⁷ Osmanlı Dâyinler Vekilliği görevini yürüttü. 1918'de İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürüldü. 1922'de Avrupa'ya geçti. İstanbul'a dönünce yeniden Tanin Gazetesi'ni çıkardı ve gazetenin başyazarlığını yaptı. İnkılâplara karşı olan yazıları dolayısıyla 1925'te iki yıl süre ile Çorum'a sürüldü ve Tanin Gazetesi kapatıldı. 1926'da Hüseyin Cahit Bey affedilerek İstanbul'u döndü. 1930'da 3 yıl Sanayi ve Maadin Bankası İdare Meclisi Reisliğinde bulundu. Ancak dilde devrim yerine evrimi savunması hükümetle arasının açılmasına ve bankadaki görevinden ayrılmasına yol açtı. 1933'de "*Fikir Hareketleri*" adlı

³⁰⁷ Düyun-u Umumiye, 20. Yüzyıl dönemine ait bir kavram olup, Genel Borçlar manasına gelmektedir. İkinci Abdülhamit döneminde kurulan Düyun-u Umumiye, 24 Ağustos 1854'ten başlayarak 25 Mayıs 1954'e kadar süren dış borçlanmaların ve bunların ödenip kaldırılması için kurulmuş olan bir teşkilattir. Düyun-u Umumiye İdaresi'nin bizzat kendisi, varlığını kısmen de olsa 1863 yılında kurulan Osmanlı Bankası'na borçlu idi. Osmanlı Bankası kurulduğu tarihten itibaren Osmanlı mali ve iktisadi yapısına etkin bir biçimde katılmıştı. 1917 başında ise Düyun-u Umumiye Osmanlı Dâyinler Vekili Hüseyin Cahit Bey ve Selanik tüccarlarından Tevfik Bey tarafından 4 milyon lira sermaye ile "*İtibar-ı Milli Bankası*" kuruldu. Hüseyin Cahit, gazetesi Tanin'de banka lehine yazılar yazdı. Bu tavır diğer gazetelerce de benimsendi. Makalelerde milli bankanın zorunluluğundan, iktisadi bağımsızlık için milli bankanın öneminden bahsedilmekteydi. Bu örneğe uygun olarak taşralarda milli bankalar kurulmaya başlandı.

dergiyi yayımladı. *Akşam Gazetesi* ve *Yedi Gün Dergisi*'nde yazarlık, *Yeni Sabah Gazetesi*'nde başyazarlık yaptı.

Çankırı Mebusu Mustafa Ünsay'ın 08.04.1938 tarihinde vefat etmesi üzerine, yapılan ara seçimde Hüseyin Cahit Yalçın, 344 oy alarak yeni Çankırı Milletvekili oldu.³⁰⁸ 31 Aralık 1938 tarihli seçim tutanağı 4 Ocak 1939'da onaylandı. 6 Ocak 1939'da Meclis'e katıldı. 1 Ağustos 1941'de emekliye ayrıldı. Ulus Gazetesi Başyazarlığı'nda bulundu. Atatürk devrimlerini ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilkelerini savundu. *Halkçı Gazetesi*'nde çıkan bir yazısı yüzünden 80 yaşında hapsedildi. 6'ncı Dönemde yeniden Çankırı'dan, 7'nci ve 8'inci Dönemde İstanbul'dan, 9'uncu Dönemde Kars'tan Milletvekili seçilen Hüseyin Cahit YALÇIN, 18 Ekim 1957'de öldü. İstanbul Feriköy Mezarlığı'nda toprağa verildi.³⁰⁹ Hüseyin Cahit Yalçın'ın kaleme aldığı birçok kitap, makale ve çeviri bulunmaktadır.³¹⁰

3.5.4. Mehmet Rifat Ünür (Saraçoğlu)

(Özgeçmiş için bkz. "2. Dönem Milletvekilleri")

V. Dönem Meclis Çalışmaları:

5'inci Dönemde yeniden milletvekili seçildi. 8 Şubat 1935'te seçim tutanağını alarak, 1 Mart 1935'te Meclise katıldı. Divanı Muhasebat Encümeni azalığına seçildi. 28 Ağustos 1936 tarihinde öldüğüne dair gelen Başbakanlık tezkeresi, 13 Kasım 1936'da Genel Kurul'da okundu.³¹¹ 23 Ağustos 1936 günü tramvayla Çamlıca'ya doğru giderken, Kısıklı Meydanı'nda tramvay içinde kalp krizi geçirerek hayatını kaybetti.³¹²

³⁰⁸ BCA. 030.10.75.496.13; BCA. 030.10.75.497.2/1-2.

³⁰⁹ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi...1935-1939*, s. 165-166.

³¹⁰ Hüseyin Cahit Yalçın'ın tüm eserleri için bkz. Güneş, *Türk Parlamento Tarihi...1935-1939*, s. 166-167.

³¹¹ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi...1935-1939*, s. 171.

³¹² Mehmet Rifat Ünür'ün ölüm nedeni ile ilgili Başvekâlete yazılan yazı için bkz. BCA.030.10.75.495.4/1-2; Rifat Ünür'ün cenaze töreni ile ilgili haber için bkz. "Elim bir ziya", *Duygu*, (29 Ağustos 1936), s. 1.

3.5.5. Mehmet Sami (Çölgeçen)

1877(1293)'de Bulgaristan'ın Berkofça Kentinde doğdu. Babası Edirne Telgraf Muhabere memurlarından Hulûsi Efendi, annesi Şakire Hanım'dı. Ayşe Sıdika Hanım'la evli olup; Suavi, Mehmet, Salih ve Yadigâr Hulûsi adında 4 çocuğu vardı. İlk ve orta öğrenimini Edirne'de tamamladıktan sonra 14 Mart 1891'de Bahriye Mektebi İdadi 1'inci Sınıfına başladı. 1 Mayıs 1895'te Harbiye Sınıfına geçti. 30 Haziran 1897'de Güverte Teğmen rütbesiyle mezun oldu. Fransızca ve Arapça bildiği sicilinde yazılıdır.

2 Eylül 1897'de padişah yönetimine karşı söz ve eylemlerinden dolayı irade ile kaydı silindi ve Fizan (Trablusgarp'ın bir bölgesi)'a sürgün edildi. 5 Temmuz 1898'de Padişah İkinci Abdülhamit tarafından affedilerek rütbesi geri verildi ve Girit'teki Suda Tersanesi'ne atandı. 8 Mayıs 1899'da üsteğmenliğe yükseltilerek Sinop Korvetinde görevlendirildi. Daha sonra Trablusşam, İskenderun ve Hayfa liman başkanlıkları yaptı. Ancak yeniden politika ile uğraştığı ve gizli İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olarak faaliyette bulunduğu iddiası ile Hayfa'da tutuklanarak İstanbul'a gönderildi. İki yıl kadar kimse ile görüştürülmeden tutuklu kaldıktan sonra Taşkışla'daki Özel Harp Divanında yapılan yargılaması sonunda ölüm cezasına hükmedildi. Cezası 18 Haziran 1902'de Padişah tarafından askerlikten çıkarılmaya ve ömür boyu Fizan'a sürgüne çevrildi. Fizan'da beş yıl kaldıktan sonra kaçarak Büyük Sahra Çölünü geçip Gine Körfezi'ne indi ve oradan vapurla İngiltere'ye gitti.

23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a döndü. Hakkındaki hükümlülük ve atılma kararı kaldırıldı ve 12 Kasım 1908'de yüzbaşılığa yükseltilerek inceleme için ABD Bahriyesine gönderildi. Yurda dönüşünde 29 Mayıs 1909'da Bahriye Nezareti Yaverliğine atandı. 2 Ekim 1909'da Fizan Sancağı Mutasarrıfı olarak görevlendirildi. Asker olarak devlet memurluğu yapamayacağı tebliğ edilerek 8 Kasım 1913'te askerlikten istifa etti. 30 Ocak 1914'te Emir Suud ile iyi ilişkiler kurmak üzere Necid Sancağı Mutasarrıflığına nakledildi. Mutasarrıflığın vilayet olması üzerine, özel görev ile Hindistan, Kızıldeniz, Tunus ve Trablusgarp'a gönderildi. Eski görev yeri 21 Nisan 1915'te Taiz Mutasarrıflığı olarak değiştirildi. Ancak savaş dolayısıyla yeni görevine başlayamadı. 7 Kasım 1915'te Kerkük

Mutasarrıflığına atandı. Kerbelâ'da ayaklanma çıkması üzerine 2 Temmuz 1916'da Kerbelâ Mutasarrıflığına getirildi. Ayaklanmayı bastırmayı başardı.

Osmanlı Mebusan Meclisinin 3'üncü Döneminde Kerbelâ'da açılan bir üyelik için 29 Eylül 1916'da yapılan seçimde milletvekili oldu. Ancak 13 Şubat 1917'de özel bir görevle İsviçre'ye gönderilmesi nedeni ile milletvekilliğinden çekildi. 25 Ocak 1923'te TBMM Hükümeti tarafından Horasan Başkonsolosluğuna getirildi. Başkonsolosluğun kaldırılması üzerine 18 Mart 1924'te Rumiye Başkonsolosluğuna atandı. 24 Şubat 1925'te Hicaz Temsilciliği görevini üstlenmek üzere Ankara'ya döndüğü sırada 3 Mayıs 1925'te görev yeri değiştirilerek Bağdat Başkonsolosluğuna getirildi. Bu görevine başlamadan 2 Temmuz 1925'te Başkonsolosluk kaldırılarak, CHP 5'inci Bölge Müfettişliği görevi verildi. Bu görevde bulunduğu sırada TBMM 3'üncü Dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 673 oy alarak Ankara'dan milletvekili seçildi. 3 Ekim 1927'de mazbatasını alarak 1 Kasım 1927'de Meclise katıldı. Ertesi günü mazbatasını onaylandı. Bahriye ve Maliye komisyonlarında çalıştı. Dönem sonu Meclisten ayrıldıktan sonra Maliye Vekâleti Kazanç Vergileri Temyiz Komisyonu Üyesi oldu. 30 Ekim 1933'te Belediyeler Bankası İdare Meclisi Üyeliğine getirildi.³¹³ 5'inci Dönemde de milletvekili seçilen Mehmet Sami Çölgeçen, Çankırı'da tutulduğu Nezf Durağı Hastalığı sonucu 26 Eylül 1935'te saat 14:00'de Çankırı'da vefat etti.³¹⁴ Anıları 1933'te *Milliyet Gazetesi*'nde yayımlandı.

V. Dönem Meclis Çalışmaları:

5'nci Dönemde Çankırı Milletvekili seçildi. 8 Şubat 1935 tarihli seçim tutanağı ile 1 Mart 1935'te Meclis'e katıldı. Tutanağı 7 Mart 1935'te onaylandı. Maliye Encümeni azalığına seçildi. Çankırı'da 26 Eylül 1935 günü saat 14:00'de öldüğü hakkındaki Başbakanlık tezkeresi 4 Ekim 1935 tarihinde Genel Kurulda okundu.³¹⁵

³¹³ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1927-1931*, s. 56-58.

³¹⁴ Mehmet Sami Çölgeçen'in ölüm nedeni ile ilgili Başvekâlete yazılan yazı için bkz. BCA.030.10.75.493.14/1-2; vefatı ile ilgili haber için bkz. "Acı bir yitik", *Duygu*, (28 Eylül 1935), s. 1; Sami Çölgeçen'in cenaze töreninde Öğretmen Saim Bey'in konuşması için bkz. *Duygu*, (28 Eylül 1935), s. 4.

³¹⁵ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi...1935-1939*, s. 172.

3.5.6. Mustafa Abdülhalik Renda

(Özgeçmiş için bkz. “2. Dönem Milletvekilleri”)

V. Dönem Meclis Çalışmaları:

5’inci dönemde yeniden Çankırı milletvekili seçildi. 8 Şubat 1935 tarihli tutanağı ile 1 Mart 1935’te Meclis’e katıldı. 7 Mart 1935’te tutanağı onaylandı. O gün Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisliği’ne seçilerek dönem boyunca bu görevi yürüttü.³¹⁶

3.5.7. Mustafa (Galip) Önsay

1882’(1298) de Selânik’te doğdu. Babası Ahmet Bey, annesi İsmet Hanım’dır. 1906’da Zekiye Hanım (1885-1958) ile evlendi. Ahmet Kâmuran (1908-1916), Hatice Nimet (1919/1917), Fatma Fitret (1919), Ayşe Semahat (1921), Ömer (1924), Abdullah Tarık (1926) altı çocuğu vardı.

13 Ağustos 1896’da Selânik Nüfus Nezareti Kalemî’ne stajyer olarak atandı. 29 Eylül 1897’de Kâtip, 24 Haziran 1903’de Maliye Nezareti Tahsilât İdaresi Tahrirat Kalemî Kâtibi, 14 Eylül 1906’da Tahsil Kalemî Kâtibi, 28 Temmuz 1908’de Varidat Muhasebe Kalemî Kâtibi, 23 Haziran 1909’da Sarayı Hümayun Tahsilât Müdürü, 8 Ağustos 1910’da Kozan Sancağı Muhasebe Mümeyyizi, 26 Ekim 1911’de Divanı Muhasebat Mümeyyizi, 25 Haziran 1913’de Denizli Sancağı Muhasebecisi, 20 Aralık 1913’de Aydın, 4 Temmuz 1914’te Kaleisultaniye, 8 Aralık 1917’de İzmit, 20 Haziran 1918’de Beyoğlu Muhasebecisi oldu. 5 Ekim 1921’de İstanbul 5. Muhasebe Mümeyyizi, 25 Şubat 1923’de Defterdar Muavini, 20 Nisan 1924’de Hüdavendigâr Defterdarı, 21 Ocak 1927’de Ankara Şehremaneti Umumu Hesabiye Müdürü oldu. 20 Şubat 1928’de Temyiz Komisyonu Başkanlığı, 5 Mart 1932’de İstanbul Defterdarlığı, 1 Eylül 1933’de İstanbul Maliye Murakıplığı’na atandı. Son görevi 28 Şubat 1935’e kadar sürdü. Bu görevdeyken 5’inci Dönem seçimlerine katılarak Çankırı’dan milletvekili seçildi. 8 Şubat 1935 tarihli seçim tutanağı ile 1 Mart 1935’de Meclis’e katıldı, 7 Mart 1935’te tutanağı onaylandı. Fevkalâde ve üç toplantı yılında da Maliye Encümeni üyeliği ve kâtipliği yaptı. Askerî ve Mülkî Tekaüd Kanunu, Denizbank Kanunu, Eylül – İkinciteşrin (Kasım) 1936 aylarına ait

³¹⁶ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi...1935-1939*, s. 168.

rapor, Hayvanlar Vergisi, Himayei Etfâl (Çocuk Esirgeme) Ebeleri, Maliye Vekâleti 1937 Yılı Bütçesi, Maliye Vekâleti Teşkilât ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun, Oyun Aletleri Resmi Hakkında Kanun ve Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanunu dolayısıyla Genel Kurul'da söz aldı, konuşmalar yaptı.

8 Nisan 1938'de Meclis içerisinde öldü. Bu konudaki tezkere, Genel Kurul'un 13 Nisan 1938 tarihli 48'inci Birleşimi'nde okundu.³¹⁷

3.5.8. Yusuf Ziya (Esen) (İsfendiyaroğlu)

(Özgeçmiş için bkz. "1. Dönem Milletvekilleri")

V. Dönem Meclis Çalışmaları:

5'inci Dönemde yeniden milletvekili seçildi. 8 Şubat 1935'te aldığı seçim tutanağı ile 1 Mart 1935'te Meclis'e katıldı. Tutanağı 7 Mart 1935'te onaylandı. Meclis Hesapları Tetkik Encümeni'ne ve ayrıca Irmak – Filyos demiryolu açılış törenine katılacak heyete üye olarak seçildi.³¹⁸ 28 Ekim 1940 tarihinde kalp rahatsızlığından dolayı Çankırı'da vefat etti.³¹⁹

3.6. Altıncı Dönem Çankırı Milletvekilleri ve Özgeçmişleri (1939 – 1943)

- 1- Avni Doğan
- 2- Dr. Akif Arkan
- 3- (Hasan) Fazıl Nazmi Örkün
- 4- Hüseyin Cahit Yalçın
- 5- Mustafa Abdülhalik Renda
- 6- Yusuf Ziya (Esen) (İsfendiyaroğlu)³²⁰

³¹⁷ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi...1935-1939*, s. 169-170.

³¹⁸ Güneş, *Türk Parlamento Tarihi...1935-1939*, s. 173.

³¹⁹ Yusuf Ziya İsfendiyaroğlu'nun ölüm nedeni ile ilgili Başvekâlete yazılan yazı için bkz. BCA.030.10.76.502.4/5.

³²⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 6. Dönem seçimleri neticesinde Çankırı Milletvekilliğine Dr. Akif Arkan, (Hasan) Fazıl Nazmi Örkün, Hüseyin Cahit Yalçın, Mustafa Abdülhalik Renda, Yusuf Ziya (Esen) (İsfendiyaroğlu) seçilmişlerdir. BCA.030.10.75.497.22/2-3. Önceki dönemlerde Bozok (Yozgat) Milletvekilliği yapmış olan Avni Doğan ise 1940 yılında, Yusuf Ziya İsfendiyaroğlu'nun vefatı üzerine boşalan Çankırı Milletvekilliği için 2 Ocak 1941'de yapılan ara seçimde 6. Dönem Çankırı Milletvekili seçilmiştir. Altıncı dönem Çankırı milletvekillerinin resimlerini görmek için bkz. EK-1.

3.6.1. Avni Doğan

1892(1308)'de Yozgat'ta doğdu. Babası Mebusan Meclisi Yozgat Üyesi Uhuvvetzade Hayrullah Bey, annesi Zehra Hanım'dı. Münire Hanım'la evliydi; Süha, Bülent ve İlhan adında 3 çocuğu vardı. Yozgat Rüştıyesi ve İstanbul Sultanisinde orta öğrenimini tamamlayıp, 1913'te Siyasal Bilgiler Fakültesinden pekiyi derece ile diploma aldı. Fransızca, Farsça ve Arapça biliyordu.

7 Aralık 1913'te Sadrazamlık Mektubi Kalemî Hulefalığına atanarak devlet hizmetine girdi. Nisan 1914'te Mühimme Kalemî 3'üncü Sınıf Hulefalığına (özet yapan kâtip) geçti. 30 Ağustos 1914'te yedek subay olarak askere gitti. 7 Haziran 1914'te teğmen oldu ve savaş boyunca hizmet verdi. Aralık 1918'de terhis edildi. 16 Nisan 1920'de Boğazlıyan Kaymakamlığına, 17 Eylül 1920'de Konya Ereğlisi Kaymakamlığına atandı. 12 Mayıs 1920'de Ereğli Kaymakamlığından istifa etti. Bir süre serbest ticaretle uğraştı. 1 Mart 1921'de ikinci defa askere alındı. Bu sürede Sivas Divanı Harbi Örfi Askerî Kâtipliğinde, Amasya İstiklâl Mahkemesi Müfreze Kumandanlığında görevlendirildi. Nisan 1923'te terhis edildi.

TBMM'nin 2'nci Dönemi için Temmuz 1923'te yapılan seçimde 354 oy alarak Bozok (Yozgat)'tan milletvekili seçildi. 11 Ağustos 1923'te Meclis'e katıldı. Mazbatası 12 Ağustos 1923'te onaylandı. Posta ve Telgraf, Nafia, Kanunu Esasi, Nizamnamei Dahilî ve Kavanini Maliye Komisyonu Üyeliklerinde, Posta ve Telgraf Komisyonu Kâtipliğinde, Nizamnamei Dahilî Komisyonu Sözcülüğünde, iki kez Başkanlık Divanı Kâtipliğinde ve Şark İstiklâl Mahkemesi üyeliğinde bulundu. Orman Nizamnamesiyle ilgili önerge verdi. Genel Kurulda 22 değişik konu üzerinde, 29 kez söz alarak düşüncelerini açıkladı.

Yozgat'tan 3'üncü, 4'üncü, 5'inci ve 9'uncu; Çankırı'dan 6'ncı, 7'nci ve 11'inci Dönemlerde milletvekili seçilen Avni Doğan, 28 Eylül 1926'da Kastamonu Valiliği, 19 Ağustos 1940'da Samsun Valiliği, 1943'te Genel Müfettişlik, 1948'de Ankara Valiliği yaptı. 1961'de Kurucu Meclis Üyeliğinde, aynı yıl İnönü Kabinesinden Devlet Bakanlığında ve C. Senatosu Kastamonu Üyeliğinde bulundu.

Gözlem ve anılarını "*Kurtuluş, Kurtuluş ve Sonrası*" adlı bir yapıtta topladı. 14 Haziran 1965'te öldü.³²¹

VI. Dönem Meclis Çalışmaları:

2 Ocak 1941'de yapılan ara seçimde 385 oy alarak Çankırı Milletvekili seçildi.³²² 6 Ocak 1941'de Meclis'e katıldı. İkinci ictimâ senesinde Dâhiliye Encümenine aza oldu. Üçüncü ve dördüncü ictimâ senelerinde hem İdare Amirliği, hem de Kütüphane Encümeni Azalığına seçildi.³²³

3.6.2. Dr. Akif Arkan

1889'(1305) da Çankırı'da doğdu. Babası Ali Bey, annesi Hafıza (Hafize) Hanım'dır. 1917'de Sıdika (1890-1979) Hanım'la evlendi. Perihan (1919) ve Ali Ferhan (1920) adında 2 çocuğu vardı. İlk ve orta öğrenimini İstanbul ve Çankırı'da tamamladı. 7 Temmuz 1330'(1914) da İstanbul Darülfunûnu Tıp Fakültesi'nden Askeri Tabip Yüzbaşı rütbesi ile mezun oldu. Yabancı dil olarak Fransızca bilmekteydi.

1919'da Çankırı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilatını kurarak umumi kâtipliğini üstlendi. Dönem boyunca Millî Müdâfaa Encümeninde azâ olarak görev yaptı. Ayrıca, Hatay halkının askerlik işlerini ve Hatay Vilâyeti'nin kurulması hakkındaki kanun lâyihasını müzakere etmek üzere teşekkül eden geçici encümene azâ seçildi. 8 Temmuz 1333 (1917)'te Önyüzbaşı, 1 Mart 1337 (1921)'de Binbaşı, 30 Ağustos 1928'de Yarbay, 30 Ağustos 1935'te Albay oldu. Jandarma Genel Komutanlık Baştabîbi iken, 16 Mart 1939'da istifa etti. 16 Birinciteşrin 1330 (16 Ekim 1914)'dan 31 Birinciteşrin 1334 (31 Ekim 1918)'e kadar Birinci Dünya Savaşı'na; 15 Mayıs 1335 (1919)'ten 23 Ağustos 1339 (1923)'a kadar, muhtelif kıta

³²¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi...1923-1927*, s. 159-160.

³²² Yusuf Ziya İsfendiyaroğlu'nun vefatıyla boşalan Çankırı Milletvekilliği için 2 Ocak 1941'de yapılan ara seçim sonucunda Avni Doğan'ın oybirliği ile Çankırı Milletvekili seçildiği ve mazbatasının gönderildiğine dair TBMM ve Başvekaletle yapılan yazışmalar için bkz. BCA.030.10.76.502.9/4,6,8,9,13.

³²³ Ş. Şenal Günay, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – VI.Dönem 3 Nisan 1939-15 Ocak 1943*, V. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 2007, s. 169.

ve müesseselerde bulunarak, İstiklâl Harbi'ne katıldı. 30 Haziran 1941'de emekliye ayrıldı.³²⁴

3 Nisan 1939 günü altıncı dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Çankırı Milletvekili olan Akif Arkan³²⁵, 26 Mart 1939 - 15 Ocak 1943 arası 6. Dönem, 8 Mart 1943 - 14 Haziran 1946 arası 7. Dönem ve 5 Ağustos 1946 - 24 Mart 1950 arası 8. Dönem Çankırı Milletvekilliği yaptı. Aldığı ödüller arasında Çanakkale Muharebeleri dolayısıyla Harp Madalyası, Sina Cephesi'nde Liyâkat Madalyası ve Beşinci Mecîdî Nişânı, İstiklâl Harbi dolayısıyla İstiklâl Madalyası vardır. 19 Temmuz 1952'de vefat etti.³²⁶

3.6.3. (Hasan) Fazıl Nazmi Örkün

(Özgeçmiş için bkz. "5. Dönem Milletvekilleri")

VI. Dönem Meclis Çalışmaları:

26 Mart 1939'da 465 oy alarak Çankırı mebusu seçildi. 3 Nisan 1939'da Meclise katıldı. Dönem boyunca Teşkilatı Esasiye Encümeni Azalığı yaptı.³²⁷

3.6.4. Hüseyin Cahit Yalçın

(Özgeçmiş için bkz. "5. Dönem Milletvekilleri")

VI. Dönem Meclis Çalışmaları:

26 Mart 1939'da 465 oy alarak Çankırı Milletvekili olan Hüseyin Cahit Yalçın, 3 Nisan 1939'da Meclise katıldı. Fevkalâde ve Birinci İctimâ senelerinde Milli Müdâfaa, diğer senelerde Teşkilât-ı Esâsiye Encümeni Azalığında bulundu. Ayrıca Hatay halkının askerlik işlerine ve Hatay Vilayeti'nin kurulması hakkındaki kanun lâyihasını müzakere etmek üzere teşekkül eden geçici encümene aza seçildi.³²⁸

³²⁴ Dr. Akif Arkan,ın Milli Müdâfaa Vekaletine verdiği emeklilik dilekçesine ilişkin Başvekalet ve TBMM'yle yapılan yazışmalar için bkz. BCA.030.10.5.26.9/1-4.

³²⁵ BCA.030.10.5.26.9/1-2.

³²⁶ Günay, *Türk Parlamento Tarihi...1939-1943*, s. 170-171.

³²⁷ Günay, *Türk Parlamento Tarihi...1939-1943*, s. 172.

³²⁸ Günay, *Türk Parlamento Tarihi...1939-1943*, s. 173.

3.6.5. Mustafa Abdülhalik Renda

(Özgeçmiş için bkz. “2. Dönem Milletvekilleri”)

VI. Dönem Meclis Çalışmaları:

26 Mart 1939’da 465 oy alarak Çankırı Milletvekili oldu. 3 Nisan 1939’da Meclise katıldı. Dönem boyunca, seçildiği Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisliği görevini yerine getirdi.³²⁹

3.6.6. Yusuf Ziya (Esen) (İsfendiyaroğlu)

(Özgeçmiş için bkz. “1. Dönem Milletvekilleri”)

VI. Dönem Meclis Çalışmaları:

26 Mart 1939’da 465 oyla Çankırı Milletvekili oldu ve 3 Nisan 1939’da Meclise katıldı. Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeninde Azalık yaptı. 28 Ekim 1940 tarihinde vefat etti.³³⁰

Tek parti dönemi boyunca seçim dönemlerinde Çankırı milletvekili sayılarına baktığımızda 1. Dönem Çankırı milletvekili sayısının diğer dönemlere göre oldukça fazla olduğu görülmektedir. 2., 3. ve 4. dönemlerde 4 olan Çankırı milletvekili sayısı 5. ve 6. dönemde ise 5’e yükselmiştir. 2., 3. ve 4. dönemlerde Çankırı milletvekillerinin hep aynı isimlerden oluştuğu göze çarpmaktadır. Yusuf Ziya İsfendiyaroğlu, Ahmet Talat Onay, Rifat Ünür ve Abdülhalik Renda’dan oluşan bu isimler, hem 3 dönem boyunca birlikte çalışmış, hem de en uzun süre Çankırı milletvekili olarak görev yapmış şahıslardır. Bunlardan Yusuf Ziya İsfendiyaroğlu, tek parti döneminde, 6 dönem boyunca Çankırı milletvekilliği yaparak en uzun süre Çankırı milletvekilliği yapmış kişidir. Abdülhalik Renda 5 dönem; Ahmet Talat Onay ve Rifat Ünür ise 4 dönem Çankırı milletvekili görevinde bulunmuşlardır.

³²⁹ Günay, *Türk Parlamento Tarihi...1939-1943*, s. 174.

³³⁰ Günay, *Türk Parlamento Tarihi...1939-1943*, s. 175.

4. BÖLÜM

CHF/CHP KONGRELERİ

1923 tüzüğüne göre kongreler, büyük kongre, vilayet kongresi, kaza kongresi, nahiye kongresi ve halk kongresi (köy ve mahalledeki Fırka üyelerinden oluşan kongre) olarak yapılmaktaydı. Halk Fırkasının 1923 Nizamnamesine göre Büyük Kongre yılda bir kez Fırka divanının belirlediği yerde her Nisan ayının 23'ünde toplanırdı (Madde 8). Halk Fırkasının bütün mebuslarıyla mutemetleri Büyük Kongrenin doğal üyesiydi. Aynı kongreye her vilayetten 2'şer temsilci seçilerek katılırdı (Madde 9).

Vilayet Kongreleri de yılda bir kez yapılırdı. Vilayet Kongresi senede bir kere Büyük (Umumi) Kongre'nin toplanmasından üç ay önce yani Kanunusani (Ocak) ayının 23'ünde toplanırdı (Madde 42). Vilayet mutemedi vilayet kongresinin tabii azasıydı (Madde 43). Vilayet Kongresi, kaza kongresi tarafından gönderilen 3'er delegeden oluşurdu (Madde 44). Vilayet Kongresi özel programı düzenler, büyük kongreye gönderilmek üzere teklif raporlarını hazırlar ve büyük kongreye vilayetten gidecek üyeyi seçerdi (Madde 46).

Vilayet Kongresinden bir ay evvel, yani Kanunuevvel (Aralık) ayının 23'ünde kaza kongreleri toplanırdı (Madde 57). Fırkanın kaza mutemedi, kaza kongresinin doğal üyesiydi. Kaza kongresi, kazaya bağlı nahiyelerden gönderilen 3'er delegeden oluşurdu (Madde 58). Kongre, 5 kişiden oluşan Kaza Heyet-i İdaresini seçerdi. Kaza mutemedi bu heyetin doğal başkanıydı (Madde 60).

Kaza kongresinden bir ay evvel, yani Teşrinisani (Kasım) ayının 23'ünde nahiye kongreleri toplanırdı (Madde 69). Nahiyyede fırkayı temsil etmek üzere kaza mutemedi tarafından seçilen bir fırka mutemedi bulunurdu. Bu mutemet Nahiye Kongresinin doğal üyesiydi ve nahiye ocağına başkanlık ederdi. Nahiye kongreleri, her köy ve mahalle ocağından gelecek birer temsilciden oluşurdu. Kongre, 5 kişiden oluşan nahiye ocağını seçerdi (Madde 72).

Köy ve mahalle, bağlı bulunduğu nahiye kongresinin toplanmasından bir ay evvel, yani Teşrinievvel (Ekim) ayının 23'ünde Halk Kongresi yapardı (Madde 74). Fırkaya üye olan ve 18 yaşına girmiş tüm köy ve mahalle halkı, Halk Kongresinin doğal üyesiydi (Madde 75). Kongre mahallenin şartlarına göre uygun bir yerde veya bir meydanda toplanırdı (Madde 76). Köy ve mahalle Ocaklarının 3'er kişiden oluşan yöneticileri bu kongrelerde seçilirdi. Kongre, Nahiye kongrelerine teklif edeceği maddeleri belirlerdi (Madde 78-79).³³¹

1919 Eylülünün 4'üncü Perşembe günü saat 14.00'te açılan Sivas Kongresi³³² ilk ulusal kongre olmasının yanı sıra CHF'nin de ilk büyük kongresiydi. Sivas Kongresinden itibaren 1927 yılına kadar kongre yapılmamıştı. 1927 yılında yapılan 2. Büyük kongrede alınan karar ile her 4 yılda bir büyük kongre yapılması kararlaştırılmıştı. Tek parti döneminde 1927, 1931, 1935, 1938³³³ 1939, 1943 ve 1946³³⁴ büyük kongreler yapılmıştı.³³⁵ Aşağıdaki tabloda, tek parti döneminde CHP

³³¹ Tunçay, *a.g.e.*, s. 375-382; Kabasakal, *a.g.e.*, s. 142.

³³² Atatürk, *a.g.e.*, s. 57; Ulusun kurtuluş ve bağımsızlık mücadelesinde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kurulmuş olan dernekler, 4 Eylül 1919 tarihli Sivas Kongresi'nde *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti* adı altında birleşerek ülkenin geleceğini tartışmış ve ayrıca CHP'nin kuruluşuna uzanan ilk kurultay olarak kayıtlara geçmiştir. CHP, kuruluşu bu kongrede filizlendiği için *devlet kuran parti* diye anılmıştır. İlk kurultayını Sivas'ta yapan Cumhuriyet Halk Partisi, 9 Eylül 1923'te Atatürk tarafından *Halk Fırkası* adıyla kurulmuştur. 20 Kasım 1923'te de, *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, Halk Fırkası'nın bünyesine katılmıştır. Öz, *a.g.e.*, s. 85-87.

³³³ Mustafa Kemal' in ölümünden sonra, 26 Aralık 1938 tarihinde toplanan CHP'nin Birinci Olağanüstü Kurultayına İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olarak katılmıştır. Bu kurultayda İsmet İnönü'ye 'Milli Şef' ünvanı da verilmiştir. Aslı Altun, *Türkiye'de Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Örgütlenmesi*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2006, s. 107.

³³⁴ 10 Mayıs 1946'da toplanan İkinci Olağanüstü Kurultay, CHP kurucularının yeni rejim karşısında durumlarını tayin etmek üzere tertiplediği bir kongredir. Tunaya, (1952), s. 575. İsmet İnönü, Değişmez Genel Başkanlık sıfatı ile ilgili olarak Değişmez Genel Başkanlık vasfının kaldırılmasını istemiştir. Parti programında değişiklikler yapılması gerektiğini vurgulayan İnönü, ilk olarak sınıf esasına dayalı cemiyet kurulmasının yasaklandığı maddenin kaldırılması gerektiğini açıklamıştır. Bu açıklamalardan sonra toplantının gündemini şu şekilde sıralamıştır:

- 1- Tek dereceli seçim hakkında karar,
- 2- Parti Başkanlığının, dört senede bir seçime tabi olması,
- 3- Cemiyetler kanununda bazı yasakların kaldırılması,
- 4- Büyük Mecliste bulunan, Partinin Müstakil Grubu hakkında karar verilmesi,
- 5- Genel İdare Kurulunun seçilmesi.

Açılış konuşmasının sonunda Cumhuriyet Halk Partisi için İktidar mevkiini elde tutma isteğinin, her şeyin üzerinde olmadığı konusunu belirterek; İktidarın, Millet'in serbest iradesiyle tayin ve teyit edilmek şartıyla ve vatana hizmet aracı olarak kullanıldığında ancak değerli olduğunu söylemiştir. Kabul edilen nizamname ile Değişmez Genel Başkanlık kaldırılmıştır. Bundan sonra partinin değişebilir Genel Başkanı vardır ve bu Başkan dört yıllık süreler için partili milletvekilleri içerisinde ve Büyük Kurultay tarafından seçilmesi karara bağlanmıştır. Altun, *a.g.t.*, s. 117-118.

³³⁵ Tunaya, (1952), s. 567-575.

kongrelerine katılan milletvekillerinin ve il delegelerinin katılım sayısı ve bunların birbirine oranı verilmiştir.

Tablo 8: Tek Parti Dönemi Boyunca CHP Kurultaylarına Katılan Milletvekillerinin (Genel Merkez Temsilcilerinin) Ve İl Delegelerinin (Taşra Temsilcilerinin) Katılımı Ve Bunların Birbirine Oranı³³⁶

<i>Kurultaylar</i>	<i>Toplam üye</i>	<i>Milletvekilleri</i>	<i>Oranı</i>	<i>Delegeler</i>	<i>Oranı</i>
II. Kurultay (1927)	378	333	% 88	45	% 12
IV. Kurultay (1935)	543	383	% 70	160	% 30
V. Kurultay (1939)	628	418	% 66	210	% 34
VI. Kurultay (1943)	696	420	% 60.5	276	% 39.5

Tek parti dönemi boyunca milletvekillerinin, dolayısıyla parti genel merkezinin ağırlığı her zaman için delegelerden fazla olmuştur. Bu da tabanın, yani taşra örgütünün Kurultayda azınlıkta kalmasına yol açmıştı.³³⁷

1927 tüzüğüyle, mıntıka müfettişleri de Büyük Kongrenin doğal üyeleri arasına katılmıştı (Madde 11). Tüzük, Büyük Kongrenin dört yılda bir, Genel Başkanın belirleyeceği yer ve zamanda yapılmasını öngörmekteydi (Madde 10). Köy ve mahalle ocaklarıyla nahiye, kaza ve vilayet kongreleri her yerde Eylül ile Kanunusani (Ocak) ayları arasında toplanırdı. Bu kongrelerin toplanma tarihlerini müfettişler, Genel Sekreterlik ile birlikte belirlerdi. (Madde 75)³³⁸

1927 tüzüğüne göre köy ve mahalle ocakları fırkanın ilk örgüt kademesini oluşturuyordu. Fırkaya kaydedilen üye sayısı 10 kişiye varınca orada bir ocak kurulmuş sayılırdı. Birbirine komşu birkaç mahalle veya köy birleştirilerek bir ocak bölgesi sayılıyordu (madde 52).³³⁹ 18 Haziran 1936'da İçişleri Bakanı Genel Sekreterliğe getirilmiş, valiler de partinin il başkanları olmuştur. 1939 Kurultayı ile bu uygulamaya son verilmiştir. (madde 28, madde 86)³⁴⁰ Aşağıdaki şemada, tek parti döneminde CHP'nin 1931 ve 1935 tüzüklerine göre örgütlenme şekli gösterilmiştir.

³³⁶ Uyar, (2000), s. 20.

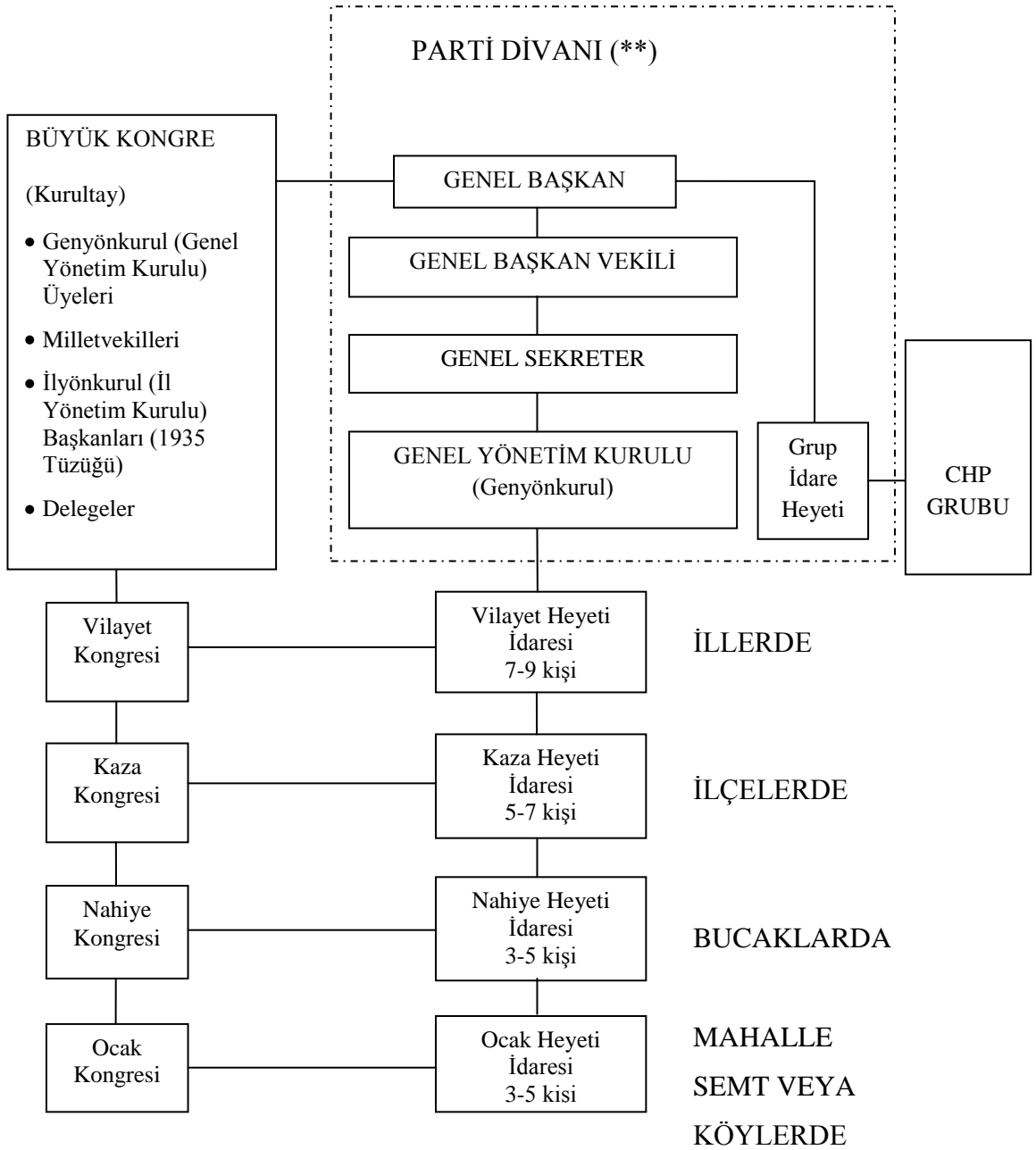
³³⁷ Uyar, (2000), s. 20.

³³⁸ *Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi*, 1927, s. 7-8, 35-36.

³³⁹ *Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi*, 1927, s. 21.

³⁴⁰ *Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi*, 1939, s. 8, 22; Uyar, (1998b), s. 78.

Tablo 9: Tek Parti Yönetimi Döneminde CHP'nin 1931 Ve 1935 Tüzüklerine Göre Parti Örgütlenmesi (*)³⁴¹

(*) Şema'da 1931 ve 1935 Tüzükleri temel alınmış, Disiplin Kurullarına yer verilmemiştir.

(**) Parti Divanına, Partili Bakanlar ve 1935 tüzüğüyle Meclis (Kamutay) Başkanı da katılmaktadır.

1923 yılından 1927 yılına kadar ülke genelinde kongre yapılmamış, 1927 yılında 2. Büyük Kongre yapılmıştı. Çankırı'da ise 2. Büyük Kongre öncesi vilayet kongresi yapıлып yapılmadığına dair elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

³⁴¹ Kabasakal, *a.g.e.*, s.151.

Arşiv belgeleri ve Çankırı'nın o dönem tarihli gazetelerindeki bilgilerle ancak, en erken 1930 yılına ait kongre bilgilerine ulaşabilmekteyiz. Bundan daha öncesi olan 1927, 1928 ve 1929 yıllarında yapılmış herhangi bir il, ilçe, nahiye veya ocak kongresinin olup olmadığına dair bilgi yoktur. Bu sebepten dolayı, bu bölüm CHP'nin Çankırı'daki 1930 yılı ve sonrası vilayet kongrelerini kapsamaktadır. Çankırı'nın yerel gazetelerinden “Duygu Gazetesi” ve Cumhuriyet Arşivi Belgeleri konuyla ilgili bilgi vermektedir. TBMM Kütüphanesinde bulunan ve 1923-1933 yılları arasındaki sayıların mevcut olduğu vilayetin resmi gazetesi olan “Çankırı Gazetesi” taranmış ancak, vilayet kongreleri ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Çankırı'nın yerel gazetelerinden “Necat”, “İnce Geliş”³⁴² Gazetesi ile Çankırı'nın Kültür Dergisi “Halk Yolu” Dergisi'nde ise bu konuda herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

4.1. 1930 Yılı Kongresi

1930 yılında Çankırı Vilayet Kongresi, Ilgaz ve Çerkeş Kaza Kongreleri, Eskipazar Nahiyesi Kongresi ve Atkaracalar Köyü Kongresine ait bilgilerle rastlanmamıştır. Fakat elimizde adı geçen yerlerde yapılan kongreler sonunda dile getirilen talepler vardır. Bu taleplere³⁴³ bir sonraki bölümde yer verilecektir. Bölgelerin bu talepleri silsile yoluyla bir üst birime iletiliyordu. Bu talepler en son vilayet kongresinde değerlendirip tasnif edilerek genel merkeze gönderiliyordu.

³⁴² İnce Geliş Gazetesi, Necat Gazetesi'nin yayın hayatına son vererek “İnce Geliş” adıyla yayınlarına devam etme kararıyla kurulmuş bir gazetedir. Çankırı Vilayet Gazetesi, İnce Geliş Gazetesinin kurulmasıyla ilgili olarak; Necat Gazetesinin isminin “İnce Geliş” olarak değiştirildiğini, gazetenin önümüzdeki haftadan itibaren yayın hayatına başlayacağını, pazartesi ve perşembe günleri olmak üzere haftada iki kez Çankırı'da çıkacağını haber yapmıştır. Haberin sonunda ise gazetenin yeni Müdürü Cevdet Bey'i, Başyazarı Muharrem Zeki Bey'i ve gazetenin sahibi Mustafa Bey'i tebrik ederek başarılarının devamını dilemiştir. *Çankırı Gazetesi*, (7 Ağustos 1928), s. 1. Ancak İnce Geliş'in ömrü çok kısa olmuş, yalnızca bir sayı çıktıktan sonra -yayın hayatına devam edeceğinin duyurulmasına rağmen- kapanmak zorunda kalmıştır. Gazetenin yayınlarına devam edememesinin nedenleri daha çok teknik olanaksızlıklar ve ekonomik nedenlerdir. Türkoğlu, *a.g.m.*, s. 82. İnce Geliş Gazetesi 19 Ağustos 1928 tarihli 2 sayfalık nüshasını çıkarabilmiştir. Sahibi Mustafa Bey, Yazı İşleri Müdürü Cevdet Bey ve Başyazarı ise Muharrem Zeki'dir. Gazetenin her pazartesi ve Perşembe günleri çıkması planlanmaktaydı. Gazetenin kâğıt ve baskı masrafları İl Özel İdaresi bütçesinden karşılanmaktaydı. Yüzdemir, *a.g.m.*, s. 162. İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde gazete'nin 19 Ağustos 1928 tarihli 2 sayfalık nüshasına ulaşılabilmiştir.

³⁴³ İlgili talepler için bkz. BCA. 490.01.493.1985.2.

4.2. 1931 Yılı Kongresi

CHP'nin 1931 tüzüğünde büyük kongreye ve vilayet kongrelerine ilişkin getirdiği bazı yeni düzenlemeler vardı. Buna göre müfettiş ve mutemetlerin kongre üyeleri olmaları artık söz konusu değildi. **Köy, nahiye ve kaza kongrelerinin yılda bir defa; vilayet kongrelerinin ise iki yılda bir toplanması hükme bağlanmıştı (madde 46).**³⁴⁴

1931 yılının Aralık ayı sonuna doğru Cumhuriyet Halk Fırkasının nahiye ve kaza kongreleri bitmek üzere olduğu ve yakında vilayet kongresi yapılacağı dışında bu yıla ait fazla bir bilgi yoktur.³⁴⁵ Ama 1931 yılında yapılan Çankırı vilayet kongresindeki talepleri içeren bilgilere Türkiye'deki tüm illerin dilek ve taleplerinin bulunduğu "1931 Senesi Büyük Kongresine Takdim Edilmek Üzere Hazırlanan Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet Kongreleri Temenniyatı Hülasesi" adlı kitapçıktan ulaşabilmekteyiz.³⁴⁶

4.3. 1932 Yılı Kongresi

1932 yılı kongresi hakkında da yeterli bilgiye sahip değiliz. Sahip olduğumuz tek bilgi şudur: Köy ocakları kongreleri 1932 yılı kasım ayı başında sonlanmış, nahiye ve kaza kongreleri yapılmaya başlanmıştı. Kaza kongreleri biter bitmez ise vilayet kongreleri yapılacaktı.³⁴⁷

4.4. 1933 Yılı Kongresi

Nahiye ve kaza ocakları, kongrelerini bitirerek vilayet kongresine gidecek temsilcilerini seçmişti. Vilayet kongresi ise 29 Kanunusani (Ocak) 1933 tarihinde toplanacaktı.³⁴⁸ Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet Kongresi dolayısıyla Çerkeş Belediye Başkanı Ahmet Bey ile Ilgaz Belediye Başkanı Nuri Bey Çankırı'ya gelmişlerdi. Vilayet kongresi parti binasında yapılmış ve kongre çalışmaları iki gün sürmüştü. Kongrede dilekler tespit edilmiş ve önceki İdare Heyeti'nin görevine

³⁴⁴ Kabasakal, *a.g.e.*, s. 143; Tunçay, *a.g.e.*, s. 458.

³⁴⁵ *Duygu*, (26 Birincikanun [Aralık] 1931), s. 1.

³⁴⁶ *1931 Senesi Büyük Kongresine Takdim Edilmek Üzere Hazırlanan Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet Kongreleri Temenniyatı Hülasesi*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1931, s. 5-34.

³⁴⁷ *Duygu*, (5 İkinciteşrin [Kasım] 1932), s. 1.

³⁴⁸ *Duygu*, (7 İkincikanun [Ocak] 1933), s. 4.

devam etmesine karar verilmişti. Büyük kongre için Belediye Başkanı Sait, Genel Meclis Üyelerinden Celal ve Tayyar Beyler seçilmişti.³⁴⁹

4.5. 1934 Yılı Kongresi

1934 yılı ile ilgili kongre bilgileri elimizde bulunmamaktadır.

4.6. 1935 Yılı Kongresi

Vilayet Genel Kurultayı³⁵⁰ 3 Mart 1935 Pazar günü merasimle açıldı. Merasime bir polis müfrezesi katıldı. Kurultay, Çerkeş ve Ilgaz kazalarından seçilen üçer kişi ile merkez kazası nahiye ocaklarından seçilen temsilcilerin katılımıyla parti binasında yapıldı. Kurultayın açılması dolayısıyla Çankırı Valisi Hüsnü Uzgören bir konuşma yapmıştı. Konuşmasında 1337 (1921) yılına kadar Kastamonu vilayetine bağlı olan Çankırı'nın, bağımsız bir vilayet olmasıyla birlikte artık kendi yağıyla kavrulmaya başladığını belirtmişti. Kadınların seçme ve seçilme hakkından da bahseden Uzgören, siyasal hukuku asırlarca ihmal edilmiş olan Türk kadınına, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin en son yaptığı kanunlarla milletvekili olma ve genel meclislere üye olma hakkı verildiğinden bahsetmişti. 1935'te toplanan mecliste, kadın üyelerin de bulunmasından dolayı on beş seneden beri gelip geçen meclislerden daha güçlü ve temsil yeteneğinin de üst düzeyde olduğunu belirtmişti. 1935'teki kurultayda, kadın üyelerden Çerkeş Üyesi Bayan Atiye Üçok ve Ilgaz Üyesi Bayan Şadiye Uğuz bulunmaktaydı. Vali Hüsnü Uzgören'in konuşmasının ardından üyelerin yoklamaları yapılarak üyeler encümenlere ayrılmıştı. Biri "Mali" diğeri "Karma (muhtelit)" olmak üzere iki tür encümen kurulmuştu. Pazar ve Perşembe günleri toplanılmasına, diğer günlerde ise encümenlerde çalışılmasına karar verilmişti. 7 Mart 1935 Perşembe günü Vilayet Kurultayının ikinci toplantısında 1935 bütçesi meclise verilmişti. 10 Mart 1935 Pazar günü toplantısında ise dilekçeler ve başvurular okunmuş ve hakem heyeti seçilmişti.³⁵¹

³⁴⁹ *Duygu*, (4 Şubat 1933), s. 1.

³⁵⁰ *Duygu* gazetesi de dil devriminde yapılan yeniliklerle beraber, haberlerinde Türkçe kavram ve terimler kullanmaya özen göstermiştir. Önceden beri alışlagelmiş şekilde kullanılan sözcükler yerine Türkçe kökenli sözcükler kullanmaya başlamıştır. Mesela, 9 Mart tarihli *Duygu* gazetesinin Çankırı vilayet kongresinin açılışı ile ilgili haberde gazete, haberin başlığını "Genel Kongre açıldı." yerine "Genel kurultay açıldı" şeklinde vermiştir. *Duygu*, (9 Mart 1935), s. 2. Dil Devrimi çalışmalarından itibaren, gazetenin haberlerinde de gözle görülür şekilde Türkçe sözcükler kullanılmaya çalışılmıştır.

³⁵¹ *Duygu*, (9 Mart 1935), s. 2-3.

Kongrenin ardından vilayet idare heyeti ile Ankara'daki Büyük Kongreye gidecek olan temsilciler seçilmişti. Büyük Kongreye gitmek üzere, İl Parti Başkanı Mustafa Bayram, Belediye Başkanı Ömer Dede ve Çerkeş Belediye Başkanı Ziya Aydemir seçilmişlerdi. Vilayet İdare Heyeti ise dokuz kişiden oluşturulmuştu. Vilayet İdare Heyeti'ne, Mustafa Bayram, Ömer Dede, Sait Üçok, Ahmet Dodur, Halim Ünür, Halim Altay, Hasan Dağlar, Rıfat Dolun ve Münir İnandık seçilmişlerdi. İdare heyeti de, aralarından Mustafa Bayram'ı ittifakla başkanlığa seçmişti.³⁵²

1935 yılında yapılan Çerkeş ve Ilgaz Kazaları ile Çankırı'ya ait kongrelerde dile getirilen talepler belirlenmiş ve Ankara'daki büyük kongreye gönderilmek üzere rapor halinde sunulmuştu. Bu dilekleri içeren bilgilere arşiv belgelerinden ulaşabilmekteyiz.³⁵³

CHP'nin Ankara'daki 4. Büyük Kurultayı dolayısıyla Çankırı'da Belediye tarafından bazı etkinlikler düzenlenmişti. Kurumlar, evler ve dükkânlar süslenmişti. Kurultay hakkında öğrencilere konuşmalar yapılmıştı. Saat 14.00'de de Çankırı CHP İl binasında toplanılmış ve nutuklar verilmişti. Gece saat 20.00'de Halkevi Salonu'nda kadın ve erkek davetlilere toplantılar yapılmış, konferanslar ve konser verilmişti. Ankara'daki Kurultay için Çankırı adına temsilci olarak seçilen Belediye Başkanı Ömer Dede, CHP İl Başkanı Mustafa Bayram ve Çerkeş Belediye Başkanı Ziya Aydemir Ankara'ya gitmişlerdi.³⁵⁴

CHP IV. Kurultayı 9 Mayıs 1935 tarihinde toplanacaktı. Duygu Gazetesi'nde, 9 Mayıs 1935 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin yapacağı 4. Büyük Kongrenin ne zaman yapılacağını bildiren ilan yazısı yer almaktaydı. Gazetenin ilk sayfasının en alt kısmında yer alan ilan yazısında, büyük puntolarla "9 Mayıs Halk Partisi Kurultayı" şeklinde ilan bulunmaktaydı. Gazetenin 2. sayfasında ise CHP'nin 4. Büyük Kurultayı ile ilgili haber yer almaktaydı. Gazete haberinde, Çankırı sayıtlarının da bu kurultaya katılacağından ve gazetenin gelecek sayısının iki gün öncesi olan 9 Mayıs 1935 Perşembe günü çıkacağından bahsedilmişti. Ayrıca, gazete

³⁵² *Duygu*, (9 Mart 1935), s. 3.

³⁵³ BCA. 490.01.493.1985.2.

³⁵⁴ *Duygu*, (9 Mayıs 1935), s. 4.

haberinde CHP'nin yazmakla bitmeyecek kadar iyiliklerini bir borç bilerek, gelecek sayısında (9 Mayıs Perşembe günü çıkacak olan Duygu Gazetesi'nde) partinin tarihçesinin yazılacağından bahsedilmişti.³⁵⁵ Haftalık olarak her cumartesi çıkan Duygu Gazetesi, CHP'nin 4. Kurultay'ının yapılacağı günün önemine binaen (yukarıda 4 Mayıs 1935 tarihli Duygu Gazetesi'nin haberinde de belirtildiği üzere) bir seferliğine mahsus olarak 2 gün öncesinden, yani 9 Mayıs Perşembe günü çıkmış ve gazetenin ilk sayfasının tamamı CHP'nin tarihçesine ayrılmıştı. 18 Mayıs 1935 Perşembe günü çıkan Duygu Gazetesi'nde ise Atatürk'ün Kurultayda yaptığı konuşmalar başlıklar halinde yayınlanmıştı.³⁵⁶

Bu kongrede “Fırka” kelimesi “Parti”³⁵⁷’ye, “Kongre” kelimesi “Kurultay”³⁵⁸’a dönüştürülmüştü.³⁵⁹ 1935 tarihli Parti programı da öz Türkçeye çevrilmişti. Programın sonuna, bu yeni Türkçe sözcüklerin anlaşılabilmesi için Osmanlıca karşılıklarının verildiği bir de sözlük konulmuştu.³⁶⁰

Öz Türkçenin ülke içinde yaygınlaştırılması için birçok çalışmalar yapılmıştı. Dil Devrimi³⁶¹ ile beraber İslamiyet öncesi Türk Tarihi ve Türk Dili’ne

³⁵⁵ *Duygu*, (4 Mayıs 1935), s. 1-2.

³⁵⁶ *Duygu*, (18 Mayıs 1935), s. 1-2.

³⁵⁷ Fransızcadan Türkçemize geçmiş bir kelime olup, ortak kanılar çevresinde birleşenlerin oluşturdukları siyasal topluluk manasındadır. *Türkçe Sözlük*, s. 644.

³⁵⁸ Öz Türkçeye dönüş çabaları, 1931’de Türk Dil Kurumu’nun kurulması ve onu müteakip 1932’de Türk Tarih Kurumu’nun kurulmasıyla hızlanmıştır. Öz Türkçe sözcük olarak, İslamiyet öncesi Türk tarihi menşeyli sözcüklerin kullanılması çalışmaları, eski Türk tarihinin de aydınlatılmasında önemli bir etken oluşturmuştur. Bu bağlamda CHP’nin 1935 tüzük ve programında da Öz Türkçe sözcükler kullanılmıştır. Bu sözcüklerden biri de “kongre” yerine kullanılmaya başlanan “kurultay” sözcüğüdür. “kurultay” sözcüğü, bir müessese adı olarak, zamanla dilimize yerleşmiş Moğolca “kurultay” (aslı: khuriltai) sözünün Türkçe karşılığı olan “toy” sözcüğünden gelmektedir. “toy”, bütün Türk lehçelerinde ve Türkçeden intikal ettiği diğer dillerde doğrudan doğruya “meclis, toplantı” manasına gelmektedir. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997, s. 261-262.

³⁵⁹ Tunaya, (1952), s. 570.

³⁶⁰ *1935 CHP Parti Programı*, s. 54-61.

³⁶¹ 1928 yılındaki Yazı Devrimi, Dil Devriminin hazırlayıcısı olmuştur. Türkçenin ses yapısına uygun bir temelde oluşturulmuş olan Latin alfabesi, dildeki Arapça ve Farsça sözcüklerin arıtılmasına büyük ölçüde yol açmış, bundan sonra da 1932’de Atatürk’ün önderliği ile Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Türk Dili Tetkik Cemiyeti, 1932-1934 yıllarında tarama ve derleme yolunu tutmuştur. 1933 yılı başlarında söz derleme seferberliği açılmıştır. Cemiyet, söz derleme seferberliğini ileri götürürken, bir yandan da dilimizde kullanılan yabancı sözcüklere, bütün okur-yazarların ortaklaşa çalışmaları ile karşılıklar bulmak üzere bir dil anketi açmıştır. Gazetelerde açılan dil köşelerinde her gün 10-15 sözcük yayınlanarak soruşturma işi yürütülmüş, halktan Öz Türkçe karşılıklar gelmeye başlamıştır. Kamile İmer, “Türk Yazı Dilinde Dil Devriminin Başlangıcından 1965 Yılı Sonuna Kadar Özleşme Üzerine Sayıma Dayanan Bir Araştırma” *Türkooloji Dergisi*, Sayı:1, Cilt:5, Ankara 1973, s. 188. Çankırı’nın yerel gazetelerinden “Çankırı Vilayet Gazetesi” ve Duygu Gazetesi” de 1933 yılının Mart ayından itibaren çıkan sayılarında “Dil Anketi”ne köşelerinde sık sık yer vermiştir. *Çankırı*, (28

önem verilmiş, hatta bu konuda Mustafa Kemal, Öz Türkçenin gelişmesi için 1931’de Türk Dil Kurumunu³⁶² kurduymuştu. Çankırlı yazarların da Türk dilinin gelişmesi yönünde ciddi görevler aldıkları görülmekteydi. Duygu Gazetesi Sahibi ve Başyazarı Ahmet Talat Onay, Dil Tetkik Cemiyeti Dil Bilgisi Şubesi Üyeliği’ne;³⁶³ Duygu Gazetesinde yazıları çıkan Hasan Fehmi Bey, Derleme Şubesi Üyeliği’ne ve yine Duygu Gazetesi yazarlarından Ahmet Kemal Hacışeyhoğlu da Genel Merkez Üyeliği’ne³⁶⁴ seçilmişlerdi.

Kurultayda kabul edilen 1935 Tüzüğüne göre, İl Yönetim Kurulu (Vilayet İdare Heyeti) başkanları Büyük Kurultay (Kongre)’ın üyeleri idi (Madde 31). Ocak ve kamun (nahiye) kongreleri yılda bir, ilçe ve il kongreleri ise iki yılda bir yapılırdı (Madde 53). Tüzük, delege sayısını üye miktarına bağlı olarak yeniden düzenlemişti (Madde 56). 1935 tüzüğü, “...gereğinde ilçe ve il kongreleri başkanlarının bir üst örgüt tarafından gösterilebileceği” hükmüne yeni bir eklemeye birlikte yer verilmekteydi. Bu hüküm: “Merkezden atanmış başkanlar, örgüt içindeki bütün kongrelere başkanlık edebilirler.” Şeklindeydi (Madde 61). 64. Madde de ise şunlar belirtiliyordu: “Kamun (nahiye), ilçe ve il kongrelerine, parti hükümetini imseleyen (temsil eden) en büyük sivil-buyurmanlar (mülkiye amirler) çağrılırlar. Bunlar görüşüye (müzakereye) ve oya karışmazlar. Parti kongrelerinin bütün

Mart 1933); *Duygu*, (18 Mart 1933). Atatürk, yapılan bu çalışmalarla yakından ilgilenmiş, Öz Türkçe yazılar yazılmasını istemiştir. Atatürk, 1 Kasım 1934’te, Meclis’te Dördüncü Dönem, Dördüncü Yasama yılını açarken yaptığı konuşmasında, Öz Türkçe çalışmalarla ilgili olarak şunları söylemiştir: “(...) Öz Türk diline değeri olan genişliği vermek için candan çalışılmakta olduğunu söylemeliyim. Bu çalışmaların göz kamaştırıcı verimlere ereceğine şimdiden inanabilirsiniz. (...)” *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III*, s. 395.

³⁶² Türk Dil Kurumu, *Türk Dili Tetkik Cemiyeti* adıyla 12 Temmuz 1932’de Atatürk’ün talimatıyla kurulmuştur. Cemiyetin kurucuları, hepsi de milletvekili ve dönemin tanınmış edebiyatçıları olan Sâmih Rifat, Ruşen Eşref, Celâl Sahir ve Yakup Kadri’dir. Kurumun ilk Başkanı Sâmih Rifat’tır. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin amacı, “Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmek” olarak tespit edilmiştir. Atatürk’ün sağlığında, 1932, 1934 ve 1936 yıllarında yapılan üç kurultayda hem Kurumun yönetim organları seçilmiş, hem dil politikası belirlenmiş, hem de bilimsel bildiriler sunulup tartışılmıştır. 26 Eylül-5 Ekim 1932 tarihleri arasında Dolmabahçe Sarayı’nda yapılan Birinci Türk Dili Kurultayı sonunda Kurumun “Lügat-İstilah, Gramer-Sentaks, Derleme, Lenguistik-Filoloji, Etimoloji, Yayın” adları ile altı kol hâlinde çalışmalarını sürdürmesi kabul edilmiştir. Sonraki kurultaylarda bu kollardan bazıları ayrılmış, bazıları tekrar birleştirilmiş; fakat ana çatı değiştirilmemiştir. 1934’te yapılan kurultayda Cemiyetin adı, Türk Dili Araştırma Kurumu; 1936’daki kurultayda ise Türk Dil Kurumu olmuştur. *Türk Dil Kurumu’nun Tarihçesi*, (t.y.), Erişim Tarihi: 03 Ocak 2013, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77.

³⁶³ *Duygu*, (3 Birincikanun [Aralık] 1932), s. 1.

³⁶⁴ *Duygu*, (25 Şubat 1933), s. 1.

*görüşmelerinde partili Şarbay (Belediye Başkanı) ve Şar (Belediye) Üyeleri ile İl Genel Kurul Üyeleri dinleyici sıfatıyla bulunurlar.*³⁶⁵

4.7. 1936 Yılı Kongresi

18 Haziran 1936 günü İsmet İnönü, CHP örgütlenme anlayışının değiştiğini belirten bir beyanname yayınlamıştı. Bu beyannameye göre:

- a) İçişleri Bakanı, hem Genel Yönetim Kurulu üyeliğine hem de Parti Genel Sekreterliğine getirilmişti.
- b) Tüm illerde İl Parti Başkanlığına valiler atanmıştı.
- c) Genel Müfettişler, devlet işlerinin yanı sıra parti faaliyetlerini ve parti örgütünü denetler duruma gelmişti.
- d) İllerde, yerel seçilen milletvekili başkanlarının görevine son verilmiş, İl Yönetim Kurulu'nun seçtiği başkanlar üye durumuna getirilmişti.³⁶⁶

1936 Beyannamesiyle Çankırı Valisi olan Hüsni Uzgören, aynı zamanda Çankırı'nın CHP Parti İl Başkanı da olmuştu. Bu beyannameyle parti hükümet beraberliğinin sebebi, "Cumhuriyet Halk Partisinin memleketin siyasi ve içtimai hayatında güttüğü yüksek maksadın tahakkukunu kolaylaştırmak ve partinin inkişafını artırmak ve hızlandırmak" olarak açıklanmıştı.³⁶⁷ Mustafa Kemal, devlet idaresini en ileri düzeye getirene kadar bu tür uygulamaların zorunlu olduğunu belirtmişti. Hasan Rıza Soyak, kendisinin de başta mahzurlu gördüğü bu uygulamanın sebebini Atatürk'e sorduğunda aldığı cevabı hatıratında şöyle bahsetmişti:

"...kararımız birtakım başka mahzurlar doğurabilir. Fakat muhakkak ki, bundan önce, mevcut olan en büyük, hatta feci mahsuru; yani kanun karşısında sorumsuz olan adamların devlet işlerine hâkim olması itiyadını ortadan kaldıracığı için getireceği fayda, o mahsurlardan daha büyük olacaktır... Birçok zaruretler yüzünden şimdi

³⁶⁵ C.H.P. Büyük Kurultayının Tetkikine Sunulan 1935 Nizamname Taslağı, Ankara 09.05.1935, s. 24-30; Kabasakal, a.g.e., s. 144-145.

³⁶⁶ CHP 1936 İl Kongreleri, Ulus Basımevi, Ankara 1937, s. 8.

³⁶⁷ CHP 1936 İl Kongreleri, s. 9.

zaten anormal bir duruma bulunuyoruz ve devletin bünyesinde, arzumuz hilafına, beliren arızayı bertaraf etmek için durmadan fikir ve gayret sarf ediyoruz; elbette bir gün hedefimize varacak, devlet idaresini en ileri bir şekilde ulaştıracağız. O güne kadar zararlarımızı, hangi yoldan, nasıl ve ne miktarda azaltabilirsek o kadar kazanırız; kararımız işte bu cinsten bir tedbirdir.”³⁶⁸

18 Haziran 1936 yılında başlayan bu uygulamaya, 29 Mayıs 1939’da toplanan CHP 5. Kurultayında yapılan tüzük ve program değişiklikleriyle son verilmişti.³⁶⁹

Önceki kongrelere nazaran Çankırı CHP 1936 yılı kongresi hakkında ayrıntılı bilgilere sahibiz. Buna göre, 1936 yılı Çankırı CHP kongreleri eylül ayından aralığın sonuna kadar olmak üzere toplam dört ay sürecekti. Parti İl Yönetim Kurulu sık sık toplanarak bütün kongrelerin hangi ay ve günde başlayacağı hakkında görüşmelerde bulunmuştu. İlk kongreler ocaklardan başlayacak, son olarak ise il kongresi yapılacaktı.³⁷⁰ 1 Kasımdan itibaren Çankırı merkez kazasının köy ve nahiye (kamun, bucak) kongrelerine başlanılmıştı. Kongrelere başkanlık etmek üzere il yönetim kurulundan beş kişi görevlendirilerek nahiye ve köylere gönderilmişti.³⁷¹ Ocak kongreleri bittikten sonra nahiye (kamun, komon) kongrelerine başlanılmıştı. Parti Başkanı Hüsnü Uzgören, Belediye (Uray) Başkanı Ömer Atasoy, Encümen Azasından B. Halim Altay Şabanözü ve Orta nahiyelerine giderek oraların parti işlerini bitirmiş ve merkeze dönmüşlerdi. 25 Kasım 1936 Çarşamba günü de merkez nahiyesinin kongresi yapılmak üzere köy ocakları delegeleri Çankırı’ya çağrılmış ve bütün delegelerin parti salonunda toplanmasıyla nahiye kongresi yapılmıştı. Kongrede, Merkez Nahiyesi İdare Heyeti üyeliğine Cevdet Dengi, Hilmi Ersunan, Hidayet Yiğit, Mustafa Akgün, Akif İnandık ittifakla seçilmişti. Parti kongreleri dolayısıyla Çankırı’ya gelmiş olan köy ocakları delegeleri şerefine çarşamba günü parti tarafından bir ziyafet verilmiş, gece de parti salonunda radyo dinlettirilmişti. 4

³⁶⁸ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk’ten Hatıralar*, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 469.

³⁶⁹ Kabasakal, *a.g.e.*, s. 145.

³⁷⁰ *Duygu*, (12 Eylül 1936), s. 1.

³⁷¹ *Duygu*, (7 İkinciteşrin [Kasım] 1936), s. 1.

Aralıkta Ilgaz, 6 Aralıkta Çerkeş, 9 Aralıkta ise merkez ilçelerin kongreleri ve seçimleri yapılacaktır.³⁷²

20 Aralık 1936 Pazar günü açılacak olan il parti kongresine, CHP Parti Genel Merkezi tarafından gözlemci (müşahit) olarak, Ankara Milletvekili Rıfat Bey görevlendirilmişti. 18 Aralık Cuma günü akşamı trenle Çankırı'ya gelen Rıfat Bey, Çankırı CHP İl Başkanı ve aynı zamanda Çankırı Valisi (Çankırı İlbayı) olan Hüsnü Uzgören, Belediye Başkanı (Şarbay) ve Halkevi Başkanı Ömer Atasoy ve pek çok memur, idareci ve parti üyeleri tarafından istasyonda karşılanmıştı. Bir sonraki gün olan Aralık 20'sinde ise partinin il kongresi yapılacaktır. Kongre için Ilgaz, Çerkeş ve merkez ilçelerinden 20 delege seçilmiş ve bu delegeler 18 Aralık akşamı Çankırı'ya gelmişlerdi. Bu münasebetle kongre salonu bayraklarla donatılmış, delegelere ve daire amirlerine davetiyeler yazılmıştı.³⁷³

22 Aralık 1936 Salı günü sona eren CHP İl Kongresi tarafından, oybirliği ile alınan kararla, Büyük Şef Atatürk'e, Başbakan İsmet İnönü'ye, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve Parti Sekreterliğine Çankırı il Kongresinin saygılarını iletme kararı Çankırı CHP Parti İl Başkanı ve Valisi Hüsnü Uzgören tarafından arz edilmiş ve teşekkür cevapları alınmıştı. Ayrıca Başbakan İsmet İnönü'nün zaman zaman yurt içi geziler yaparak pek çok şehir ve kasabayı ziyaret ettiği; ilkbaharda da Çankırı'ya gelerek Çankırlıları şerefliendirmeleri için Çankırı CHP İl Başkanlığı tarafından ricada bulunulması hususu, parti kongresince oybirliğiyle ve alkışlarla kabul edilmişti. Durum Başkan Hüsnü Uzgören tarafından arz edilmişti.³⁷⁴

Duygu Gazetesi'nde Başbakan İsmet İnönü'nün 3 Nisan 1937 Cumartesi günü Karabük'te yapılacak olan büyük sanayi fabrikasının temel atma törenine katılmak üzere Karabük'e gideceği, gidiş güzergahı üzerinde Çankırı'dan da geçeceği ve bir saat kadar kalabileceği haberi yer almaktadır.³⁷⁵ Ancak İsmet İnönü'nün 1937'de Çankırı'ya uğrayıp uğramadığı konusunda elimizde herhangi bir bilgi yoktur. Duygu Gazetesi'nin 1937 ve 1938 yıllarında çıkan sayılarına

³⁷² *Duygu*, (28 İkinciteşrin [Kasım] 1936), s. 1. CHP'nin 1936 yılına ait Çankırı'daki çeşitli kongre toplantılarına ait fotoğrafları için bkz. EK-16, EK-17, EK-18 ve EK-19.

³⁷³ *Duygu*, (19 Birincikanun [Aralık] 1936), s. 1.

³⁷⁴ *Duygu*, (26 Birincikanun [Aralık] 1936), s. 1.

³⁷⁵ *Duygu*, (27 Mart 1937), s. 1; *Duygu*, (3 Nisan 1937), s. 1.

baktığımızda ise konuyla ilgili kayda değer bir bilgiye rastlanmamıştır. Ayrıca, yukarıda bahsettiğimiz Çankırı CHP İl Başkanı Hüsnü Uzgören'in il parti kongresinde Başbakan İsmet İnönü'yü daveti üzerine, İsmet İnönü'nün Çankırı'yı ziyareti 1937 ve 1938 yıllarındaki Cumhurbaşkanı gezi programlarında yer almıştır. Buna göre, 11 Eylül 1937 günü Ankara'dan trenle Çankırı'ya hareket edeceği ve 12 Eylül Pazar günü sabahleyin ise Çankırı'ya varıp günü ve geceyi Çankırı'da geçireceği 2 Eylül 1937 tarihli gezi programında yazılıydı.³⁷⁶ Bu gezi programı münasebetiyle Çankırı'yı ziyaret edip etmediği konusunda arşiv belgelerinde ve Duygu Gazetesi'nde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ayrıca, İnönü'nün 5 Aralık 1938 akşamı ise Kastamonu ve Zonguldak vilayetlerini ziyaret etmek üzere Ankara'dan Çankırı'ya trenle hareket edeceği, 6 Aralık sabahı ise otomobil ile Çankırı'dan Kastamonu'ya yola çıkacağı dönemin Dâhiliye Vekili Refik Saydam tarafından ilgili Valiliklere 3 Aralık 1938 tarihli yazıyla bildirilmişti.³⁷⁷ İsmet İnönü'nün bu ziyareti gerçekleştirip gerçekleştirilemediği konusunda da herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Duygu Gazetesi de yayın hayatına 1938 yılının kasım ayı ortalarına doğru sonlandırdığından dolayı konuyla ilgili olarak Çankırı yerel gazetelerinden de bilgi edinme imkanımız bulunamamıştır. 1939 yılı başlarında ise İnönü, Kuzey Anadolu seyahati esnasında Çankırı'yı da ziyaret etmişti. Ziyareti sırasında tek tük kellik hastalığına yakalanmış kişilere rastlamış ve bunların tedavisi için gerekli tedbirlerin alınmasını istemişti.³⁷⁸

1936 Vilayet Parti Kongresi için Merkez, Çerkeş ve Ilgaz ilçelerinden delege seçilenlerin isimleri ise şunlardı:

Çankırı Merkez İlçesi:

Şadiye Uğuz

Tahir Şehirli

Ali Sayar

Etem (Ethem) Yalçın Alp

Cevdet Dengi

Hasan Öğüt

³⁷⁶ BCA. 030.10.13.76.8/1.

³⁷⁷ BCA. 490.01.732.510.1/6.

³⁷⁸ BCA. 030.10.177.222.4/4. İsmet İnönü'nün Çankırı ziyareti ile ilgili fotoğrafı için bkz. EK-14.

Hilmi Ersunan
İsmail Soydaş Yapraklı
Halim Bayram

Çerkeş İlçesi:
Vehbi Polat
Gökmen Erdoğan
Mustafa Küçük
Memet (Mehmet) Güven
Kamil Şen
Vahid Tekin
Ahmet Taşkın

Ilgaz İlçesi:
Tayyar Demir
Ahmet Kesgin
Sabri Özer
Memet (Mehmet) Yavuz

Kaza delegeleri 23 Aralık Çarşamba Günü trenle kazalarına dönmüşlerdi. Çankırı CHP İl kongresince, Ankara'daki CHP Büyük Kurultayına katılmak üzere Belediye Başkanı Ömer Atasoy ile Parti Başkanı Vehbi Polat delege olarak seçilmişlerdi. Ayrıca il kongresi tarafından, Çankırı CHP İl Yönetim Kurulu Üyeliklerine Sait Üçok, Mustafa Bayram, Ömer Atasoy, Ahmet Dodur, Halim Ünür, Münür İnandık, Halim Altay ve Ali Sayar oybirliği ile seçilmişlerdi.

Kongre dolayısıyla parti tarafından delegeler şerefine bir ziyafet verilmişti. Ziyafette misafir olarak Çankırı'da bulunan Ankara Milletvekili Rıfat Araz ve Alay Kumandanı Hüsnü Bey'in yanı sıra bütün resmi dairelerin başkanları ve birçok partili bulunmuştu. Yemek esnasında İl Parti Başkanı Çankırı İlbbayı (Valisi) Hüsnü Uzgören, particalik ve Halk Partisinin amacı olan altı ok hakkında bir konuşma yapmıştı. Ankara Milletvekili Rıfat Araz da bir konuşma yapmıştı. Ziyafet büyük bir neşe içerisinde geç vakte kadar sürmüş ve parti hakkında uzun görüşmeler yapılmıştı.

Kongre delegeleri şerefine Çankırı Öğretmenler Birliği tarafından 23 Aralık Çarşamba gecesi Halkevinde bir çay şölenu verilmişti. Şölende öğretmenler, daire başkanları ve partili pek çok kişi bulunmuştu. Aileli olan bu şölene davetliler eşleriyle gelmişlerdi. Şölene şehir bandosu da katılmış, danslar ve çeşitli eğlencelerle şölen geç vakte kadar sürmüştü.³⁷⁹

4.8. 1937 Yılı Kongresi

CHP Nahiye Kongreleri 18 Kasım 1937 Perşembe gününden itibaren bütün il dâhilinde toplanarak 19 Kasım Cuma günü toplantılarına son vermişlerdi. Ardından merkez kazasına bağlı nahiyelerin delegeleri Çankırı'ya gelerek parti konağında toplanmışlar ve kaza idare heyetini seçmişlerdi.³⁸⁰ Bu bilgilerin dışında 1937 yılına ait ulaşabildiğimiz bilgiler oldukça sınırlıdır.

4.9. 1938 Yılı Kongresi

Atatürk'ün 10 Kasım 1938 günü ölümü³⁸¹ üzerine 26 Aralık 1938'de Ankara'da CHP 1. Olağanüstü (Üsnomal) Kurultayı toplanmıştı. Bu kurultay partinin yukarıdan aşağıya otoriter durumunu kuvvetlendirmişti. Kurultay'da Atatürk, Partinin Ebedi Başkanı "Ebedi Şef" ilan edilmiş; İsmet İnönü de, Partinin Değişmez Genel Başkanı "Milli Şef" seçilmişti. Parti tüzüğündeki bu değişikliğin sebebi olarak şefin, politik sahada fertleri birleştirici ve eğitici, ülke siyasetini yönlendirici ve politik prensipleri zihinlere aşılacağı yönlerine vurgu yapılarak; otoriteyi takviye ve milli menfaatler açısından değişikliğin uygun görüldüğü kanaatine varılmıştı. Milli Şef İsmet İnönü Cumhuriyet Halk Partisi'nin politikasını takip etmiş, devletin otoriter ve kaplayıcı durumunda bir değişme görülmemişti. Halk odaları ve köy enstitülerinin açılış kararı da bu kurultayda alınmıştı.³⁸²

Ankara'da yapılacak olan CHP'nin olağanüstü kurultayına yetiştirilmek üzere il kongre evrakları, CHP Genel Sekreterliğine 21 Aralık 1938 tarihli yazıyla

³⁷⁹ *Duygu*, (26 Birincikanun [Aralık] 1936), s. 1.

³⁸⁰ *Duygu*, (20 İkinciteşrin [Kasım] 1937), s. 1.

³⁸¹ Atatürk'ün vefatından dolayı Çankırı'da matem törenleri yapılmıştı. 22 Kasım 1938 tarihli Çankırı gazetesinin 4 sayfasının tümünde de Atatürk'ün Çankırı'daki matem töreni ve bu törende yapılan konuşmalar ile ilgili haberler yer almaktaydı. *Çankırı*, (22 İkinciteşrin [Kasım] 1938), s. 1-4; BCA.490.01.1429.726.1.

³⁸² Tunaya, (1952), s. 572-573.

gönderilmişti. İl Kongre evrakları içerisinde vilayet kongresinde yer alan talepler de bulunmaktaydı.³⁸³ Nahiye ve kazalarda yapılan kongre bilgilerine ise ulaşılammıştır. Duygu Gazetesi'nin elimizdeki nüshası 19 Kasım 1938 yılına kadar olduğundan; ayrıca, diğer yerel gazete ve dergilerin elimizdeki mevcut nüshaları 1938 yılı öncesine ait olduğundan dolayı 1938 yılı kongre bilgilerine ulaşma imkânımız yoktur.

4.10. 1939 Yılı Kongresi

29 Mayıs 1939'da toplanan CHP 5. Kurultayında önemli tüzük ve program değişiklikleri yapılmıştır. 1 Haziran 1939 yılında 5. Olağan Genel Kurultayı toplantısında kabul edilen nizamnamede, 26 Aralık 1938'deki olağanüstü kongrede alınan karar doğrultusunda Atatürk "Ebedi Başkan", İsmet İnönü ise "Değişmez Genel Başkan" (Madde 2, 3) olarak yer almıştır. 1936 yılında başlatılan ve Parti Genel Sekreterliği ile İçişleri Bakanlığını birleştiren uygulamaya son verilmiştir. İl Başkanlıklarının valiliklerden ayrılması da bu değişikliklerden biri olmuştur. Yeni düzenlemelerle parti içinde denetim amacıyla bir "müstakil grup" kurulmuş (madde 125), Genel Sekreterin Bakanlar Kuruluna üye olması sağlanmış (madde 29), müstakil gruptan sorumlu Genel Başkan Vekili hükümet dışı bırakılmıştır (madde 129). Partiye üyelik yaşı 18'den 22'ye çıkarılmış (madde 11), devlet memurlarının üyeliği ise yasaklanmıştır (madde 162).³⁸⁴ Kurultay'da İsmet İnönü yine Genel Başkan seçilmiş, Dr. Refik Saydam Genel Başkan Vekilliğine, Dr. Fikri Tüzer de Genel Sekreterliğe getirilmiştir.³⁸⁵

1939 nizamnamesinde kongrelerle ilgili olarak bazı düzenlemeler yapılmıştır. 1935 nizamnamesinde "iki yılda bir yapılır."³⁸⁶ denilen kaza kongrelerinin 1939 nizamnamesinde artık her yıl yapılması kararlaştırılmıştır. Buna göre, 1939 nizamnamesinin 59. maddesi; ocak, nahiye ve kaza kongrelerinin yılda bir, vilayet kongrelerinin ise iki yılda bir toplanması şeklinde düzenlenmiştir.³⁸⁷ 1935 nizamnamesinde ocak kongrelerinde 2 delege seçilebilmesi için istenen ocak üye

³⁸³ BCA. 490.01.493.1985.2.

³⁸⁴ *CHP Nizamnamesi*, 1939, s. 3, 9, 30, 31, 40.

³⁸⁵ Kabasakal, *a.g.e.*, s. 145.

³⁸⁶ *C.H.P. Büyük Kurultayının Tetkikine Sunulan 1935 Nizamname Taslağı*, s. 24.

³⁸⁷ *CHP Nizamnamesi*, 1939, s. 15.

sayısı 300 iken³⁸⁸, 1939 nizamnamesinde bu rakam daha da aşağı çekilerek, ocağın 200'e kadar üyesi için 2, bundan sonraki her 100 üye için de birer delege seçilmesi yönünde bir düzenleme yapıldığı görülmektedir.³⁸⁹ Nahiye kongresinde de, 1935 nizamnamesine göre 2 delege seçilebilmesi için nahiyedeki ocakların üye sayısının 500 olması istenirken³⁹⁰, 1939 nizamnamesinde bu üye sayısı 300'e kadar düşürülmüştür.³⁹¹

1939 CHP Büyük Kurultayına Çankırı'dan seçilen azaların isimleri şunlardı:³⁹²

1- Dr. Akif Arkan	Delege
2- Fazıl Nazmi Örkün	Delege
3- Hüseyin Cahid Yalçın	Delege
4- Mustafa Abdulhalik Renda	Delege
5- Ziya Esen	Delege
6- Rifat Dolunay	Delege
7- Mustafa Akman	Delege

Elimizde 1939 yılında yapılan vilayet, ilçe, nahiye ve kaza kongreleri ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

4.11. 1940 Yılı Kongresi

CHP Çankırı Vilayet kongresine katılmak üzere kaza kongrelerinden seçilen şahısların isimleri şunlardı:

Merkez İlçesi Delegeleri:

Haşim zincirci

Mustafa Uslu

Halim Bayram

Ahmet Ersunan

Tahir Şehirli

³⁸⁸ C.H.P. Büyük Kurultayının Tetkikine Sunulan 1935 Nizamname Taslağı, s. 26.

³⁸⁹ CHP Nizamnamesi, 1939, s. 16.

³⁹⁰ C.H.P. Büyük Kurultayının Tetkikine Sunulan 1935 Nizamname Taslağı, s. 26.

³⁹¹ CHP Nizamnamesi, 1939, s. 16.

³⁹² C.H.P. 5. Büyük Kurultay: Büyük Kurultay Azalarının isimleri, Ulusal Matbaa, Ankara 1939, s. 7.

Mustafa Akgün
Ahmet Gür
Halit Yiğit
İsmail Sancaktar
İsmail Soydaş
Ahmet Umur (Yedek Delege)

Çerkeş İlçesi Delegatesi:

Ahmet İhsan Zeyneloğlu
Aziz Ünlü
Saim Tanju
Hamdi Uluçay
Kamil Şen
Fevzi Oral
Mustafa Altuntaş

Ilgaz İlçesi Delegatesi

Sadık Özdemir
Ahmet Keskin
Ömer Çetiner
Sadık Yılmaz
Ethem Yalçın

Çankırı vilayet kongresi 22 Aralık 1940 Pazar günü saat 14:00'de toplanmıştı. Vilayet kongresine katılmak üzere kazalardan gelen yukarıda isimleri yazılı delegeler kongrede hazır bulunmuş ve kongre, Parti Vilayet İdare Heyeti Başkanı Rıfat Dolunay tarafından açılmıştı. Çankırı'da bulunan CHP Parti Müfettişi Amasya Mebusu Esat Uras, Başkanlık makamına gelerek Ebedi Şef Atatürk'ün aziz hatırasını şerefliendirmek için salondakileri ayakta bir dakikalık saygı duruşuna davet etmiş ve ardından CHP'nin gayeleri ve CHP hükümetinin prensiplerini vurgulayan konuşmasını yapmıştı. Uras'ın alkışlarla karşılanan konuşmasının ardından ise gündeme geçilmişti. Bir Başkan Vekili ve iki kâtibin seçilmesini, ayrıca seçimlerin gizli oyla mı, yoksa rey-i işar (yazılı rey sunma) ile mi yapılacağına karara

bağlanması için kongrenin oylarına müracaat edilmişti. Seçimlerin gizli oy ile yapılması oybirliği ile kabul edildikten sonra İkinci Başkan ve iki Kâtip seçimine geçilmişti. Yapılan oylama sonucunda İkinci Başkanlığa Aziz Ünlü; kâtipliklere de Mustafa Akgün ve Saim Tanju oybirliği ile seçilmişlerdi. Seçim sonuçları Genel Kurul (Heyet-i Umumi)'a bildirildikten sonra kâtipler yerlerini almışlardı.

Ardından delegelerden Haşim Zincirci'nin teklifi okunmuştur. Teklifte, Kongrenin ebedi birlik ve sarsılmaz bağlılıklarıyla sonsuz minnet ve şükran hislerinin, CHP'nin Değişmez Genel Başkanı Milli Şef İsmet İnönü'ye, TBMM Başkanı Abdulhalik Renda'ya, Genel Başkan Vekili Refik Saydam'a, CHP Parti Genel Sekreteri Fikri Tuzer'e, Parti Müfettişi Esat Uras tarafından arz edilmesi hakkındaki teklif oylamaya sunulmuş ve alkışlar arasında oybirliğiyle kabul edilmişti.

Gündemin ikinci maddesi gereği Çankırı Vilayet İdare Heyeti'nin iki senelik çalışma raporu Çankırı Vilayet İdare Heyeti Başkanı Rıfat Dolunay tarafından okunmuştur. Bu rapor hakkında söz isteyen olup olmadığı Başkanlık tarafından sorulmuş ve söz isteyen olmadığından rapor oylamaya sunulmuştur. Oylama sonucu rapor oybirliğiyle ve alkışlar arasında kabul edilmiştir.

Gündemin üçüncü maddesi olan 5 kişilik bütçe encümeninin seçimine geçilmiştir. Yapılan gizli oylama neticesinde Çankırı Merkez İlçe Delegatesi İsmail Soydaş, Çerkeş İlçe Delegatesi Hamdi Uluçay ve Ilgaz İlçe Delegatesi Sadık Yılmaz, Ahmet Keskin ve Ömer Çetiner oy çokluğuyla seçilmiştir.

Gündemin dördüncü maddesini teşkil eden Hesab-ı Kat'i (ya da hisâb-ı kat'î: Kesin Hesap) Encümeni seçimine geçilmiştir. Yapılan gizli oylama neticesi, Merkez İlçe Delegateslerinden Ahmet Ersunan, Mustafa Uslu, Halit Yiğit, Mustafa Akgün ve Çerkeş İlçe Delegateslerinden Kamil Şen oy çokluğuyla seçilmiştir.

Gündemin beşinci maddesini oluşturan 5 kişilik dilek³⁹³ encümeninin seçimine geçilmiştir. Yapılan gizli oylama neticesinde Merkez İlçe Delegatesi Haşım Zincirci ve Halim Bayram, Çerkeş İlçe Delegatesi Ahmet İhsan Zeyneloğlu ve Mustafa Altuntaş ve Ilgaz İlçe Delegatesi sadık Özdemir oy çokluğuyla seçilmiştir.

Encümenlerin çalışmaları için kongreye iki saat ara verildikten sonra birinci celsedeki bütün üyelerin hazır bulunmalarının ardından, ikinci celse Aziz Ünlü tarafından açılmıştır.

Bütçe encümeninin 22.12.1940 tarihli tutanağının (mazbatasının) okunacağı Başkanlık tarafından bildirilerek, ilgili tutanak Kâtip Saim Tanju tarafından okunmuştur. Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti kongresinde bütçenin incelenmesi için seçilen encümenler toplanarak içlerinden bir Başkan ve iki Kâtip seçmiştir. Vilayet Kongre Bütçe Encümeni Başkanı olarak Sadık Yılmaz, Kâtip olarak da Ömer Çetiner ve Hamdi Uluçay seçilmiştir. Diğer iki encümen Ahmet Keskin ve İsmail Soydaş ise üye olarak belirlenmiştir. Bütçe Encümeni kendilerine verilen bütçeleri incelemeye başlamıştır. Vilayet İdare Heyeti'nce düzenlenmiş ve onaylanmış olan 1941 senesi tahmini (muhammen) bütçesinin 26.800 lira olduğu, Merkez kazasının 487 lira geliri, Çerkeş Kazasının 960 lira geliri, Ilgaz kazasının da 650 lira geliri ve bunların gelir miktarları kadar da giderleri şeklinde dengeli olarak belirlenmiş ve bütçe encümenince de onaylanmış olan bu bütçeler, Vilayet Kongresi Genel Kurulu'na takdim edilmişti. Tutanak (Mazbata) hakkında söz isteyen olup olmadığı sorulmuştu. Söz isteyen olmadığından oylamaya geçilerek bütçeler oybirliği ile kabul edilmişti.

Hesab-ı Kati (Kesin Hesap) Encümeninin 22.12.1940 tarihli tutanağının okunacağı Başkanlık tarafından bildirilmiş ve tutanak, Kâtip Saim Tanju tarafından okunmuştu. Çankırı CHP İdare Heyeti kongresinde 1938-1939 seneleri hesap-ı katilerinin incelenmesi için seçilen encümenler toplanarak içlerinden bir Başkan ve

³⁹³ Tek parti dönemi boyunca halk, isteklerini CHP Kurultayına “*Dilek Sistemi*” çerçevesinde duyurdu. Ocak ve bucak kongrelerinden başlamak üzere halkın sorunları derleniyor ve il dilekleri olarak Kurultaya sunuluyordu. Bunlar çoğunlukla ziraat (ziraat aletleri sağlanması ve toprak reformu), sağlık (salgın hastalıklarla mücadele), eğitim (okul açılması) gibi konuları kapsamaktaydı. Uyar, (2000), s. 20.

bir Kâtip seçmişlerdi. Vilayet Kongresi Hesab-ı Kat'i Encümeni Başkanı olarak Mustafa Uslu, Kâtip olarak ise Mustafa Akgün seçilmişti. Diğer üç Encümen Ahmet Ersunan, Halit Yiğit ve Kamil Şen üye olarak belirlenmişti. Hesab-ı kat'i Encümeni kendilerine verilen hesap-ı kat'iyeye ve dört kıta denetleme raporlarının incelemesine başlamıştı. Vilayet İdare Heyeti'nin 1938 ve 1939 seneleri hesabı katileri ve bunlara ait denetleme raporları incelenerek 1938 senesi hesabı katisinde 42.023 lira 3 kuruş gelir, 9.202 lira 67 kuruş gider ve 32.820 lira 36 kuruşun 1939 senesine devredildiği görülmüştü. 1939 senesi hesabı katisinde devirle beraber 50.599 lira 67 kuruş gelir, 48605 lira 71 kuruş gider ve 1993 lira 96 kuruşun 1940 yılına devredildiği anlaşılmıştı. İnceleme ve denetleme raporlarıyla da incelenen hesabı katilerin uygun olduğu görülmüş ve Hesabı Kati Encümeninin bu raporu Genel Kurul'a sunulmuştu. Tutanak (Mazbata) hakkında söz isteyen olup olmadığı sorulmuş, söz isteyen olmadığından oylamaya geçilerek rapor oybirliği ile kabul edilmişti.

Dilek Encümeninin 22.12.1940 tarihli tutanağının okunmasına geçilmiş ve ilgili tutanak Kâtip Mustafa Akgün tarafından okunmuştu. Vilayet kongresince delegeler arasından seçilen ve beş kişiden oluşan Dilekler Encümeni, kendi içerisinde bir Başkan ve bir kâtip seçmişti. Vilayet Kongresi Dilekler Encümeni Başkanlığına Ahmet İhsan Zeyneloğlu, kâtipliğe ise Sadık Özdemir seçilmişti. Haşim Zincirci, Mustafa Altuntaş ve Halim Bayram üye olmuşlardı. Dilek Encümeni, Merkez vilayete kendisine bağlı kaza, nahiye, mahalle ve köy ocakları idare heyetlerince tespit edilmiş olan halkın dilekleri ve bu dileklerle ilgili evraklar üzerinde incelemelerde bulunarak, bu dilekleri 172 maddeyle özetlemişti. Encümence uygun görülen 172 madde ve 15 sayfadan oluşan bu dilekler, Kongre Genel Kurulunda da tek tek incelenerek "Olur" alınması için Kongre Genel Kurulu'na sunulmuştu. Tutanak hakkında söz isteyen olup olmadığı sorulmuş, üyelere söz isteyen Tahir Şehirli bu dileklerin ocak, nahiye, kaza kongreleriyle vilayet kongresinde seçilen encümen tarafından da incelenerek genelinin kabulü beyan edildiğine göre Genel Kurul huzurunda tek tek okunmasına lüzum görmediğini teklif etmişti. Başka söz isteyen olmadığından Tahir Şehirli'nin teklifi oya sunulmuş ve teklif oybirliğiyle

kabul edilmişti. Bunun üzerine 172 madde ve 15 sayfadan oluşan dilekler oylamaya sunulmuş ve oybirliği ile kabul edilmişti.³⁹⁴

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinden, Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Başkanlığına, Genel Sekreter Adına Zonguldak Mebusu H. Türkmen imzasıyla 22.05.1941 tarih ve 35428 sayılı bir yazı gönderilmişti. Yazıda 1940 Çankırı Vilayet kongresine ait zabıtların gönderilmesini, gönderilmişse hangi tarih ve numara ile gönderildiğinin bildirilmesini, gönderilmemişse hemen postaya verilmesi talep edilmişti. Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Başkanlığı ise bu yazıya 2 Haziran 1941 tarih ve 59052 sayılı yazısıyla cevap vermişti. Yazısında 1940 senesi vilayet kongresinde Bakanlıkları ilgilendiren dileklerin 06.01.1941 tarih ve 1 numaralı yazı ile gönderildiğini ve kongrede tutulmuş olan tutanakların bir nüshasının da ekte sunulduğunu bildirmişti.³⁹⁵

22.12.1940 tarihli arşiv belgesinin Çankırı İle ilgili kongre bilgilerini içeren ilk dört sayfası mevcut olup, “1940 Çankırı Vilayet Kongre Zabıtı” ile alakalı olan bu bilgilere yukarıda ver verilmiştir. Ancak kongre dileklerinin olduğu nüshalar ise eksiktir. 1940 yılında yapılan nahiye ve kaza kongreleri ile ilgili elimizde mevcut bilgi bulunmamaktadır. 1941 ve 1942 Çankırı vilayet, kaza, nahiye ve ocak kongreleriyle ilgili de elimizde mevcut bilgi yoktur. 1940, 1941 ve 1942 kongre dileklerine ise “Kongre Dilekleri” bölümünde yer verilmiştir.

4.12. 1943 Yılı Kongresi

CHP'nin 6. Büyük Kurultayının 14 Haziran 1943 tarihindeki toplantısında kabul edilen CHP Programı, İkinci Dünya Savaşı koşullarında hazırlandığından programın beşinci bölümü “Cihan harbi içinde idare”, altıncı bölümü ise “Cihan harbinden sonraki ihtimaller” başlığıyla verilmişti. 1943 Programı o dönemin savaş yılları koşullarına göre şekillenmişti. Harple ilgili maddelerin dışında eğitim – öğretim ile ilgili esaslar da dikkate değer ölçüde programda yer almaktaydı.³⁹⁶

³⁹⁴ BCA. 490.100.1536.241.1/1-4.

³⁹⁵ BCA. 490.01.201.796.3/1-2.

³⁹⁶ *CHP Programı*, 1943, s. 6-14.

CHP'nin 6. Büyük Kurultayının 12 Haziran 1943 tarihindeki toplantısında kabul edilen nizamnamenin kongrelerle ilgili maddeleri,³⁹⁷ 1939 nizamnamesininkilerden pek de farklı değildi. Kongre delegelerinin seçimi ile ilgili maddenin dışındaki diğer maddeler hemen hemen aynıydı.

1939 ve 1943 CHP nizamnamelerine göre, vilayet kongreleri iki yılda bir toplandığı için 1943 yılında Çankırı vilayet kongresi yapılmamıştır. Kaza, nahiye ve ocak kongreleri ise nizamnameye göre her sene yapılmaktadır. Ancak, 1943 yılına ait Çankırı'ya bağlı kaza, nahiye ve ocaklarda yapılan kongreler ile ilgili elimizde mevcut herhangi bir bilgi yoktur. 1943 Nizamnamesine göre, 1944 yılında tüm illerde vilayet kongrelerinin toplanması gerekiyordu. Ancak Çankırı'da 1944 yılında yapılmış vilayet kongresi ile Çankırı'ya bağlı kaza, nahiye ve ocaklarda yapılan kongrelerle ilgili olarak herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. 1945 yılında ise, nizamnameye göre bu sene için vilayet kongreleri zaten yapılmayacaktır. 1945 senesine ait Çankırı'da yapılan kaza, nahiye ve ocak kongreleri ile ilgili ise, elimizde mevcut herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

CHP kongreleri, ocak kongrelerinden başlayarak, nahiye, kaza, vilayet ve en son büyük kongre şeklinde yapılmaktadır. 1927'den itibaren 4 yılda bir yapılan büyük kongrede ise Parti Genel Başkanının seçilmesinin yanı sıra partinin tüzük ve programıyla ilgili değişiklikler de gerçekleşmekteydi. Tüm bu kongreler, halkın sosyal, ekonomik, kültürel vs. talep ve sorunlarının irdelendiği ve çözüme kavuşturulmaya çalışıldığı önemli bir mekanizmadır. Dilek Sistemi adı verilen bu mekanizma sayesinde, halkın dilek ve şikâyetleri, silsile yoluyla en küçük yerleşim birimi olan ocaklardaki kongrelerden başlayarak nahiye, kaza ve nihayet vilayet kongrelerine kadar taşınır ve buradan da ilgili bakanlıklara ulaştırılarak çözüme kavuşturulmaya çalışılırdı.

³⁹⁷ *CHP Nizamnamesi*, 1943, s. 12-16; *C.H.P. VI' ıncı Büyük Kurultayın Tetkikine Sunulan Nizamname Projesi*, Ankara, 08.06.1943, s. 26-36.

5. BÖLÜM

CHF/CHP KONGRELERİNDE KABUL EDİLEN DİLEKLER

Dilek Sistemi, CHP'nin kurulduğu tarihten itibaren görülen bir uygulamaydı. Dilek mekanizmasının önem kazanması ve düzenli bir biçime sokulması ise 1931'de toplanan 3. Büyük kongreyle başladı. 1930'ların sonlarına doğru ve 1940'lı yıllarda giderek daha çok önem kazandığı ve parti merkez yönetiminin konuya daha duyarlı davrandığı görülmektedir.³⁹⁸

Dilek sistemi, mahalli parti kademelerindeki kongrelerde partililerce dile getirilen sorunların, hiyerarşik bir sıra izleyerek diğer kongrelerde ele alınması ve en son olarak da parti büyük kongresinde görüşülerek, genel sekreterlik aracılığıyla ilgili bakanlıklara iletilmesini ifade etmekteydi. Ocak, nahiye ve kaza kongrelerinde dile getirilen mahalli sorunlar ve istekler daha sonra il kongresinde görüşülürdü. Burada değerlendirilen talepler tasnif edildikten sonra, valilik ve belediye ile ilgili olanlar ayrıştırılır ve geriye kalanlar Parti Genel Sekreterliği aracılığıyla büyük kongreye iletilirdi. Bu kongreye gelen dilekler, kurultayın seçtiği "Dilek Encümeni" tarafından, ilgili bakanların da katılımıyla yapılan toplantılarda tekrar değerlendirilerek, tasnif edilirdi. Dikkate değer görülen dilekler ilk önce kongrede görüşülür, bundan sonra gereği yapılmak üzere ilgili bakanlıklara gönderilirdi. Dileklerin yerine getirilip getirilmediğinin izlenmesi görevi genel sekreterliğe aitti.³⁹⁹

1919 yılının Eylül ayında toplanan Sivas Kongresi ilk ulusal kongre olmasının yanı sıra CHF'nin de ilk büyük kongresiydi. Sivas Kongresi'nden itibaren 1927 yılına kadar herhangi bir kongre yapılmamıştı. Bu nedenle 1927'ye kadar olan dönemi kapsayan Çankırı Vilayet Kongre dilekleri ile Çankırı'ya bağlı kaza, nahiye ve köylerine ait kongre dilekleri bulunmamaktadır. 1927-1930 yılları arası kongre dileklerine de ulaşamamıştır. Çünkü Çankırı ile ilgili mevcut kaynaklara bakıldığında, Çankırı yerel gazeteleri bize bu konuda maalesef yardımcı olamamaktadır. Elimizde 1923-1933 yılları arası sayıları ile 1934 - 1938 yılları arası sadece iki sayısı mevcut olan Çankırı Gazetesi'nde kongre dilekleri ile ilgili herhangi

³⁹⁸ Öz, *a.g.e.*, s. 189.

³⁹⁹ Öz, *a.g.e.*, s. 189.

bir bilgi yoktur. Çankırı'nın diğere önemli bir yerel gazetesi olan Duygu Gazetesi ise yayın hayatına 1930 yılından itibaren başladığı için bu bilgiler mevcut değildir. Diğere Çankırı yerel gazetelerinden Necat ve İnce Geliş Gazeteleri ile Çankırı'da çıkarılan Halk Yolu Dergisinin elimizdeki mevcut nüshalarında ise bu konularla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Arşiv belgelerinde de 1930 öncesi kongre dilekleri ile alakalı herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu sebepten yapılan çalışmada 1930 öncesi kongre dileklerine yer verilememiştir.

5.1. 1930 Yılı Kongre Dilekleri

5.1.1. Çerkeş Kazası Merkezi ile Bağlı Köy ve Nahiye Dilekleri

Çerkeş Kazası CHP Kaza Kurulu tarafından 09.12.1930 tarihinde alınan kararlar şu şekildedir:

5.1.1.1. Atkaracalar Köyü Dilekleri

- Atkaracalar kasabasının hane sayısı 400'den fazla olduğundan dolayı burada bir nahiye teşkilatının kurulması için gerekli çalışmaların başlatılması
- 2000 lira masrafla inşa edilmiş olan okul harabe hale geldiği için, 400 kadar çocuk okulsuzluk yüzünden gerekli eğitimi alamamaktadır. Özel İdareden yardım alınarak okulun inşa edilmesi ve tamamlanması; 3 sınıf ve 1 öğretmenin bulunduğu bu okula, 1 öğretmen daha gönderilmesi ve sınıfların 5'e çıkarılması;
- Atkaracalar'ın içinden geçen derenin, sel dönemlerinde çok zarara yol açtığı için, etrafının duvarla çevrilmesi.⁴⁰⁰

5.1.1.2. Eskipazar Nahiyesi Dilekleri

- Tren hattının da buradan geçmesi ve İsvaç grubunun da bu gün orada ikamet etmesi nedeniyle nüfusu artan ve önemli bir merkez haline gelen Eskipazar Nahiyesi'nde önemli bir pazarın kurulması
- Eskipazar Nahiyesi'nde kaynak suyu olmadığı için Bahçe Pınar Köyü'nde bol olan kaynak suyunun getirilmesi için özel idarenin yardım etmesi;
- Nahiyenin önemine binaen tam teşkilatlı olarak hükümet nezdinde girişimlerde bulunulması.

⁴⁰⁰ BCA. 490.01.493.1985.2/17.

- Nahiye merkezinde mevcut olan 3 sınıflı okulun sınıf sayısının 5'e çıkarılması ve bir öğretmen bu okula yeterli olmadığı için, 2 öğretmen daha gönderilmesi;
- Nahiyeye bağlı Sofular ve Hasanlılar köylerinde okul binası olduğundan buralara öğretmen gönderilmesi;
- Özellikle okulu olan Domi, Orta ve İmanlılar köylerinin merkezi olan Domi'ye öğretmen gönderilmesi;
- Sündek ve Doğancılar köylerine de okul mevcut olduğundan öğretmen gönderilmesi.⁴⁰¹

5.1.1.3. Çerkeş Merkezi Dilekleri

Sağlık ve Sosyal Yardım İle İlgili Dilekler

- Çerkeş kasabasında dispanser olmasına rağmen, halk ufak bir ameliyat veya operasyon için daha uzak yerlere gitmek zorunda kalmaktadır. Kış mevsiminde ise gidemediği için ölümcül sonuçlar meydana gelmektedir. Bu yüzden bir uzman doktorun atanması.⁴⁰²

Bayındırlık İle İlgili Dilekler

- Kasaba içinde kuraklıktan dolayı çeşme suları kesilmekte ve su şebekeleri de çok eski olduğu için sağlığı tehdit etmektedir. Mevcut belediye gelirleri ile su şebekelerinin yenilenmesi mümkün olmadığı için özel idareden 2.000 lira yardım alınarak su sorununun çözülmesi⁴⁰³

Maliye İle İlgili Dilekler

- Yol parası⁴⁰⁴ halka ağır geldiğinden dolayı, eğitim açığı olarak alınan 3 liranın kaldırılması;

⁴⁰¹ BCA. 490.01.493.1985.2/17.

⁴⁰² BCA. 490.01.493.1985.2/17.

⁴⁰³ BCA. 490.01.493.1985.2/17.

⁴⁰⁴ Yol Parası, Yol Mükellefiyeti Kanununa göre yol yapımında çalışmak yerine, nakdi olarak ödenen yükümlülüktür. 19 Ocak 1925'de kabul edilen 542 sayılı "Yol Mükellefiyeti Kanunu" 23 maddeden oluşmakta olup, ülke topraklarında oturan 18-60 yaş arasındaki bütün erkekler yol yapımında yükümlüydü. Öğrenciler ve silâh altında olan ordu ve jandarma mensupları ile hayatta altı çocuğu olanlar bu yükümlülüğün dışında bırakılmıştı. Yol yapımında çalışmak istemeyenler bu yükümlülüklerini nakdi olarak da yerine getirilebilirlerdi. Bunu yapmak isteyenler bölgedeki işçi ücretini aşmamak üzere iki taksit halinde ödeyebilirdi. Bedenen veya nakdi olarak yükümlülüklerini yerine getirmek isteyenlerin isimleri, muhtar ve ihtiyar meclisi tarafından, her yılın Aralık ayı başından Ocak ayı sonuna kadar İl Genel Meclisine bildirilirdi. Şubat ayı içerisinde de alınırdı. Yıllık

- Muhtaç durumdaki çiftçilere ipotekle bankadan para verilmesi;
- Yün ve tiftik fiyatlarının düşmesinden dolayı halk Ağnam Vergisi⁴⁰⁵ yüzünden hayvanlarını satmak zorunda kalmaktadır. Bu yüzden vergiden indirim yapılması, köylünün 1 çift öküzün de vergiden muaf tutulması;
- Halktan alınan kazanç vergisi⁴⁰⁶ amacından uzak ve adil bir denge sağlayamadığı için bu konuda mahalli heyetlere takdir hakkı verilmesi.⁴⁰⁷

Ziraat İle İlgili Dilekler

- Elimizde bulunan, kullanılmaya müsait ve işlerliği denenmiş 4 no.lu pulluğun banka veya özel idare tarafından dağıtımın yapılması;
- Eskipazar bölgesindeki ormanlarda ziraat aletleri yapımı için uygun kereste bulunmasından dolayı bu bölgede serbestçe kesim yapılması ve vergiden muaf tutulması için gerekli girişimlerde bulunulması.⁴⁰⁸

İçişleri İle İlgili Dilekler

- Çerkeş Kazası'nda yangın bekçisi ve köy kâtibi⁴⁰⁹ adı altında yapılan teşkilatlanmanın halkımıza pek faydası olmadığından ve halkımız yeni kıtlıktan

çalışma süresini tamamlayanlara, bunu gösteren bir belge verilirdi. Yol vergisi ödemekle yükümlü memurların maaşlarından kesinti yapılırdı. *Resmi Ceride*, (23 Şubat 1925), sayı: 84, s. 7-8; Resul Akgül, *1925 Tarihli Yol Mükellefiyeti Kanunları ve Uygulamaları*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2001, s. 80.

⁴⁰⁵ Ağnam Vergisi, Osmanlı Devleti'nde küçükbaş hayvandan alınan bir vergidir. 24 Nisan 1920 tarihli ve 15 sayılı kanunla da ağnam vergi nisbeti dört kat arttırıldı. Cumhuriyetin ilk yıllarında ağnam resmi, "hayvan sayım vergisi" olarak varlığını ismen sürdürdü. 1924 bütçesinde âşâr, arazi vergisi ile birlikte ağnam vergisi devlet gelirlerinin % 35'ini oluşturuyordu. Ancak verginin payı giderek azalmaya başladı. Bütçe gelirlerindeki payı 1938'de % 19 iken, 1959'da % 0.5'e düştü. Nihayet 1962'de tamamen kaldırıldı. Feridun Emecen, "Ağnam Resmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul 1988, s. 478-479.

⁴⁰⁶ 755 sayılı "Kazanç Vergisi Kanunu", 27 Şubat 1926 yılında kabul edilmişti. 73 maddeden oluşan Kazanç Vergisi Kanunu, 14 Mart 1926 tarih ve 321 sayılı Resmi Ceride'de yayımlanmıştı. *Resmi Ceride*, (14 Mart 1926), sayı:321, s. 1145-1154. Bu kanun ileriki yıllarda değişikliklere uğramıştı. 22 Mart 1934'te ise 2395 sayılı Yeni Kazanç Vergisi kabul edilmişti. *Resmi Gazete*, (25 Mart 1934), Sayı: 2662, s. 3589-3604. 1926 yılında kabul edilen kazanç vergisi, o tarihte uygulanmasına başlanılan en önemli vergilerden biriydi. Kazanç vergisi, temettü vergisi denilen herkesin kazancına uygun olarak devlete verdiği vergiye nazaran daha geniş kapsamlı ve gerçek geliri kavramaya yönelik bir vergi olup günümüz gelir vergisine oldukça yakın bir yapı göstermekteydi. Kazanç Vergisi Kanunu'nun geçmişe göre gerçek kazancı vergilemede iyi bir adım olduğu söylenebilir. Ancak hem kanundaki bazı eksiklik ve yetersizlikler, hem de vergi idaresinin gelişmemişliği dolayısıyla, vergi umulan ölçüde başarılı olamamıştı. Dilek Göze Kaya – Ayşe Durgun; "1923–1938 Dönemi Atatürk'ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları" *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Mayıs 2009, Sayı:19, s. 242; Ayşe Özdemir Kızıltan, "Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 20, Nisan 2008, s. 60.

⁴⁰⁷ BCA. 490.01.493.1985.2/17-18.

⁴⁰⁸ BCA. 490.01.493.1985.2/17-18.

kurtulduğundan dolayı, bunlara verilecek ücreti ödemeye gücü yoktur. Bu yüzden geçici bir süre için de olsa bu teşkilatın kaldırılması.⁴¹⁰

Adliye İle İlgili Dilekler

- İcra ve İflas Kanunu, halkın bir birine olan güvenini iyice zedelediği için bu her iki kanun üzerinde düzenlemeler yapılması.⁴¹¹

5.1.2. İlgaz Kazası Dilekleri

05.12.1930 tarihinde CHP İlgaz Kazası Kurulu tarafından belirlenen dilekler şunlardır:

- Bankanın uzun vade olarak halka borç vermesi;
- İl Özel İdaresinin yeni ziraat aletleri getirterek uzun vade ile halka dağıtması;
- Ormanlardan ziraat aletleri yapımı için ağaç kesimine izin verilmesi;
- Ormandan kereste ve yakacak ihtiyacı olan yaylaların izinlerinin zamanında verilmesi.
- Okula ihtiyacı olan yaylalara okullar yaptırılması;
- Susuz yaylaların su ihtiyacının temini;
- Yolların taş döşeme işlerinin tamamlanması;
- Yol yapım mükellefiyeti⁴¹² için çalışma süresinin kanunda belirlenen süreyi aşmaması
- Yangın bekçilerinin lağvedilmesi⁴¹³

⁴⁰⁹ Köy Kâtiplerinin Köy İdareleri Hesap Talimatnamesinin 35. Maddesine göre hesap işlerindeki görevleri şu şekildeydi: “Köy katipleri köyün gelir ve gider bütçelerine ait kayıtlarla hesap defterlerini düzgün tutmaya, masraf senetleri ve evrakı müsbetleri noksansız hazırlamaya, aylık ve yıllık hesap iş cetvellerini gününde doldurmaya devir ve demirbaş kayıtlarını intizamlı bulundurmaya mecburdurlar.” *Resmi Gazete*, (21.01.1942), sayı: 5012, Erişim Tarihi: 18 Aralık 2012, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/21284.html>.

⁴¹⁰ BCA. 490.01.493.1985.2/18.

⁴¹¹ BCA. 490.01.493.1985.2/18.

⁴¹² Yol Mükellefiyeti Kanununa göre, yol yapımında çalışma süresi altı günden az ve 12 günden çok olmamak üzere İl Genel Meclislerince belirlenmekteydi. Bir günlük süre ortalama bir işçinin görebileceği iş kadardı. İllerde bedenlen çalışmaların başlama ve bitiş saatleri de İl Genel Meclisleri tarafından belirlenirdi. Yükümlülük esas olarak devlet yolları dışında kalan yolları kapsamaktaydı. Yükümlü oturduğu yerden en fazla sekiz saat uzaktaki mesafede çalıştırılabılırdı. Yükümlülüğünü yerine getirmekten kaçınanlar zorla ve gerektiği durumlarda jandarma nezaretinde çalıştırılırdı. *Resmi Ceride*, (23 Şubat 1925), sayı: 84, s. 7-8; Akgül, *a.g.t.*, s. 80-81.

⁴¹³ BCA. 490.01.493.1985.2/14.

5.1.3. Çankırı Vilayet Kongresi Dilekleri

10.12.1930 tarihinde Vilayet Kongresi'nde belirlenen dilekler şunlardır:

Maliye İle İlgili Dilekler

- Kazanç vergisinin, herkesin sermaye ve kazançları dikkate alınarak, belediye ve ticaret odalarından seçilen ve yerel şartları iyi bilen üyeler önünde, tarafların zararına olmayacak adaletli bir şekle sokulması;
- kazanç vergisinin belirlenmesi için beyanname ve noter onaylı defter verme zorunluluğunun sadece toptan iş yapan tüccar ve müteahhitlerle sınırlı olması; küçük sermaye sahiplerinin beyanname verme usulünden muaf tutulması;
- Su değirmenlerinden elde edilen senelik gelirin yarısından fazlası masraflara gitmektedir. Ayrıca kira bedeli düştükten sonra ise ancak kiracının geçimine yetecek kadar bir miktar kalmaktadır. Üstelik, brüt üzerinden % 25 nispetinden vergi alınmasına dair kanunun uygulanmasından itibaren vilayet dâhilinde birçok değirmen işlememekte ve bu yüzden bir kısmı da harap olmaktadır. Vilayet halkının değirmen ihtiyacını temin için Teşvik-i Sanayi Kanunu⁴¹⁴ndan yararlanmak suretiyle üç dört tane mazotla çalışan un değirmenleri yapılmış ve bu suretle de dışarıya para çıkmasına ve diğer değirmenlerin yok olmasına ve milli servetin azalmasına neden olmuştur. Bu durum maliye müfettişlerinin raporlarında yazılmış olmasına rağmen bir sonuç alınamamıştır. Bu konunun bir an önce çözülmesi;
- Yol mükellefiyeti ve buna karşılık alınan nakit kısmın her yerde eşit olarak tespiti esas olarak kabul edilmiş olmasına rağmen, Çankırı Vilayeti'nin amele rayiçleri birbirinden çok farklıdır. Bu durumda da bazı mükellefler karlı çıkarken diğerleri ise zarar etmektedir. Özellikle Çankırı Vilayeti'nde amele yevmiyeleri düşük olduğundan dolayı Çankırı halkı bu durumdan zarar görmektedir. Bu problemin

⁴¹⁴ Teşvik-i Sanayi Kanunu 45 maddeden oluşmaktadır. Kanunun tam metni için bkz. *Resmi Ceride*, (15 Haziran 1927), Sayı: 608, s. 2623-2628. Teşvik-i Sanayi Kanunu, 1927 yılında çıkarılmıştır. Bu kanunla bir Türk müteşebbis sınıfı oluşturmak için büyük çabalar sarf edilmiştir. Çünkü iktisadî bakımdan zayıflığın ve müteşebbis sınıfın çok cılız olmasının siyasi ve iktisadî zararları çok bariz şekilde görülmüştür. Bu bakımdan bir "Türk müteşebbis sınıfı" oluşturulmasına çok önem verilmiştir. Bu kanunun sanayi alanında faaliyet gösterecek kuruluşlara sağladığı kolaylıklar arasında bedava hazine arazisi tahsisi, vergiden muaf tutulmaları vs. bulunuyordu. Müteşebbis sınıfın gelişiminde savaşın bitmesinin de katkısı olmuştur. Nüfus mübadelesi sonucunda Rum ve Ermenilerin yurdu terk etmesiyle sanayi ve ticaret alanında müteşebbis sayısının azalmasına mukabil Türk müteşebbislerin sayısında ise artma görülmüştür. Aytekin Altıparmak, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlk Yıllarında Müteşebbis Sınıfının Gelişimi", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 1, sayı 1, Ocak 1998 s. 71-72.

ortadan kaldırılması ve yol parasından devlete kalan % 50'nin önceden olduğu gibi özel idarelere bırakılması.

- Çankırı il özel idaresi bütçesinin eğitim bölümünün geliri, masrafları karşılayamamakta ve bu yüzden oluşan açık, yol mükelleflerine 3'er lira zam yapılarak kapatılmaktadır. Bütçe açıklarının artık tahammülü aşacak şekilde vergilerle boğuşan halka zam yapılmak suretiyle kapatılması halkın zorlamaktadır. Ayrıca bu zammın sadece yol mükelleflerini kapsamaması, 18 yaşına gelmemiş beş çocuğu bulunanlar ile 60 yaşını aşmış olduğu için yol vergisinden muaf tutulan servet sahiplerinin bundan istisna tutulması ve aynı zamanda zengin ve fakir gözetilmeksizin seyyanen üçer lira alınması dikkate alındığında bu usulün adil olmadığı, bunun yerine kamu malları üzerine vergi konulması.
- Hayvanlardan alınan Ağnam vergisinin, hayvanın değerinden daha yüksek olması nedeniyle hayvan sahipleri hayvanlarını kasaplara satmak zorunda kalmaktadırlar. Bu sebeple, Ağnam vergisinin uygun bir hale getirilmesi.
- 1929 Dünya Ekonomik Krizi⁴¹⁵ özellikle köylerde daha çok sıkıntılara sebep olmuştur. Bu sıkıntıyı azaltmak amacıyla Ziraat Bankası tarafından tarım

⁴¹⁵ I. Dünya Savaşı dünya ekonomik düzenini altüst etmiştir. Savaşın sonra galip devletlerin yenilen devletlere, şartları çok ağır antlaşmalar imzalatmaları, ekonomik ve siyasî ilişkileri çıkmaza sokmuştur. 1929 sonbaharında Wall Street Borsası çökmüştür. 1929 Dünya Ekonomik Krizi, başta İngiltere ve ABD'de olmak üzere, büyük çaplı işsizlik, fiyat düşüşleri ve mali krizler şeklinde kendini göstermiştir. Buhran, 2. Dünya Savaşı yıllarına kadar uzamış, Türkiye'yi ve politikalarını da etkilemiştir. Ekonomik krizin Türkiye'ye ilk yansımaları ise, Türk parasının İngiliz parası karşısında hızla değer kaybetmeye başlaması ile biraz da panik havası şeklinde kendisini göstermiştir. Ezer, *a.g.m.*, s. 429-431. Osmanlı borçlarının ödenmesi, 1929'dan sonra yeniden ciddi bir sorun haline gelmiştir. Ekonomik buhranın, gelir kaynaklarının daralmasından korkulmuş ve 1931 yılında Osmanlı dış borç ödemeleri kesilerek konu yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Ancak, Cumhuriyet bütçelerine, ödenecek Osmanlı borçlarıyla ilgili bir kaynak ayrılması kuralı, 1931'de de değişmemiştir. Bilsay Kuruç, *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (1929-1932)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, cilt 1, Ankara 1988, s. 175-176; Geniş bilgi için bkz. Metin Gürsoy, *Dünyadaki Büyük Ekonomik Krizler ve Türkiye Ekonomisine Etkileri*, Metis Yayınları, İstanbul 1989; Gülten Kazgan, *Türk Ekonomisinde Krizler (1929-2001)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008. Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Kasım 1934 tarihli III. dönem 4. Yasama yılını açarken yaptığı konuşmasında 1929 Ekonomik Buhranı ile ilgili olarak şunları söylemiştir: "(...) *Arkadaşlar! Geçen sene zarfında mücadeleye mecbur olduğumuzu bir büyük hâdise de milli para buhranıdır. Buhranı karşılamak için alınan tedbirlerin isabeti tahakkuk etmiştir. Her şeyden mühim olan esas, iktisadi nokta-i nazardan, milletin uyanıklığı ve kendisinin yaşamak hakkına itimadıdır. Meclis ve hükümet tarafından alınan tedbirler, hassaten bu esasta birleşir. Bugün, içinde bulunduğumuz vaziyet mali ve iktisadi tedbir ve ihtiyatlara da, dikkatle devam olunmasını icap ettirmektedir.* Efendiler, bilhassa zirai memleketlerde hissolan cihanşümül bir iktisadi buhran vardır. Bu buhran tabiatıyla bizim memleketimize de temas etmiş ve ağırlığını hissettirmiştir. Bu sıkıntı karşısında emsalsiz tahribattan dar ve kurak senelerden sonra, vatanımızın gösterdiği hayatîyet ve tahammül ancak Türk milletinin bünyesindeki kudret ve Büyük Millet Meclisi'nin tedbirlerindeki isabetle izah olunabilir.

alanında verilen borç süresi bir seneye indirilmiştir. Her ne kadar ödemenin ardından tekrar borç veriliyorsa da her sene ödeme zamanı, çiftçilerin bir kısmı elindeki hayvanları, ürünü ve hatta çift hayvanlarını yok pahasına satmaya; bir kısmı da satacak bir şey bulamadığından beş on günlüğe denk olan birkaç aylık faiz vermek suretiyle tefecilerden borç almaktadır. Bunu önlemek için Dünya Ekonomik Krizi'nin etkileri bitene değin zincirleme kefalet ile tarım için verilen borcun üç taksitte geri ödenmek üzere üç seneden aşağı olmaması; ayrıca çiftçiye verilen borçtan alınan komisyonun kaldırılması.

- Ekonomik Kriz'den etkilenen köylülerin veraset ve intikal⁴¹⁶ vergilerinin düşürülmesi
- Çankırı'da sadece bir Ziraat Bankası dışında başka bir banka mevcut olmadığından, esnaf ve küçük tüccar tefecilere fazla faiz vermek durumunda kalmaktadır. Bundan dolayı kaldırılan Vilayet Eytam (Yetimler) İdaresi⁴¹⁷ yerine Eytam Bankası şubesinin açılmasının sağlanması.⁴¹⁸

Ziraat İle İlgili Dilekler

- Tarımda kullanılan çift hayvanlarından bir çiftinin vergiden muaf tutulması.

*Senelerden beri alınan tedbirlere, önümüzdeki sene daha geniş mikyasta ihtiyaç vardır. Gayet tasarruflıkârane bir idare tarzı, resmi ve hususi bütün muamelâtımıza hâkim olmak lâzımdır. Bunun içindir ki, hükümet bütçeyi mühim tasarruflarla büyük Meclis'e takdim etmiştir. Vergilerde, müfredatı malûmunuz olan tadilat ve islahat hem mükellefi tahvin etmiş olacak, hem de bilhassa iktisadi kolaylıkları temin eylemiş bulunacaktır. Muamele vergileri üzerindeki tasavvurlar tahsisen bu cümledendir. (...)" Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, s. 382; Ayrıca 1929'daki Ekonomik Buhran ile ilgili olarak, Atatürk'ün 1 Kasım 1932'de TBMM Dördüncü Dönem İkinci Yasama Yılıni açarken yaptığı konuşmanın videosu için bkz. *Gazi Mustafa Kemal'in Meclis Konuşması*, Erişim Tarihi: 09 Eylül 2012, http://www.tcgb.gov.tr/sayfa/ata_ozel/video/*

⁴¹⁶ Veraset ve İntikal Vergisi, bedelsiz veya karşılıksız olarak elde edilen servet unsurlarından alınan bir tür servet vergisidir. Kişi miras, vasiyet, vb. yollarla servete sahip olduğunda veraset vergisi; bağış veya başka yollardan servet sahip oluyorsa intikal vergisi ödemek zorundadır.

⁴¹⁷ Genel olarak bakıma muhtaç ve yetim çocuklar konusunda Osmanlı Yöneticilerinin Tanzimat öncesi ve bilhassa da bu dönemde yakından ilgilendikleri görülmektedir. 31 Aralık 1851'de çıkarılan *Eytâm (Yetimler) Nizamnâmesi* ve buna dayanarak *Eytâm Nezâreti*'nin kurulmuş olması, yetimlerin haklarının daha muntazam olarak korunması yönünde önemli bir atılımdır. Her il ve kazada Eytam Sandıkları kurulmuştur. Bu sandıklar dul, yetim, deli, bunak gibi kişilerin mal ve paralarını korumak ve değerlendirmek amacıyla kurulmuştur. Mehmet Çanlı, "Eytam İdaresi ve Sandıklar (1851-1926)", *Türkler*, cilt: 14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 57-73. 1926 yılında ise Eytam İdareleri ve Sandıkları kaldırılmıştır. Bunun yerine Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. *Resmî Ceride*, (3 Haziran 1926), sayı: 389, s. 1.

⁴¹⁸ BCA. 490.01.493.1985.2/15-16.

- Ormandan yararlanma şeklinin basit bir şekle dönüştürülmesi, bir takım izin ve muafiyetler verilmesi ve devletin kanunları ve yönetimin her şubesinde köylüye bu konuda büyük kolaylıklar sağlanması.⁴¹⁹

Bayındırlık İle İlgili Dilekler

- Kızılırmak'ın uygun bir yerine Bayındırlık Bakanlığı tarafından bir köprü yaptırılması, Çankırı'nın çevre il ve ilçelerle irtibatını sağlaması açısından çok faydalı olacağı gibi bu illerin ekonomisinin gelişmesine de önemli katkılar sağlayacaktır.
- Kızılırmak civarındaki köy arazilerinin sulanmasını sağlamak amacıyla uygun yerlerde kanallar açılması için gerekli makamlarla görüşülmesi.
- Köy Kanunu⁴²⁰ gereğince köylüler tarafından yaptırılması zorunlu olan köy konağı, mektep ve köprüler için gerekli kerestenin Orman İdaresi tarafından İntifa Kanunu⁴²¹ gereğince belirtilen şahıslara ücretsiz verilmesi.⁴²²

⁴¹⁹ BCA. 490.01.493.1985.2/15-16.

⁴²⁰ 18.03.1924 tarihinde 442 sayılı yasa ile kabul edilen Köy Kanunu, 07.04.1924 tarih ve 68 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. *Resmi Gazete*, (07 Nisan 1924), Sayı: 68, Erişim Tarihi: 09 Eylül 2012, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/368.html>, s. 2-4; Köy Kanununda yer alan 13. madde, 37 bendden oluşmakta olup, bu maddelerde köylünün mecburi yapması gereken işler sıralanırdı. Köylüler tarafından yaptırılması zorunlu olan köy konağı, mektep, köprü vs. ile ilgili bendleri ise şunlardı:

12- Köy meydanının bir tarafında ihtiyar meclisinin toplanıp köyün işlerini görüşmeleri için bir köy odası yapmak.

13- Köy, yol üzerinde uğrak ve konuk ise köy odası yanında ocaklı ve ahırlı bir konuk odası yapmak.

14- Köyde bir mescit yapmak. (yeniden yapılacak ise köy meydanının bir tarafına yapılacaktır.)

15- Köyde maarif idarelerinin vereceği örneğe göre bir mektep yapmak. (yeniden yapılacak ise köyün en havadar bir tarafına yapılacak ve mektebin herhalde bir bahçesi bulunacaktır.)

18- Köyden Hükümet merkezine veya komşu köylere giden yolların kendi sınırı içindeki kısmını yapmak ve onarmak ve yollar üzerindeki küçük hendek ve derelerin üstlerine köprü yapmak ve yol üzerinden gelip gitmeğe zorluk verecek şeyleri kırmak, kaldırmak. (Bir yol üzerindeki işlerin köyden köy sınırının bittiği yere kadar olanı o köyündür.).

20- Köy namına nalbant, bakkal, arabacı dükkânları yaptırmak. *Düster*, tertip:3, cilt:5, s. 336.

⁴²¹ Devlet ormanlarından köylülerin İntifa (Faydalanma) Hakkı Kanunu 15 Nisan 1924 tarihinde kabul edilmiş olup, 17 Mayıs 1924 tarih ve 70 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştı. İntifa Hakkı Kanunu 11 maddeden oluşmaktaydı. Kanunun birinci maddesinde, koru ve baltalığı olmayan köy ve köy mahiyetinde kasaba ahalisi, mektep, mescit, köprü, ambar, ağıl ve samanlık gibi binaları yeniden inşa ve tamir etmek için; araba, ziraat aleti imal etmek ve odun, kömür yapmak için devlet ormanlarından resmi izinle ağaç kesebilecekti. Ayrıca, köye ait koru ve baltalık bulunduğu halde köy ahalisinin ihtiyaçlarına yetecek kereste, odun ve kömürün buradan sağlanması mümkün olmadığı takdirde benzer şekilde bu köy ahalisi de aynı izinden yararlanacaktı. İkinci maddeye göre köylüler ihtiyaçları olan kereste ve yakacak odun miktarını bağlı oldukları köyün muhtarına her sene o yılın mart ayı sonuna kadar bildirecek; muhtarlar ise ihtiyaç bildirilen bu listeyi orman idaresine teslim edecek, orman memurları da gerekli incelemelerden sonra kesilecek ağaçları ve kömür yapılacak yerleri belirleyecekti. Bu işlemlerden sonra kesim yapılabilecekti. Köylülerin pazar yerlerine ve kasabalara kendi imkanlarıyla götürdükleri odunlar ile ihtiyaçları için kestikleri odunlar için ihtiyar heyetinden aldıkları ve bir sene geçerli olan belgeyi göstermeleri mecburi idi. Üçüncü maddeye göre ise, ticaret

5.2. 1931 Yılı Kongre Dilekleri

1931 Nizamnamesine göre artık vilayet kongreleri 2 yılda bir; köy, nahiye ve kaza kongreleri ise her yıl yapılacaktı.⁴²³

5.2.1. Vilayet Kongresi Dilekleri

Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından hazırlanan ve 1931 yılı Büyük Kongresi'ne sunulmak üzere "Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet Kongreleri Temenniyatı Hülasası" adıyla Türkiye'deki tüm illerin dilek ve taleplerini içeren bir kitapçık meydana getirilmiştir. Kitapçıkta dilekler, aşağıdaki gibi başlıklar halinde sıralanmış ve Çankırı'ya ait dilekler ise aşağıdaki şekilde verilmiştir:

- İntifa Kanunu mucibince köylüye vaktinde ruhsatname verilmesi, orman memurlarının zorluk çıkarmaması, vergilerin indirilmesi, usullerin ve kanunların düzenlenmesi, yangın bekçilerinin lağvı;
- Kızılırmak vasıtasıyla arazinin sulanması.
- Yol vergisinin düşürülmesi, çalışma süresinin değiştirilmesi, amelenin fazla ve uzak yerlerde çalıştırılmaması, bazı vilayetlerde yol vergisinden Devletin aldığı % 50 'lerin iadesi.
- Sayım Vergisinin indirilmesi, çift hayvanları ile kuzu ve oğlaklar için vergi verilmemesi.
- Kazanç Vergisinin düşürülmesi, vergi değerlerinin değiştirilmesi.
- Borç müddetinin uzatılması ve borçların ertelenmesi.
- Köylü sigaralarının iyi ve ucuz satılması.
- Öğretmen gönderilmesi.
- Operatör doktor gönderilmesi.
- İcra ve İflas Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi ve hapsin mutlaka iadesi, adaletin gerçekleştirilmesinde hızlı davranılması.
- Çankırı'ya Emlak Bankası Şubesi'nin açılması.

için kereste imal eden köylüler müzayedesiz ve tarife bedeli ile en yakın devlet oramanlarından izin verilen ağaçlardan istediği kadar kesebilecek ve bir sene süreli bir ruhsatname verilecekti. Kerestelerin her yere ihracı serbesti. Kerestecilikle meşgul olan köylüler, tüccara kereste sattığı zaman kendisinin ihtiyacı olan miktarı ise ayırmak zorundaydı. *Resmi Ceride*, (17 Mayıs 1924), sayı: 70, s. 1.

⁴²² BCA. 490.01.493.1985.2/15-16.

⁴²³ Kabasakal, *a.g.e.*, s. 143; Tunçay, *a.g.e.*, s. 458.

- Yol Vergisinin düşürülmesi, vergi değerlerinin yeniden düzenlenmesi, bazı vilayetlerden alınan % 50 'lerin alınmaması.⁴²⁴ 1931 yılına ait ocak, nahiye ve kaza kongre dileklerine ulaşamamıştır.

5.3. 1932, 1933 ve 1934 Yılı Kongre Dilekleri

1932 yılında vilayet kongresi yapılmadığından 1932 vilayet kongre dilekleri de mevcut değildir. Ancak her sene yapılan kaza, nahiye ve ocak kongrelerine ait bilgilere ise ulaşamamıştır.

1933 yıllarına ait sadece nahiye, kaza ve vilayet kongreleri ile ilgili Duygu Gazetesi'nde sınırlı bilgi bulunmaktadır.⁴²⁵ Bu yıl vilayet kongresi yapılmasına rağmen elimizde vilayet kongre dilekleri ile ilgili mevcut bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca köy, nahiye ve kaza kongre dileklerine de ulaşamamıştır.

1934 yılında ise vilayet kongresi yapılmadığından vilayet kongre dilekleri de mevcut değildir. Ocak, nahiye ve kaza kongre dileklerine ait bilgilere ise ulaşamamıştır.

5.4. 1935 Yılı Kongre Dilekleri

1935 tüzüğüne göre ocak ve nahiye kongreleri yılda bir; kaza ve vilayet kongreleri iki yılda bir yapılacaktı.⁴²⁶

5.4.1. Çerkeş Kazası Dilekleri

- Atkaracalar'da, nahiye örgütünün tesis edilmesi,
- Eskipazar nahiyesinde nahiye teşkilatının kurulması,
- İcra ve İflas Kanunu'nun halka güven verecek şekilde değiştirilmesi;
- Atkaracalar'da, üç sınıflı okulun beş sınıfa çıkarılması,
- Eskipazar Nahiyesi'ndeki üç sınıflı üç sınıflı okulun beş sınıfa çıkarılması ve öğretmen gönderilmesi;
- Atkaracalar'daki derenin temizlenmesi;

⁴²⁴ 1931 Senesi... CHP Vilayet Kongreleri Temenniyatı Hılasası, s. 5-34.

⁴²⁵ Duygu, (5 İkinciteşrin [Kasım] 1932), s. 1; Duygu, (7 İkincikanun [Ocak] 1933), s. 4; Duygu (4 Şubat 1933), s. 1.

⁴²⁶ Kabasakal, a.g.e., s. 144.

- Eskipazar nahiye merkezine Bahçepınar suyundan içme suyu getirilmesi.
- Dispansere bir doktor daha atanması;
- Yol parası ağır geldiğinden dolayı indirilmesi ve eğitime ait kısmının kaldırılması,
- Sayım Vergisi (Ağnam Vergisi)'nin indirilmesi;
- Çift hayvanlarının vergiden muaf tutulması;
- Kazanç Vergisi oranının tespitinin mahalli heyetlere bırakılması;
- Kazaya Banka veya Özel İdare tarafından 4 numaralı pulluk verilmesi;
- Ziraat aletlerinin vergisiz ve sorun çıkarılmadan dağıtılması,
- Yangın bekçileri ile köy kâtipleri müessesesinin halka faydası olmadığından kaldırılması⁴²⁷

5.4.2. Ilgaz Kazası Dilekleri

- Bankaların verdiği borçların müddetinin uzun olması,
- Özel İdare tarafından yeni ziraat aletlerinin dağıtılması;
- Ormanlardan ziraat aletlerinin kesilmesinde kolaylık gösterilmesi,
- Yol vergisi kapsamında mükellef olan kişilerin kanuni sürelerden fazla çalıştırılmaması;
- Orman yangın korucularının lağvedilmesi;
- Orman memurları tarafından yakacak ve inşaat Keresteleri için verilecek izinlerin zamanında verilmesi.⁴²⁸

5.4.3. Çankırı Vilayeti Dilekleri

Bayındırlık İle İlgili Dilekler

- Çerkeş Kazası merkezinde bulunan ve önceden cephanelik olarak kullanılmış olan hapisane sağlık koşullarına uygun olmadığından dolayı yeni bir hapishanenin inşa edilmesi;
- Çankırı'daki ahşap Tatlı Su Köprüsü harap bir hale gelmiştir. Köprünün betonarme olarak Bayındırlık Bakanlığı tarafından yaptırılması için yardımda bulunulması;

⁴²⁷ BCA. 490.01.493.1985.2/11-12.

⁴²⁸ BCA. 490.01.493.1985.2/12.

- Çankırı-Sungurlu yolunun Kızılırmak üzerinde gerekli olan köprünün, Bayındırlık Bakanlığınca köprüler tahsisatından yaptırılması.
- Ziraat Bankası bazı şehir ve istasyonlarda olduğu gibi Çankırı’da da 17.09.1934 tarihinden itibaren buğday almaya başlamış ve bu alım, mevsimi itibariyle satış ortalarına tesadüf etmesine ve kışın şiddeti yüzünden yolların kapanmasına rağmen dört buçuk ay içinde (1928) tonlara ulaşmış olduğu kayıtlardan anlaşılmıştır. Eğer bu alım işi mevsim başlangıcında olsa idi, bu miktar üç kat daha fazla olacaktı. Ziraat Bankası bazı yerlerde silo (tahıl ambarı) ve depolar inşasına karar vermek üzere olduğu duyulmuştur. Çankırı merkezinde bir silo inşasının yapılması için destek olunması;
- Kızılırmak üzerine bakanlık tarafından bir köprü yaptırılması;
- Kızılırmak’tan su alınarak etrafındaki arazinin sulanması;
- Çerkeş kasabasından geçen tren hattı meralara giden birçok yolu kesmekte ve hayvanatın geçmesine mani olmaktadır. Bunun için, hayvanların geçebileceği bu yerlere geçitler yapılması.⁴²⁹

Maliye İle İlgili Dilekler

- Kazanç vergisinde beyanname usulünün lağvı, kira bedeli yerine tüccarın servet ve sermayesinin göz önünde bulundurulması;
- Kara değirmenlerinden kazanç vergisi itibariyle % 25 alınmasının çok ağır olması;
- Yol vergisinin indirilmesi, Ameli Mükellife⁴³⁰ (bedeni çalışma)’nin kaldırılması ve bakanlığın aldığı % 50’nin vilayete iadesi;
- Yol vergisine eklenen eğitim parasının bütçeden temin edilmesi, matrahtaki adaletsizliğin giderilmesi ve bunun için vergi alınmaması;
- Ağnam vergisi (sayım vergisi)’nin indirilmesi (koyun, keçi gibi hayvanların vergi ve yetiştirme bedeline karşılık satış bedeli düşük olduğu için kasaplara satılmakta ve bundan da özellikle tiftik nesli tükenmeye yüz tutmaktadır).
- Sabana koşulan hayvanların vergiden muaf tutulması

⁴²⁹ BCA. 490.01.493.1985.2/7-8.

⁴³⁰ Çalışma engeli bulunmayan her 18-60 yaş arası her erkek yol yapımında çalışmak zorundaydı. Ayrıca, bunların binek, yük ve araba hayvanları da bu hizmeti yerine getirmekle yükümlü tutulmuştu. Ancak, nakdi olarak ödeme yapanlar bu görevden istisna tutuluyordu. Belirtilen şartlar çerçevesinde yolların yapım ve onarımında çalışmak zorunda olanlara “Amele-i Mükellefe” denilmekteydi. Akgül, a.g.t., s. 34, 80.

- Ziraat Bankası borç verme müddetini üç taksit ve üç sene süreyle yapması;
- Veraset ve intikal (miras) vergilerinin indirilmesi;
- Küçük esnafa kredi temini için Emlak Bankası açılması.⁴³¹

Genel olarak esnaf ve tüccarlardan alınan kazanç vergisi fazla değildi. Ancak matraha esas olan kira bedeli mükelleflerin gerçek vergi gücünü yansıtamamaktaydı. Bir kısmı yok denecek derecede az vergi verirken, bir kısmı ise haddinden fazla vergi vermek zorunda kaldığından işini bırakmaktaydı. Bu verginin daha dengeli ve kabul edilebilir bir hale getirilmesi; beyanname usulünün kaldırılması, kira bedeli yerine tüccarın servet ve sermayesinin esas tutulması uygun olacaktı.⁴³²

Ziraat İle İlgili Dilekler

- Orman işlerinde fen memurlarının her mıntıkada bulunamaması zorlukları da beraberinde getirmekte; köylünün ormandan baltalık, alet ve ihtiyaçlarını daha rahat şekilde temin etmesinin sağlanması.⁴³³

İçişleri İle İlgili Dilekler

- Çankırı vilayetine bağlı Kızılırmak nahiyesinin bazı arazileri, ırmaktan basit kanallar açılması suretiyle sulama yapılabilir durumdadır. Bu araziye sahip köylüler hükümetten hiçbir yardım almadan kanal açabilmektedir. Fakat ırmaktan su alınabilecek tek mevki kıyı “Hellece” denilen on haneli bir köy olup, Ankara vilayetinin Kalecik kazasına bağlı olduğundan bu iş yapılamamaktadır. Bu küçük köy Çankırı Umumi Meclisince Ankara Vilayetinden istenmiştir. Bu konuda CHP’nin yardımcı olması.
- Daha önce Çankırı’ya bağlı iken ayrılan İskilip Kazasının tekrar Çankırı’ya iadesi hakkında Vilayet Genel Meclisi’nin bu isteğinin kabul edilmesi.
- Çerkeş kasabasına asayişin temini için iki polisle bir muavin verilmesi.⁴³⁴

Adliye İle İlgili Dilekler

- Şabanözü nahije merkezine bir sulh hâkimi tayin edilmesi;

⁴³¹ BCA. 490.01.493.1985.2/11.

⁴³² BCA. 490.01.493.1985.2/9.

⁴³³ BCA. 490.01.493.1985.2/11.

⁴³⁴ BCA. 490.01.493.1985.2/7-8.

- Aile hukukuna ait medeni hükümlerin, insanlar arasında kan bağına bağlı ilişkileri düzenlediğinden, bunun nikâh mevzuunda olduğu gibi boşanma hususunda da vatandaşların karşılıklı rıza ve onaylarını aramak şartıyla bazı maddelerin basitleştirilmesi gereklidir. Örneğin;
 - Boşanma sebebi olarak kanunda kabul edilen esaslar zina, cana kast, fena muamele, suç ve haysiyetsizlik, terk, uyuşmazlık gibi şeylerdir. Bunlardan zinanın mahkeme huzurunda ispatı zor ve ağırdır. Ayrıca hâkimlerin bu konuda istedikleri delillerin ispatı da mümkün değildir. Bu gibi nedenler boşanma kararının sonuçlanamamasına neden olmakta, vatandaşlardan bazıları ise işi cinayete kadar götürebilmektedir.
 - Cana kast ve fena muamele, ispatı zor olan durumlardandır.
 - Suç, şahit olduğu takdirde ispatı mümkün olabilse de, bir kimsenin haysiyetsizlik vasfının ispatı -manevi bir durum olduğu için- mümkün olamamaktadır.
 - Taraflardan hangisinin terke zorlandığı veya mecbur kaldığının -manevi bir durum olduğu için- ispatı zordur.
 - Uyuşmazlık, özellikleri ve çeşitleri sayılamayacak kadar çok olduğundan durumu tespit etmede çok zorluk çekilmektedir.⁴³⁵

Kısaca, Medeni kanunda evlenmenin olduğu kadar boşanmanın da kolaylaştırılmasının, memlekette sosyal ve ahlâki açıdan çok faydalarının olacağı düşünülmektedir.

İktisat İle İlgili Dilekler

- Çankırı'ya bağlı Kızılırmak nahiyesinde önceden beri pamuk yetiştirilmektedir. Bu pamukların cinsinin ıslahı üzerine önceleri pek düşünülmemiştir. Ancak geçen sene Genel Meclis, Adana'dan bir miktar tohum getirtmiş ve bu tohum köylünün sınırlı bilgisine rağmen miktar ve kalite olarak çok olumlu sonuçlar vermiştir. Yerli üretimin yaygınlaştırılmaya çalışıldığı ve pamuğun iç piyasadan tedarik edilmesinin düşünüldüğü bu dönemde, bilimsel ve modern tekniklerin de kullanılmasıyla bu bölgede pamuk üretiminin kalitesi ve miktarında ciddi oranda artışlar görüleceği muhakkaktır. Ekonomi Bakanlığının bu konuyla ilgilenmesi.

⁴³⁵ BCA. 490.01.493.1985.2/8-9.

- Çankırı vilayeti önemli miktarda tiftik ve yapağı (koyun tüyü) üretmekte olduğu için mensucat (tekstil) fabrikalarının ham maddelerini teşkil eden pamuk, tiftik ve yapağının bol olduğu ve üretim artışında olumlu bir grafik çizen, Anadolu'nun merkezindeki Çankırı Vilayetine bir mensucat (tekstil) fabrikası kurdurulması ve ilin sanayi yönünden gelişimine katkıda bulunulması;
- Çankırı Vilayet merkezine iki kilometreden başlayarak güney batıya doğru uzanan kaya tuzu yatakları Çankırı'nın en değerli servetlerinden biridir. Hükümetin de bir tuz sanayisi kuracağı söylenmektedir. Bu sanayinin en çok tuza sahip olan Çankırı'da kurulması.⁴³⁶

5.5. 1936 Yılı Kongre Dilekleri

5.5.1. Çankırı Vilayeti Dilekleri

- Vilayet ve kaza merkezlerine çok uzak köylerdeki işlenen suçlardan bir haftaya kadar hapse mahkûm olanların cezalarının nahiye merkezlerinde çektirilmesi
- Orta ve Yenidoğan nahiyelerinin tam teşkilatlı olması
- Orta ve Şabanözü'nden oluşan bir kazanın meydana getirilmesi
- Kimya Sanayi Fabrikasının Çankırı'da kurulması
- Maden Arama Heyeti gönderilmesi, Dereli Divanı'ndaki⁴³⁷ kömür ocağı mıntıkasında elektrik santrali yapılabilmesi için tetkiklerde bulunulması
- Kızılırmak vadisinde bir pamuk ıslah istasyonu açılması; mümkün olmazsa en yakın istasyona bağlanması,
- Çankırı'da bir buğday silosu tesis edilmesi
- Tuzla ağzının (Memleha fethasının) Boyalıca Köyü civarında açılması.
- Kayıçivi Köyü'nde trenin beş dakika durması
- Ziraat Bankası'nca verilen kararlarla ipotekli kredi (ikrazat) miktarı sınırlandırıldığından, kıymetli arazilerini ipotek edenlere eskisi gibi iki bin liraya kadar kredi verilmesi
- Çiftçiye yapılan kredi müddetinin her sene belli müddetle ve taksitle ödenmek üzere beş seneye çıkarılması

⁴³⁶ BCA. 490.01.493.1985.2/9-10.

⁴³⁷ *Dereli Divanı* olarak bahsedilen yerin günümüzdeki adı *Müsellim Köyü*'dür. Köyün içindeki cami ise Divan Cami olarak anılır. *Müsellim* adı ise *Müslüman* kelimesinden türeyerek *Müsellim* olduğu söylenmektedir. *Cumhuriyetten Günümüze Yapraklı*, Çankırı 1996, s. 119.

- Her çiftçi başına birer çift hayvanın vergiden muaf tutulması ve üç yaşını doldurmamış manda ve sığırdan vergi alınmaması
- Köylüye evlenme kâğıtlarının parasız verilmesi
- Şehir planındaki yere bir cezaevi yaptırılması
- Hüseyinli Köyü önlerinde Kızılırmak üzerine bir köprü yaptırılması
- Kızılırmak'tan kanallar açmak ve setler yapmak suretiyle civar halkının faydalandırılması
- Çerkeş Kazasına hükümet doktoru gönderilmesi
- Çankırı'da bir doğum evi tesis edilmesi
- Çerkeş kazasına bir orman fen memuru tayini
- Çerkeş'in Atkaracalar Nahiyesinde eskiden mevcut olan postanenin yeniden açılması;
- Çankırı'nın telefonla Ankara'ya bağlanması
- Çankırı'daki Alibey Cami'nin tamir ettirilerek harap vaziyetten kurtarılması
- Çerkeş'teki tarihi Büyük Cami minaresinin yaptırılması
- Vilayetleri içindeki bütün parti ocak teşkilatının para toplama ve hesap işlerini bir derece yukarı yönetim kurulları tarafından görülmesi ve yürütülmesi⁴³⁸

1936 yılı ocak, nahiye ve kaza kongrelerine ait dileklere ulaşılamamıştır.

5.6. 1937 Yılı Kongre Dilekleri

1937 yılında yapılan ocak, nahiye, kaza ve vilayet kongrelerinde sunulan dileklerle ilgili elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Duygu Gazetesi'nde ise sadece kongrelerle ilgili kısa bir bilgi yer almaktadır (Bu bilgilere "Parti Kongreleri" bölümünün "1937 Yılı Parti Kongresi" kısmında yer verilmiştir)⁴³⁹. Bunun dışında elimizde herhangi bir bilgi yoktur.

5.7. 1938 Yılı Kongre Dilekleri

5.7.1. Çankırı Vilayeti Dilekleri

1938 yılı Çankırı Cumhuriyet Halk Partisi'nin İl Kongresinde Vekâletleri (Bakanlıkları) ilgilendiren Dilekler şunlardı:

⁴³⁸ *CHP 1936 İl Kongreleri*, s. 117.

⁴³⁹ *Duygu*, (20 İkinciteşrin [Kasım] 1937), s. 1.

Maliye İle İlgili Dilekler

- Mahalli idareler, banka hissesi olarak istenilen % 5'lerle, yayıncılık hissesi olan % 1'lerin köy bütçelerinin tahakkukatı üzerinden değil, tahsilâtı üzerinden alınması;
- Üç dört sene önce Çankırı merkezinde meydana gelen yangının söndürülmesi için Ankara Belediyesi itfaiye teşkilatından bir heyet bölgeye çağırılmıştı. Bu heyet Kalecik'e kadar geldiğinde, mahalli teşkilatın ve halkın yardımlarıyla yangın söndürülmüştü. Heyet Kalecik'ten geri Ankara'ya dönmüştü. Bunların Kalecik'e kadar gelip gitme tren masrafı Nafia Vekâleti (Bayındırlık Bakanlığı) tarafından, Çankırı Belediyesi'nden istenmiş, ancak Belediye bütçesinin yetersiz olmasından dolayı istenilen meblağ ödenememişti. Sonuç olarak, bu paranın belediyeden istenilmemesi ve tahakkuk ettirilmişse de miktarın indirilmesi için ilgili bakanlıktan istekte bulunulması.⁴⁴⁰

Bayındırlık İle İlgili Dilekler

- Çankırı'nın ortasından geçmekte olan Kızılırmak-Zonguldak tren hattının Çankırı istasyonu karşısından Abdulhalik Bey Mahallesiine geçmek için Devlet Demiryolları tarafından bir asma köprü yaptırılması.
- Kızılırmak civarındaki köylerin ırmaktan faydalanabilmesi için devlet tarafından Kızılırmak vadisinde büyük kanallar açtırılarak halkın bundan faydalanmasının sağlanması.
- Çerkeş'teki hapisane sağlık koşullarına uygun olmadığından dolayı buraya yeni bir hapisane binası inşa edilmesi.
- Çankırı, devlet merkezine hem en yakın hem de imara uygun bir vilayettir. Ayrıca, havası, suyu, toprağı, tabiatı, mevkii ve yakınlığı yönünden devlet merkezinin, çevre kasaba ve şehirlerin bir mesire yeri olmuştur. Çankırı'nın imar planı mevcuttur. Belediye bütçesiyle şehir eskisine göre daha farklı bir hale gelmiş ise de, Çankırı Belediyesi'nin mali gücünün yetersizliğinden dolayı imar planının tamamının uygulanması uzun yıllar alacaktır. Devlet Merkezi (Ankara)'ne en yakın bir vilayet merkezinin kısa bir zamanda imar olunabilmesi için devlet bütçesinden uzun vadeli kredi açılması.

⁴⁴⁰ BCA. 490.01.493.1985.2/2.

- Çankırı'nın doğu tarafında ve şehir sınırları içinden akan acı suda, az miktarda da olsa, deniz balığına tamamen benzeyen çok nefis balıklar yetiştirilmektedir. Gerek Çankırı'nın gerek Hükümet Merkezi (Ankara)'nin taze balık ihtiyacını karşılamak üzere bir baraj ve havuz yaptırılması için devlet tarafından gerekli keşif ve incelemelerin yaptırılarak bu müesseselerin meydana getirilmesi.⁴⁴¹

Ziraat İle İlgili Dilekler

- Toprak ürünü tohumların temizlenmesi için yeterli miktarda makinelerin tahsis edilmesi.
- Köylü halk geçimini büyük çoğunlukla ziraatla uğraşarak temin ettiğinden, ziraat aletleri yapımı için gerekli kerestenin ormandan bedava ve zorluk çıkarılmadan verilmesi;
- Çankırı vilayetinin Orta Nahiyesine bağlı köylerin hemen hemen tamamı orman mıntikasına uzak olduğundan dolayı, bu nahiye dâhilindeki köylerin yakacak ihtiyacının vilayet mıntikası dâhil ve haricindeki en yakın ormandan temin edilmesi ve nahiye dâhilindeki okulların yakacak ihtiyacının da bu şekilde sağlanması;
- Çankırı arazilerinin önemli bir kısmı susuz ve kuraktır. Ürün yetişebilmesi için yağmura ihtiyaç vardır. Yağmurun zamanında yağmadığı yıllarda, çiftçinin emeği heder olmakta ve çiftçiyi sıkıntıya sokmaktadır. Bundan dolayı kuraklığa dayanıklı buğday tohumlarını Çankırı'da yaygınlaştırılması.
- Başta Ilgaz kazası olmak üzere, Çankırı'nın iklimi elma, armut, kayısı, erik, vişne, kiraz vs. gibi her çeşit meyve yetiştirmeye müsaittir. Meyveciliğin geliştirilmesi ve cinslerinin ıslahı için Ziraat Vekaleti (Tarım Bakanlığı)'nden her yıl mevsiminde, Çankırı'ya çok miktarda aşılı meyve fidanı gönderilerek halka parasız dağıtılması.
- Bütün vilayette ziraat müdüründen başka iki tane ziraat memuru vardır. Ilgaz kazasında da pirinç tarımı çok yaygındır. Bunun için Ziraat Vekâleti (Tarım Bakanlığı) tarafından Ilgaz kazasına bir ziraat memuru atanması.⁴⁴²

⁴⁴¹ BCA. 490.01.493.1985.2/2-5.

⁴⁴² BCA. 490.01.493.1985.2/2-3.

Parti İle İlgili Dilekler

Kongrede CHP Tüzüğü değişikliğine dair talepler de olmuştur. Bunlar:

- CHP Tüzüğü'nün ikinci maddesinde “Partinin değişmez Genel Başkanı onu kuran Kemal Atatürk'tür.” denilmektedir. CHP'nin kurulmasında ve ona hizmette, Ebedi Şef ATATÜRK kadar emeği geçen Milli Şef ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye de aynı hakkın verilmesi ve bununla ilgili olarak parti tüzüğüne madde konulması;
- CHP tüzüğünün 146. maddesinin 1. fıkrasında “ İl Genel Kurulu, Şarbaylık Kurulu (Belediye Başkanlığı), Odalar ve Endüstri Birlikleri gibi kazanç getiren işlerde görev alanlar; Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı ve üyelikleri gibi görevler alamazlar.” denilmekte ise de bir şehir ve kasabada belediye üyeleri zaten ücret almayıp fahri olarak hizmet görmektedir. Bu sebeple, fahri olarak yapılan Belediye Başkanlığı ile İl Genel Kurulu Üyeliği'nin birleşmesinde bir sakınca olmadığına dair madde konulması.
- İki sene önce vilayetlerde parti başkanlığı valilere verilmiş ve CHP Tüzüğü'nün ana hatları da Anayasa'ya girmişti. Böylece devlet-parti bütünleşmesi sağlanmıştı. Partinin varlığı kendini iyice hissettirmiş ve halk-devlet arasındaki bağlılık bir kat daha artmıştı. Bundan dolayı CHP Tüzüğü'ne, vilayetlerde valilerin parti başkanı olacağına dair açık bir madde eklenmesi.⁴⁴³

Adliye İle İlgili Dilekler

- Nahiyelere bağlı olan köylerin birçoğu adli teşkilat bulunan hükümet merkezlerine uzaktır. Bu sebeple bir haftaya kadar ceza almış mahkûmların cezalarını nahiye merkezlerinde çekmesi.

İçişleri İle İlgili Dilekler

- Atkaracalar nahiyesi merkezindeki feshedilen Belediye teşkilatının yeniden kurulması.
- Çerkeş kazasına bağlı Eskipazar nahiyesinin köyleri merkez kazaya çok uzak olduğundan dolayı, halkın işlerini rahatça görebilmeleri için bu nahiyenin tam teşekküllü bir nahiye haline getirilmesi.

⁴⁴³ BCA. 490.01.493.1985.2/5.

Eğitim-Öğretim İle İlgili Dilekler

- Çerkeş kazasının merkez nüfusunun toplamı üç bin kişi civarındadır. Kazanın bağlı nahiye ve köyleriyle beraber nüfusu ise elli altı bini aşmıştır. Kazada yaşayan halkın çocuklarının ortaöğrenimlerini rahatlıkla görebilmeleri için Çerkeş kazası merkezine bir ortaokul açılması.⁴⁴⁴

Çankırı ocak, nahiye ve kaza kongreleri ile ilgili bilgilere ulaşamamıştır.

5.8. 1939 Yılı Kongre Dilekleri

5.8.1. Vilayet Kongre Dilekleri

Çankırı'nın 1939 yılı vilayet kongre dileklerini içeren özet bilgiler, 29 Mayıs 1939'da toplanan ve kurultaya sunulmak üzere "CHP 5. Büyük Kurultayına Sunulan Vilayet Kongreleri Dilekleri Hülasası" adlı kitapçıkta yer almaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Çankırı Çerkeş kazası tarafından "cezaevinin tesis ve ıslahı" talebi
- Bir haftaya kadar olan mahkûmiyetlerin nahiye merkezlerinde ödettirilmesi
- Atkaracalar nahiyesinde lağvedilen belediye teşkilatının yeniden yapılandırılması
- İmar planının tatbiki için Devlet bütçesinden yardım veya uzun vadeli kredi açılması
- Çankırı'nın Çerkeş Kazasına bağlı Eskipazar Nahiyesinin tam teşekküllü bir nahiye haline getirilmesi
- Mahalli idareler % 5 banka hissesi ve % 1 yayın hissesinin köy bütçeleri tahakkukundan değil, ödeneği (tahsisatı) üzerinden alınması
- Çankırı'nın Çerkeş Kazası'nın ortaokul açılması talebi
- 1935 senesinde Ankara'dan Çankırı'ya giden itfaiyenin tren ücretinin affı.⁴⁴⁵
- Çankırı istasyonuna bir geçit yapılması

⁴⁴⁴ BCA. 490.01.493.1985.2/4.

⁴⁴⁵ 1935 yılında Çankırı merkezinde meydana gelen yangının söndürülmesi için Ankara Belediyesi itfaiye teşkilatından bir heyet bölgeye çağırılmış ve bu heyet Kalecik'e kadar geldiğinde, mahalli teşkilatın ve halkın yardımlarıyla yangın söndürülmüştü. Bunun üzerine heyet Kalecik'ten geri Ankara'ya dönmüştü. Bunların Kalecik'e kadar gelip gitme tren masrafı Nafia Vekâleti (Bayındırlık Bakanlığı) tarafından, Çankırı Belediyesi'nden istenmiş ancak Belediye, bütçesinin yetersiz olmasından dolayı istenilen meblağı ödeyememişti. 1938 'de Çankırı vilayet kongresinde bu sıkıntı dile getirilmiş ve bu paranın belediyeden istenilmemesi veya tahakkuk ettirilmişse de miktarın indirilmesi için talepte bulunulmuştu.

- Kızılırmak vadisine düşen yerlere kanallar açılması ve bazı bölgelere baraj yapılması
- Ziraat aletleri yapmak için kereste verilmesi ve kolaylık gösterilmesi
- Kereste ve yakacak ihtiyacının temini
- Selektör verilmesi
- Çankırı'nın Ilgaz Kazası'nın ziraat memuru tayin edilmesi isteği⁴⁴⁶

1939 yılında yapılan Çankırı'ya bağlı ocak ve nahiye kongre dilekleri ile ilgili elimizde bilgi yoktur. Ancak, vilayet kongre dileklerinin içerisinde kaza kongre dileklerine yer verilmiştir.

5.9. 1940 Yılı Kongre Dilekleri

22.12.1940 tarihli arşiv belgesinin⁴⁴⁷ kongre dileklerini içeren nüshaları eksik olduğundan dolayı, bu arşiv belgesinden 1940 yılına ait dilek ve talepleri içeren bilgiler elde edilememiştir. Eldeki mevcut nüshalar ise 1940 kongre zabıtlarıyla alakalı olduğundan dolayı, bu bilgilere “Parti Kongreleri” bölümünde yer verilmiştir.

CHP Genel Sekreterliği tarafından yayımlanmış olan “1940 CHP Kongre Dilekleri” adlı kitapta, Çankırı'nın kazalarına ait 1940 yılı vilayet kongre dileklerini bulabilmekteyiz.⁴⁴⁸ Kitapta Çankırı Vilayeti Merkez Kazası ile Çerkeş ve Ilgaz kazaları olmak üzere 3 kazaya ait kongre dilekleri bulunmaktadır. Bu dileklerin hemen alt kısmında, hangi bakanlık (vekâlet) ile ilgili olduğu yazılıdır. Sıralanan bu dileklerin karşısında ise, ilgili bakanlığın cevap yazısı bulunmaktadır. Böylece vilayetler tarafından sunulan bu dileklerin ilgili bakanlık tarafından ne şekilde cevaplandırıldığı açıkça görülmektedir. Bakanlıkların, vilayetlerden gelen dileklerin her birine ayrı ayrı cevap vermeleri dikkate değerdir.

1939 CHP Nizamnamesine göre: “...dilek encümeni vilayet kongrelerinden gelen dilek layihalarını (tasarılarını) ve azalar tarafından yapılan teklifleri tetkik

⁴⁴⁶ CHP Büyük Kurultayına Sunulan Vilayet Kongreleri Dilekleri Hulasası, Ankara 29.05.1939, s. 10-65.

⁴⁴⁷ BCA. 490.100.1536.241.1/1-4.

⁴⁴⁸ CHP 1940 Kongre Dilekleri, CHP Genel Sekreterliği Yayınları, Ankara 1940, s. 158-167.

eder. (madde 41)⁴⁴⁹” denilmektedir. Nizamnameye göre; kazalardan gelen temsilcilerin de katılımıyla vilayet kongresinde, tüm kazalardan gelen dilekler görüşülür ve büyük kongreye gidecek dilekler il kongresinde belirlenirdi. Ancak CHP Genel sekreterliği tarafından yayınlanan “CHP 1940 Kongre Dilekleri” ile “CHP 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri” adlı bu iki kitapta sadece tüm illerin bağlı kazalarına ait dilekler toplanmıştır. Vilayet kongre dileklerinin dışında birde kaza kongre dileklerinin de ayrı bir eserde toplanıp yayınlandığı anlaşılmaktadır. Çankırı merkez kazası ile Çankırı’ya bağlı kazalara ait kongre dileklerine bu çalışma içinde yer verilmiştir. Tüm illerden gelen 1940 yılı kongre dileklerine, ilgili her vekâlet tarafından ayrı ayrı cevap yazısı gönderilmesi de dikkate değerdir. Bu dilekler ve vekâletler tarafından bu dileklere verilen cevaplar aşağıda sırasıyla verilmiştir. Vekâletler tarafından dileklere verilen cevaplar eğik (İtalik) olarak gösterilmiştir.

5.9.1. Çankırı Merkez Kazası Kongre Dilekleri

Adliye İle İlgili Dilekler

- Orta nahiyesi ve bağlı köylerinin Çankırı vilayet merkezine 60–90 kilometre mesafede bulunması ve nahiyenin Dumanlı, Sanı, Aydos gibi yüksek dağlarla çevrili olmasından dolayı, özellikle kış günlerinde halkın evlenme, doğum, ölüm ve genellikle sulh davaları için Çankırı’ya gitmeye mecbur olduklarından ve bu uzaklık yüzünden kış günlerinde birçok vatandaşın da donma tehlikesi yaşamasından dolayı, bu nahiyeye nüfus memuru, sulh hâkimi ve tapu memuru gönderilmesinin temini (Adliye ve Dâhiliye Vekâletine). *Cevap (İlgili Vekâletlerden gelen cevap): 2015 numaralı kanun hükmüne göre nahiyelerde Tapu Teşkilatı meydana getirmeye imkân bulunmamaktadır. Ayrıca, bugünkü kadro durumu göz önüne alındığında, bu nahiyelerde Sulh Hâkimliği Teşkilatı kurmaya imkân yoktur. (Adliye Vekâleti)*
Nahiye merkezlerine birer nüfus memuru gönderilmek suretiyle kolaylık gösterilmesi ve özellikle merkeze uzak nahiyelerde tercihen bu teşkilatın kurulması Bakanlıkça (Vekâletçe) da gerekli bulunmaktadır. (Dâhiliye Vekâleti)⁴⁵⁰

⁴⁴⁹ CHP nizamnamesi, 1939, s. 10-11.

⁴⁵⁰ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 160.

Maliye İle İlgili Dilekler

- Çift hayvanlarından, iki yaşını doldurmamış kara sığır ve mandadan ve bir yaşını bitirmemiş davarlardan sayım (yani vergi) alınmaması. (Maliye Vekâletine) *Cevap: 2897 No.lu Hayvanlar Vergisi Kanununun ikinci maddesinin değiştirilen (B) fıkrası gereği, iki yaşını bitirmemiş olan sığır, manda ve develer esasen vergiden muaf olduğu gibi, yaş sınırının nasıl ve ne şekilde belirleneceği Ziraat Vekâletince bir tarifname ile tespit edilerek valiliklere bildirilmiştir. Uygulamada bir yanlışlık olup olmadığı bizzat yerinden sorularak, hata olduğu anlaşıldığı takdirde derhal düzeltilecektir. Bir yaşını bitirmemiş davarlardan vergi alınmaması dileğine gelince; halen uygulamada olan kanunun değiştirilmesi uygun görülmemektedir.*⁴⁵¹

Bayındırlık İle İlgili Dilekler

- Kızılırmak nehrinin uygun bir yerine bir köprünün bir an evvel yapılmasının temini. (Nafia Vekaletine) *Cevap: Köprünün inşasına şimdilik imkan yoktur. Ulaşımın bir kayık geçidi ile temin edilmesi zaruridir. (Nafia Vekâleti)*
- Nafia vekâleti tarafından etütleri yapılmış olan Kızılırmak etrafında bulunan arazilerin sulanması için kanal inşasının bir an evvel başlanması ve köylülerimizin bu arazilerden azami ölçüde istifade etmelerinin sağlanması. (Nafia Vekâletine) *Cevap: Kızılırmak üzerinde etütler yapılmaktadır. Bu bölgenin sulama sahasına dahil edilmesi, ikinci bir sulama programının uygulanmasına bağlı bulunmaktadır. Bu konuda bir kanun tasarısı teklif edilmiştir. (Nafia Vekâleti)*⁴⁵²

Ulaştırma İle İlgili Dilekler

- Çankırı'nın Yenice Köyü arazisi içinden geçen 111-112 kilometre arasındaki demiryolu hattı inşası sırasında, köylünün ekili yerlerinin sulanması için kullanılan ark harap hale getirilmiştir. Bu arkın uygun şekilde inşa edilmesi ve bu işin Devlet Demiryolları İdaresi tarafından yaptırılmasının temini. (Münakalat Vekâletine) *Cevap: Ark suyunun büzlerle ulaştırılması için gereken ödenek ve emir verilmiştir. (Münakalat Vekâleti)*

⁴⁵¹ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 160.

⁴⁵² CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 158.

- Çankırı'nın Ildızım Köyü'nde trenin geçmesi yüzünden harap olan su oluklarının bozulan kısmının Merkezi İdare tarafından yaptırılması. (Münakalat Vekâletine) *Cevap: Bu hususun temini için işe başlanmıştır. (Münakalat Vekâleti)*
- Tüney, İnandık, Karaşeyh ve Germence istasyonlarından binerek merkeze gelen birçok köylü halk, son zamanlarda uygulanan tarife üzerine tren ücretlerinin 5-6 kat artmasından dolayı trenle gelememektedir. Son tarifenin kaldırılarak eski tarifenin temini. (Münakalat Vekâletine) *Cevap: Bütün demiryolu ağı üzerindeki yolcu ücretlerinin düzenlenerek bir fiyat olarak belirlenmesi münasebetiyle, önceleri bazı zorunluluklardan dolayı Irmak – Çankırı bölgesinde tatbik edilmiş olan % 70 indirimli ücretler % 40 miktarına indirilmiştir. Demiryolu ağının her tarafında eşit olarak uygulanan indirimli ücretler, aynı şekilde bu bölgede de uygulanmaktadır. (Münakalat Vekâleti)⁴⁵³*

Sağlık ve Sosyal Yardım İle İlgili Dilekler

- Çerkeş Kazasınca, sağlık koruyucularının kaldırılması; eğer bu mümkün değil ise, bunların köylüye faydalı olması için yanlarında ilk yardım ilaçlarının bulundurulmasının temini. (Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâleti'ne) *Cevap: Sağlık Koruyucularının kendilerinden istifade edilmektedir. Bu yüzden kaldırılması uygun olmaz. Bunlar tedavi değil, daha ziyade koruyucu tedbir alınması yönünde istihdam olunduklarından kendilerine ilaç ve tedavi etme yetkisi verilmesi uygun değildir. (Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâleti)⁴⁵⁴*

Ziraat İle İlgili Dilekler

- Çiftçilerimizin kalkınması ve işlerinin zamanında görülmesi için başka vilayetlere verildiği gibi vilayetimize de daha bir miktar tohum temizleme, traktör ve harman makineleri verilmesinin temini. (Ziraat Vekâletine) *Cevap: İstenilen traktör, harman makinesi ve selektör verilmesine şimdilik imkân bulunmamaktadır. İleride yeniden bu makinelerden satın alma imkânı olduğu takdirde vilayetin bu husustaki ihtiyacı göz önünde bulundurulacaktır. (Ziraat Vekâleti)*
- Çankırı'nın İklim ve topraklarına uygun verimli tohumların Ziraat Vekâleti tarafından temin edilerek çiftçilere dağıtımının yapılması. (Ziraat Vekâletine)

⁴⁵³ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 158-159.

⁴⁵⁴ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 160.

Cevap: Merkez Kazası köylerine Vekâletimizce 13.02.1941 tarihinde 35 tonluk buğday tahsis edilmiş ve dağıtımı yapılmıştır. (Ziraat Vekâleti)

- 1940 yılının yağmurlu ve soğuk gitmesi ve bazı köylerin ise hava afetlerine maruz kalmalarından dolayı, Orta nahiyesi köyleri ile Ilgaz'ın Yukarımeydan, Onaç ve Aktaş köylerine tohumluk buğday verilmesi. (Ziraat Vekâletine) *Cevap: Orta nahiyesi⁴⁵⁵ için gösterilen tohumluk ihtiyacına karşı 630 ton tohumluk buğday tahsis edilmiş ve dağıtımı yapılmıştır. Ilgaz için Çankırı vilayetinden herhangi bir talep olmamıştır.*⁴⁵⁶

5.9.2. Çerkeş Kazası Dilekleri

Adliye İle İlgili Dilekler

- Çerkeş Hapishanesi sıhhi olmadığından, buraya bir hapishane yapılması. (Adliye Vekâletine) *Cevap: Bu ve buna benzer kazalarda birer cezaevi yaptırılması kararlaştırılmış ve inşaat programı da sıraya konmuş ise de, demir ve çivi temin etmek mümkün olmadığından ve her tür malzemenin fiyatının birkaç kat artmasından dolayı, mevcut ödenekte israfi önlemek üzere, programa alınmış olan inşaat işlerinin geçici olarak durdurulması zorunluluğu doğmuştur.*⁴⁵⁷ *Mevcut durum düzeldiği takdirde tekrar inşaat programı faaliyete geçecek ve cezaevi binası yaptırılacaktır. (Adliye Vekâleti)*
- Çerkeş'in Eskipazar Nahiyesine Hâkim, Tapu Memuru, Nüfus Memuru ve Varidat (Gelirler) Memuru⁴⁵⁸ tayin edilmek suretiyle tam teşekküllü bir nahiye

⁴⁵⁵ Alıntı yapmış olduğumuz “CHP 1940 Kongre Dilekleri” adlı kitabın *Çankırı Vilayeti Kongre Dilekleri*” bölümünde Orta Nahiyesi'nin sehven Oltu Kazası şeklinde yazıldığı görülmüş olup; yapılan çalışmaya “Orta Nahiyesi” şeklinde yazılarak düzeltilme yapılmıştır.

⁴⁵⁶ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 159-160.

⁴⁵⁷ Almanya savaştan önce Türkiye'ye inşaat demiri, çelik, işlenmiş bakır, her türlü motorlu araç, ağır makineler, lastik, cam, kağıt, ilaç vb. maddeler ihraç ederken, Türkiye de tarım ürünlerinin büyük bölümünü Almanya'ya satıyordu. 1939 yılı sonlarına doğru Türkiye'nin Büyük Britanya ve Fransa ile karşılıklı savunma anlaşmasına vardığı dönemde, Almanya ile olan ticareti ise büyük bir düşüş göstermişti. Bu durum diğer sektörlerin yanı sıra inşaat sektöründe de büyük ekonomik sıkıntılara neden olmuştu. Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*, (Çev: M. Ali Kayabal), 1. Cilt, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 91-92.

⁴⁵⁸ 1936 yılında Maliye Vekâleti Teşkilat ve Vazifeleri Hakkındaki Kanunda, Varidat Kontrol Memuru olan meslek unvanı 1950 yılında Vergi Kontrol Memuruna, 1994 yılında da Vergi Denetmenine dönüşmüştür. Vergi Denetmenleri Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Vergi Denetmenleri Büro Başkanlıklarına bağlı olarak vergi incelemesi, teftiş ve soruşturma görevlerinin yanında, eğitmen ve idareci olarak da görev yapmaktadırlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Vergi Müfettişlerinin Görev ve Yetkileri*, (t.y.), Erişim Tarihi: 16 Mart 2013, <http://www.vmd.org.tr/vergi-mufettisligi/vergi-mufettislerinin-gorev-ve-yetkileri.html>; Ayrıca Varidat Memurlarının görev ve yetkilerini belirleyen Maliye Vekâleti Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Nizamnamesi için bkz.

haline dönüştürülmesi (Adliye, Dâhiliye ve Maliye Vekâletlerine) *Cevap: 2015 sayılı kanun hükmüne göre nahiyelerde tapu teşkilatının kurulmasına imkan yoktur. Ödenek verildiği takdirde, gereken şekilde hareket edilecektir. Nahiyelerde Sulh Mahkemesinin kurulmasına gelince; bugünkü kadro durumu, bu tür nahiyelerde Sulh Hâkimliği Teşkilatı kurulmasına imkân vermemektedir. Bu tür talepler dikkate alınarak önemli nahiyelerde bu teşkilatın kurulması imkânları göz önünde bulundurulacaktır.*(Adliye Vekâleti)⁴⁵⁹

İçişleri İle İlgili Dilekler

- Çerkeş'in Eskipazar Nahiyesine Hakim, Tapu Memuru, Nüfus Memuru ve Varidat Memuru tayin edilmek suretiyle tam teşekküllü bir nahiye haline dönüştürülmesi (Dahiliye, Adliye ve Maliye Vekaletlerine) *Cevap: Tam teşekküllü nahiyeler hakkında Dahiliye Vekaletince yapılan incelemede bugünkü kaza ve nahiyelerin yüzölçümü itibariyle büyüklüklerinin çok geniş ve bağlı köylerinin fazla olduğu, mesela: 200-300 köylü kazalar, 100-170 köylü merkez nahiyeleri ve 80-100 köylü diğer nahiyeler bulunduğu tespit edilmiştir. Bu yüzden devlet işleri olması gereken hızda yürümemekte, köylüler kazaya ait işlerini bir günde görüp köylerine dönemeyerek günlerce kaza merkezinde kalmaktadırlar. Bu sebeple, nahiyelerde bu teşkilatı yapmaktansa kaza sınırlarının küçültülmesi, kendisine bağlı 10-15 köyden daha fazla olmamak üzere nahiyeler oluşturarak nahiyelerin sayısını arttırılması ve buna göre ihtiyaçları ölçüsünde teşkilatlandırılması yönünde kanun tasarısının hazırlığına başlanmıştır.* (Dâhiliye Vekâleti)⁴⁶⁰

Eğitim-Öğretim İle İlgili Dilekler

- Çankırı halkı eğitime çok önem vermekte ancak imkânları müsait olmadığından % 90'ı tahsillerini tamamlayamamaktadırlar. Çankırı vilayeti tarafından birçok defalar lise açılması yönünde taleplerde bulunulmuş ise de zamanı gelmediği cevabı ile karşılanmış olduğundan lise açılmamıştır. En azından gençlerimizin ekonomiye faydalı birer nefer olabilmeleri için bir sanat okulunun açılması

Resmi Gazete, (07.07.1936), sayı: 3349, Erişim Tarihi: 18 Aralık 2012, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/5066.html>.

⁴⁵⁹ *CHP 1940 Kongre Dilekleri*, s. 161-162.

⁴⁶⁰ *CHP 1940 Kongre Dilekleri*, s. 162.

hususunu temini.(Maarif Vekâletine) *Cevap: İleride imkân olursa Çankırı'da bir Akşam Erkek Sanat Okulu açılması düşünülmektedir.(Maarif Vekâleti)*⁴⁶¹

Maliye İle İlgili Dilekler

- Çerkeş'in Eskipazar Nahiyesine Hâkim, Tapu Memuru, Nüfus Memuru ve Varidat Memuru tayin edilmek suretiyle tam teşekküllü bir nahiye haline dönüştürülmesi (Maliye, Adliye ve Dâhiliye Vekâletlerine) *Cevap: Tam teşekküllü nahiye sistemi daha önceden tecrübe edilmiş ancak olumlu bir sonuç vermemiştir. Herhangi bir nahiyeye bir Varidat Memuru gönderilmesi nahiyenin Maliye ile olan münasebetlerini temin edemez. Varidat Memurunun vazifesi, vergi tahakkuk ettirmekten ibarettir. Bütçenin bugünkü vaziyetinde tam teşkilatlı nahiyeler meydana getirmek de mümkün görülmemektedir. Dileklerde bahsi geçen nahiyeler idari ve iktisadi önem itibariyle kaza olacak durumda iseler bunların kaza haline dönüştürülmesiyle teşkilatın tamamlanması mümkündür. Bunun incelemesi de Dâhiliye Vekâletinin işidir.(Maliye Vekâleti)*⁴⁶²

Ulaştırma İle İlgili Dilekler

- Çerkeş Kasabasının ortasından geçen Devresyon Deresinin üstünün Belediye bütçesi ile kapatılması mümkün olmadığından, demiryolları idaresi tarafından kapatılması. (Münakalat Vekâletine) *Cevap: Tahminen 40-50 bin lira olan bu işin, Münakalat Vekâletinin istimlak sınırları dışında olmasından dolayı Devlet Demiryollarınca yapılması mümkün görülmemiştir. (Münakalat Vekâleti)*
- İstasyonu şehre bağlayan yolun İşletme İdaresi tarafından yaptırılması. (Münakalat Vekâletine) *Cevap: Çerkeş İstasyonunu şehre bağlayan yolun Münakalat Vekâletinin istimlâk sınırları içindeki kısmının parkelenmesi için gerekli ödenek işletmeye verilmiş olup yakında hazırlıklar tamamlanarak işe başlanılacaktır.*⁴⁶³

⁴⁶¹ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 161.

⁴⁶² CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 162-163.

⁴⁶³ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 161-162.

Ziraat İle İlgili Dilekler

- Eskipazar nahiyesi mıntikasında Elaman ormanındaki kayın ağaçlarından ziraat aleti yapılmak üzere bedeli karşılığında İşletme İdaresince köylüye verilmesi. (Ziraat Vekâletine) *Cevap: Eskipazar'daki Elaman ormanından ziraat aleti imal edilmesi için kayın ağaçları çıkarılarak köylüye satılması; kanuni vasıfları taşıyanlara 1/10 tarife ile ve geçimlerini ziraat aleti ile temin eden köylülere de tam tarife ile verilmesi yönünde ilgili yazı Devlet Orman İşletmesi Karabük Revir Amirliğine yazılmıştır. (Ziraat Vekâleti)*
- Eskipazar Nahiyesi köylerinden bir kısmı Yalaközü Devlet Ormanı İşletme Şefliğine tabii olup bu işletme ihtiyaç için verdiği odunların 8 gün zarfında ormandan çıkarılmasını istemektedir. Bu ise mümkün olmadığından ormandan çıkarma müddetinin uzatılması ve ayrıca özel kereste ihtiyaçlarının verilmesi. (Ziraat Vekaletine) *Cevap: Bu köy nahiyelerine Yalaközü ormanından özel ihtiyaç olarak verilen odunların ormandan çıkarılması için belirlenen müddetin uzatılması ve bu köylülerden kanuni vasıfları taşıyanlara özel kereste ihtiyaçlarının da temini için Devlet Orman İşletmesi Karabük Revir Amirliğine yazı yazılmıştır. (Ziraat Vekâleti)⁴⁶⁴*

Vakıf İle İlgili Dilekler

- Çerkeş Kasabasındaki Büyük Caminin yapılmamış olan ikinci minaresinden faydalanmak için Vakıflar İdaresi tarafından büyük bir saat konulması (Vakıflar Umum Müdürlüğüne) *Cevap: Ödenek sıkıntısı nedeniyle Çerkeş kasabasının Büyük Caminin ikinci minaresinden faydalanmak için büyük bir saat konulması mümkün değildir. (Vakıflar Umum Müdürlüğü)⁴⁶⁵*

Parti İle İlgili Dilekler

- Çerkeş'te bir Halkevi inşası, olmadığı takdirde mevcut parti binasının tamiri. (C.H.P. Genel Sekreterliği 12'nci Büroya) *Cevap: Bütçenin durumu ve demir krizi dolayısıyla bu dönemde (İkinci Dünya Savaşının meydana getirdiği kriz dönemleri) hiçbir bina yaptırmaya imkân yoktur. Şartlar uygun olduğu takdirde orada da yeni bir halkevi binası yaptırılmasına çalışılacaktır. Ancak tamirata*

⁴⁶⁴ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 163.

⁴⁶⁵ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 162.

ihtiyaç duyulan bina ile ilgili olarak gerekli işlerin yapılabilmesi için plan, proje ve keşif cetvellerinin düzenlenmesi ve gönderilmesi hususu Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğine yazılmıştır. (CHP Genel Sekreterliği 12'nci Büro)

- Halkevlerine Parti tarafından radyo verilmesi. (CHP Genel Sekreterliği 8'inci Büroya) *Cevap: Bu sene son yapılan alımlar ile halkevlerinin radyo ihtiyacı Genel Sekreterlikçe tamamen karşılanmış olup artık radyosuz halkevi kalmamıştır. (CHP Genel Sekreterliği 8'inci Büro)*⁴⁶⁶

5.9.3. Ilgaz Kazası Dilekleri

Adliye, Maliye ve İçişleri İle İlgili Dilekler

- Kurşunlu Nahiyesine birkaç sene evvel olduğu gibi Sulh Hâkimi, bir Nüfus Memuru, bir Tapu Memuru ve bir Varidat Memuru verilmesinin temini. (Adliye, Maliye ve Dâhiliye Vekâletlerine)
 - *Adliye Vekâleti'nin Cevabı: 2015 sayılı kanun hükmüne göre nahiyelerde Tapu Teşkilatının kurulması mümkün değildir. Ödenek verildiği takdirde, gereken yapılacaktır. Nahiyede Sulh Mahkemesinin kurulmasına gelince; bugünkü kadro durumu, bu tür nahiyelerde Sulh Hâkimliği Teşkilatı kurulmasına imkân vermemektedir. Bu tür talepler dikkate alınarak önemli nahiyelerde bu teşkilatın kurulması imkânları göz önünde bulundurulacaktır.*⁴⁶⁷
 - *Maliye Vekâleti'nin Cevabı: Tam teşekküllü nahiye sistemi daha önceden tecrübe edilmiş ancak olumlu bir netice vermemiştir. Herhangi bir nahiyeye bir Varidat Memuru gönderilmesi nahiyenin Maliye ile olan münasebetlerini temin edemez. Varidat Memurunun vazifesi, vergi tahakkuk ettirmekten ibarettir. Bütçenin bugünkü vaziyetinde tam teşkilatlı nahiyeler meydana getirmek de mümkün görülmemektedir. Dileklerde bahsi geçen nahiyeler idari ve iktisadi önem itibariyle kaza olacak durumda iseler bunların kaza haline dönüştürülmesiyle teşkilatın tamamlanması mümkündür. Bunun incelemesi de Dâhiliye Vekâletini ilgilendirmektedir.*⁴⁶⁸
 - *Dâhiliye Vekâleti'nin Cevabı: Halkı en yakından alakadar eden Devlet Teşkilatını Nahiye Merkezlerine kadar yaymak, Dâhiliye Vekâletinin öteden*

⁴⁶⁶ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 161, 163.

⁴⁶⁷ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 164.

⁴⁶⁸ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 164-165.

*beri takip ettiği siyasetin başlıca ilkelerinden birini oluşturmaktadır. Ancak bütçenin imkânları göz önüne alındığında, bunun müsait bir zamana ertelenmesi zaruri görülmüştür.*⁴⁶⁹

- Kurşunlu Nahiyesinin kazalığa elverişli olması ve halkın kış günleri kazaya gidip gelme zahmetinden kurtarılması için kazalığa dönüştürülmesi. (Dâhiliye Vekâletine) *Cevap: Bu teklif önceden de Dâhiliye Vekâletine yapılmıştır. Dosyası 1/11115 numarayla kayıtlıdır. Bu teklifte; Çankırı Merkez Kazasının talebi, Şabanözü nahiyesinin Kaza olmasıdır. Ilgaz Kazasının talebi de, Kurşunlu Nahiyesinin kaza yapılmasıdır. Bu talebin Vekâletçe incelenerek her iki nahiyenin de kaza haline getirilmeleri lüzumlu görülmüş, ancak senede en az 64.000 liraya mal olacak bu teklifin yapılabilmesi için bütçenin müsait zamanı beklenerek teşkilat talepleri arasına alınmıştır. Kurşunlu nahiyesi kaza haline geldiği zaman 50 köy ve 26.409 nüfuslu olacak; Ilgaz'da da 70 köy ve 26.750 nüfus kalacaktır. Şabanözü, Çankırı Merkez kazasından ayrılıp kaza olduğu takdirde 58 köy ve 29.045 nüfuslu olacak; Çankırı Merkez Kazasının ise 127 köy ve 54.043 nüfusu kalacaktır. Kurşunlu'ya Çerkeş'ten de bazı köyler verilecek; bu takdirde Çerkeş'in 133 köyü ve 43.487 nüfusu kalacaktır. Bu nahije merkezlerinin halen bağlı buldukları kaza merkezine 45 km. ve köylere ise 50-60 km. mesafede olmaları, arada kışın geçilmesi güç ve tehlikeli engebelerin olması ve vilayetin yetersiz olan idari teşkilatının takviye edilerek halk ve hükümet işlerinin hızlı ve kolay bir şekilde yürümesi bakımından bu kazaların kurulması gereklidir. Bütçe uygun olduğu takdirde gerekli teklif yapılacaktır. (Dâhiliye Vekâleti)*⁴⁷⁰

Çankırı vilayeti il, nahije ve ocak kongre dilekleri ile ilgili bilgilere ise ulaşamamıştır.

⁴⁶⁹ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 163.

⁴⁷⁰ CHP 1940 Kongre Dilekleri, s. 163-164.

5.10. 1941 Yılı Kongre Dilekleri

5.10.1. Çankırı Merkez Kazası Kongre Dilekleri

İçişleri İle İlgili Dilekler

- Orta nahiyesi merkeze uzak ve kış günlerinde Çankırı'ya gelip gitmek çok zor olduğundan geçen sene talep edildiği gibi bu nahiyenin tam teşkilatlı bir nahiyeye haline getirilmesi.⁴⁷¹ (Dâhiliye Vekâletine). *Cevap: Mülki teşkilat için alınan müracaatlar pek çoğalmıştır. Bir kazanın genel masrafı senede ortalama kırk bin liradır. Bütçe durumu, 3 seneden beri bu tür dileklerin gerçekleşmesine imkân sunmamaktadır. Dâhiliye Vekâleti, özellikle köylü için daha uygun bir oluşum olan nahiyeye teşkilatının genişletilmesi ve takviyesi için bir kanun tasarısı düzenleyerek Büyük Millet Meclisine sunmuştur. Bu kanun kabul edildiği ve yayınlandığı takdirde genel idare bakımından, hükümetin ihtiyaçlarına uygun ve bütün memleketin isteklerini karşılayan yeni bir idare anlayışına sahip olunacaktır. (Talik)⁴⁷² (Dâhiliye Vekâletinden)*
- Her sene dileklerde talep edildiği üzere Şabanözü Nahiyesinin kazaya dönüştürülmesi ve hiç olmazsa bir nüfus şubesi açılması. (Dâhiliye Vekâletine) *Cevap: Şabanözü'nde kaza teşkiline ait teklif diğer vilayetlerin bu yöndeki teklifleriyle birlikte Vekâletçe göz önüne alınmıştır. Teşkilat için gerekli ödenek temin edildiği takdirde gereği yapılacaktır. (Talik) (Dâhiliye Vekâletinden)⁴⁷³*

Eğitim-Öğretim İle İlgili Dilekler

- Çankırı'ya bir lise ve sanat okulu açılmasının temini. (Maarif Vekâletine) *Cevap: Öğretmen kadrosu ve ödenek ayrıldığında öncelikle mevcut liselerin ihtiyaca cevap verecek şekilde takviyesi esas olarak kabul edilmiş olduğundan şimdilik yeni lise açılmasına imkan görülmemektedir. Çankırı merkezinde bir Akşam*

⁴⁷¹ 1940 Vilayet Kongresinde tespit edilen bu dilek üzerinde 1941 kongresinde de ısrarla durulmuştur. [CHP Genel Sekreterliği]

⁴⁷² 1941 Yılı Çankırı Vilayet Kongre Dileklerine baktığımızda, vilayetten gelen dileklere karşılık ilgili vekaletler tarafından verilen cevaplar “Müspet” (Olumlu), “Menfi” (Olumsuz) veya “Talik” (Belirsiz, Koşullu, Ertelenmiş) sözcüklerle sonlandırılmıştır. Vekâletlerin ilgili talebe verdiği cevap olumlu ise “Müspet”, olumsuz ise “Menfi” olarak belirtilmiştir. Eğer Vekâlet ilgili talebin gerçekleşebilmesini zamana bırakmışsa veya belirli şartların ve koşulların oluşmasıyla talebin gerçekleşmesi mümkün ise “Talik” olarak belirtilmiştir. C.H.P. 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, C.H.P. Genel Sekreterliği Yayınları, s. 170-173.

⁴⁷³ C.H.P. 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, s. 170-171.

Sanat Okulunun açılması hususu ise gelişme planında yer almış bulunmaktadır. (Talik) (Maarif Vekâletinden)⁴⁷⁴

Bayındırlık İle İlgili Dilekler

- Çankırı'nın Tathısu civarındaki 102. kilometredeki devresyon duvarının yükseltilmesi ve eksik devresyon duvarlarının çaya kadar uzatılmasının temini. (Nafia Vekâletine) *Cevap: Çankırı civarının su konuları Kızılırmak üzerinde yapılan su etütleri arasında bulunmaktadır. Ancak halen Nafia Vekâletinin teknik elemanlarının azlığı dolayısıyla buradaki etütlerin takibi ve tamamlanması mümkün görülmemektedir. (Menfi) (Nafia Vekâletinden)*
- Çorum Vilayeti, Sungurlu ve İskilip kazaları ile bütün Kızılırmak Nahiyesi halkının ekonomik olarak Çankırı ile fevkalade irtibatlı olduğu halde, her zaman - özellikle Kızılırmak'ın taşıdığı zamanlarda- Kızılırmak'ı geçmek mümkün olmamaktadır. Önceki senelerde de istendiği şekilde Kızılırmak'a bir köprü yapılmasının temini. (Nafia Vekâletine) *Cevap: Bu civardaki Kızılırmak üzerinde bir köprü inşası çok masraflıdır. Bütçe, yapılması zorunlu olan işler için tahsis edilmektedir. Ayrıca, bu köprü sadece Kızılırmak'ın sağ tarafındaki bazı köyleri vilayet merkezine bağlayacağından ve bu istikamette pek de düzgün bir yolun bulunmamasından dolayı köprüünün faydası çok sınırlı kalacaktır. Bu sebeplerden köprüünün inşasına şimdilik imkân bulunmamaktadır. (Menfi) (Nafia Vekâletinden)⁴⁷⁵*

Ulaştırma İle İlgili Dilekler

- Çankırı Postanesi kenarda olduğundan uygun bir yere kaldırılması. (Münakalat Vekâletine) *Cevap: Hâlihazırda daha uygun bir binanın kiralanmasının mümkün olmadığı anlaşıldığından, uygun bir bina bulunana kadar postanenin şimdiki yerinde kalması zorunlu görülmektedir. (Menfi) (Münakalat Vekâletinden)*
- Ankara'dan Çankırı'ya gelip giden trenlerin sabahları geç, akşamları ise erken gelip gitmesinin temini. (Münakalat Vekâletine) *Cevap: Ankara – Zonguldak yolcu treninin diğer trenlerle irtibatı bakımından bu şekilde bir düzenleme yapılması mümkün görülmemektedir. (Menfi) (Münakalat Vekâletinden)*

⁴⁷⁴ C.H.P. 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, s. 171.

⁴⁷⁵ C.H.P. 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, s. 170-171.

- Çankırı'nın, Ankara'nın civar bölgeleriyle telefon bağlantısının temin edilmesi. (Münakalat Vekâletine) *Cevap: Çankırı, Kastamonu ve civar kazalarının bazılarıyla şehirlerarası telefon servisine açıktır. Telefon devresiyle Ankara'ya bağlı olmadığından, Ankara ve diğer şehirlerimizle konuşma yapmasına halen imkân yoktur. Ankara – Çankırı – Kastamonu arasına bir telefon devresinin çekilmesi kararlaştırılmış ve beş senelik programın üçüncü senesine konulmuştur. (Talik) (Münakalat Vekâletinden)*
- Postanede halkın kullanımına açık bir telefon santrali yaptırılması. (Münakalat Vekâletine) *Cevap: Çankırı'da telefon tesisi ikinci beş senelik planda dikkate alınacaktır. (Talik) (Münakalat Vekâletinden)*⁴⁷⁶

5.10.2. Çerkeş Kazası Dilekleri

Adliye İle İlgili Dilekler

- Sıhhi olmayan Çerkeş hapisanesinin bir an evvel yaptırılmasının temini. (Adliye Vekâletine) *Cevap: Çerkeş Cezaevinin yapı bakımından durumu Vekillikçe de bilinmektedir. Cezaevlerinin yapı ile ilgili çalışmalarını durduran sebepler Polatlı Kazası sütununda⁴⁷⁷ bildirilmiştir. Bununla beraber Çerkeş Cezaevinin yaptırılmasına bu sene için, bütün güçlükler göz önünde bulundurularak teşebbüs edilecektir. (Müspet) (Adliye Vekâletinden)*⁴⁷⁸

Ulaştırma İle İlgili Dilekler

- Çerkeş kasabasının ortasından açılan derenin kapatılması için geçen sene yapılan talep, Devlet Demiryolları sınırı haricinde olduğundan kapatılmasına imkân olmadığı cevaben bildirilmiş ise de, demiryolunun yapıldığı esnada bahsi geçen derenin inşaat müteahhitleri tarafından açılmış olması, halkın sağlığı ile alakadar

⁴⁷⁶ C.H.P. 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, s. 170.

⁴⁷⁷ Çerkeş'teki hapisanenin sıhhi olmamasından dolayı yeni bir hapisane isteğine karşılık Adliye Vekâleti, bu tür isteklere verilen cevabın Polatlı Kazası sütununda yer aldığını belirtmiştir. Polatlı Kazası'nın yeni bir cezaevi talebine karşılık Adliye Vekâletinden verilen cevap şu şekildedir:

“İki üç seneden beri ceza ve tevkif evlerinin her bakımdan ıslahına ve bu meyanda bina yaptırılmasına hararetle devam olunmaktadır. Ancak bugünkü durum evvelce başlamış olan yapı işlerinin dahi istenildiği suretle bitirilmesine imkan bırakmamaktadır. Yapı malzemesinin fiyatları çok yükseldiği gibi bir kısmı da hemen hiç bulunamamaktadır. Bu yüzden yeniden yaptırılması gerekli cezaevlerinin yapımının geçici bir süre için ertelenmesi gerekmektedir. Polatlı'da bir cezaevinin yaptırılması Vekillüğimizce de uygun görülmüştür. Şartlar uygun olduğunda bu dilek uygulamaya konulacaktır.(Talik).” C.H.P. 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, s. 59-60.

⁴⁷⁸ C.H.P. 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, s. 172-173.

bulunması ve belediye tarafından derenin kapatılmasına belediye bütçesinin imkân vermemesi gibi sebeplerden, bu derenin Devlet Demiryolları İdaresince kapatılmasının temini⁴⁷⁹. (Münakalat Vekâletine) *Cevap: Çerkeş kasabasından geçen dere dört metre genişlikte ve 225 metre uzunluğundadır. Dere kanalı sel sularına karşı yapıldığından, evlerden gelen su ve lağımlar bu kanalda uygun bir akıntı yolu bulamamaktadır. Ancak, bu derenin ıslah edilmesi işi Münakalat Vekâletini alakadar etmemektedir. (Menfi) (Münakalat Vekâletinden)*⁴⁸⁰

5.10.3. Ilgaz Kazası Dilekleri

Bayındırlık İle İlgili Dilekler

- Ilgaz kazasında etüdü yapılmış olan tren yolu ile ilişkili olarak; kasabanın bayındırlaşmasına katkı sağlayacak olan tren istasyonunun, kasabaya bir kilometre mesafede 39'uncu kazık ile 44'üncü kazık arasındaki araziye inşa edilmesinin temini. (Nafia Vekâletine) *Cevap: Sumucak – Tosya – Osmancık istikametlerinde yaptırılan demiryolu etüt haritalarında Ilgaz Kazası için tespit edilen istasyon mevki, 144 numaralı Takeometre istasyon kazığının karşısındaki mevkide bulunmaktadır. Bu mevki gösterilen dileğe uygundur. (Müspet) (Nafia Vekâletinden)*
- Geçen sene (1940 yılında) de istenildiği üzere Kızılırmak nehrine bir su kanalı yapılarak civarındaki binlerce kilo tohumu içine alan arazilerin sulanması için Nafia Vekâleti Su İşleri İdaresi tarafından arazinin haritası alınmak üzere etüdü yapılmıştır. Ancak yapılan bu çalışmalarla ilgili herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. Bundan dolayı bu civar halkına servet bahşedecek olan bu su kanalının bir an evvel yaptırılmasının temini. (Nafia Vekâletine) *Cevap: Kızılırmak'ın Osmancık bölgesine ait sulama projeleri hazırlanarak eksiltmeye*⁴⁸¹ *(fiyat kırma yoluyla ihaleye) konulacak bir duruma getirilmiştir. Bu iş yakında eksiltmeye çıkarılarak müteahhide ihale edilecektir. Diğer bölgelerde etütlere devam edilmektedir. (Müspet) (Nafia Vekâletinden)*⁴⁸²

⁴⁷⁹ 1940 vilayet kongresinde tespit edilen bu dilek üzerinde 1941 kongresinde de ısrarla durulmuştur. [CHP Genel Sekreterliği]

⁴⁸⁰ C.H.P. 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, s. 173.

⁴⁸¹ Eksiltmeye konulması bir ihale türü olup bu tür ihalelerde bir işin kimin tarafından daha ucuz yapılacağı için istekliler arasında fiyat kırma yoluyla ihale gerçekleştirilir.

⁴⁸² C.H.P. 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, s. 172.

Maliye İle İlgili Dilekler

- Koyun, keçi, sığır vergilerinin düşürülmesi. (Maliye Vekâletine) *Cevap: Ülkenin içinde bulunulan şartları (2. Dünya Savaşının meydana getirdiği Kriz Ortamı) koyun, keçi, sığır vergilerinin düşürülmesini imkânsız kalmaktadır. Kaldı ki 27.05.1942 tarih ve 4226 numaralı kanunla bütün hayvanlardan alınmakta olan vergi miktarları, olağanüstü hallerin devam etmesinden ötürü arttırılmıştır. Olağanüstü haller bitip memlekette normal vaziyete döndüğünde bu zamlar kendiliğinden kalkacaktır. (Menfi) (Maliye Vekâletinden)*
- Ziraatta kullanılan çift hayvanatından sayım resmi (ağnam vergisi) alınmaması. (Maliye Vekâletine) *Cevap: Bu dileğin cevabı, yukarıda yazılı olan –Maliye Vekâletinin koyun, keçi, sığır gibi hayvanlardan alınan vergi miktarının düşürülememesi yönündeki verdiği cevap– dileğin cevabının aynıdır. (Menfi) (Maliye Vekâletinden)⁴⁸³*

1941 yılı Çankırı CHP İl Kongre dilekleri ile ocak ve nahiyelerine ait kongre dilekleri ile ilgili elimizde mevcut bilgi bulunmamaktadır.

5.11. 1942 Yılı Kongre Dilekleri

Bu yıla ait kongre dileklerini, CHP'nin Altıncı Büyük Kurultayı'na sunulan vilayet kongreleri dileklerinin özetlerini içeren ve yayınlanan eserden öğrenmekteyiz.

- Çankırı'nın Yapraklı nahiyesine nüfus memurluğu kurulması
- Şabanözü ve Kurşunlu nahiyelerinin kazaya çevrilmesi
- Çankırı merkezinde bölge sanat okulu açılması
- Yüksek tahsile devam eden fakir ve kabiliyetli talebelerin tahsil masraflarının temini
- Arazilerin sulanması
- Köprü yaptırılması
- Çankırı – Çorum – Kayabaşı tren hattının yapılması (Çorum Merkez Kazası'nın talebi)
- Yerli malı pazarlarının nüfus başına vermekte olduğu manifatura (kumaş) miktarının fazlalaştırılması

⁴⁸³ C.H.P. 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, s. 172.

- Maden kömürü dağıtılması
- Ziraat işlerinde kullanılan makinelerle alet ve edevatının verilmesi
- Köylere baltalık verilmesi
- Çankırı Çerkeş'te ormanların devlet eliyle işletilmesi
- Aşılı meyve ve asma fidanı verilmesi
- Demiryollarındaki ahşap köprülerin kaldırılmasıyla geçitlerin demiryolu hattının altından yapılması
- Nahiyelerdeki postanelerin ipkası (kaldırılmaması)
- Tren tarifesinde gidiş – geliş saatlerinin değiştirilmesi
- Yeterli miktarda gaz ve benzin verilmesi
- Ocak, nahiye ve kaza kongrelerinin iki yılda bir toplanmaları için nizamnamede düzenleme yapılması
- Muhtar ve ihtiyar heyeti azalarının da aday gösterilmesi ve partililerin tercih edilmesi suretiyle seçilmesinin temini
- İnşa edilmekte olan parti binasına gerekli mefruşatın temini için yardımda bulunulması
- Tarihi kıymeti olan eserlerin görülebilir hale gelebilmesi için etrafındaki binaların istimplâk edilmesi⁴⁸⁴

Çankırı kaza, nahiye ve ocak kongre dilekleri ile ilgili bilgilere ise ulaşamamıştır.

5.12. 1943 Yılı Kongre Dilekleri

CHP 1943 Kaza Kongreleri Dilekleri, Ankara Milli Kütüphane'de yapılan katalog taramasında bulunmasına rağmen; kaynak, derleme aşamasında olduğundan dolayı henüz araştırmacıların kullanımına sunulamadığından ilgili kaynağa ulaşamamıştır.

1944 ve 1945 Çankırı vilayet, kaza, nahiye ve ocak kongreleri ile ilgili elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir.

⁴⁸⁴ C.H.P. *Altıncı Büyük Kurultayına Sunulan Vilayet Kongreleri Dilekleri Hulasası*, Ankara 1943, s. 128-129.

Tek parti dönemi boyunca CHP kongrelerinde kabul edilen dileklere genel olarak bakıldığında Çankırı halkının daha çok temel ihtiyaçlar noktasında isteklerde bulunduğunu söyleyebiliriz. Halk, arazilerini sulamak için sulama kanalları, baraj ve gölet talebinde bulunmuştur. Tarlalarını ekip biçmek üzere ziraat aletleri ve fidan istemiştir. Özellikle kazalarda yaşayan halk, şehir merkezine ulaşımın güç olması ve işlerinin sürekli aksamasından dolayı, buldukları bölgeye hâkim, doktor, tapu memuru, ziraat memuru gibi memurlukların atanmasını talep etmiştir. Çocuklarının eğitimleri için ise okul ve öğretmen istemiştir. Ayrıca, içme suyu, yakacak ve kereste talebinde bulunmuşlardır. Şiddetli kıtlık dönemleriyle mücadele etmeye çalışan Çankırı halkı, kendisine ağır gelen vergilerin düşürülmesini, bazılarının ise tamamen kaldırılmasını istemiştir. Trenin Çankırı'ya gelmesiyle birlikte, tren ücretlerinin düşürülmesi, tren istasyonu ve istasyon geçitleri yaptırılması gibi taleplerde bulunulmuştur. Çankırı halkının siyasi taleplerde ise pek bulunmadığı görülmektedir.

Ülkenin, 1923'te Kurtuluş Savaşından daha yeni çıkmış olması, 1929'da Dünya Ekonomik krizinden önemli ölçüde etkilenmesi ve 1939'da başlayan İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle uygulamak zorunda kaldığı sıkı ekonomik tedbirler, halkın yüksek maliyet gerektiren talepleri ile vergilerin düşürülmesi veya kaldırılması yönündeki taleplerinin karşılanamamasına veya ertelenmesine sebep olmuştur.

6. BÖLÜM

ÇANKIRI'DA CHF/CHP VİLAYET TEŞKİLATININ TEFTİŞİ

CHF ülkenin birçok yerinde teşkilatlanmış ve bu teşkilatların da bir şekilde denetlenmesi ve teftiş edilmesine ihtiyaç duymuştu. Bu amaçla CHF, vilayetlere müfettiş göndererek vilayet teşkilatlarının denetimini yapmıştı.

CHP'nin 1923 tarihli ilk nizamnamesinin 82. maddesi vilayetlerin teftişine ayrılmıştı. Nizamnamenin 82. maddesi şöyleydi: “Çeşitli vilayetler bir araya gelerek bir teftiş dairesini oluşturacak şekilde, memleket teftiş mıntıklarına ayrılacak ve her mıntıkada bir müfettiş bulundurulacaktır. Mıntika müfettişi o mıntıkadaki mutemetler ile fırka teşkilatına bağlı heyetleri teftiş eder ve denetler.”⁴⁸⁵ 1925 yılında CHF İl Örgütleri toplam 14 mıntıkaya ayrılmış ve her mıntikanın başına da birer müfettiş getirilmişti.⁴⁸⁶ Çankırı ise 1. Bölge şehirleri arasında yer almaktaydı.

CHP'nin 1927 tarihli nizamnamesinde ilk defa Parti Müfettişliği ile ilgili bir bölüm yer almıştı. Bu nizamnamedeki 37. ve 44. Maddeler arasındaki kısım vilayet teftişleri ile ilgili hükümleri içeriyordu.⁴⁸⁷ Bu maddeler şunlardı:

Madde 37- Vilayetler, teftiş mıntıklarına ayrılır ve her mıntıkada bir müfettiş bulundurulur.

Madde38- Müfettişler 32. maddeye göre Genel Yönetim Kurulu tarafından seçilir; Başkanlık Divanınca tayin olunurlar.

Madde 39- Müfettişler, mıntıkları dâhilinde Fırka iş ve işlemlerinin düzenleyicisi ve fırkanın o mıntıkada en büyük temsilcisidirler. Mutemet, Yönetim Kurulu ve Fırka Teşkilatına dâhil bütün kurumların işlemlerini ve hesaplarını teftiş eder, denetler ve usulüne aykırı gördükleri hususları düzeltirler.

⁴⁸⁵ Tunçay, *a.g.e.*, s. 382.

⁴⁸⁶ Uyar, (1998b) s. 244.

⁴⁸⁷ Cemil Koçak, “Tek-Parti Döneminde CHP Parti Müfettişliği’ne ilişkin Ek Bilgi(ler)”, *Mete Tunçay’a Armağan*, İletişim Yay., İstanbul 2007, s. 675-676.

Madde 40- Siyasi, sosyal, iktisadi kurum ve kuruluşların yönetim kurullarına gireceklerin adaylıkları Fırka Müfettişlikleri tarafından uygun görüldükten sonra ilan olunur.

Madde 41- Müfettişler, kaza ve vilayet kongreleri tarafından yapılan seçimlerde, seçimlerin iptalini gerektiren bir durum gördüklerinde, yeniden seçim yapılmak üzere seçimin iptalini sebepleriyle birlikte Genel Yönetim Kurulunun kararına sunarlar.

Madde 42- Müfettişler Genel Sekreterlikçe belirlenen tarihte, en azından senede bir defa fırka merkezinde toplanırlar.

Madde 43- Fırka müfettişleri tarafından yapılan bildirimlerin (tebligatların), mıntikalardaki tüm teşkilat tarafından kabul edilmesi ve yapılması mecburdur.

Madde 44- Müfettişlerin vazifeleri ile ilgili teferruatlar, Genel Yönetim Kurulu tarafından özel bir yönetmelikle tespit edilir.⁴⁸⁸

Müfettişler, teftiş ettikleri yerlere ait raporlarını kitapçık şeklindeki Teftiş Raporuna⁴⁸⁹ yazıyorlardı. Bu kitapçığın içerisinde nelerin teftiş edileceği ile ilgili sorular matbuu şekilde yer alıyordu. Müfettişler de bu sorular dâhilinde teftişlerini gerçekleştiriyordu. Her sorunun altında ise müfettişin yaptığı teftişin sonuçlarını yazabileceği uygun boşluklar bırakılmıştı. 1931 tarihli CHF Teftiş Raporu'nun birinci sayfasında yer alan "Teftiş Etiği" şu şekildeydi:

"Teftiş, Mürakabe, tahkik raporları ve muhteviyatı Müfettiş ile fırka merkezi arasında sır olarak kalır.

*Her teftiş neticesi imza sahibinin vicdani, manevi mes'uliyeti ile bağlıdır. Bunların metin ve suretleri kimseye verilmez ve muhteviyatı da asla işae edilmez."*⁴⁹⁰

Beşinci Büyük Kurultay'ın 1 Haziran 1939 tarihindeki toplantısında kabul edilen CHP Nizamnamesinin 58'inci maddesi, parti müfettişlerinin görev tanzimi ve tayin usulünden bahseder. Bu maddeye göre, Parti müfettişlerinin vazife ve

⁴⁸⁸ CHF Nizamnamesi, 1927, s. 16-18.

⁴⁸⁹ Cumhuriyet Halk Fırkası Teftiş Raporu, Yenigün Matbaası, Ankara 1931, s. 1.

⁴⁹⁰ Cumhuriyet Halk Fırkası Teftiş Raporu, s. 1.

salahiyetleri Genel Yönetim Kurulu tarafından düzenlenir ve Genel Başkanlık Divanınca onaylanan bir yönetmelikle tayin edilirdi.⁴⁹¹

CHP'nin 6. Büyük Kurultayının 12.06.1943 tarihindeki toplantısında kabul edilen Nizamnamenin 52. maddesinde, “*Genel Yönetim Kurulunca seçilecek parti müfettişlerinin vazife ve salahiyetleri Genel Yönetim Kurulu tarafından düzenlenir ve Genel Başkanlık Divanınca onaylanan bir yönetmelikle tayin edilir.*”⁴⁹² denmekteydi. 1943 yılı nizamnamesindeki bu madde, 1939 yılı parti nizamnamesinin parti müfettişlikleri ile ilgili 58. maddesiyle hemen hemen aynıdır. Buna göre, 1939’dan 1943’e kadar parti müfettişlerinin görev ve yetkileri ile ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

1943 parti nizamnamesinin 52. maddesinde bahsedilen parti müfettişlerinin görev ve yetkilerini belirleyen Teftiş Talimatnamesi yayınlanmıştı. Bu talimatnamede müfettişlerin vazifeleri ile ilgili maddelerin yanı sıra teftiş bölgeleri, raporlar ve çeşitli hükümlerle ilgili maddeler yer almaktaydı. Vilayetler teftiş bölgelerine ayrılmıştı. Her teftiş bölgesi o bölgeye dâhil bir vilayetin adıyla anılıyordu. Bu bölgelerden her birine bir Parti Müfettişi gönderilirdi (Madde 1). Müfettişlerin merkezi Ankara’ydı. Bölgelere gidecekleri zamanları Parti Umumi İdare Heyeti tayin ederdi. Kongre ve seçim zamanlarında Müfettişlerin bölgelerinde bulunmalarına dikkat edilirdi (Madde 2).⁴⁹³

6.1. Teftiş İşlerini Yürütme Planı

CHP Genel Sekreterliği tarafından, 12.06.1935 tarihli, İnspekterlerin teftişlerini nasıl yapacaklarını bildiren “Teftiş İşlerini Yürütme Planı” hazırlanmış ve her İnspektöre verilmişti. İnspekterlerin bu plana göre teftiş işlerini yürütmeleri istenmişti.

Plana göre yapılacak genel teftiş konuları ise şu şekilde belirlenmişti:

a) Parti prensiplerinin yayılmasında emekli çalışma

⁴⁹¹ *CHP Nizamnamesi*, 1939, s. 15.

⁴⁹² *CHP Nizamnamesi*, 1943, s. 12.; *C.H.P. VI' ıncı Büyük Kurultayın Tetkikine Sunulan Nizamname Projesi*, s. 24, 26.

⁴⁹³ *C.H.P. Teftiş Talimatnamesi*, Sümer Matbaası, Ankara 1943, s. 3.

- b) Örgütlerin parti tüzüğüne göre işlemesi
- c) Partinin illerde hükümetle degetinde uygunluk
- d) Partililer örgütlerde ödevliler arasında sevgi ve bağlılık veya geçimsizlik
- e) Parti örgütlerinin halk karşısında sevgi ve sempati derecesi
- f) Partinin çevresindeki bütün kurumlarla spor ve gençlik işi ile ilgisi
- g) Halkevleri çalışmasında Partinin ilgi ve gayreti
- h) Parti hesap işlerinin yolunda olması ve parti mallarının bakımı⁴⁹⁴

Teftiş işleri iki şekilde yapılmaktaydı. Birincisi genel teftişlerdi. Plana göre yapılırdı. İkincisi ise bir yerde belli bir sorun üzerine yapılan teftişlerdi. Belli bir meselenin tetkiki, herhangi bir yolsuzluğun iç yüzünü ve kabahatliilerini meydana çıkarmak için yapılırdı. Müfettiş tetkiki icap ettiren bu gibi işler hakkında merkezde bulunan bilgileri aldıktan sonra mahallindeki vaziyeti tetkik ve neticeyi tespit ederdi.⁴⁹⁵

Genel teftiş planına göre İnspekter aşağıda yazılan başlıklara göre teftişini yapmaktaydı:

Parti Yönetim Kurulları: Sosyal, ideal, ahlak sıfatları halk nazarında ne durumda? Parti otoritesini istismar hareketleri var mıdır? Yönetim kurulu üyeleri arasındaki sevgi ve uygunluk derecesi nasıl? Tüzüğün 146. Maddesinin yazdığından fazla iş alan var mı?

Çalışmaları: Hükümet erkânıyla işbirliği derecesi, büro çalışmalarının durumu, toplantıların zamanında yapılması, kararların vaktinde deftere geçirilerek 85'inci maddeye göre imzalanmış olması, 85'inci maddede yazılı defter ve dosyaların düzeni, kongrelerin tüzüğe uygunluğu, parti programlarını yaymak ve benimsetmek için yapılan çalışmalar, kendilerine bağlı kademelerin ve yönetim kurullarının teftiş edilip edilmediği...

⁴⁹⁴ BCA. 490.01.268.1068.2/23.

⁴⁹⁵ BCA. 490.01.268.1068.2/27.

Üye Kaydı: Üye kayıtlarının tüzüğe uygun olup olmadığı, partiye üye kayıt durumu, halkça sevilen ve saygın nüfusun partiye kayıt durumu ve buna önem verilip verilmediği...

Bütün Kurumlar, Gençlik ve Spor: Tüzüğün 6'ncı maddesine uygun bulunan kurumlarla örgütümüzün bağlılığı iyi mi? Spor örgütlerinin durumu, partiye sevgi ve bağlılık derecesi, ihtiyaçları tamamlanmış mı? Diğer ihtiyaçları neler? İşçi, emele esnaf çiftçi vs. durumları, partimizle alakaları ve meyilleri, parti programının yasakladığı kurumlara meyil taşıyanlar var mı? Partiye karşı belli veya gizli cereyanlar var mı? İrtica yanlısı ve devrim karşıtı var mı?

Halkevleri: Halkevleri ile ilgili çalışmaların durumu, halkevlerinin finansmanı için yapılan çalışmalar, halkevleri ve Şube Yönetim Kurullarındaki liyakat durumu, halk dersanelerinin ihtiyaca cevap verip vermediği...

Neşriyat: Basın ve yayın kurumlarıyla ilgi ve çalışma derecesi, parti ülkü ve amaçlarının yayılmasında neşriyattan faydalanılıyor mu? Hangi gazete ve mecmua çok okunuyor?

Bütçe ve Hesap İşleri: Yardım paraları iyi takip ediliyor mu? Para alırken dipli koçan kullanılıyor mu? Paraların saklanması tüzüğe göre mi? Paraların harcanması bütçelerine göre mi? Partinin borcu var mı? Parti parasından herhangi birine kendi menfaati için avans veya borç olarak verilmiş midir? Hesap işleri tüzüğe uygun mu?

Mallar, Mülkler: Demirbaş defterleri düzgün mü? Mülklerinin kayıtları düzgün mü? Kullanılmaları ve bakımları iyi midir?

Hükümetin Ucuzlatma İşleri: Çimento, tuz, şeker ucuzlamasının halkta yaptığı iz; bunun halk için faydalı yolda tatbikinde gerekli olan işlerin araştırılması...⁴⁹⁶

⁴⁹⁶ BCA. 490.01.268.1068.2/23-26.

Teftiş İşlerini Yürütme Planında İnspekterlerin riayet etmeleri gereken hususlar da belirtilmişti:

- 1- Gerek plana göre bir ili, gerek belli bir işi teftiş eden İnspekter teftişinin sonunu bir raporla Genel Sekreterliğe bildirir.
- 2- İnspekter teftiş hakkındaki genel intibasını ve hükmünü raporunun sonuna katmaya mecburdur.
- 3- Her İnspekter teftiş edeceği illere ait gerekli bilgileri aldıktan sonra, teftiş bürosundan ve diğer bürolardan ayrıca bir dilek olup olmadığını öğrenir ve not alır.
- 4- İnspekter rutin teftişinin dışında teftişi gerekli başka bir işe de rastlarsa onu da tetkik eder.
- 5- İnspekterler, teftiş ve tetkik esnasında partinin yönetim üyelerinin ve hükümet erkânının izzeti nefsinin ve vazife otoritelerini kırmamağa bilhassa dikkat edeceklerdir.
- 6- Teftiş raporları İnspekterle Genel Sekreterlik arasında sır olarak kalır. Bundan dolayı İnspekterler teftiş raporlarının müsveddelerini de asıl raporlarla beraber göndermek zorundadır.
- 7- Teftişte, il ve ilçelerdeki mahalle ve semt ocaklarına kadar dâhildir. Yol üstünde bulunan, gidilmesi kolay ve yakın olan bazı nahiye ve köy ocakları da teftiş edilecektir.
- 8- İnspekterlerin yapma yetkileri yoktur. Yalnız yönetim kurullarında ve arkadaşlarımız arasında kolayca giderilmesi mümkün anlaşamamazlık varsa bunları barışla giderirler.
- 9- İnspekter teftiş esnasında ehemmiyetli ve lüzumlu görülen acele vaziyetleri telgrafla bildirebilirler.
- 10- İnspekterler seyahatlerinde, halka ve partililere parti program ve prensiplerini anlatmaya ve yaymaya çalışır.⁴⁹⁷

Planda belirtildiğine göre, mevcut Tüzük uyarınca illerden altı ayda bir gelecek teftiş raporları Birincikanun (Aralık) ve Haziran sonlarında gelirdi. Gerek bu raporlar, gerek plana göre ve gerekse belli bir işi için yapılan teftişlerin sonunda gelen

⁴⁹⁷ BCA. 490.01.268.1068.2/27-28.

raporlar konularına göre değerlendirilerek ilgili bürolara⁴⁹⁸ verilirdi. Bürolar gerekeni yapar ve sonucunu IV. Büro'ya bildirirlerdi.⁴⁹⁹

6.2. Urfa Milletvekili Müfettiş Muhiddin Dinçsoy'un Teftişleri

6.2.1. Muhiddin Dinçsoy'un 1935 Teftişi

1935 Yılına kadar Çankırı'da CHP teşkilatının teftişine dair bir bilgiye rastlayamadık.

CHP Genel Sekreterliği tarafından, vilayetlere teftiş için gidecek İnspekteklerin (Müfettişlerin) adları ve gidecekleri vilayetleri gösteren bir liste hazırlanmış, Çankırı ve Bolu illerine gidecek inspektek olarak da Urfa Saylavı Muhittin Dinçsoy belirlenmişti.⁵⁰⁰ Ayrıca CHP Genel Sekreterliği, 12.06.1935 tarihli yazısıyla, Çankırı Vilayet Teşkilatı'nın teftişi için İnspektek olarak Urfa Saylavı Muhittin Dinçsoy'un görevlendirdiğini kendisine bizzat yazıyla bildirmişti. Yazıda Muhittin Bey'e teftişi nasıl yapacağı yönünde ilgili talimatlar ile bu iş için yazılan emrin bir örneği ekte gönderilmişti. Hazırlanan raporların ise en geç İkinciteşrin (Kasım) başında verilmesi istenmişti.⁵⁰¹

CHP Genel Sekreterliği, Çankırı CHP Başkanlığını da bilgilendirerek, teftiş için İnspektek olarak kimin görevlendirildiğini belirtmiş ve görevlendirilen İnspektektere işlerini iyi yapabilmesi için gerekli yardım ve kolaylıkları göstermelerini istemişti. Ayrıca; İnspekteklerin ne zaman geleceğinin ve il içindeki teftiş alanının, o vilayete görevlendirilmiş olan İnspektek tarafından bildirileceği belirtilmişti.⁵⁰²

CHP Genel Sekreterliğinin Çankırı'nın teftişi için gönderdiği Urfa Saylavı Muhittin Dinçsoy tarafından 1935 yılı yazında yapılan tetkiklerde İnspektek Muhittin Bey'in Çankırı ile ilgili birçok istatistikî bilgiler verdiğini görüyoruz. Çankırı nahiye

⁴⁹⁸ Recep Peker'in 1931'de CHP Umum Kâtipliğine getirilmesinden sonra Partiye yeni bir yapı kazandırılmıştır. İlk defa 1931 yazı sonunda dört gruba ayrılan 13 büro kurulmuştur. Kabasakal, *a.g.e.*, s. 127.

⁴⁹⁹ BCA. 490.01.268.1068.2/20-25. 1931'de yapılan sınıflamada IV. Büro'nun görevi kısaca Fırka teşkilatının teftişi olarak belirlenmişti. Kabasakal, *a.g.e.*, s. 128.

⁵⁰⁰ BCA. 490.01.268.1068.2/22.

⁵⁰¹ BCA. 490.01.268.1068.2/20.

⁵⁰² BCA. 490.01.268.1068.2/21.

ocaklarına⁵⁰³ bağlı ocakların adlarının listeleri ile Çankırı, Çerkeş ve Ilgaz Kazası Vilayet İdare Heyetleri ve Vilayet Umumi Meclis Üyeleri, Çankırı Belediyesi Üyeleri, Vilayet Encümen Üyeleri, Kızılay İdare Heyeti, Çankırı Ziraat Odası İdare Heyeti, Çankırı Ticaret Odası İdare Heyeti, Çankırı Çocuk Esirgeme Kurumu İdare Heyeti ve Halkevi İdare Heyeti isimleri listeler halinde verilmişti. Bu bilgilerin yanı sıra Çankırı il ve ilçelerinin nüfusu, vilayette partiye kayıtlı üye sayısı ve bunların nüfusa oranı, vilayete gelen gazeteler ve en çok okunanı ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁵⁰⁴

Tablo 10: 1935 Yılı Çankırı Ve İlçelerinin Nüfusu Ve Partiye Kayıtlı Üye Sayıları⁵⁰⁵

<i>Vilayet Nüfusu</i>			
<u>Çankırı</u>	<u>Çerkeş</u>	<u>Ilgaz</u>	<u>Toplam</u>
80.161	55.341	41.132	176.634
<i>Vilayette Partiye Kayıtlı Üye</i>			
<u>Çankırı</u>	<u>Çerkeş</u>	<u>Ilgaz</u>	<u>Toplam</u>
7.996	5.664	4.170	17.830
<i>Üye Sayısının Nüfusa Oranı</i>			
<u>Çankırı</u>	<u>Çerkeş</u>	<u>Ilgaz</u>	
% 9	% 10	% 10	

Çankırı'ya gelen günlük gazeteler Cumhuriyet, Akşam, Son Posta, Tan ve Kurun Gazeteleriydi. En çok okunan gazete Son Posta Gazetesi'ydi. Son Posta Gazetesi, CHP'yi eleştiren yazılar içeren ve 1930'da SCF'ye yakın olan bir gazete idi. SCF'nin kapatılmasından sonra 1935 teftişinde hala bu gazetenin okunması halkın muhalefet özlemi çektiğini ve CHP'ye halkın teveccühünün de pek olmadığını göstermekteydi. Çankırı'da okunan mecmualar ise Perşembe, Hafta, Yedigün, Ak baba, Kara göz ve Köroğlu idi. Bu mecmualardan en çok okunanı ise Yedigün ve Köroğlu mecmualarıydı. Çankırı Vilayetinin üye sayısının nüfusa oranı

⁵⁰³ 1935 yılında Çankırı'ya bağlı Resmi Nahiye Ocakları: Kızılırmak, Yapraklı, Orta, Şaban Özü. Merkeze Bağlı İtibari Nahiye Ocakları: Halil Ağa Mahallesi, Buğday Pazarı, Yoğurtçu, Saray, Karataş, Dümelli, Maruf, Karaşih, Küçüklü BCA. 490.01.268.1068.2/7.

⁵⁰⁴ BCA. 490.01.268.1068.2/4.

⁵⁰⁵ BCA. 490.01.268.1068.2/4.

değerlendirildiğinde ancak nüfusun onda birinin CHP'ye üyeliği söz konusuydu. Bu oran da oldukça düşüktür.

6.2.2. Muhiddin Dinçsoy'un 1936 Teftişi

CHP Genel Sekreterliği tarafından 7 Temmuz 1936 tarihinde Çankırı CHP İl Başkanlığına gönderilen yazıda, Çankırı ili parti işlerini teftiş için gönderilen Urfa Saylavı Muhittin Dinçsoy tarafından verilen rapora göre il merkezi ile ilçelerinde görülen eksiklikler ve bunların düzeltilmesi için yapılması gerekenler sıralanmıştı.

Çankırı merkez ve ilçelerinde yardım paralarının takibine gereken önemin verilmediği belirtilmişti. Bu durumun hesap ve muhasebe talimatı hükümlerine aykırı bir hareket olduğu ve zorunlu ihtiyaçların karşılanamamasına sebep olacağından dolayı yardım paralarının tahsiline gereken önemin verilmesi istenmiştir. İl merkezinde demirbaş eşya defterinin örneğine uygun tutulmadığı; muhasebe talimatında yazılı 9 numaralı örneğe göre tutulması, emlak kayıtlarında eksiklikler olduğu, bu eksikliklerin acilen giderilmesi gerektiği belirtilmişti.⁵⁰⁶

Çerkeş ve Ilgaz ilçelerinde ise, para tahsil edilirken dip koçanlı makbuz kullanılmadığı, talimat hükümlerine uygun olarak dip koçanlı makbuz kullanılması gerektiği ve dip koçanın parayı veren kişiye imzalatılması gerektiği; mevcut bir bütçenin bulunmadığı ve paranın saklanması talimatlara aykırı olduğu, bütçesiz sarfiyat yapılamayacağı, bütçesi olmayan örgütler için derhal birer bütçe yapılması gerektiği, mevcut paradan 50 liradan fazlasının cüzdan karşılığında Parti adına bankada açılacak bir hesaba yatırılması ve para lazım olduğu zaman başkan ve muhasibin çift imzası ile bankadan çekilmesi gerektiği belirtilmişti. Her iki ilçede de demirbaş eşya defterlerinin tutulmadığı, 9 numaralı örneğe göre derhal oluşturulması gerektiği; hesap işlerinin iyi tutulmadığı, hesap işlerinin düzeltilmesi gerektiği bildirilmişti.⁵⁰⁷

CHP Genel Sekreterliği, CHP Çankırı İl Başkanlığından, yukarıda belirtilen eksikliklerin giderilerek sonucundan kendisini bilgilendirmesini istemişti. Ancak

⁵⁰⁶ BCA. 490.01.1575.413.1/53.

⁵⁰⁷ BCA. 490.01.1575.413.1/53-54.

CHP Çankırı İl Başkanlığı CHP Genel Sekreterliğine hemen cevap verememiş, bunun üzerine Genel Sekreterlik, Çankırı CHP Çankırı İl Başkanlığı'na tekrar bir yazı göndererek, 7 Temmuz 1936 tarihli yazılarına acil cevap verilmesini istemişti.⁵⁰⁸

CHP Çankırı İl Başkanlığı ise bu yazıya ancak 28.02.1937 tarihinde cevap vermişti. CHP Genel Sekreterliğine, İlbay ve CHP İl Yönetim Kurulu Başkanı⁵⁰⁹ imzasıyla gönderilen yazıda, yukarıda bahsi geçen eksiklikler şöyle cevaplandırılmıştı:

Merkez ve ilçelerde yardım paralarının takibine gereken önemin verilmemesinin nedeni olarak, ilin İl Yönetim Kurulu Örgütünden başka hiçbir örgütü için bütçe tanzim edilmemesi ve usulüne uygun taahhütler yaptırılmaması gösterilmişti. Köy ve mahalle ocakları ile ilçe yönetim kurulları bütçelerinin 1937 mali yılından itibaren uygulanmak üzere onaylandığı, tutulması gereken hesap defterleri ve örneklerinin gönderildiği, hesapların nasıl tutulacağı, yardım paralarının nasıl alınacağı ile ilgili gerekli bilgilerin edinildiği ve artık bütün örgütlerin hesap işlerinin yoluna girmiş sayılabileceği belirtilmişti. İl merkezine ait demirbaş eşya defterinin muhasebe talimatnamesine göre 9 numaralı örnek gibi tanzim ve tasdik edildiği, emlak kayıtlarındaki eksikliklerin de giderildiği belirtilmişti.⁵¹⁰

İlbay (Vali) ve CHP Çankırı İl Başkanı, Çerkeş ve Ilgaz ilçelerinde bizzat incelemelerde bulunduğunu, 1935 yılında eski başkan namına makbuz karşılığında üç lira ile aynı sene intihap (seçim) masrafı olarak merkezden gönderilen yirmi beş liradan başka bir hesap işlemi göremediğini ve bu paraların dışında başka para alındığına dair bir delil bulamadığını, bu para ile de İlçe Yönetim Kurulu toplanma odasına mefruşat olarak sandalye alındığını belirtmişti. 1937 yılında uygulanmak üzere yapılan bütçelerin onaylandığını ve üyelerden 1936 yılı için dahi az veya çok

⁵⁰⁸ BCA. 490.01.1575.413.1/52.

⁵⁰⁹ Dil Devrimi çalışmalarıyla birlikte Arapça, Farsça gibi yabancı kökenli sözcüklerin yerine Türkçe kökenli sözcükler kullanılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar paralelinde “vali” sözcüğü yerine de “ilbay” sözcüğü kullanılmaya -özellikle yazılı basında- başlanmıştır.

Parti – Devlet bütünleşmesini sağlamak amacıyla 18.06.1936 tarihinde yayımlanan beyannameyle tüm illerdeki valiler (ilbayların) CHP İl Yönetim Kurulu Başkanlığına, diğer bir tabirle CHP Parti İl Başkanlığına getirilmiştir. *CHP 1936 İl Kongreleri*, s. 8-9; Kabasakal, *a.g.e.*, s. 132. Bu uygulamaya, 29 Mayıs 1939'daki CHP'nin 5. Büyük Kurultayında alınan “CHP Parti İl Başkanlıklarının Valiliklerden ayrılması” kararıyla son verilmiştir. Kabasakal, *a.g.e.*, s. 145.

⁵¹⁰ BCA. 490.01.1575.413.1/50.

aidat taahhüdü alındığını, Çerkeş ve Ilgaz ilçeleri ile ocakları için gerekli bütçelerin oluşturulduğunu, hesap işlerine gereken önemin verildiğini, bütün parti üyelerinin parti işleriyle ilgilenmelerinin sağlandığını ve herkesin üzerine düşen vazifeyi gereği şekilde yaptığını, Ilgaz ve Çerkeş ilçelerine ait demirbaş eşya defterlerinin de örneklerine göre tanzim edildiğini belirterek, Parti Başkanı sıfatıyla görevli olduğundan beri tüzük ve genelgelere aykırı hiçbir işlem yapılmadığını ve bu konuda müsterih olmalarını arz etmişti.⁵¹¹

1935 ve 1936 yılları Çankırı'nın teftiş raporlarına bakıldığında genelde içerik olarak benzer mevzulardan bahsedilmiştir. Benzerlik sonraki teftiş raporlarında da görülmektedir.

1937 ile 1938 yılları teftiş raporlarına rastlanmamıştır.

6.3. Amasya Milletvekili Müfettiş Esat Uras'ın Teftişleri

6.3.1. Esat Uras'ın 1939 Teftişi

CHP Ankara Bölgesi Müfettişi Amasya Milletvekili Esat Uras'ın 01.01.1940 tarihli ikinci teftiş raporunda şu hususlar belirtilmiştir:

“Çankırı merkezi, Merkez kazası ve Merkez Nahiyesinde yardım parası tahsilâtı iyidir. Ilgaz bilhassa Çerkeş'te yardım tahsilâtı yoktur. Sebep olarak bu paraların tahsili için müeyyide olmadığı ileri sürülmektedir. Herhalde belediyelerden ufak tefek yardımlar oldukça, yardım parası ikinci sıraya bırakılmaktadır. Masraflar mevcut ve tasdikli bütçelerine uygundur. Hesap özetleri, kongrelerde görüşülecek mevzular zamanında hazırlanmaktadır. Reis ve azası değişen idare heyetleri eskilerinden yönetimi devralmışlardır. Hesap işleri, defterleri, demirbaş kayıtları iyidir. Yalnız merkezden başka aza kayıt defterlerinin esaslı surette gözden geçirilmesi gerekmektedir. Partiye ait para Ziraat Bankası hesabı carisindedir. Her kazada mevduat cüzdanı vardır.

⁵¹¹ BCA. 490.01.1575.413.1/50-51.

Partiye ait binaların tapu kayıtları düzenlidir. Mevcut eşyaya ait demirbaş kayıtları vardır ve mevcuda uygundur. İyi bakılmaktadır”⁵¹²

Ankara Bölgesi Müfettişi Esat Uras’tan alınan Çankırı Vilayetine ait teftiş raporu, IV. Büro tarafından ilgili kısımları aynen çıkarılarak, 7 Ağustos 1940 tarihli bir yazıyla XII. Büro’ya gönderilmişti.⁵¹³ XII. Büro ise, hesap kayıt ve muamelelerindeki usulsüzlüklerin düzeltilmesi ve sonucundan bilgi verilmesi için Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğine 28.08.1940 tarihli yazıyla cevap yazılmasını istemişti.⁵¹⁴ Ayrıca bilgilendirme amaçlı olarak IV. Büro’ya da bir yazıyla durum bildirmişti.⁵¹⁵ Görülen Usulsüz muameleler ile ilgili düzeltme yolları olarak, parti hizmetlerinin yerine getirilmesi için gerekli parayı temin etmede, sadece özel idare ve belediye bütçelerine dayanılmaması; Partinin esaslı gelir kaynaklarından olan yardım paralarının tahsiline, 1939 yılı CHP Nizamnamesi’nin 16’ncı maddesi⁵¹⁶, 17’nci maddesi⁵¹⁷ ve 163’üncü maddesi⁵¹⁸ hükümleri çerçevesinde azami gayretin gösterilmesi gerekliliği vurgulanmıştı.⁵¹⁹

Belirtilen bu tenkitlerin düzeltilmesi yönünde yapılan çalışmaları içeren raporun Çankırı CHP İl Başkanlığı tarafından gönderilmemesi üzerine, 15.10.1940 tarihli bir yazıyla Çankırı İl Başkanlığı’ndan tekrar cevap istenmişti.⁵²⁰ Ancak, Çankırı İl Başkanlığı’nın hala cevap yazmaması üzerine 22.01.1941 tarihli bir

⁵¹² BCA. 490.01.1575.413.1/34.

⁵¹³ BCA. 490.01.1575.413.1/33.

⁵¹⁴ BCA. 490.01.1575.413.1/30.

⁵¹⁵ BCA. 490.01.1575.413.1/32.

⁵¹⁶ *Madde 16-* Her aza Partiye az veya çok bir yardım parası ödemeye mecburdur. Partililer ayda veya altı ayda veya on iki ayda bir ödemek üzere Partiye ne kadar yardım parası vereceklerini, ödeme kabiliyetlerine göre, kendileri kestirerek buldukları yerin ocak idare heyetine bir taahhüt kâğıdı ile bildirirler. Ödemeler makbuz mukabilinde yapılır. Bir kere yapılan yardım taahhüdünün miktarı, üstünden bir yıl geçmedikçe azaltılamaz. Taahhüt edilen miktardan fazla para verildiği takdirde ayrı makbuzla teberru olarak kabul edilir. Yardım parası yerine ayniyat alınamaz. *CHP Nizamnamesi*, 1939, s. 5-6.

⁵¹⁷ *Madde 17-* Yardım parasını taahhüt edilen miktar ve zamanda ödemek partilinin, bir yandan Partisine bağlılığının delili, bir yandan da Partisinin yurda hizmet yolunda muvaffak olmasını temin edecek bir borcudur. *CHP Nizamnamesi*, 1939, s. 6.

Madde 18- Yardım parasının nasıl toplanacağı umumi idare heyeti tarafından yapılacak bir talimatname ile tespit edilir. *CHP Nizamnamesi*, 1939, s. 6.

⁵¹⁸ *Madde 163-* Parti idare heyetlerinde veya Parti adına bir işte bulunabilmek için yardım paralarının tamamen ödenmiş olması şarttır. *CHP Nizamnamesi*, 1939, s. 40.

⁵¹⁹ BCA. 490.01.1575.413.1/31.

⁵²⁰ BCA. 490.01.1575.413.1/29.

yazıyla cevabın çabuk verilmesi istenmişti.⁵²¹ Çankırı CHP İl Başkanlığı ancak 04.02.1941 tarihinde, yani raporun istendiği ilk tarih olan 28.08.1940 tarihinden 6 ay sonra istenilen cevabı gönderebilmişti.

6.3.2. Esat Uras'ın 1940 Teftişi

1940 yılı başında yapılan teftiş sonunda Esat Uras tarafından hazırlanan raporda ise şu hususlar yer almaktaydı:

“Yardım parası az sayıda partili tarafından verilmekte ve birçok yerde taahhüdün tahsili için herhangi bir yaptırım olmadığından dolayı defter üzerinde kalmaktadır. Mali hükümlere ait talimatnameler dikkatle takip edilmiş, Çankırı vilayet ve merkez kazası hesap işleri talimatnameye uygun olarak işlenmekte, evrak-ı müsbite (ispatlayıcı)⁵²² belgeler ve makbuz hesapları mevcuttur. Karar ve üye defterleri ile dosyalar düzenlidir. Ilgaz ve Çerkeş'te hesap ve diğer işlere ait defterler mevcuttur. Ilgaz'a bağlı Kurşunlu nahiyesinde hiçbir kayda, defter vs. rastlanmamış ve Ilgaz İdare Heyeti konuyla ilgili ikaz edilmiş, yeni İdare Heyetine de gerekli tebligat yapılmıştır. Çerkeş'e bağlı At Karacalar nahiyesinin çalışmaları iyidir. Çankırı Merkezine bağlı Orta nahiyesinin çalışmaları ise takdire şayandır. Merkeze bağlı Şabanözü ve Yapraklı nahiyelerinde bazı eksikliklere rağmen kayıt ve hesap defterleri mevcuttur. Nizamname ve talimatname hükümlerine kesin olarak uyulması herkese tebliğ edilmiştir. Partiye ait binaların tapuları vilayetten Genel Sekreterliğe gönderilmiş olduğu kayıtlardan anlaşılmıştır. Merkez, kaza, nahiyelerde demirbaş defterleri mevcuttur. Vilayet, merkez, Ilgaz ve Çerkeş Parti İdare Heyetleri, Halkevi olarak kullanılan binaların birer odasında bulunmaktadır. Eşyalara mümkün olduğunca iyi bakılmaktadır.”⁵²³

⁵²¹ BCA. 490.01.1575.413.1/28.

⁵²² Evrak-ı Müsbite Belgeler, ispat edici belgeler; tespit edici yazılar; tapu kütüğünü tamamlayan belgeler manasındadır.

⁵²³ BCA. 490.01.1575.413.1/43.

Ankara Bölgesi Müfettişi Esat Uras'tan alınan Çankırı Vilayetine ait teftiş raporlarının XII. Büroyu ilgilendiren kısımları çıkarılarak, IV. Büro tarafından 27 Şubat 1940 tarihli yazıyla XII. Büroya gönderilmişti. XII. Büro ise 21.05.1940 tarihli yazı ile teftiş raporunda görülen usulsüz muameleler ve bunların düzeltilme yollarını içeren yazıyı Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğine göndererek, gereken çalışmaların yapılmasını ve sonucundan bilgi verilmesini istemişti.⁵²⁴

XII. Büro gönderdiği yazıda, görülen usulsüz muamelelerle ilgili olarak, yardım paralarının çok az tahsil edildiğini ve Kurşunlu nahiyesinde hiçbir kayda, defter vesaireye rastlanmadığını belirtmişti. Usulsüz muamelelerin düzeltilme yolu olarak ise, partinin en esaslı gelirlerinden olan yardım paralarının tahsili konusunda azami gayret sarf edilmesi ve taahhüdünü vermeyenler hakkında Parti Nizamnamesinin 17. maddesinin hükümlerinin uygulanması gerektiğini, Kurşunlu nahiyesinde hesap kayıt defterlerinin var olmamasının dikkat çekici olduğunu, Nizamname ve talimatname hükümlerine göre gereken kayıtların derhal oluşturulması gerektiğini belirtmişti.⁵²⁵

Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliği'nin herhangi bir cevap yazısı göndermemesi üzerine, XII. Büro tarafından 7 Ağustos 1940 tarihli yazıyla cevabın gönderilmesi tekrar istenmişti.⁵²⁶ Bunun üzerine Çankırı Parti İl Başkanlığı, 13.08.1940 tarihinde gönderdiği cevap yazısında; XII. Büro tarafından gönderilen emirlerin kaza reislerine tebliğ edildiğini ve henüz cevap alınmadığını, cevapların alındıktan sonra derhal bildirileceğini ifade etmişti.⁵²⁷ XII. Şube 11.09.1940 tarihli yazısıyla, Çankırı İl başkanlığının bu cevabını yeterli görmediğini belirterek, bu sorunların bizzat kendileri tarafından takip edilmesini ve sonuçlandırılmasını istemişti.⁵²⁸ Ancak, İl Başkanlığının bu son yazıya herhangi bir cevap göndermemesi üzerine yine XII. Büro tarafından gönderilen 22.01.1941 tarihli yazıyla cevabın çabuk gönderilmesi istenmişti.⁵²⁹

⁵²⁴ BCA. 490.01.1575.413.1/40.

⁵²⁵ BCA. 490.01.1575.413.1/41.

⁵²⁶ BCA. 490.01.1575.413.1/39.

⁵²⁷ BCA. 490.01.1575.413.1/38.

⁵²⁸ BCA. 490.01.1575.413.1/36.

⁵²⁹ BCA. 490.01.1575.413.1/35.

Bu yazılara Çankırı CHP İl Yönetimi ancak 04.02.1941’de cevap vermişti. Çankırı CHP İl Başkanlığı’nın 4 Şubat 1941 tarihli cevabı 3 rapordan oluşmaktadır. Birincisi Müfettiş Esat Uras’ın 05.03.1940 tarihli birinci raporlarına dair cevabı; İkincisi, Esat Bey’in 22.05.1940 tarihli raporlarına cevabı; Üçüncüsü ise Esat Bey’in 09.08.1940 tarihli üçüncü raporlarına dair cevabıdır.

Bölge Müfettişi Esat Uras’ın 05.03.1940 tarihli birinci raporlarına dair Çankırı CHP İl Başkanlığı’nın cevabı şu şekildedir: Parti Nizamnamesinin 162’nci maddesine⁵³⁰ aykırı hareket eden kişiler bu görevlerinden istifa etmiştir. Parti prensiplerini halka yaymak için Çankırı teşkilatı büyük çaba sarf etmiş, muvaffak olmuş ve olmaya devam etmektedir. 1940 kongrelerinde çoğunluğu değişen yeni idare heyetleri haftalık toplantılarını düzenli olarak yaptıklarını haber vermektedir. Ilgaz kazasına bağlı Kurşunlu nahiyesinde defter ve kayıtlar nizamname hükümlerine göre oluşturularak, işlemlerin titizlikle yürütüldüğü bildirilmiştir. Yeni idare heyetleri tarafından Parti Nizamnamesinin 90’ıncı maddesinin⁵³¹ uygulandığı bildirilmektedir. Partiye üye sayısının artırılması için azami gayret sarf edilecektir. Altı aylık çalışma raporlarını düzenli olarak vermeyen Çerkeş kazasıdır. Bu kazaya gerekli uyarılar yapılmış olup, sorun çözülmeye çalışılacaktır. Parti Nizamnamesinin 91’inci maddesi⁵³² hükümlerinin tatbik edilmeyen kısımlarının tatbiki için azami

⁵³⁰ *Madde 162-* Parti teşkilatında çalışanlar, Parti vazifesinden başka amme hizmeti gören imtiyazlı şirketlerin sermayesinde devletin veya mahalli idarelerin hissedar bulunduğu kurumların idare meclisi üyeliği, denetçilik gibi işleriyle vilayet genel meclisi, belediye meclisi, ticaret ve sanayi odaları üyeliği gibi vazifelerin birden fazlasını sorumlulukları altında toplayamazlar. Parti vazifesinden başka bu işlerden birini kendi sorumlulukları altında toplayanlar hayır cemiyetlerinde dahi ek bir vazife alamazlar. Parti teşkilatında fiili vazife sahibi olmayan partililer için de bu maddenin gözettiği maksat daima göz önünde tutulur. *CHP Nizamnamesi*, 1939, s. 40.

⁵³¹ *Madde 90-* Yönetim Kurulları mürettep (tayin edilmiş) azanın yarısından fazlasıyla müzakereye başlayıp hazır bulunanların yarısından fazlasıyla karar verirler. Oylar eşit olduğunda Başkanın bulunduğu taraf çoğunluk sayılır. Kararlarda azınlıkta kalanlar çoğunluğa uyarlar. Kararlar defterlere yazılıp altları çoğunlukta ve azınlıkta olduklarına bakılmaksızın müzakerede bulunanların hepsi tarafından imzalanır. Müzakerede bulunmayan üyeler dahi sonradan “gördüm” kaydı ile imzalarlar. İmzaların üstüne şerh verilmez. Yalnız kararı parti ve devlet mevzuatına uygun bulunmayanlar imzalamayarak, sebepleriyle yukarı yönetim kuruluna bildirirler. Yönetim kurulu müzakerelerinin gizliliğine uyulur. *CHP Nizamnamesi*, 1939, s. 23.

⁵³² *Madde 91-* Yönetim Kurulları kendi bölgelerinde Parti işlerinin mercii olup başlıca vazifeleri şunlardır: Aza sayısını arttırmak, yardım paralarını ve bütçede yazılı parti gelirlerini elverişli vasıtalarla toplamak ve devamlı gelir kaynakları bulmak, bütçede yazılı masrafları yapmak, kongrelerin kendilerine bıraktıkları kararları yerine getirmek, daha yukarı parti teşkilatından verilen emirleri yapmak, partinin amacına ulaşabilmesi için gerekli gördüğü noktaları bir derece yukarı teşkilata yazmak, bütün seçimlerde parti adaylarını ve aday gösterilmemişse parti üyelerini kazandırmak, talimata göre seçim yoklamalarını yapmak, alacakları emir üzerine icap eden yerlerde yönetmeliğine göre halkevleri ve halk odaları açmak ve idare etmek, kendi bölgelerinde partinin durumunu ve üye mevcudunu bildiren altı aylık raporları yukarı kuruluşlara vermek, kendi

gayret gösterilecektir. Kendilerinden istifade edilecek vatandaşlarla, tüm vatandaşların partiye alınması gaye edinilmiştir.⁵³³

Bölge Müfettişi Esat Uras'ın 22.05.1940 tarihli ikinci raporuna dair cevap veren Çankırı CHP İl Başkanlığı, yardım paralarının toplanmasında azami gayret gösterilmesi yönünde bütün teşkilatlarına defalarca yazı yazdıklarını, ancak teşkilatlardan alınan cevaplarda tahsilâta önem verildiği söylene de, kendilerinin aynı kanaatte olmadığını ve kendilerine bağlı bu teşkilatların, yardım parası toplama konusunda gereken gayreti ve önemi göstermediklerini belirtmiştir.⁵³⁴

Bölge Müfettişi Esat Uras'ın 09.08.1940 tarihli üçüncü raporu ile ilgili olarak ise Çankırı CHP İl Başkanlığı şunları belirtmiştir. “Yardım tahsisatı hakkındaki cevap ikinci raporun birinci maddesinde (yukarıda bahsi geçen) arz edilmiştir. Nizamnamemizin 16., 17. ve 163. Maddelerinin tatbiki cihetine gidilmesi hususu teşkilatımıza yazılmıştır.”⁵³⁵

Çankırı CHP İl Başkanlığı, raporun sonunda, teşkilatlarındaki eksikliklerin günden güne giderilmekte olduğunu, bu yılki kongreler sonucunda yeni seçilen idare heyetlerinden büyük ölçüde verim alınacağını, parti nizamnamesi ve talimatnamesi hükümlerinin tamamen uygulanacağı kanaati taşıdıklarını belirtmiştir.⁵³⁶

XII. Büro, Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğinin verdiği bu cevapları 12.02.1941 tarihli yazıyla IV. Büroya göndermiştir.⁵³⁷ Ayrıca I. Büronun direktiflerine de cevap teşkil ettiğiinden 13.02.1941 tarihli yazıyla I. Büroya da gönderilmiştir.⁵³⁸

bütçeleriyle hesap özetlerini hazırlayıp kongrelere sunmak, kongrelerce görüşülecek işleri hazırlamak, partililer arasındaki geçimsizlikleri önlemek ve ihtilaf çıktığında aralarını bulmak, partinin program ve icraatı hakkında üyeleri aydınlatmak, konferanslar verdirmek ve sık sık temaslarda partililer arasındaki dayanışmayı arttırmak. *CHP Nizamnamesi*, 1939, s. 23-24.

⁵³³ BCA. 490.01.1575.413.1/26-27.

⁵³⁴ BCA. 490.01.1575.413.1/27.

⁵³⁵ BCA. 490.01.1575.413.1/27.

⁵³⁶ BCA. 490.01.1575.413.1/27.

⁵³⁷ BCA. 490.01.1575.413.1/25.

⁵³⁸ BCA. 490.01.1575.413.1/24.

6.3.3. Esat Uras'ın 1941 Teftişleri

CHP Ankara Bölgesi Müfettişi Amasya mebusu Esat Uras, XII. Büroya gönderdiği 22.01.1941 tarihli Birinci Teftiş Raporu'nda şunları yazmıştı:

“Hesap işleri genellikle iyidir. Defterler muhasebe talimatına göre tutulmaktadır. Geçen seneki raporumda arz ettiğim şekilde parti yardım parası tahsilâtı yolunda gitmemektedir. Parti nizamnamesince teşkilatın ilk kademesi olan ve yardım paralarının tahsili konusunda etkili olması gereken ocaklar, bu hususta çok lakayt bulunmaktadır. Her partilinin mensup bulunduğu ocağa belirli zamanlarda yardım parası vermesi, makbuzunu alması ideal bir şey ise de, bugünkü durum böyle değildir. Nizamnameye göre, nahiyelerin Umumi İdare Heyetinden karar almadan ocaklardan tahsilât yapmasına izin verilemeyeceği için, nahiye ve kazaların durumları zor bir hale gelmiştir. Her kazada parti paraları Ziraat bankalarında. Hesapların incelenmesinden hiçbir eksikliğe ve lüzumsuz harcamaya rastlanmamıştır. Dosyalar fena değildir. Üye kayıt defterlerinde geçen yıla göre bazı yerlerde düzeltilmeler görülmüştür. Bu defterlerdeki üye kayıtları üzerinde ocaklarda incelemeler yapılmış ve ölen, herhangi bir sebeple ayrılmış olan, gitmiş olanlarla mükerrer yazılanlar düzeltilmiş ve tasfiye edilmiştir. Bu şekilde tasfiye ve düzeltme görmemiş defterlerin bir mana ve kıymet görmesi mümkün değildir. Partiye ait binaların tapu kayıtları düzenlidir. Zaten bu tapular yüksek makamınıza (Parti Genel Merkezine) gönderilmiştir. Demirbaş eşya defterleri iyidir, bu defterlerin ihtiva ettikleri eşyalar, idare heyetlerince ve teftiş sıralarında mevcut kayıtlarıyla karşılaştırılmaktadır.”⁵³⁹

IV. Büro, CHP Ankara Bölgesi Müfettişi Amasya Mebusu Esat Uras'ın bu teftiş raporunun XII. Büroyu ilgilendiren kısımlarını çıkararak, 11.02.1941 tarihli yazıyla⁵⁴⁰ XII. Büroya göndermişti. Yazının altında bu teftişin 1940–1941 yılı I.

⁵³⁹ BCA. 490.01.1575.413.1/23.

⁵⁴⁰ BCA. 490.01.1575.413.1/22.

Teftiş Raporu olduğu da belirtilmişti. XII. Büro ise, 13.05.1941 tarihli yazı⁵⁴¹ ile teftiş raporunda görülen usulsüz muameleler ve bunların düzeltilme yollarını içeren yazıyı Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğine göndererek, belirtilen eksikliklerin giderilmesini ve sonucundan bilgi verilmesini istemişti. IV. Büroyu da, 13.05.1941 tarihli yazısıyla bilgilendirmişti⁵⁴². XII. Büro'nun gönderdiği teftiş raporunda belirtilen usulsüz muamelelerle ilgili olarak; yardım parası tahsilâtının yolunda gitmediği ve ocakların bu hususta çok lakayt davrandıkları belirtilmişti. Bunun düzeltilmesi yolu olarak da; partinin en esaslı gelir kaynaklarından olan üye aidatlarının tahsili hususunda parti nizamnamesinin 16., 17. ve 163. maddelerin hükümleri çerçevesinde azami gayret gösterilmesi gerektiği belirtilmişti.⁵⁴³

XII. Büro'nun gönderdiği görülen eksiklikler ve bunların düzeltilmesi yolu hakkındaki yazısının ardından Çankırı CHP İl Yönetimi 26.05.1941 tarihinde şu savunmayı yapmıştı:

“Partimiz üye aidat tahsilâtı hakkında Kaza İdare Heyeti Reisliklerine defalarca yazılmış ve yazılmaya devam edilmektedir. Üye aidatının istenilen derecede tahsil edilememesinde ahval-i haziranın⁵⁴⁴

⁵⁴¹ BCA. 490.01.1575.413.1/19.

⁵⁴² BCA. 490.01.1575.413.1/21.

⁵⁴³ BCA. 490.01.1575.413.1/20.

⁵⁴⁴ Ahval-i Haziran, İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünyada meydana getirdiği kriz dönemidir. Savaşın meydana getirdiği bu kriz döneminde Türkiye, 19 Ekim 1939'da Ankara'da İngiltere ve Fransa ile üçlü bir ittifak imzalanmıştır. Ankara İttifakına göre, Türkiye'nin savaşa katılma zorunluluğu, ilk defa olarak, Almanya'nın 1940 yılı Mayıs'da Fransa'ya saldırması ve İtalya'nın da Fransa'ya savaş ilan etmesi üzerine çıkmıştır. Türkiye anlaşmaya göre savaşa girmesi gerekirken bunu yapmamıştır; daha doğrusu yapamamıştır. Çünkü Sovyetler, Türkiye'nin savaşa girmesi halinde, Türkiye'yi tehdit etmiştir. İngiltere ve Fransa'da Türkiye'nin savaşa katılmasında fazla ısrar etmemişlerdir. Almanya ise Türkiye üzerinden Irak'a asker ve malzeme göndermek için Türkiye'ye baskı yapmış; hatta Batı Trakya ve Ege Adalarından toprak teklif etmiştir. Ancak Türkiye bunu kabul etmemiştir. Almanya, Türkiye ile 18 Haziran 1941'de Saldırmazlık Anlaşması imzalamış; 22 Haziranda da Rusya'ya saldırmıştır. Almanya ile yapılan bu Saldırmazlık Paketi İngiltere'nin ve en çok da Amerika'nın canını sıkmıştır. Amerika, “Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu” çerçevesinde Türkiye'ye yaptığı yardımı kesmiştir. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1988, s. 357, 407, 410.

Türkiye, 2. Dünya savaşı boyunca seferberlik havasını devam ettirmiştir. 1940 yılının başında çıkarılan ve hükümete ekonomiye müdahale konusunda sınırsız yetkiler veren “ Milli Korunma Kanunu” ile bir kısım halka iş mükellefiyeti yüklenmiştir. Maden ocakları yakınlarında yaşayan halk –özellikle köylüler- her yıl belirli bir süre bu madenlerde çalıştırılmaya zorlanmıştır. Köylüye yardım amacıyla kurulmuş olan Toprak Mahsulleri Ofisi ile Orman İşletmeleri ise zamanla köylü için bir yük haline almıştır. 2. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte buğdayın gittikçe kıtlaşması sonucu Ofis, Milli Korunma Kanunu uyarınca, hükümet kararıyla köylünün elindeki buğdayı piyasa fiyatından daha düşüğe almıştır. Mahsullerini ofise satmak zorunda olan köylü ise önceden tespit edilmiş olan miktarları tedarik edebilmek için eşyalarını, hatta hayvanlarını bile satmak zorunda kalmıştır. Bundan

etkisi olmaktadır. Birçok defa yazdığımız yazılar sonucunda, Merkez Nahiyesi 1940 mali yılı üye aidatından 179 lira 63 kuruş tahsilât yapılmıştır. Kazalarımıza bu iş üzerinde önemle çalışılması için tebligat yapılmıştır.⁵⁴⁵

XII. Büro, Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliği'nin bu savunmasını 05.06.1941 tarihli yazıyla⁵⁴⁶ IV. Büroya göndermişti.

CHP Ankara Bölgesi Müfettişi Amasya Mebusu Esat Uras, XII. Büroya gönderdiği, 08.06.1941 tarih ve 62 sayılı ikinci teftiş raporunda da, önceki teftişlerde bahsettiği benzer durum ve problemlere değinmişti. Üye kayıt defteri ve hesap işleri gibi şeylerin olmadığını, Parti Nizamnamesinin 91'inci maddesinin B fıkrasının -diğer raporlarında da bahsettiği gibi- kuvvetli bir müeyyide içermediği için etkili bir şekilde uygulanamadığını, taahhütlerini vermemekte ısrar edenlere karşı tezkere (uyarı yazısı) yazmak, ayaklarına kadar makbuzla adam göndermek, şahsen müracaat etmek gibi tedbirlerin hiçbirisinin tesirli olamadığını belirtmişti. Uras, bir çözüm önerisi olarak, üstünde partili sıfat ve şerefini taşıdığı halde taahhütlerine karşı bu kadar kayıtsız, laubali bulunan bu kişilere, en son derecesi partiden adlarının silinmesine kadar gidebilecek, dereceli bir ihtar uygulamasının, belki yardım paralarının bir düzen içinde tahsilini mümkün kılabileceğini belirtmişti. Ayrıca Uras, 91'inci maddenin diğer hükümlerinin de tatbikine çalışıldığını, bu sene yeni vazife almış olan İdare Heyetlerinin eskilerinden devir aldıklarını, hesap işlerinin muhasebe talimatına uygun olduğunu, üye kayıt defterlerinin nahiyelerde hatta kazalarda doğru ve güvenilir bir şekilde tutulmadığını, bunların tekrar elden geçirilmesinin ve güncellenmesinin gerektiğini, partiye ait binaların tapu kayıtlarının düzenli olduğunu ve bunların Parti Genel Merkezine bildirildiğini, halkevlerine ve odalarına temin edilen gelirlerin vilayet içindeki halkevleri ve odalarının ihtiyaçlarına göre olduğunu, belediyeler ve özel idarelerden yapılmakta olan bu yardımlardan bir kısmının da

başka, memleket ihtiyaçlarını önceden kestiremeyen Ofis, elindeki mahsul stoklarını yabancı memleketlere satarken, öte yandan Kuzey bölgelerindeki halk arasında açlıktan ölen bile olmuştur. Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi; Sosyal, Ekonomik, Kültürel temeller*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1967, s. 84, 94-95.

⁵⁴⁵ BCA. 490.01.1575.413.1/18.

⁵⁴⁶ BCA. 490.01.1575.413.1/17.

partililerin yardımlarıyla olmasının arzu edildiğini belirterek raporunu sonlandırmıştı.⁵⁴⁷

IV. Büro, 16.06.1941 tarihli yazıyla⁵⁴⁸ Çankırı vilayetine ait teftiş raporundan ilgili kısımları XII. Büroya göndermiş ve sonucundan bilgi verilmesini istemişti. Yazının altında bu teftişin 1940–1941 yılı II. Teftiş Raporu olduğu da belirtilmişti. XII. Büro ise, 12.12.1941 tarihli yazı⁵⁴⁹ ile teftiş raporunda görülen usulsüz muameleler ve bunların düzeltilme yollarını içeren yazıyı Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğine göndererek, belirtilen eksikliklerin giderilmesini ve sonucundan bilgi verilmesini istemişti. IV. Büroyu da, 12.12.1941 tarihli yazısıyla bilgilendirmişti.⁵⁵⁰ Yazı ekinde gönderilen ve görülen usulsüz muameleler başlığıyla; defter, üye kaydı ve hesap işleri gibi şeylerin olmaması ve üye aidatlarının tahsilâtında sıkıntılar yaşanması olarak belirtilmişti. Bu muamelelerin düzeltilme yolları ise; ocak, nahiye, kaza ve vilayet, bütün parti teşekküllerinin hesap kayıt ve muamelelerini kongrelerce tasdikli bütçelerine göre ve hesap talimatnamesi hükümleri dâhilinde tesis ve idame etmeleri ve partinin en esaslı gelir kaynaklarından olan üye aidatlarının tahsili hususunda⁵⁵¹ parti nizamnamesinin 16., 17. ve 163. maddelerinin hükümleri çerçevesinde azami gayret gösterilmesi şeklinde belirtilmişti.⁵⁵²

6.3.4. Esat Uras'ın 1942 Teftişleri

Esat Uras'ın 03.01.1942 tarihli birinci teftiş raporunda, hesap işlerinin nizamname ve muhasebe talimatına uygun olduğunu, Partiye ait binaların tapu kayıtlarının düzenli olduğunu ve bu parti binalarına ait tapu senetlerinin Parti Genel Merkezine gönderildiğini belirtmişti. Uras, geçen seneki raporunda da belirttiği şekilde, Çerkeş'teki partiye ait ve yalnız üst katındaki bir odasının Türk Hava

⁵⁴⁷ BCA. 490.01.1575.413.1/16.

⁵⁴⁸ BCA. 490.01.1575.413.1/14.

⁵⁴⁹ BCA. 490.01.1575.413.1/12.

⁵⁵⁰ BCA. 490.01.1575.413.1/13.

⁵⁵¹ CHP Ankara Bölgesi Müfettişi Amasya mebusu Esat Uras, 08.06.1941 tarih ve 62 sayılı ikinci teftiş raporunda öneri olarak belirttiği “aidatlarını ödemeyen parti üyelerine, en son derecesi partiden adlarının silinmesine kadar gidebilecek, dereceli bir ihtar uygulamasının, belki yardım paralarının bir düzen içinde tahsilini mümkün kılabilceği” şeklinde çözüm önerisi hiç dikkate alınmamış; önceki senelerde de belirtilen ve artık klasikleşmiş bir yol olan “16, 17, ve 163”üncü maddelerin hükümleri çerçevesinde azami gayret gösterilmesi” yolu yine çözüm önerisi olarak gösterilmiştir.

⁵⁵² BCA. 490.01.1575.413.1/15.

Kurumu tarafından kullanıldığı metruk ve tamire muhtaç bina hakkındaki maruzatını tekrar dile getirmişti. Uras raporunun devamında, nüfus yoğunluğu yönünden büyük önem arz eden Çerkeş kazası merkezinde, içerisine parti ve halkevini de alacak şekilde bir parti binasına ihtiyaç duyulduğunu; ancak böyle bir binanın yapılmasına imkân doğuncaya kadar belediyenin üst katında bulunan kaza parti idare heyeti ve halkevinin başka bir yere naklinin yapılması gerektiğini; kaza merkezinde halkevi olabilecek alelade bir binanın bile bir senelik kira bedeliyle bu binanın tamir edilebileceğini; partiye ait olan bu binada gerekli tamir ve tadilatları gösteren keşif evrakının, Çankırı Vilayeti İdare Heyeti tarafından ilgili makama gönderildiğini; az bir masrafla bugünkü ihtiyacı karşılayabilecek ve ileride yeni bir bina yapıldığı zaman, tamir ve tadilat gördüğü takdirde, iyi bir bedelle satılmasının da mümkün olabileceğini belirtmişti.⁵⁵³

IV. Büro, 14.02.1942 tarihli ve IV. Büro Şefi Gümüşhane Mebusu Şevket Erdoğan imzalı yazıyla⁵⁵⁴ Çankırı vilayetine ait I. teftiş raporundan ilgili kısımları XII. Büroya göndermiş ve yapılacak çalışmalarla ilgili malumat verilmesini istemişti. XII. Büro ise, IV. Büroya gönderdiği yazıda Bölge Parti Müfettişinin raporundan çıkarılıp gönderilen Çankırı Vilayet Parti Teşkilatı hesap kayıt ve işlemlerinde herhangi bir tenkide ve işleme gerek görülmediğini, Çerkeş Parti ve Halkevi binasının tamiri için mahallinden gönderilen keşif gereğince,⁵⁵⁵ 789 lira 54 kuruşun 16.01.1942 tarihinde Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğine gönderildiğini belirtmişti.⁵⁵⁶

IV. Büro, Ankara Bölgesi Müfettişi ve Amasya Mebusu Esat Uras'dan alınan Çankırı vilayetine ait 1'nci teftiş raporundan II. Büro'yu ilgilendiren kısımlarını 14.02.1942 tarihli yazıyla II. Büroya göndermişti. II. Büro ise, IV. Büro'ya gönderdiği 17.02.1942 tarihli yazısında Müfettiş raporunun ilgili kısımlarının incelendiğini ancak yapılacak herhangi bir muamelenin olmadığını belirtmişti.⁵⁵⁷

⁵⁵³ BCA. 490.01.1575.413.1/11.

⁵⁵⁴ BCA. 490.01.1575.413.1/10.

⁵⁵⁵ Çankırı CHP Vilayeti İdare Heyeti Reisliği tarafından keşif evrakları CHP Genel Merkezi'ndeki ilgili makama gönderilmişti.

⁵⁵⁶ BCA. 490.01.1575.413.1/9.

⁵⁵⁷ BCA. 490.01.508.2041.3/29, 30.

Esat Uras'ın 20.06.1942 tarih ve 48 sayılı ikinci teftiş raporunda şu bilgilere yer verilmektedir:

“Üye yardım parası tahsilâtı, Ilgaz'da çok az, Çerkeş'te hiç yoktur. Yardım parasını taahhüt etmiş olan partililere, ağızdan ve yazıyla yapılan müracaatlar bir sonuç vermemektedir. Partili sıfatını taşıdıkları halde en ufak bir taahhüdü bile yerine getirmeyen bu insanlar hakkında esaslı tedbirlerin alınmasına ihtiyaç vardır. (I. ve XII. Bürolara yazıldı.) Bütçede ölçülü masraflar yapılmaktadır. Bütçeler, hesap özetleri, kongrelerde görüşülecek konular zamanında hazırlanarak kongrelere sunulmaktadır. İdare heyetleri değıştikçe, yeni idare heyetleri eskilerinden devir almaktadırlar. Hesap işlerinin, nizamname ve muhasebe talimatına uygunluğu temin edilmiştir. Hesap ve kayıt işleri iyidir. Üye sicil defterleri üzerinde yoklamalar yaptırılmakta, bunların güvenilir bir hale getirilmesine çalışılmaktadır. Partiye ait binaların tapu kayıtları derli toplu ve intizamlıdır. Bu binalardaki demirbaş eşya, mevcut defterleriyle karşılaştırılmaktadır. Çerkeş'te partiye ait olan eski ve metruk bina, Parti Genel Merkezinin yardımı ile tamir edilmiş ve Parti ile Halkevi şimdilik ihtiyacı karşılayabilen bu binaya naklolunmuştur. Bu suretle şimdiye kadar belediye binasının iki odasına sığınmış olan Parti ve Halkevi müstakil ve kendisine ait bir binaya girmiştir.”⁵⁵⁸

IV. Büro, 25.08.1942 tarihli yazıyla⁵⁵⁹ Esat Uras'tan alınan Çankırı vilayetine ait II. teftiş raporundan ilgili kısımları XII. Büroya göndermiş ve icabı yapılıncı malumat verilmesini istemişti. XII. Büro ise, 08.09.1942 tarihli yazı⁵⁶⁰ ile teftiş raporunda görülen usulsüz muameleler ve bunların düzeltilme yollarını içeren yazıyı Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğine göndererek, belirtilen eksikliklerin giderilmesini ve sonucundan bilgi verilmesini istemişti. Çankırı İl Başkanlığı'na gönderilen yazıda görülen usulsüz muamelelerle ilgili olarak, Ilgaz ve Çerkeş kazalarında üye sayısının çoğaltılması ve üye taahhütlerinin toplanması hususlarında faaliyette bulunulmadığı belirtilmişti. Bunların düzeltilme yolu olarak

⁵⁵⁸ BCA. 490.01.1575.413.1/8.

⁵⁵⁹ BCA. 490.01.1575.413.1/7.

⁵⁶⁰ BCA. 490.01.1575.413.1/5.

ise, parti üye sayısının arttırılması hususunda parti nizamnamesinin 91. maddesinin “a” fıkrası ve yardım taahhütlerinin tahsili yolundaki 17., 18. ve 163’üncü maddelerinin göz önünde bulundurularak daha fazla gayret ve faaliyet gösterilmesi istenmişti.⁵⁶¹

Esat Uras, 22.01.1943 tarih ve 97 sayılı “1942–1943 Yılı Birinci Teftiş Raporu” başlıklı yazısında önceki teftişlerinde de değindiği şu hususlara yer vermiştir:

“Üye parası tahsilâtı iyi değildir. Bilhassa Çerkeş kazası ile nahiyelerde tahsilât çok azdır. Esasen Kazalar, belediyelerin her sene bütçelerinden ayırarak vilayet idare heyetlerinin halkevlerine ve halkodalarına tahsis ettikleri paralarla yetinmeye devam ettikçe, ayrıca partiye üye yardım paralarının tahsilâtına pek önem vermemektedirler. Partiye ait masraflar bütçeleri içinde yapılmaktadır. Hesap özetleri, idare heyetlerinin bir senelik çalışma raporları, bütçeler zamanında hazırlanmış ve kongrelere verilmiştir. Hesap işleri kazalarda nizamname ve muhasebe talimatnamesine uygundur. Hesap kayıt defterleri düzenli olarak tutulmaktadır. Partiye ait binaların derli toplu ve muntazamdır. Çerkeş’te askeriye tarafından alınan ve tamiri gereken binanın derhal sigorta yaptırılması gerekmektedir. Henüz sigortaları yapılmamış binaların da bir an evvel sigortalanması yerinde olur.”⁵⁶²

Yine aynı hiyerarşik usul ile IV. Büro, 25.02.1943 tarihli yazıyla⁵⁶³ Esat Uras’tan alınan Çankırı vilayetine ait 1942–1943 - I. teftiş raporunun ilgili kısımlarını ilişikte XII. Büroya göndermiş ve icabı yapılıncaya sonucundan bilgi verilmesini istemişti. XII. Büro da, 26.02.1943 tarihli yazı⁵⁶⁴ ile teftiş raporunda görülen usulsüz muameleler ve bunların düzeltilme yollarını içeren yazıyı Çankırı CHP Vilayet İdare Heyeti Reisliğine göndererek, belirtilen eksikliklerin giderilmesini ve sonucundan bilgi verilmesini istemişti. Gönderilen yazıda, önceki

⁵⁶¹ BCA. 490.01.1575.413.1/6.

⁵⁶² BCA. 490.01.1575.413.1/4.

⁵⁶³ BCA. 490.01.1575.413.1/3.

⁵⁶⁴ BCA. 490.01.1575.413.1/1.

senelerde de sürekli olarak karşımıza çıkan ve bir türlü çözüme kavuşturulamayan üye yardım paralarının tahsilâtı sorunu, usulsüz muameleler başlığıyla yeniden belirtilmişti. Çankırı Vilayeti ve dâhilinde olan yerlerde üye yardım paralarının tahsiline çalışılmadığı ve Çerkeş Kazasında parti binasının daha henüz sigorta yapılmamış olduğu belirtilmişti. Bunların düzeltilme yolu olarak ise aynı öneriler sunulmaya devam etmişti. Üye aidatlarının toplanması için çok çalışılması ve bu işe önem verilmesi gerektiği, bu hususta parti nizamnamesinin 16., 17., 18. ve 163'üncü maddelerine göre çalışmaların yapılması gerektiği bildirilmişti. Çerkeş kazasındaki parti binasının sigortalanmaması ile ilgili olarak ise, partiye ait bitmiş binaların sigorta ettirilmesi gerektiği, bu hususta birçok genelgelerin mevcut olduğu, bu işin herhangi bir kaza ve tehlikeli bir duruma meydan verilmeden yaptırılması ve sonucundan bilgi verilmesi istenmişti.⁵⁶⁵

1943 nizamnamesinin 77. Maddesine göre kongre tarafından seçilen idare heyetleri, 84. Maddesinde belirtildiği şekilde kendi bölgelerinde parti işlerinin yetkili mercii olup, buldukları bölgede parti ile ilgili görev ve sorumluluklarının yanı sıra 84. Maddenin “j” bendine göre, kendi bölgelerindeki partinin durumunu ve aza mevcudunu bildiren altı aylık raporları bir üst mercilerine bildirmekle de yükümlüydüler. Önceki nizamnamelerde de yer alan bu maddeye göre idare heyetleri, buldukları bölgelerde partililerin sayısı, tahsil durumları, parti teşkilat kademeleri, kayıtlı üye sayısı, o bölgeye bağlı idare kurul üyeleri gibi bilgileri rapor halinde üst mercilerine bildirirlerdi. Bu bilgilerin yanında; parti faaliyetleri ve tanıtımları, parti teftişleri, yardım paraları, parti bütçe ve hesap işleri, parti toplantıları, irticai fikirler besleyen ve bu tür faaliyetlere katılanlar ile CHP Parti tüzüğüne uygun görmediği cereyanlara ve cemiyetlere meyilli kişilerle ilgili ayrıntılı raporlar tutarlardı. Bu çalışma raporları bir üst birime iletilirdi.⁵⁶⁶ Böylece

⁵⁶⁵ BCA. 490.01.1575.413.1/2.

⁵⁶⁶ C.H.P.Bucağı Parti TeşkilatınınTarihindenTarihine Kadar Durumunu Gösteririnci Altı Aylık Çalışma Raporu, Çankaya Matbaası, Ankara 1945, s. 1-27. Yukarıda verilen boşluklar (noktalı kısımlar), bu çalışma raporunun adında yer aldığından dolayı çalışma raporunun adı içinde de aynen yer verilmiştir. Kitapçık şeklindeki bu çalışma raporunun kapağında verilen ilk boşluğa bucağın adı yazılıyordu. Diğer iki boşluğa ise raporda verilen bilgilerin ait olduğu başlangıç ve bitiş tarihleri yazılmaktaydı. Raporun içeriği ise, idare heyeti tarafından doldurulmak üzere boş tabloların ve üst kısımda çeşitli soruların olduğu boş matbuu sayfalardan oluşmaktaydı. İdare heyeti bulunduğu bölge ile ilgili bilgileri bu tablolara dolduruyordu. Ayrıca, raporda yer alan soruların yanıtlarını alt kısımlarındaki boşluklara yazıyordu. Bu şekilde Kitapçık (Çalışma Raporu) hazırlanarak bir üst idari birime gönderiliyordu.

ülkedeki en küçük yerleşim biriminden, en büyük yerleşim birimine kadar her bölge ile ilgili ayrıntılı bilgiler rapor halinde elde edilmiş olurdu.

Yukarıda bahsi geçen mevzularla ilgili olarak Çankırı CHP İdare Heyeti tarafından 6 aylık dönemler halinde çalışma raporları hazırlanmıştı. Elimizdeki mevcut arşiv belgelerinde Çankırı CHP İdare Heyeti tarafından hazırlanmış 1937, 1939, 1943, 1944 ve 1945 yıllarına ait 6 aylık çalışma raporları mevcuttur. Ancak Bu çalışma raporlarının eksik nüshaları bulunmaktadır. Bu raporlarda özet olarak; yardım paraları, hesap ve bütçe işleri, parti toplantıları, defter kayıtları, parti teşkilatı ve partinin durumu, parti üye sayıları, parti üyeleri ile ilgili istatistikî bilgiler, dernek ve vakıflar, irticai ve uygunsuz cereyanlar, Çankırı'da okunan gazeteler gibi bilgiler yer almaktadır.⁵⁶⁷

Parti müfettişleri, teftiş bölgelerinde partinin düzenleyicisi ve denetleyicisi olmasının yanı sıra aynı zamanda partinin de o bölgedeki en üst temsilcisi konumundaydılar. Müfettişler bölgedeki teftişlerini belirli bir plana göre (Teftiş İşleri Yürütme Planı'na göre) yapar; kitapçık şeklindeki rapor defterine yaptıkları teftişleri rapor halinde yazarlardı. Ayrıca, görevli oldukları teftiş bölgelerinde o bölgeyle ilgili çeşitli istatistikî bilgiler de tutarlardı.

Müfettişlerin Çankırı'daki CHP vilayet teşkilatını teftiş ederken gördükleri eksikliklerin başında üye aidatlarının ve yardım paralarının tahsili konusu gelmekteydi. Bu konuya parti teşkilatının gereken önemi vermemesi, parti üyelerinin bu konudaki umursamazlığı ve mevzuatta bu konuyla ilgili olarak herhangi bir yaptırımın bulunmaması, bu sıkıntının diğer yıllarda da devam etmesine neden olmuştur diyebiliriz. Bunun dışında, demirbaş eşya defterleri, bütçe ve hesap işleri, üye kayıt ve karar defterleri, tapu kayıtları gibi konularda müfettişlerin gördüğü eksiklikler, Çankırı CHP vilayet teşkilatınca büyük ölçüde giderilmişse de sonraki yıllarda tekrar gün yüzüne çıkmıştır.

⁵⁶⁷ BCA 490.01.635.97.1; BCA 490.01.635.94.1.

7. BÖLÜM

ÇANKIRI MEBUSLARININ ÇANKIRI'DAKİ TETKİKLERİ

7.1. Çankırı Mebuslarından Avni Doğan ile Dr. Akif Arkan'ın 1942 Yılı Başında Çankırı'da Yaptıkları Tetkikler

Çankırı mebuslarından Avni Doğan ve Dr. Akif Arkan'ın Büyük Millet Meclisi'nin son tatili esnasında seçim bölgeleri olan Çankırı'da incelemelerde bulunmuşlardı. Yapılan bu inceleme raporları IV. Büro tarafından 31.02.1942 tarihli yazıyla gereği yapılmak üzere II. Büro'ya gönderilmişti. II. Büro'ya gönderilen bu raporun ilgili kısımları CHP Genel Sekreteri ve Erzurum Mebusu Dr. Ahmet Fikri Tuzer tarafından vekâletlere gönderilerek gerekli cevaplar istenmişti.⁵⁶⁸ II. Büro'ya gönderilen rapor özetle şöyleydi:

Çerkeş ve Ilgaz Kaymakamlarına halkın bakışı olumludur. Nahiye Müdürleri ise aranılan vasıflarda olmasa da ahlâki yönden kendilerinden herhangi bir şikâyet yoktur. Adliye teşkilatı ve hâkimler ile ilgili de bir şikâyet mevcut değildir. Ancak küçük memurlar ve jandarmadan genel olarak halk memnun değildir. Görevlerinde halka yeterince ilgi ve alaka göstermemektedirler. Buğday ve arpa beyannameleri doldurmak üzere kendilerine vazife verilen küçük memurların köylülerden şahsi menfaat teminine kalktıkları ve muvaffak olmadıkları mahallerdeki köylüye ait beyannamelerde sonradan tahrifat yaparak halkı zarara soktukları görülmüştür.⁵⁶⁹

7.1.1. Kereste ve Yakacak İşlerine İlişkin Tespitler: Köylüye yakacak odun ve kereste izinleri hiçbir zaman vaktinde verilmemektedir. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, orman teşkilatının yetersizliği ve fen memurlarının askere alınmasıdır. İkincisi ise, orman kanunundaki bürokratik engellerdir.

Çankırı vilayetinin doğu, batı ve kuzey bölgeleri çoğunlukla ormanlıktır. Bu ormanlardan köylüler yeterince istifade edememektedirler. Ayrıca, bu bölgedeki köylülerin arazileri dar olduğundan çiftçilikle geçimlerini sağlamakta oldukça

⁵⁶⁸ BCA 490.01.508.2041.3.

⁵⁶⁹ BCA 490.01.508.2041.3/25.

zorlanmaktadırlar. Bu ormanlar devlet işletmesi eliyle işletilecek olursa köylü burada kendilerine her vakit iş bulabileceğinden başka sahada iş aramaya lüzum görmeyecek ve bugünkü çektiği sıkıntıdan da kurtulacak ve ormanların tahrip edilmesi de önlenmiş olacaktır. Ormanların içerisinde bulunan köylülerin kalkınması, ormanların bir an evvel devlet işletmesi tarafından işletilmesi gerekmektedir.⁵⁷⁰

7.1.2. Tren Seferlerine İlişkin Tespitler: Ankara'dan hareket eden trenler Çankırı'ya gece yarısında ve Zonguldak'tan hareket eden trenler ise sabahın saat beşinde gelmektedir. Kastamonu, Tosya, Taşköprü, Boyabat, Sinop, Daday, Araç yolcularının iniş ve binış noktası olan Çankırı istasyonunda kışın sert soğuk ve nakliye vasıtalarının yokluğu büyük sıkıntılara neden olmaktadır. Münakalat (Ulaştırma) vekâletince tren sefer saatlerinin değiştirilmesi yerinde olacaktır.⁵⁷¹

7.1.3. Dâhiliye Vekâletine İlişkin Tespitler: Çankırı merkez kazasıyla beraber iki kaza, sekiz nahiyeye ve yedi yüzden fazla köyü olan bir vilayettir. Nahiyeler vilayet merkezine ve kazalara uzak olmasından dolayı köylü hükümet dairelerindeki işlerinde çok sıkıntı görmekte ve bu yüzden günlerce köylerinden ve işlerinden ayrı bulunmaktadır. Uzaklık dolayısıyla köylerde meydana gelen adli vakalarda köylü şahit sıfatıyla mahkemeye çağrılacağı korkusuyla gördüğünü görmedim demekte, bu durum da adli olayların çözülmesini zorlaştırmaktadır. Bu sebepten vilayetin şimdilik iki kazaya daha ihtiyacı vardır. Mevcut nahiyelerden kaza olmaya ve köylünün işini süratle görmeye yarayabilecek Şabanözü ile Kurşunlu Nahiyeleri vardır. Vilayetçe bu nahiyelerin kaza yapılması önceden de teklif edilmiştir. Bu iki nahiyenin kaza yapılması ile köylünün işleri kolaylaşmış olacaktır.⁵⁷²

7.1.4. Nafia Vekâletine İlişkin Tespitler: Kızılırmak yatağının derinliği ve genişliği sebebiyle köylü ırmaktan istifade edememektedir. Irmak civarındaki köylünün arazisi sulandığı ve yatağı ıslah edildiği takdirde bu arazide bol buğday ve mahsul alınacağı gibi etrafına ağaç dikilerek buraları çöllükten kurtulacaktır.

⁵⁷⁰ BCA. 490.01.508.2041.3/25-26.

⁵⁷¹ BCA. 490.01.508.2041.3/26.

⁵⁷² BCA. 490.01.508.2041.3/26.

İskilip, Sungulur (Sungurlu) , Kalecik kazalarının Çankırı'ya yakın olan ve ticaretini Çankırı ile yapan köylü Kızılırmak'tan geçmek mecburiyetindedir. Ayrıca, arazileri ırmağın karşısında olan köylüler karşıya geçerken büyük tehlike atlatmaktadır. Bu yüzden Kızılırmak üzerine acil bir köprünün yaptırılması ihtiyacı vardır. Vilayet bütçesiyle bu köprünün yaptırılması mümkün olmadığından bu işi vekâletin üstlenmesi arzu edilmektedir.⁵⁷³

7.1.5. İnhisarlar Vekâletine İlişkin Tespitler: Çankırı ile İskilip arasındaki arazide bol miktarda tuz mevcuttur. Bu da İnhisarlar vekâletince işletilmektedir. İşletme, Çankırı'ya 15 km uzaklıktadır. Çankırı ile irtibatı sağlayan yol ise bozuktur. Kışın karlı, yazın yağmurlu havalarda bu yoldan nakliyat yapmak hemen hemen imkânsızdır. Üretimin arttırılması, nakliyatın kolaylaştırılması, hatta tren yoluyla dışarıya sevkiyat yapılabilmesi, Çankırı'ya 3-5 km mesafedeki Kavra (Doğantepe) Köyü'nde yeni bir tuz ocağının açılması ile mümkün olabilir. Burası için gerekli etüt çalışmaları yapılmış ve raporlar verilmiştir. Eğer işletmenin taşınması mümkün değilse Çankırı ile işletme arasındaki 15 km'lik yolun acilen yaptırılması şarttır.⁵⁷⁴

7.1.6. Maarif Vekâletine İlişkin Tespitler: Vilayet merkezinde bir ortaokul vardır. Kaza ve nahiyelerde tahsillerini bitiren çocuklar daha yüksek tahsillerini yapabilmeleri için vilayet merkezinde Yatılı Sanat Okulu'nun ve Çerkeş'te de Akşam Sanat Okulu'nun açılması gereklidir. Köylerde ve nahiyelerdeki öğretmenler meslek hayatına atıldığı günden beri köyde ve nahiyededir. Bu öğretmenler vilayet ve kazalardaki öğretmenlerle yer değiştirememektedir. Vilayet merkezinde görev yapan öğretmenlerin sayısı da az değildir. Bu durum hem dikkat çekmekte hem de öğretmenler arasında hoşnutsuzluğa sebep olmaktadır. Bu öğretmenlerin bir yerde belirli bir müddet öğretmenlik yaptıktan sonra yerlerinin değiştirilmesi uygun olur. Öğretmenlerin yerli olmaları da mahsurludur. Bunlar memleketlerinin geleneklerine ve alışkanlıklarına uymaktan vazgeçemiyorlar ya da yerlisi oldukları toplumun tesiri altında kalıyorlar. Vekâletin, öğretmenlerin tayinlerini yaparken bu yönü dikkate alması gerekir.

⁵⁷³ BCA. 490.01.508.2041.3/26-27.

⁵⁷⁴ BCA. 490.01.508.2041.3/27.

Ziraat Bankası küçük esnafa kısa vade ile kredi vermediğinden küçük esnaf da uzun vadeli krediyi istememektedir. Küçük esnaf, sermayesinin azlığı sebebiyle kısa vadeli kredilerle iş yapacak bir müessese istemektedir. Bu da Halk Bankası'nın açacağı halk sandıkları ile mümkün olabilir. Veyahut Ziraat Bankası'nın kısa vadelerle kredi vermesi lazımdır.⁵⁷⁵

7.1.7. Dilek ve Temenniler: Nahiyelerin tam teşkilatlı bir şekle sokulması ve eğitimli okulların inşasına vekâletçe yardım yapılması gereklidir.

CHP Genel Sekreteri ve Erzurum Mebusu Dr. Ahmet Fikri Tuzer tarafından, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'e yazılan 10.04.1942 tarihli yazıda, Çankırı Mebuslarından Avni Doğan ve Dr. Akif Arkan'ın Çankırı'da yaptıkları incelemelere ait raporun ilgili kısımları iletilmişti. Maarif Vekili Hasan Ali Yücel ise Genel sekreterliğe gönderdiği 27.04.1942 tarihli cevap yazısında; vekâletlerini ilgilendiren kısımları incelediğini, valilik veya kaza merkezleri ile köylerde çalışan öğretmenlerin yerlerinin değiştirilebilmesi için vilayet bütçelerine harcırah tahsis edilmesinin gerektiğini, bu imkân elde edildikçe de nakillerin yapıldığını belirtmişti.⁵⁷⁶

7.2. Çankırı Mebuslarından Avni Doğan, Fazıl Nazmi Örkün ve Dr. Akif Arkan'ın 1942 Yılı Sonuna Doğru Çankırı'da Yaptıkları Tetkikler

Çankırı Mebuslarından Avni Doğan, Fazıl Nazmi Örkün ve Dr. Akif Arkan'ın Çankırı'da yaptıkları incelemeler sonucu hazırlanan 25.11.1942 tarihli tetkik raporu, IV. Büro tarafından 15.12.1942 tarihli yazıyla II. Büro'ya gönderilmişti. II. Büro ise gereği yapılmak üzere raporu ilgili vekâletlere göndermişti.⁵⁷⁷ Çankırı Mebusları tarafından hazırlanan rapor ve bu rapora vekâletlerin verdikleri cevaplar özetle şu şekildeydi:

7.2.1. Milli Müdafaa Vekâletine İlişkin Tespitler: Çerkeş'te bir kor karargâhı ile kora bağlı askeri birlikler ve Kurşunlu nahiyesinde bir piyade alayı, Çankırı'da da piyade atış okulu ile bir piyade alayı vardır. Bu askeri birliklerin hayvanlarının ot, saman ve arpa ihtiyacını Çankırı vilayeti dâhilinden temin etmek

⁵⁷⁵ BCA. 490.01.508.2041.3/28.

⁵⁷⁶ BCA. 490.01.508.2041.3/19-23.

⁵⁷⁷ BCA. 490.01.508.2041.3/14-18.

mümkün değildir. 1942 yılı Temmuz ayında, bu askeri birliklerin komutanlarına, bu ihtiyaçlarını başka vilayetlerden temin etmeleri söylenmiştir. Ancak askeri birlikler, hayvanlarının ot, saman ve arpa ihtiyaçlarını Çankırı dâhilinden temin etmek için köylüleri sıkıştırmaktadırlar. Köylü elindeki hayvan yiyeceğini ordu ihtiyacına verdiği takdirde, ordu ihtiyacını karşılayamayacağı gibi kendi hayvanları da açlıktan ölecektir. Bunun zamanında tedarik edilip, hayvanların yem ihtiyaçlarının karşılanarak açlıktan ölmelerinin engellenmesi gerekir.⁵⁷⁸

7.2.2. Nafia Vekâletine İlişkin Tespitler: Sungurlu, İskilip, Keskin kazalarının Çankırı'ya yakın olan köylerle Çankırı'nın Irmak nahiyesinin 15 köyü Kızılırmak'ı geçerek Çankırı'ya gelmektedir. Hatta bu köylerin değirmenleri olmadığından yine ırmağı geçerek buğdaylarını Çankırı'ya yakın değirmenlerde öğütmekte ve ırmağın kuzeyinde tarlası olan köylüler de tarlalarını ekmek ve nadas yapmak için her gün bu ırmağı geçmek mecburiyetinde kalmaktadırlar. Bilhassa ilkbahar ve sonbaharda ırmak geçit vermediğinden mal ve canlarını tehlikeye atarak Kızılırmak'ı geçmektedirler. Halkın bu zorluk ve tehlikelere katlanmasını önlemek için Kızılırmak üzerine bir köprü yaptırılması gerekmektedir.⁵⁷⁹

7.2.2.1. Nafia Vekâleti'nin Cevap Yazısı: Kızılırmak yatağı mevsime göre değişmekte, taşkın sıralarında ise geniş bir alana yayılmaktadır. Bu sebepten, istenilen köprü büyük masraflara ve emeklere neden olacaktır. Esasen burada düzgün bir şose olmadığı gibi ileriki senelerde de yapılması pek mümkün görülmediğinden, yapılacak köprü ancak kurak mevsimlerde sınırlı bir sahanın geliş gidişini temin edecektir. Gerek ülkenin genel sıkıntıları gerekse işçi ücretlerinin ve malzeme fiyatlarının son derece artış göstermesi dolayısıyla hâlihazırda anayollar üzerinde yapılmakta olan köprü inşaatları da durdurulmak zorunda kaldığından, şimdilik bu köprünün yaptırılması da mümkün görülmemektedir.⁵⁸⁰

7.2.3. Dâhiliye Vekâletine İlişkin Tespitler: Köylerde hayvan hırsızlıkları azımsanmayacak derecededir. Nahiye Müdürleri ve Jandarma Karakol Komutanları bu suçları sıkı takip ederse bunların önüne geçilebilir. Ancak, nahiye müdürlerinin

⁵⁷⁸ BCA. 490.01.508.2041.3/16.

⁵⁷⁹ BCA. 490.01.508.2041.3/16.

⁵⁸⁰ BCA. 490.01.508.2041.3/1.

acizliği ve zaafı bu suçların azalmasından ziyade artmasına neden olmakta ve failleri de meydana çıkarılmadığından suça cüret oranını da arttırmaktadır. Bu nedenlerden dolayı öncelikli olarak kudretli nahiye müdürü yetiştirerek devlet nüfuz ve kudretini göstermek gereklidir.

Çankırı Nüfus Müdürü iken ehliyetsizliği vilayete yazılan Basri Erdem, Bitlis vilayetine tayin edilmişken; herhangi bir sebep ve tesirle terfii ederek Çankırı Vilayeti Seferberlik Müdürlüğü'ne tayin edilmiştir. Bu zatın ehliyetsizliği mi yoksa terfii mi doğrudur? Çankırı Emniyet Amirliği'ne İstanbul'dan tayin edilen Kemal Artuç, Ankara'ya sık sık gidip vekâlette işini yaptırmış ve bir sene bile Çankırı'da kalmadan İstanbul'a Polis Müdüriyeti emrine tayin edilmiştir. Bu şahsın durumunun incelenerek gereğinin yapılması gerekir.⁵⁸¹

7.2.3.1. Dâhiliye Vekâletinin Cevap Yazısı: Çankırı vilayetine bağlı nahiye müdürleri genel olarak iyi nahiye müdürleridir. Son bir senedir sekizi vilayet merkezinde, yedisi Çerkeş'te ve beşi de Ilgaz'da olmak üzere yirmi hayvan hırsızlığı olmuştur. Bunlardan altısının izleri köylerinin içlerinden çıkmadığından ilgililere derhal tanzim ettirilmiştir. Diğer on dört vakanın ise failleri yakalanarak mahkemeye sevk edilmiştir.

Basri Erdem'in ise herhangi bir yolsuzluğu olmamakla beraber altı seneden beri Çankırı'da bulunması dolayısıyla yerinin değiştirilmesi konusunda gerekli girişimlerde bulunulmuştur. İstanbul Emniyet Müdürlüğü kadrosunda çalışmakta olan Emniyet Amiri Kemal Artuç'tan suiistimal veya başka sebeplerden ne resmi ne de şahsi herhangi bir şikâyet gelmemiştir. İstanbul İaşe işlerinin önem arz etmesinden dolayı, İstanbul vilayetinin talebi üzerine, kadro fazlası olarak İstanbul'a verilmiştir. Kendisinin iyi huylu, ciddi ve kılık kıyafeti düzgün bir memur olduğu anlaşılmıştır.⁵⁸²

7.2.4. Münakalat Vekâletine İlişkin Tespitler: Ankara – Zonguldak arasında haftada dört gün işleyen tren, yolcuların fazlalığından dolayı yeterli

⁵⁸¹ BCA. 490.01.508.2041.3/16-17.

⁵⁸² BCA. 490.01.508.2041.3/3-4.

gelmemektedir. Yolcular yer bulamadıklarından koridorlarda ve 4, 6, 8 kişilik yerlerde iki kat yolcu oturarak seyahat etmektedirler. Koridorlar yolcu ile dolduğundan dolayı, insanlar istasyonlarda pencerelerden inmektedir. Tren memurlarının ellerindeki karneler, gideceği vilayetlerde kabul edilmediğinden ekmeksiz kalmaktadırlar. Bunlara ilk hareket ettikleri istasyondan iki günlük ekmeğin temin edilmesi veya varacağı istasyonlardan bu görevliler için ekmeğin tedarik ettirilmesi gerekmektedir. Ayrıca ordu, jandarma, gümrük muhafaza komutanlığı subayları ile polisler için yapılan zammın tren memurlarına da yapılması gerekmektedir.⁵⁸³

7.2.4.1. Münakalat Vekâleti'nin Cevap Yazısı: Ankara – Zonguldak arasında haftada dört defa işleyen ve ihtiyacı karşılamayan yolcu trenlerinin her gün işletilememesi, trenlerin kömür ihtiyacının karşılanamamasından ileri gelmektedir. Hatta yolcu tren seferleri önemli ölçüde azaltılmak zorunda kalmıştır. Tren personeline ise günde bir defa yemek ve 600 gram ekmeğin verilmektedir. Bunun yanı sıra çeşitli istasyonlara un dağıtımı yapılmış, ihtiyaca göre bu unlarla ekmeğin yaptırılıp personelin ekmeksiz kalmamaları temin edilmiştir.⁵⁸⁴

7.2.5. Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâletine İlişkin Tespitler: 1942 senesinde sıtma önceki senelere göre daha çok olmuştur. Sıtmalara verilen kinin⁵⁸⁵ miktarı azdır. Görevli doktorların askere alınması ve sadece sağlık memurlarıyla bu işlerin yürütülmesi sıtma ile mücadeleyi gevşetmiştir. Bu sene hem sıtmalı sayısı hem de sivrisinek çoğalmıştır.⁵⁸⁶

7.2.5.1. Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâleti'nin Cevap Yazısı: Memlekete kinin getirme imkânı kalmadığından sıtma tedavisinde kullanılan kinin miktarı zaruri olarak 5 grama kadar indirilmiştir. Kinin tedarik edilebilirse arttırma yapılacaktır. Sıtma mücadele tabiplerinin askerliklerinin tecile tabi tutulmaları mümkün olmadığından açık kadro çoktur. Bunu mücadele reislerinin teftişlerini sıklaştırmasıyla telafi etme yoluna gidilmektedir. Halkın kendini sıtmadan nasıl

⁵⁸³ BCA. 490.01.508.2041.3/17.

⁵⁸⁴ BCA. 490.01.508.2041.3/2.

⁵⁸⁵ Kinin, Kınakına kabuklarından çıkarılan ve sıtmanın ilacı olan beyaz alkaloit; halk arasında buna tuzlardan biri olan kinin sülfatı sözünden kısaltılarak sulfata denir. *Türkçe Sözlük*, s. 495.

⁵⁸⁶ BCA. 490.01.508.2041.3/17.

koruması gerektiği hakkında vekâletin yayınları her tarafa dağıtılmıştır. Halkın sıtmadan korunmak için bu tedbirleri almaları gerekmektedir.⁵⁸⁷

7.2.6. Gümrük ve İnhisarlar Vekâletine İlişkin Tespitler: Çankırı'ya 15 km. mesafede tuz madeni vardır. Bu maden asırlardan beri işletilmektedir. Tuzun çıkarıldığı yer ile vilayet arasındaki 15 kilometrelik yol bozuktur. İlkbaharda ve sonbaharda çamurdan, kışın ise kardan gidip gelmek çok zahmetli olduğundan tuz nakliyatı yapılamamakta ve şehre olan uzaklığından dolayı çalışacak işçi de kolaylıkla bulunamadığından üretim de artmamaktadır. Şehre yakın 5 km mesafeden tuz çıkarılması ihtimalinin kuvvetli olduğu söylenmektedir. Burasının tetkik edilip imkân varsa üretimin artacağı, nakliyatın kolaylaşacağı ve ihtiyaçlarını şehirden tedarik etme mecburiyetinde olan buradaki memurların sıkıntıdan kurtulacağı muhakkaktır. Ayrıca çocuklarının tahsilleri ve çeşitli ihtiyaçları için şehirden mahrum kalan memurlar da sık sık yer değiştirmeyi istemeyerek uzun müddet vazifelerinde kalacaklardır.⁵⁸⁸

7.2.6.1. Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti'nin Cevap Yazısı: Çankırı tuzlasında, halen tuz çıkarılmakta olan ağız yerine Çankırı şehrine 5 km mesafedeki Şehirönü mevkiinde yeni bir ağız açılmasının mümkün olup olamayacağı evvelce 1936-1937 Parti Kongrelerinde yapılan dilekler üzerine etraflıca incelenmişti. Bu tetkikler sonunda şehir mevkiinde tuz bulunup bulunmadığı hakkında kesin bir fikir edinilebilecek mahiyette araştırma yapılabilmesi için 35.000 lira sondaj masrafının tuttuğu, Şehirönü mevkiinin zeolojik yapısı itibariyle arazisinin çok bozuk ve tektonik hareketlere çok maruz kalmış olmasından dolayı burada zengin bir tuz yatağına rastlanması ihtimalinin çok az olduğu ve zengin bir yatak bulunsa bile ileride işletme bakımından çok güçlük çekileceği kanaatine varılmıştır. Diğer taraftan Şehirönü mevkiinde, 15-20 sene evvel tuz madenine rastlanması üzerine tetkik ve araştırmalar yapılmış ve bulunan kitle işletilmeye başlanmış ise de, 7.000 liralık bir masraf yapılmış, ancak olumlu bir sonuç alınamamıştır. Bu sebepten yeniden tetkiklerde bulunulmasına gerek görülmemektedir.⁵⁸⁹

⁵⁸⁷ BCA. 490.01.508.2041.3/7.

⁵⁸⁸ BCA. 490.01.508.2041.3/17.

⁵⁸⁹ BCA. 490.01.508.2041.3/6.

Çankırı milletvekillerinin, bu bölümde yer vermiş olduğumuz 1942 yılındaki Çankırı'da yaptıkları tetkikleri haricinde, tek parti döneminde Çankırı'da yapmış oldukları tetkik ve incelemelere dair arşiv belgelerinden ve elimizdeki mevcut kaynaklardan herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Bu da demek değildir ki 1942 yılı dışında Çankırı'da milletvekilleri tarafından hiçbir tetkik yapılmamıştır. Bu konuyla ilgili olarak arşiv belgelerinin bize sunduğu 1942 yılı milletvekili tetkiklerinin dışında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. 6. Dönem Çankırı milletvekillerinden Avni Doğan, Dr. Akif Arkan ve Fazıl Nazmi Örkün'ün Çankırı'da yaptıkları tetkiklere genel olarak bakıldığında halkın ihtiyaçlarına yönelik yapılan tetkiklerin yanı sıra görevli memurlarla ilgili yaşanan sıkıntıların da tetkiklerde dile getirildiğini görmekteyiz. Köylünün odun ve kereste ihtiyacını karşılamak için gerekli izinlerin verilmesi, Kızılırmak üzerine köprü yaptırılması, sıtma hastalığının tedavisi için gerekli olan kinin miktarının artırılması, Ziraat Bankası'nın kısa vadede kredi vermesi, tren seferlerinin artırılması ve saatlerinin yeniden düzenlenmesi o dönem nahiye durumundaki Kurşunlu ve Şabanözü'nün kaza yapılması gibi inceleme ve tespitlerin yanı sıra Çankırı'daki görevli memurlarla ilgili olarak, jandarma ve alt düzey memurlardan halkın memnuniyetsizliği, köy ve nahiyelerde öğretmenlik yapanların tayin sıkıntısı ve üst düzey memuriyetlerde yaşanan birkaç olağandışı haksız tayin gibi sorunlar Çankırı milletvekillerinin tetkiklerinde dile getirilmiştir.

Çankırı milletvekillerinin yaptığı tetkiklerde dikkate çekici olanlardan biri, Çankırı'ya 15 km uzaklıktaki tuz ocağının⁵⁹⁰ yolunun bozuk olmasından yaşanan sevkiyat sıkıntısının aşılması için, Kavra (şimdiki adı Doğantepe) Köyü'nde yeni bir ocağın açılması teklifidir. Dönemin hükümeti bu teklifi, ülkedeki mali sıkıntı, sondaj masrafları ve arazinin bozukluğunu sebep göstererek reddetmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı bu dönemde ülkenin içinde bulunduğu mali sıkıntılar ve akabinde alınan sıkı ekonomik tedbirler, milletvekillerinin bu önerilerinin merkezi hükümetçe askıya alınmasına ya da geri çevrilmesine neden olmuştur diyebiliriz.

⁵⁹⁰ Çankırı'ya 15 km uzaklıktaki tuz ocağı olarak bahsedilen yer, muhtemelen şu anda tuz mağarası olan tabir edilen yerdir.

SONUÇ

Milli mücadele yıllarında vatanın savunulması amacıyla oluşturulan “Çankırı Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı” adlı örgütlenme, Sivas Kongresi’nde tüm cemiyetlerin birleştirilmesi süreci ile birlikte Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ne katılmış ve ardından Cumhuriyet Halk Fırkası olarak adı değiştirilen bu cemiyet Çankırı’da da örgütlenmesini gerçekleştirmişti. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte CHF, ülkenin diğer illerinde olduğu gibi Çankırı’da da köyünden il merkezine kadar her yerde örgütlenmeye başlamıştı. Hiyerarşik bir yönetim mantığıyla birbirine bağlı bir çatı altında oluşturulmuş bu örgütlenme sayesinde, en küçük yerleşim biriminden en büyüğüne kadar tüm halka ulaşılması ve bu halktan gelen taleplerin merkeze ulaştırılması sağlanmış oluyordu. En önemlisi ise yeni rejimin ilkelerinin halk nezdinde yaygınlaştırılması kolaylaşıyordu. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte yeni rejimin getirdiği radikal değişikliklerin halka tanıtılmasında ve benimsetilmesinde bu teşkilatlanmanın önemli etkisi oluyordu. Ayrıca Çankırı’daki sivil toplum örgütlerinin kontrol edilmesi ve modernleşme sürecine katılmalarının sağlanması için bu örgütlenmelerin yönetim kademelerinde CHF’ye yakın kişilerin bulunmasına önem veriliyordu.

Çankırı’daki yerel basının mevcut tek parti iktidarından yana tutumları, CHF iktidarının elini güçlendirmekle birlikte; gerçekleştirilen siyasal, toplumsal ve ekonomik yeniliklerin Çankırı halkı arasında yaygınlaştırılmasında ve benimsetilmesinde etkin rol oynuyordu. Yerel basının bu tutumu doğal olarak tek parti döneminde ortaya çıkan muhalefetin de şiddetli bir şekilde eleştirilere ve karalamalara maruz kalmasına yol açıyordu. Çankırı yerel basını incelendiğinde özellikle 1921’de yayın hayatına başlayan “Çankırı” Gazetesi ile 1930’da yayına başlayan “Duygu” Gazetesi dikkat çekmektedir. Tek parti döneminde doğal bir muhalefet partisi olarak kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın Çankırı’daki durumu, teşkilatlanması veya faaliyetleri ile ilgili olarak arşiv belgelerinde ve Çankırı yerel basınında -birkaç bilgi ve belgenin dışında- kayda değer bir bilgiye rastlanmamıştır. Eldeki bilgilerden TPCF’nin Çankırı’da örgütlenme imkânı bulamadığı anlaşılmaktadır.

1930'da güdümlü bir muhalefet tecrübesi olarak kurulan SCF için ise aynı şeyi söylemek mümkün değildir. SCF Çankırı'da örgütlenme imkanı bulmuştur. SCF'nin siyaset sahnesine atıldığı 1930 Ağustos ayından Kasım ayına kadar geçen üç aylık bu süreçte, Çankırı yerel basınında SCF adeta topa tutulmuştu. Özellikle "Çankırı" ve "Duygu" Gazeteleri, karalama haberler ve ağır suçlamalarla gazetelerinde SCF'yi her yönden eleştiriyorlardı. Özellikle SCF'ye karşı bu suçlamaların dozunun ağır olmasında, 1930 yerel seçimlerinde CHF'nin karşısına rakip bir muhalefet partisi olarak çıkmasının önemli ölçüde etkisinin olduğu söylenebilir. Çankırı yerel basınında SCF, adeta rakip düşman bir parti edasıyla yansıtılmaya çalışılmıştır. SCF'ye karşı çoğunlukla milli ve manevi unsurlar üzerinden eleştiriler yapılmaktaydı. Özellikle ulusal basında, Ermeni, Rum gibi yabancılar ile Yahudi, Hıristiyan gibi farklı dinlere mensup kişilere parti içinde yer verildiği şeklinde iddialar yer almaktaydı. 9 Ekim 1930 tarihli Duygu Gazetesi'nin 4. Sayfasında listesi verilmiş olan Çankırı SCF teşkilatına baktığımızda, başkanından katibine, veznedarından azasına kadar hiçbirinin Ermeni, Rum, Yahudi gibi farklı ırk ya da dine mensup kişilerden oluşmadığı anlaşılmaktadır. Bu yapılanların yanı sıra, 1930'daki belediye seçimlerinde sandık başında yaşanan olumsuzluklar, görevli seçim memurları ve güvenlik birimlerinin de seçmen üzerinde SCF'ye karşı psikolojik baskı oluşturduğuna dair iddialar o dönemde dile getirilmiş, ancak sonuç alınamamıştı.

Tek parti dönemindeki muhalefet partileri uygulanmakta olan iki dereceli seçim sistemine karşı çıkarak, tek dereceli seçim sisteminin demokrasiye daha uygun olduğunu savunmuşlardı. CHP de 1931 programında tek dereceli seçim sistemine sıcak bakarken, 1935 ve 1943 programında ise tam aksine iki dereceli seçim sistemini daha uygun ve demokratik görmüşlerdi. CHP'nin bu tutumu elindeki gücün muhafazası ve idamesi açısından doğal karşılanabilir. Çünkü ülkenin dört bir yanında örgütlenebilmiş ve Çankırı dâhil olmak üzere birçok ildeki önde gelen, tanınmış şahısları kendine bağlamış olan CHP, iki dereceli seçim sistemi sayesinde istediği milletvekillerini rahatça seçtirebilme şansına sahip oluyordu.

CHP'de 1927'den itibaren milletvekili adaylarını Genel Başkanlık Kurulu belirlediğinden dolayı genelde inisiyatif Genel Başkanındaydı. Genel Başkan, diğer

illerde olduğu gibi Çankırı ili için de aday gösterilecek milletvekillerini belirlemede en etkili konumdaydı. Tabi ki Genel Başkan da parti milletvekili adaylarını belirlerken, partiye bağlı olan adayların yanı sıra o toplum içinde önde gelen kişileri de aday göstermeye özen gösterirdi. Bu bağlamda, tek parti dönemi boyunca Çankırı milletvekili olarak, Çankırı’da doğup yetişmiş kişilerden aday gösterildiği gibi, Çankırı’yla pek bağı olmayan şahıslardan da aday gösterilenler olmuştur. Bu açıdan Çankırı milletvekillerinin homojen bir yapı içerdiği söylenemez. Bunun sebebi ise, CHP Genel Başkanın illerdeki milletvekili adaylarını belirlemedeki önemli etkisidir.

Tek parti dönemindeki Çankırı milletvekillerine genel olarak bakıldığında, 1. dönem Çankırı milletvekillerinin isimlerini 2.dönemde görememekteyiz. 2. dönem seçilen Çankırı milletvekillerinin ise tek parti dönemi boyunca uzun süre Çankırı temsil ettikleri göze çarpmaktadır. 5. ve 6. gelindiğinde ise Çankırı milletvekili olarak yeni isimlerin de listede yer aldığı görölmektedir.

1932’de başlatılan Dil Devrimiyle birlikte 1938’e kadar köklü değişimler yaşanmıştı. Çankırı’da çıkan Duygu Gazetesi’nin kadrosundaki bazı yazarların milletvekilliği görevini yürütürken, Türkçeleştirme faaliyetleri çerçevesinde önemli görevleri de bulunmaktaydı. Duygu Gazetesi yazarlarından Ahmet Talat Onay, Dil Tetkik Cemiyeti Dil Bilgisi Şubesi Üyesi olarak; Hasan Fehmi Bey, Derleme Şubesi Üyesi olarak; ve Ahmet Kemal Hacışeyhoğlu da Genel Merkez Üyesi olarak Türk Diline ve Türkçeleştirme faaliyetlerine önemli katkıları olmuştu.

1934’te kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle birlikte, 1935 yılında yapılan genel seçimlerde kadınlar da seçimlere iştirak etmişlerdi. O dönemde parlamentoya giren 18 milletvekili arasında Hatice Özgener ise Çankırı Milletvekili olarak parlamentoya girmişti.

Tek parti dönemi boyunca, CHP’nin belirli periyotlarla gerçekleştirdiği parti kongreleri, şehrin ve bağlı yerleşim birimlerinin genel sorunlarının masaya yatırılmasında ve çözüme ulaştırılmasında önemli bir araç olmuştu. Oluşturulan dilek sistemi sayesinde de, mahalli parti kademelerindeki kongrelerde halkın dile getirilen

istek ve talepleri, hiyerarşik olarak genel merkezdeki ilgili bakanlıklara ulaştırılır ve çözüme kavuşturulmaya çalışılırdı.

1923-1945 yılları arası ulaşabildiğimiz Çankırı vilayetine ait kongre dileklerine bakıldığında, imkânsızlıktan ve yoksulluktan bunalmış olan Çankırı halkının genel olarak merkezi hükümetten okul, sulama kanalları, köprü, baraj, gölet, hapisane gibi yapılar ile öğretmen, doktor, hâkim, tapu memuru, ziraat memuru gibi uzman memurlar talep ettiği görülmektedir. Halk ayrıca, temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere içme suyu, yakacak, kereste ve zirai üretim için ziraat aletleri ve fidan talebinde de bulunmuştur. Savaştan yeni çıkmış ve zor kıtlık dönemlerinden geçmiş olan halkın çoğunluğu için ağır gelen vergilerin hafifletilmesi ve bazılarının da kaldırılması yönünde taleplere de çok sık rastlanmaktadır. Çankırı'nın trenle tanışmasıyla birlikte ise halk, tren ücretlerinin düşürülmesi, buldukları yerleşim yerine tren istasyonu ve istasyon geçitleri yaptırılması gibi isteklerde bulunmuştur. Çankırı vilayet kongre dileklerine bakıldığında, siyasi taleplere yer verilmediği görülmektedir. Bunda; tek parti döneminin otoriter yapısının yanı sıra, halkın siyasal konularda rahat ve özgür bir ifade ortamı bulamamasının da çok büyük etkisi vardır.

Tek parti dönemi süresince, vilayet ve belediyenin elindeki kısıtlı bütçe imkânları nedeniyle gerçekleştirilemeyen kongre dilekleri, merkezi hükümetten talep edilmiştir. Merkezi hükümet ise, vilayetlerden gelen bu talepleri ilgili bakanlıkları aracılığıyla cevaplandırmaya çalışmışsa da, 1923'ten itibaren ülkenin ekonomik yönden bir toparlanma sürecine girmiş olması, 1929'da Dünya Ekonomik Krizi'nin Türkiye'de meydana getirdiği kriz ve kıtlık dönemi, akabinde 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ülke içinde alınan ekonomik tedbirler ve önlemler, bu taleplerin bir kısmının, özellikle yüksek maliyet gerektiren ve ekonomiyi olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülen (vergilerin hafifletilmesi ve veya kaldırılması gibi) taleplerin, uzun süre ertelenmesine hatta yerine getirilememesine neden olmuştur.

Parti müfettişleri diğer illerde olduğu gibi Çankırı'da da teftişlerini yaparken belirli bir plana göre teftişlerini yapmaktaydılar. Tek parti döneminde CHP'nin Çankırı merkez ve ilçelerinde örgütlenmesiyle birlikte bu örgüt kademeleri, parti tüzüğüne uygun olarak bir düzen ve disiplin içinde işleyişlerinin sağlanması için

genel merkez tarafından gönderilen müfettişler aracılığıyla belirli dönemlerde teftişlere tabii tutulmuşlardır. Yapılan bu teftişlerle Çankırı'daki parti yönetim kurulları ve çalışmaları, okunan neşriyatlar, parti üye kayıt defterleri, yardım paraları ve tahsilât durumu, bütçe ve hesap işleri, demirbaş defterleri, tapu kayıtları ve halkevlerinin durumu denetlenerek görülen eksikliklerin giderilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Çankırı'da yapılan denetimlerde görülen eksikliklerin başında hemen hemen her teftişte tenkit konusu olan üye aidatlarının istenilen derecede tahsil edilememesi gelmekteydi. Müfettişler bu sorunun kökenini genel olarak, bu konuda mevzuatta herhangi bir yaptırım bulunmamasına, parti üyelerin özellikle üye aidatları konusunda lakayt tutumlarına ve parti ihtiyaçlarının çoğunlukla mevcut belediyelerden karşılanması yoluna gidilmesinden dolayı üye aidatlarının toplanmasına gereken önemin verilmemesine bağlamaktaydılar. Çankırı parti idare heyeti ise bu eksikliklerini kabul etmekle birlikte bu sorunun İkinci Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği ekonomik zorlukların halk üzerindeki etkisini bahane olarak gösterilmekteydi. Tek parti dönemi boyunca teftiş raporlarında yer alan ve uzun süre çözüme kavuşturulamayan üye aidatlarının düzenli toplanamaması sorununun dışında, diğer tenkitler genelde belirli dönemlerde çözüme kavuşturulmuşsa da sonraları bunlardan bazıları tekrar sorun olarak gündeme gelmiştir. Sorunlardan biri de CHP'ye kayıtlı üye sayısının düşük düzeyde kalmasıydı. Tek parti dönemi ve iktidarda sadece CHP olmasına rağmen, Çankırı halkının sadece % 9'u CHP'ye kayıtlı üyeydi. Düşük düzeyde kalmasının, bir zorlama olmadığını gösterir ve diğer tek parti rejimlerinden farklılığı gösteren önemli bir göstergedir.

Bu çalışma mecburen daha çok Çankırı'da CHP'nin tarihi gibi olmuştur. Çünkü tek parti döneminde kurulan diğer muhalefet partilerinden çok farklı olarak CHP, köklü bir parti olmasının yanı sıra teşkilatları, tüzüğü, kongreleri ve parti denetimleriyle güçlü bir yapısal mekanizmaya sahipti. Bu gücünün yanı sıra partinin de otoriter bir yapıya sahip olması, karşısında gerçek ve etkin bir muhalefetin oluşmasını engellemekteydi. Tek parti döneminde Çankırı'da, CHP'nin karşısında da güçlü bir muhalefet gücünün olmayışı, TPCF'nin Çankırı'da teşkilatlanamaması, SCF'nin teşkilatını oluşturmasına rağmen ulusal ve yerel basınının da etkisiyle etkin

bir muhalefet sergileyememesi ve ayrıca CHP'nin otoriter yönetim anlayışının Çankırı'da da kendini hissettirmesi, bu çalışmamızda CHP'nin üzerinde daha çok durmamıza neden olmuştur.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA.], 490.01.508.2041.3; 030.10.75.492.6;
030.10.75.493.14; 030.10.75.494.5; 030.10.75.495.4;
030.10.75.495.5; 030.10.75.496.13; 030.10.75.497.2;
030.10.75.497.22; 030.10.76.502.4; 030.10.76.502.9;
490.01.1318.374.4; 490.01.1575.413.1; 490.01.1688.866.1;
490.01.1071.1103.1; 490.01.201.796.3; 490.01.268.1068.2;
490.01.295.1187.1; 490.01.295.1187.2; 490.01.295.1188.1;
490.01.364.1530.1; 490.01.493.1985.2; 490.01.508.2041.3;
490.01.635.94.1; 490.01.635.97.1; 490.01.732.510.1;
030.10.75.492.6; 030.10.75.493.14; 030.10.75.495.4;
030.10.75.497.22; 030.10.76.502.4; 030.10.76.502.9;
490.01.1071.1103.1; 490.01.1429.726.1; 030.11.1.160.9.8;
030.11.1.174.8.19; 030.10.177.222.4; 490.100.1536.241.1;
030.10.5.26.9; 030.01.40.238.1; 030.10.7.42.51; 030.10.13.76.8;
030.11.1.126.43.9; 030.11.1.157.35.5; 030.11.1.88.25.3;
030.11.1.91.40.16;

RESMİ YAYINLAR

Resmi Ceride, (07 Nisan 1924), Sayı:68, Erişim Tarihi: 09 Eylül 2012,
<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/368.html>

Resmi Ceride, (17 Mayıs 1924), Sayı:70

Resmi Ceride, (23 Şubat 1925), Sayı:84

Resmi Ceride, (14 Mart 1926), Sayı:321

Resmi Ceride, (3 Haziran 1926), Sayı:389

Resmi Ceride, (15 Haziran 1927), Sayı:608

Resmi Gazete, (14 Nisan 1930), Sayı:147

Resmi Gazete, (25 Mart 1934), Sayı:2662

Resmi Gazete, (07 Temmuz 1936), Sayı:3349, Erişim Tarihi: 18 Aralık 2012,
<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/5066.html>

Resmi Gazete, (21 Ocak 1942), Sayı:5012, Erişim Tarihi: 18 Aralık 2012,
<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/21284.html>

Resmi Gazete, (17 Kanunuevvel [Aralık] 1942)

Resmi Gazete, (6 Haziran 1946)

Resmi Gazete, (28 Kasım 1987), Sayı:19648

Resmi Gazete, (06 Aralık 2012), Sayı:28489

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem:3, Cilt:21, İçtima:3, Toplantı:84, (02.10.1930)

CHP YAYINLARI

1931 CHF Parti Programı, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.

1931 Senesi Büyük Kongresine Takdim Edilmek Üzere Hazırlanan Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet Kongreleri Temenniyatı Hülasası, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1931.

1935 CHP Parti Programı, Ulus Basımevi, Ankara 1935.

1943 CHP Parti Programı, Zerbamat Basımevi, Ankara 1943.

C.H.F. İntihap Yoklama Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara 1933.

*C.H.P.Bucağı Parti TeşkilatınınTarihinden
Tarihine Kadar Durumunu Gösteririnci Altı Aylık Çalışma Raporu*, Çankaya Matbaası, Ankara 1945.

C.H.P. 1941 Kaza Kongreleri Dilekleri, C.H.P. Genel Sekreterliği Yayınları, Ankara 1942.

C.H.P. 5. Büyük Kurultay: Büyük Kurultay Azalarının isimleri, Ulusal Matbaa, Ankara 1939.

C.H.P. Altıncı Büyük Kurultayına Sunulan Vilayet Kongreleri Dilekleri Hulasası, Ankara 1943.

C.H.P. Büyük Kurultayının Tetkikine Sunulan 1935 Nizamname Taslağı, Ankara 09.05.1935.

C.H.P. Teftiş Talimatnamesi, Sümer Matbaası, Ankara 1943.

C.H.P. VI' ıncı Büyük Kurultayın Tetkikine Sunulan Nizamname Projesi, Ankara 08.06.1943.

CHP 1936 İl Kongreleri, Ulus Basımevi, Ankara 1937.

CHP 1940 Kongre Dilekleri, CHP Genel Sekreterliği Yayınları, Ankara 1940.

CHP Büyük Kurultayına Sunulan Vilayet Kongreleri Dilekleri Hulasası, Ankara 29.05.1939.

CHP Genel Sekreterliği, *Belediye ve Umumi Meclis Seçimleriyle Parti Kongreleri hakkında Tamim*, Alaeddin Kırıl Basımevi, Ankara 1942.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, Ankara 1927.

Cumhuriyet Halk Fırkası Teftiş Raporu, Yenigün Matbaası, Ankara 1931.

Cumhuriyet Halk Partisi Nizamnamesi, Ulus Basımevi, Ankara 1939.

Cumhuriyet Halk Partisi Nizamnamesi, Zerbamat Basımevi, Ankara 1943.

TEZLER

AKGÜL Resul, *1925 Tarihli Yol Mükellefiyeti Kanunları ve Uygulamaları*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2001, 140 s.

AKKAYA Nurçin, *Taşrada Bir Değişim Örneği: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Çankırı (1923 – 1939)*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2008, 120 s.

ALTUN Aslı, *Türkiye'de Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Örgütlenmesi*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay 2006, 133 s.

CANSIZ Demet, *Halk Yolu Mecmuası (1923-1927)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2 Cilt, İstanbul 2011, 1462 s.

DEMİR Gönül Türkan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Mustafa Abdülhalik Renda (1881 – 1957)*, Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı 2012, 173 s.

ÖZGÜL Bülent, *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002, 289 s.

SONAY Neslihan, *Tek Parti Döneminde Kadın Milletvekillerinin Seçimi (1923-1946)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, 178 s.

UYAR Hakkı, *Türkiye’de Tek Parti Dönemi’nde İktidar ve Muhalefet (1923 – 1950)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1998a, 300 s.

KİTAPLAR

- AHMAD Feroz, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1995.
- AKŞİN Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi 1789-1980*, 1. Cilt, Yenigün haber Ajansı, İstanbul 1997.
- AKŞİN Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2001.
- ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1988.
- ATATÜRK Mustafa Kemal, *Nutuk*, Öteki Yayıncılık, Ankara 2010.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.
- AVŞAR Abdülhamit, *Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1998.
- AYHAN Bahattin, *Çankırı Tarih Kültür Turizm*, Ankara 2007.
- AYHAN Bahattin, *Çankırı Tarihi*, Ankara 1998.
- AYHAN Bahattin, *Çankırı ve İlçeleri*, Ankara 1988.
- BAŞER Tayip, *Çankırı Karatekin Uluları*, Ajans-Türk Matbaası, Ankara 1967.
- Cumhuriyetten Günümüze Yapraklı*, Çankırı 1996.
- Çankırı Valiliği, *Osmanlı – Cumhuriyet Dönemlerinde Ülkeye ve İlimize Hizmeti Geçen Çankırılılar*, Çankırı 1992.
- ÇAVDAR Tefvik, *İttihat ve Terakki*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
- ÇOKER Fahri, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – I.Dönem 1919-1923*, III. Cilt, TBMM Basımevi, Ankara 1995.
- ÇOKER Fahri, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM – IV. Dönem 1931-1935*, II. Cilt, TBMM Basımevi, Ankara 1996.
- Düstur*, Tertip 3, Cilt 11.
- Düstur*, tertip:3, cilt:5.

- EMRENCE Cem, *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim yayınları, İstanbul 2006.
- GİRİTLİOĞLU Fahir, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Mevkii*, Cilt 1, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965.
- GÜNAY Ş. Şenal, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – VI.Dönem 3 Nisan 1939-15 Ocak 1943*, V. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 2007.
- GÜNEŞ İhsan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – V. Dönem 1935-1939*, II. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 2001.
- GÜRSOY Metin, *Dünyadaki Büyük Ekonomik Krizler ve Türkiye Ekonomisine Etkileri*, Metis Yayınları, İstanbul 1989.
- KABASAKAL Mehmet, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1991.
- KAFESOĞLU İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997.
- KARPAT Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi; Sosyal, Ekonomik, Kültürel temeller*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1967.
- KAZGAN Gülten, *Türk Ekonomisinde Krizler (1929-2001)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.
- KOÇAK Cemil, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.
- KOZANOĞLU Zeynel, *Atatürk Çankırı'da*, Soyer Yayıncılık, Ankara 2007.
- KURNAZ Cemal, *Ahmet Talat Onay Hayatı-Eserleri*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1999.
- KURUÇ Bilsay, *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (1929-1932)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, cilt 1, Ankara 1988.
- LEWIS Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu₂* (Çev: Boğaç Babür Turna), 3. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009.
- MARDİN Şerif, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895–1908*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- ÖZ Esat, *Türkiye'de Tek – Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923–1945)*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1992.
- ÖZGEN Yüksel, *Arşiv Belgelerine Göre Atatürk'ün Çankırı Gezisi*, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Çankırı 2011.

- ÖZTÜRK Kazım, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – III. Dönem 1927-1931*, III. Cilt, TBMM Basımevi, Ankara 1995.
- ÖZTÜRK Kazım, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – II.Dönem 1923-1927*, III. Cilt, TBMM Basımevi, Ankara 1995.
- SAMİ Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları*, İstanbul 1996.
- SOYAK Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.
- TUNAYA Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler - 2. Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*, 1. Cilt, 2. Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- TUNAYA Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler - Mütareke Dönemi 1918-1922*, 2. Cilt, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.
- TUNAYA Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, İstanbul 1952.
- TUNÇAY Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek – Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923 – 1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Ankara 2012.
- TÜRKOĞLU Ömer, *Bir Zamanlar Çankırı*, Çankırı Valiliği, Çankırı 1998.
- URAN Hilmi, *Hatıralarım*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1959.
- UYAR Hakkı, *1923'ten Günümüze CHP Tüzükleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme*, TÜSES Yayınları, İstanbul 2000.
- UYAR Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayınları, İstanbul 1998b.
- ÜÇÖK Hacışeyhoğlu Hasan, *Çankırı Tarih ve Halkiyatı*, Okuyan Adam yayınları, Ankara 2002.
- ÜSTE Rabia Bahar, *Tek Partili Dönemde Yerel Seçimler (1930-1934-1938-1942)*, 1. Baskı, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 2006.
- WEISBAND Edward, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*, (Çev: M. Ali Kayabal), 1. Cilt, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul 2000.
- ZÜRCHER Erik Jan, *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924 – 1925)*, (Çev: Gül Çağalı Güven), İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

MAKALELER

- “Acı bir yitik”, *Duygu*, (28 Eylül 1935), ss. 1
- ALTIPARMAK Aytekin, “Türkiye’de Cumhuriyetin İlk Yıllarında Müteşebbis Sınıfının Gelişimi”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 1, sayı: 1, Ocak 1998, ss. 65-80.
- CANSIZ Demet, “Çankırı’da Bir Kültür Dergisi Halk Yolu”, *Milli Mücadele İstiklal Yolu ve Çankırı – V. Çankırı Kültürü Bilgi şöleni Bildirileri*, Çankırı 21-23 Ekim 2010, ss. 501-514.
- ÇANLI Mehmet, “Eytam İdaresi ve Sandıklar (1851-1926)”, *Türkler*, cilt: 14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 57-73.
- DEMİROK Fikri, “Çankırı Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı” [Bildiri], *Milli Mücadele İstiklal Yolu ve Çankırı*, 21-23 Ekim 2010, Çankırı, ss. 427-431.
- “Elim bir ziya”, *Duygu*, (29 Ağustos 1936), ss. 1
- EMECEN Feridun, “Ağnam Resmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul 1988, ss. 478-479.
- ERTEM Barış, “Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2, Aralık 2010, ss. 71-92
- EZER Feyzullah, “1929 Dünya Ekonomik Krizi’nin Türkiye’ye Etkileri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 20, sayı: 1, Elazığ 2010, ss. 427-442.
- GÖRMEZ Kemal, “Demokratikleşme Açısından Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkileri”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, sayı 2000/4, ss. 81-88.
- İMER Kamile, “Türk Yazı Dilinde Dil Devriminin Başlangıcından 1965 Yılı Sonuna Kadar Özleşme Üzerine Sayıma Dayanan Bir Araştırma” *Türkoloji Dergisi*, Sayı:1, Cilt:5, Ankara 1973, ss. 175-190.
- KALAYCI Hakkı – YANIK Celaledin, “1930-1935 Yılları Arasında Ülkemizde Yaşanan Siyasal Gelişmelerin Çankırı’daki Yerel Bir Gazetede Yansımaları (Çankırı Duygu Gazetesi Örneği)”, *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, yıl:5, sayı:5-6, Çankırı Kasım 2010, ss. 139-150.
- KAYA Dilek Göze – DURGUN Ayşe, “1923–1938 Dönemi Atatürk’ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları” *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Mayıs 2009, sayı:19, ss. 233-249.

- KIZILTAN ÖZDEMİR Ayşe, “Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 20, Nisan 2008, ss. 57-66.
- KOÇAK Cemil, “Tek-Parti Döneminde CHP Parti Müfettişliği’ne ilişkin Ek Bilgi(ler)”, *Mete Tunçay’a Armağan*, İletişim Yay., İstanbul 2007, ss. 675-681.
- KOÇAK Süleyman Yaman – EKŞİ Ali, “Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye’de Yerel Yönetimler”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2010, sayı 21, ss. 295-307.
- NAHİD Tahsin, “İnkılabımıza Da’ir”, *Halk Yolu Mecmuası*, (30 Haziran 1339 [1923]), Sayı 10, Kengiri Matbaası, ss. 137-140.
- ÖZMAN Merve – ÇELİK Civan, “Serbest Cumhuriyet Fırkası Samsun teşkilatı ve 1930 Belediye Seçimlerinde Samsun” [Bildiri], *Samsun Sempozyumu*, 13 – 16 Ekim 2011, ss. 11, Erişim Tarihi:11 Şubat 2013. http://www.samsunsempozyumu.org/Makaleler/288057518_21_Civan%20%c3%87elik%201.pdf
- ŞAN Gündüz, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Belediye Seçimleri”, *Yerel Siyaset*, yıl 4, sayı 39, Nisan 2010, Erişim Tarihi: 26 Ocak 2013, <http://www.yerelsiyaset.com/v4/pdf/39/>
- TÜRKOĞLU Ömer, “Çankırı Basın Tarihine Dair Kısa Notlar ve İnce Geliş Gazetesi” *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, yıl:2, sayı:2 Çankırı Ağustos 2007, ss. 79-92.
- UYAR Hakkı, “Tek Parti Döneminde Seçimler”, *Toplumsal Tarih*, sayı 64, Nisan 1999, ss. 21-31.
- UYAR Hakkı, “Türkiye’de Tek Parti Döneminde CHP’nin Toplumsal Kökenleri: İkinci Seçmenler Örneği (1935)”, *Bilgi ve Bellek*, yıl 1, sayı 2, Yaz 2004a, ss. 129-143.
- UYAR Hakkı, “Türkiye’de ve Dünya’da Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe”, *Aydınlanma 1923*, yıl 8, sayı 51, Kış 2004b, ss. 1-8
- YÜMLÜ Murat, “Yüzellilikler Meselesi, Mesud Fani ve Risalesi Üzerine Bir İnceleme”, *History Studies*, cilt 2, sayı 3, Kasım 2010, ss. 333-342. Erişim Tarihi:27 Ocak 2013,

http://www.historystudies.net/Makaleler/1798443662_22%20Murat%20Y%c3%bcml%c3%bc.pdf

YÜZDEMİR Ali, “Çankırı Yerel Basını ‘Necat ve Çankırı’ Örnekleri”, *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, yıl:3, sayı:3, Çankırı Kasım 2008, ss. 161-179.

GAZETELER VE DERGİLER

Çankırı Gazetesi, (23 Şubat 1926); (27 Temmuz 1926); (23 Teşrinisani [Kasım] 1926); (1 Şubat 1927); (9 Ağustos 1927); (16 Ağustos 1927); (6 Eylül 1927); (3 Nisan 1928); (7 Ağustos 1928); (10 Mart 1930); (5 Ağustos 1930); (23 Eylül 1930); (7 Teşrinievvel [Ekim] 1930); (14 Teşrinievvel [Ekim] 1930); (21 Teşrinievvel [Ekim] 1930); (10 Mart 1931); (17 Mart 1931); (14 Nisan 1931); (28 Mart 1933); (22 İkinciteşrin [Kasım] 1938).

Duygu Gazetesi, (9 Birinciteşrin [Ekim] 1930); (16 Birinciteşrin [Ekim] 1930); (22 Birinciteşrin [Ekim] 1930); (22 İkinciteşrin [Kasım] 1930); (3 İkincikanun [Ocak] 1931); (7 Mart 1931); (14 Mart 1931); (21 Mart 1931); (4 Nisan 1931); (11 Nisan 1931); (18 Nisan 1931); (26 Birincikanun [Aralık] 1931); (12 Mart 1932); (5 İkinciteşrin [Kasım] 1932); (3 Birincikanun [Aralık] 1932); (7 İkincikanun [Ocak] 1933); (4 Şubat 1933); (25 Şubat 1933); (18 Mart 1933); (17 Haziran 1933); (14 Temmuz 1934); (20 Birinciteşrin [Ekim] 1934); (17 İkinciteşrin [Kasım] 1934); (22 Birincikanun [Aralık] 1934); (19 İkincikanun [Ocak] 1935); (02 Şubat 1935); (09 Şubat 1935); (23 Şubat 1935); (9 Mart 1935); (4 Mayıs 1935); (9 Mayıs 1935); (18 Mayıs 1935); (28 Eylül 1935); (11 İkincikanun [Ocak] 1936); (21 Mart 1936); (11 Nisan 1936); (29 Ağustos 1936); (12 Eylül 1936); (7 İkinciteşrin [Kasım] 1936); (28 İkinciteşrin [Kasım] 1936); (19 Birincikanun [Aralık] 1936); (26 Birincikanun [Aralık] 1936); (20 Mart 1937); (27 Mart 1937); (3 Nisan 1937); (20 İkinciteşrin [Kasım] 1937); (1 Birinciteşrin [Ekim] 1938); (22 Birinciteşrin [Ekim] 1938);

Halk Yolu Mecmuası, (15 Şubat 1339 [1923]), Sayı:1; (30 Haziran 1339 [1923]), Sayı:10; (15 Temmuz 1339 [1923]), Sayı:11; (31 Temmuz 1339 [1923]), Sayı:12; (15 Şubat 1927);

Necat Gazetesi, (14 Kanunusani [Ocak] 1926); (25 Şubat 1926);
Son Posta, (5 Teşrinievvel [Ekim] 1930); (6 Teşrinievvel [Ekim] 1930); (9
Teşrinievvel [Ekim] 1930)

İNTERNET KAYNAKLARI

Eski Başkanlar, (t.y.), Erişim: 28.02.2013, <http://www.cankiri.bel.tr/sayfa-26/eski-baskanlar.php>

Eski Valilerimiz, (t.y.), Erişim: 28.02.2013,
http://www.cankiri.gov.tr/index.php/author/list?type_id=1

Gazi Mustafa Kemal'in Meclis Konuşması, Erişim Tarihi: 09 Eylül 2012,
http://www.tccb.gov.tr/sayfa/ata_ozel/video/

Türk Dil Kurumu'nun Tarihçesi, (t.y.), Erişim Tarihi: 03 Ocak 2013,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77

Vergi Müfettişlerinin Görev ve Yetkileri, (t.y.), Erişim Tarihi: 16 Mart 2013,
<http://www.vmd.org.tr/vergi-mufettisligi/vergi-mufettislerinin-gorev-ve-yetkileri.html>

EKLER

- EK-1** : Tek Parti Dönemi Çankırı Milletvekilleri (*Alfabetik Sıraya Göre*)
- EK-2** : Mebusluk Talepnamesi Örneği (BCA. 490.01.295.1187.1/38)
- EK-3** : Tek Parti Dönemi Çankırı Valileri (*Görev yaptıkları yıllara göre*)
(http://www.cankiri.gov.tr/index.php/author/list?type_id=1)
- EK-4** : Tek Parti Dönemi Çankırı Belediye Başkanları (*Görev yaptıkları yıllara göre*) (<http://www.cankiri.bel.tr/sayfa-26/eski-baskanlar.php>)
- EK-5** : 1923 Nizamnamesine Göre Halk Fırkası Örgütlenmesi (Altun, *a.g.t.*, s. 68.)
- EK-6** : 1927 Mebus Seçimleri Müntehib-i Sani Adayları ve Seçim Bölgeleri
[*Çankırı*, (9 Ağustos 1927), s. 1]
- EK-7** : 1931 Mebus Seçimleri Çankırı Müntehib-i Sani Listesi [*Çankırı*, (14 Nisan 1931), s. 3.]
- EK-8** : 1935 Mebus Seçimleri Müntehib-i Sani Listesi [*Duygu*, (19 İkincikanun [Ocak] 1935), s. 2-3.]
- EK-9** : Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Kengiri Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti'ne çektiği 18 Temmuz 1339 (1923) tarihli telgraf Metni [*Halk Yolu Mecmuası*, (15 Temmuz 1339 [1923]), s. 169.]
- EK-10** : Atatürk'ün Çankırı Ziyareti (BCA. 030.01.40.238.1/5)
- EK-11** : Atatürk'ün Çankırı Ziyareti (BCA. 030.01.40.238.1/7)
- EK-12** : Atatürk'ün Çankırı Ziyareti – Ethem YENİGÜRBÜZ'ün Arşivinden...
(Kozanoğlu, *a.g.e.*, s. 115)
- EK-13** : Atatürk'ün Çankırı Ziyareti –Hatice KÜLTÜRAL Arşivinden Ethem YENİGÜRBÜZ'ün Katkılarıyla... (Özgen, *a.g.e.*, s. 69)
- EK-14** : İsmet İnönü Çankırı'da (Hacışeyhoğlu Hasan Üçok, *Çankırı Tarih ve Halkiyatı*, Okuyan Adam Yayınları, Ankara 2002)
- EK-15** : Çankırı Cumhuriyet Halk Fırkası Bina Krokisi 15.05.1933
(BCA. 490.01.1688.866.1/11)
- EK-16** : CHP'nin 1936 Yılına ait Çankırı Merkez Kazası İlçe Kongre Toplantısı
(BCA. 490.01.1071.1103.1)

- EK-17** : CHP'nin 1936 Yılına ait Çankırı Orta Nahiyesi Kongre Toplantısı
(BCA. 490.01.1071.1103.1)
- EK-18** : CHP'nin 1936 Yılına ait Çankırı Şabanözü Nahiyesi Kongre Toplantısı
(BCA. 490.01.1071.1103.1)
- EK-19** : CHP'nin 1936 Yılına ait Çankırı Yapraklı Nahiyesi Kongre Toplantısı
(BCA. 490.01.1071.1103.1)
- EK-20** : 30 Ağustos (1931) Zafer Bayramı Dolayısıyla Çankırı Valisi Adil Güven ve Vilayet Erkanı Resmi Merasim Sonrasında Toplu Halde... (Ömer Türkoğlu, *Bir Zamanlar Çankırı*, Çankırı Valiliği, Çankırı 1998, s. 34.)
- EK-21** : 1931 Yılında Valilik Konağı Önünde Cumhuriyet Bayramı Günü Çekilmiş Bir Fotoğraf... Adil Güven ve Ailesi... (Türkoğlu, *a.g.e.*, s. 33.)

Ahmet Talat ONAY
(1885 – 1956)

Akif ARKAN
(1889 – 1952)

Avni DOĞAN
(1892 – 1965)

Behçet KUTLU
(1864 – 1948)

Hasan Fazıl ÖRKÜN
(1875 – 1948)

Hatice ÖZGENER
(1865 – 1940)

Hüseyin Cahit YALÇIN
(1875 – 1957)

Mehmet Rifat ÜNÜR
(1880 – 1936)

Mehmet Sami
ÇOLGEÇEN
(1877 – 1935)

EK-1: Tek Parti Dönemi Çankırı Milletvekilleri
(Alfabetik Sıraya Göre)

Mehmet Tevfik
DURLANIK
(1871 – 1944)

Mustafa Abdülhalik
REDA
(1881 – 1957)

Mustafa Galip ÖNSAY
(1882 – 1938)

Müştak R. TORBO
(1882 – 1930)

Neşet AKKOR
(1889 – 1964)

Said ÜÇOK
(1878 – 1953)

Tahir Aşık
MUSULLUOĞLU
(1872 – 1926)

Yusuf Ziya
İSFENDİYAROĞLU
(1878 – 1940)

EK-1: Tek Parti Dönemi Çankırı Milletvekilleri
(Alfabetik Sıraya Göre)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

15 / II / 940

CUMHURİYET ARŞİVİ

C. H. P. GENEL SEKRETERLİĞİNE

7/10

Yeniden seçilecek olan Çankırı Mebusluğu için mensup bulunduğum sayın C. H. Partisi adına namzetliğimin konulmasına müsaadelerini saygı ile dilerim.

İMZA

MEBUSLUK TALEBNAMESİ

T A L İ B İ N	Adı, Soyadı	Halim Altay	Esas mesleği	Ticaret
	Doğum yeri	Çankırı	İhtisası	
	Doğum tarihi	1300	Tahsil derecesi	İdadî
	İşi - Mevalesi	Ticaretle	Son tahsilini bitirdiği okul	Çankırı Ertuğrul İdadisi
	Mebusluğunu istediği vilâyet	Çankırı	Diploma No. ve tarihi	1318 Diploma Numarası olmadığından yazılmamıştır.
	İkametgâh adresi	Yeni Mahalle		
	Çalıştığı yer adresi	Halkevi Reisi		
Partiye kayıtlı bulunduğu	Vilâyeti	Çankırı	Kütük No.	
	Kazası	"	Kayıt tarihi	Müdafayı Hukuktan beri idare yetinde çalışmam katayım .
	Nahiyesi		Varsa Faal vazifesi	parti idare heyeti aza lığı ve halkevi reisliğinde
	Mahalle veya köyü	Yeni Mahalle		
Şimdiye kadar bulunduğu memuriyetler, gördüğü fahri hizmetler, Parti teşkilâtı içinde deruhte ettiği faal vazifeler.	Ağır Topcu ihtiyat zabıtlığı , 16 sene fasılasız müntehap meclâsi umumî azalığı ve bu meyanda 12 senede encümeni daimi azlığında ve himayei etfal , Tayyare ve kızılây gibi hayır cemiyetlerde ve müdafayı hukuktan beri parti vilâyet idare heyeti azalığında ve elyevm Halkevi Reisliği vazifesi ile çalışmaktayım .			

HATIRA: Verilecek cevapların, kısa, açık ve okunaklı olması rica olunur.

490 01

295 1187/1

RESİM
YOK

Hilmi Bey
(09.12.1923-)

RESİM
YOK

M. Cemil BERKMEN
(06.04.1925-11.10.1925)

B. Sami BARAN
(26.10.1925-08.09.1927)

RESİM
YOK

Nuri Bey
(27.09.1927-27.10.1929)

Adil GUVEN
(06.11.1929-05.01.1933)

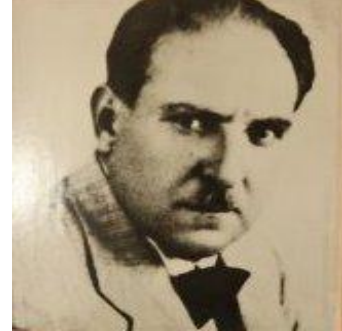
Hazım Bey
(09.02.1933-06.12.1933)

A. Muhtar ACAR
(20.01.1934-21.08.1934)

D. Hüsni UZGÖREN
(25.08.1934-28.05.1939)

Ferit NOMER
(16.08.1942-03.06.1944)

Refik NOYAN
(1939-1942-1946)

Recai TÜRELİ
(12.08.1944-28.03.1946)

EK-3: Tek Parti Dönemi Çankırı Valileri
(Görev yaptıkları yıllara göre)

Salim Efendi
(1919-1923)

Cemal DOLUNAY
(1923-1927)

Dedezade Hilmi Bey
(1927-1928)

Hacışihzade Sait Bey
(1928-1934)

Ömer DEDEOĞLU
(1934-1938)

Rifat DOLUNAY
(1938-1943)

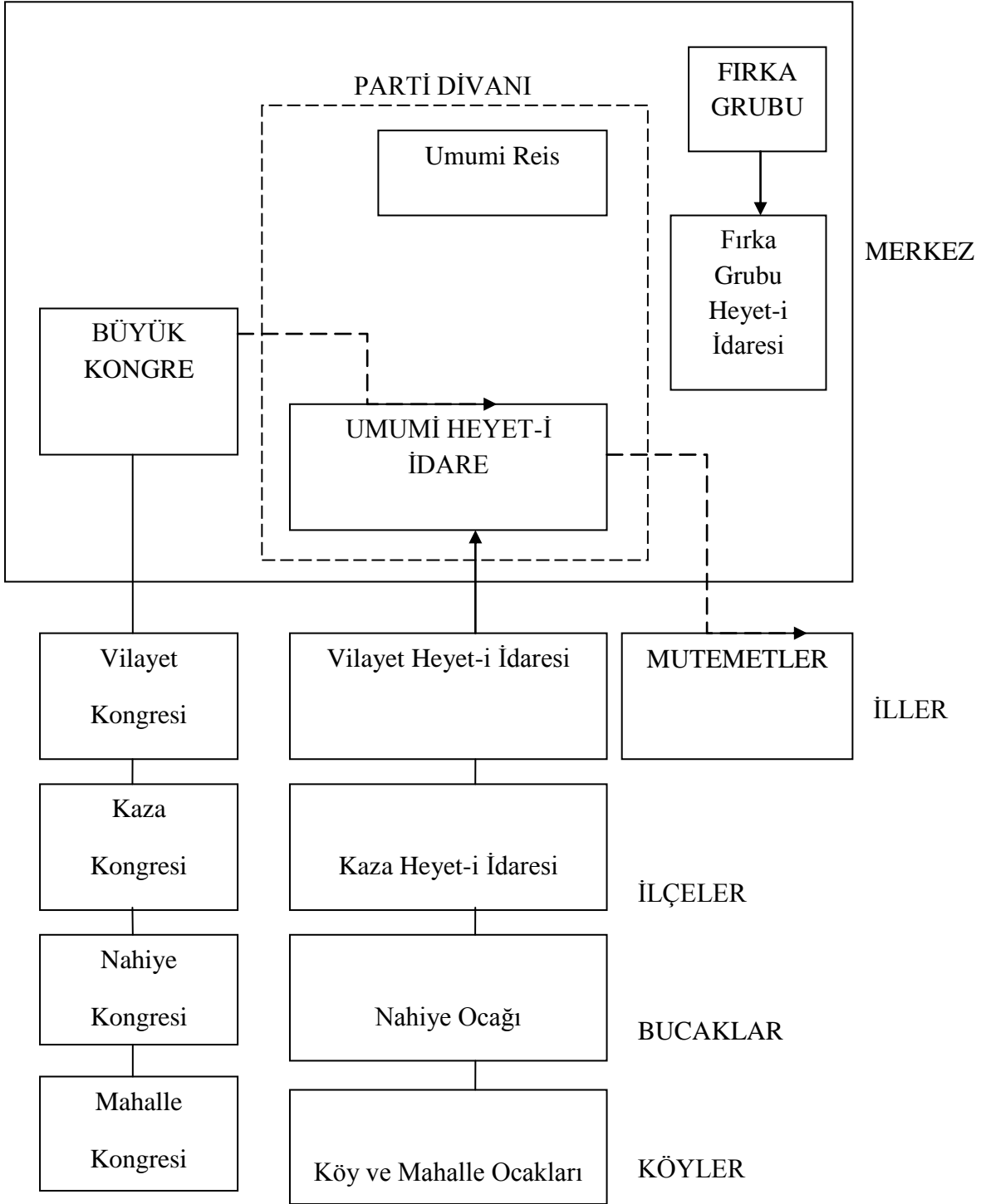

Hilmi ERSUNAN
(1943-1944)

Cevdet DENGİ
(1944-1946)

EK-4: Tek Parti Dönemi Çankırı Belediye Başkanları
(Görev yaptıkları yıllara göre)

EK-5: 1923 Nizamnamesine Göre Halk Fırkası Örgütlenmesi (Altun, *a.g.t.*, s. 68.)

آپو بهاری طویرمه، مطبعه مطبوعه ارسال پانکر
مطبعه اداره خروسویه زوتسه تمام ایدیلر .

سال ۹ آگوستوس ۱۹۲۷
اعلانین مسولیت قبول ایدیلر

مطبعه ایلیزلی و اعلاات اییون مطبعه اداره سته مراحت ایدیلر .

چانقاری

تاریخ تاسیسی : ۱۹۲۲

مطبعه سناغه خاوم بائیزد مع اتمونیزه قیرل اولتور

نسخه سی هر برده ۵ غروشدر

صافی ۲۵۳
درج اولتور بائیزل اعاده ایدیلر
دسی اعلاانک بیر مطبعه ۷ خصوصی اعلاانن اولر
غروش آتور ، تکروی بائیزله ایدیلر
ایتمونیزه شرطی
سنه کی ۲۵۰ غروشدر
النی آتور ۱۵۰
اداره خاومسی : حاده قیری ولایت مطبعه سی
هفته سی یکن نسخه ل ۱۰ غروشدر

سال ۹ کونی نشر اولتور ولایتک دسی غرشه سیدر

شهر من انتخاباتی

شهر من بیوتان انتخاباتی اییون کیمه لی
کودوزلی صرف مسای ایدن هیئت قیتمیه
طرقدن تملیق اولتان منتخب اولارک جدولاری
اولکی کون مدنک ختایه مینی قالدیرلر
اولکی کون منتخب نانی انتخابانی باشلاشدر
ولایتک غرض ذکورینه نظراً سابق کی دوت
بیوتن چیمه جینی تحققی ایششدر قسه اوج
منطقه آره لردق ژورده اسمتری حیرر ذوات
خلق فرقه سی نامه منتخبانی نامزدی
کوستریشدر . خلق غرضک بویوک رهبر من و کلی
باز بزرگ باشنده بولمهی عظیم خلق فرقه سنک
نامزدلرینه رأی و پرک سوزتیه کوسترکاری
تکلیف حرکات و طیر بورا جده آشیان شکر ایدیلر .
خدمات مسیری قورون دولتی هیئت مختومه
و بیوتن خلق غرضه عزمین شکران ایلریز .
جمهوریت خلق فرقه سی منتخب نانی
نامزدلری

بلده داتر همی شعبه انتخابیه سی
آلاجه مسجد ، پرددار ، خواجه بخشایش ،
سرای ، طاش مسجد ، جامع آید ، پیورنجی
عزله ایدیلر حشرلق و یا بازار قیاری نامزدلری
بلده دیشی جمال بد
بلده اعاضانم دده زاده عمر اقدی
• • •
عاصم اقدی
• • •
دماغ صاگین زاده اسماعیل اقدی
اقدی
ولایت اعاضانم زنجیر می زاده اسماعیل
اقدی

حاجی کتوک زاده حاجی احمد اقدی
حاجی طوروش زاده احمد اقدی
ایمام بدر سابق حتی اقدی
دنکیلی زاده نبوت بیگ
قره طاش امامی حین اقدی
دللال عثمان اوغل خانقل محمد اقدی
نجارت اولمسی دیشی حاجی شاکر اقدی
قره طاش مکتبی شعبه انتخابیه سی
توفیق و علی بیگ ، قره طاش ، حمیده ،
عزله ایدیلر اعیان قره سی
منق عطا اقدی
حاجی شیخ زاده حسن ک
دده زاده حاجی اقدی
بیطر صالح بیگ
حجبه مدبری عاطف بیگ
حاجی علی اوغل احمدی اقدی
مرکز کونونه مکتبی شعبه انتخابیه سی
خلیل آقا ، شیخ عثمان ، میاوخو ، بیار ،

ولایت خبرلری

کابل

ارکان حربیه عمومیه دیش و کلی فخرالدین
باشا حضرتلرله سکرته جی فرقه قوماندانی
برلوا کالم باشا حضرتلری . کیمه چهارشنبه
کونی شه بزی تشریف بویورمشلر و مشا ایلیم
حضراتی ارکان ولایت و ذوات سائر طرقدن
استقبال ایدیلرک و بر کیمه ایلانندن سکره
حرکت ایتشدر .

عودت ولایتی

بیش خصوصاً تک تدقی خدمته ایغاز ،
چرکش قضاوتیه عزیمت بویوران محترم و بائیز
بکراسی ک افندی تدقیقانی لایا کال کین
سال کونی مرکز ولایت عودت ایشلردر .

توتون اداره انحصاریه مفتشی

ولایت توتون اداره انحصاریه مفتشی
اینگ اوزره مفتش احمد حدی بیگ آقره دین
شیربزه کاس و کیشدر .

چرکاش مال مدبری جمال بیگ ترفیاً
ایم جی فرقه حساب مسئولکنه تعیین قلدیلر
استخبار قلدنش اولدیلندن موسی ایلی تبریک
ایدر بیگ وظیفه لرنده موفیتلر حق ایدیلر .

خدمت قبله سکرته بدلقدی اعطاسدن
ناشی برای تلمیح تسلاحه آلمان ولایت اوراق
مأموری منبریک بوکره شیربزه کاش وظیفه لرنه
باشلاشدر .

خواجه ابراهیم ، چنجه ، خواجه اولو ، داغخانه
عمارت ، عمرانی ، عجلری
بلده اعضاسندن جاکوز زاده محمد اقدی
دور زاده اکر اقدی
بلده محاب مسئول حلیم اقدی
ناقد زاده علی اقدی
طایو مدبری محمد ضیا بیگ
• پانکایی منبریک
یکت باشی زاده حسن اقدی
اجزای عثمان بیگ
طاش زاده حسین اقدی

چانقیری مرکزی اوج شعبه انتخابیه
آره لردق ۱۸ آگوستوس ۹۲۷ تاریخنده انتخابیه
بناشرت ایدیلش و هرچه منسوب اولدیلر
شعبه انتخابیه کیدرک جمهوریت خلق
فرقه سنک کوستریش اولدیلر نامزدلر اولدیلر
ورمکدور لر بوکون امر انتخاب کال ایدیلر
مامش اولدیلندن بایندهخی انتخاب دوام
ایدیلر .

طیاره جیلکیزی ایلرله تالییم

اولکی کون ورود ایدن استانبول . پرته سی
میاندنه الیه کین رسلی آی جموعه سیله
استانبولک بوی غزله لرنده کی شؤات کاشانک
میاندنه نظردت و عبرته آله لردق جوق
طیاره جیلکیزی نامشور کاشا ایدیلر کینک
وترقی ایدر . هرچانکی آورو با غزله لرنه
یا قهق اولور ایسه ک طیاره جیلک اوزرنده
بیکدیگر کینک رقاب تبارز ایدوب طوریور
مدافعه بملکت اییون طویارک عددرلرینه
مسادی بولمک کینجا اوز طیاره لره جهیز ادر لرنک

اولکریته کیکرک کولری قاره قاره سیاست
ماتولسی ایسه دکری کی ایلرینه چورمک
چایشمده اولدیلر یه جوق زنگینلر کینک
طیاره لره بایه و ادر لرنه هدی صورتیه خدمت
وظیفه لرنی ایشا ایکنده اولدیلر کوربا یور .
حتی کیدی باقلری قیردینمز یونانیلر یه
بو خصوصیه باریش چیمه قیرمتنده هوای فیولر
تسکیل ایکنده بولشور . بونلی کوردیکه
و ایستیکه کول ایسته بوکره تورک طیاره
فیولر یه کونشک ایتچی حرازته قنادیلر
کرمک ساهه حرارت شمس برینه کولک لکره
سربتاگلر ، قولقلمز ایسکره قضاک
ناشاهی بوشقلاندن سبوی موطور ساری
طویسون ، کوزلمز مسابک قورقوج
بوللری برینه طیاره لرمده نوج ایدن محترم
پاراغزلی کورسون ک : کورکسارمن قارزون ،
دوچرمن کورسون ، کولکرمز شن اولسون ،
ای وطنداش . سکا شمدی دوشمن وظیفه
طیاره جیتلرینه تنبر لرنه ایدمه قوشیا قدر .

زادین کلدی

ادا شهبوسیه نامه سبارش ایدیلان رابو
بوکره استانبولدن باورده منتخب ناظم بیگ
طرقدن سینا ما بناسه وضع اولنردق خلک
استفاده سته وضع اولتشد . بردانده والی بیگ
قوانغه آله لردق خیر آیشدر .

ازمیرده ۹ ایلول سرکلیسی

باش وکیل عصمت باشا حضرتلر کینک
جایلرنده و ازمیر والیسی کالم باشانک ریاست
فخریه سندن ازمیرده ۹ ایلوده عیارت
اولمسی طرقدن سرکی کشاد ایدیلرک ایلوبوک
یکریسته قادار دوام ایدیلر کدره . ایشوسکرده
داخلی مصوغات و معمولاتیز تشریف ایدیلر کیندن
ادوب صنایع و نجاریک ایشو قالدیلر سرکی به
اشترک ایتلری توشیه ایدیلر .

مقام ولایتین :

بو یوک ملت مجلسجه قبول و داخلیه و کانت
جایله سنک ۱۸ توموز ۹۲۷ تاریخلی بائیر اقامه سیله
مبلغ ۱۱۴۸ نومرولو قانون صورتیدر .
برخی ماده - رسمی دسی خصوصی بالموم
مؤسات مأمورین و مستخدمینک هر مالم ایله
اولورسه اولسون آقده اولدیلر مالغه
مقابل و بره جگری مقبولر تخا قانونک
اون برنجی ماده سی موجبجه رسم نسبی ایدیلر .
ماده ۲ - ایشو قانون تاریخ نشرینک
قراندن اعتباراً کندن اولدیلر کونوز بزرگون
ختانده موقع قطیقه وضع اولتور .
ماده ۳ - ایشو قانونک اجراسنه مالیه
و کلی مأمودر .

§ عمومی تحریقوس ملکتنک هر طرقدنه
۲۸ تشرین اول ۹۲۷ تاریخنده مصادف جمه کونی
اجرا ایدیلر کینک داخلی و کانت جیلکیز سنک
۱ آگوستوس ۹۲۷ تاریخ ۲۷۷-۹۲۷ نومرولو
تلف اقامه علیه لریه اشعار بیورلر کینک
اعلان اولتور .

نومرولک تلمیحاتنامه سنک جزایه

متعلق احکامی
۲۹ : نومرولک تلمیحاتنامه سنک جزایه
قضا ولایت موجود اولان برلره بیدیلر
معلومات و برزل .
۳۰ : نومرولک بوزولش و سبایشش
بنارده ولایتلر نومرولری تکرار یاندیرور .
۳۱ : بونه لپان نامه احکامه مغایر برحرکنده
بولردق خانه و بنا لری نومرولر تلمیحاتنامه
و نومرولری اوقونامایق حلاله سیلرک
بوزانلر و نومرولک و یا اسم اولدرلری سوکوب
قادرانلر بیدیلرجه جزا لدر بیلر .

چانقیری دفترد اولتندن :
۱۱۳۳ لوا نومرولیه مقید ایغاز قضا سنک
سراییق قره سندن لعیان اوغل قفر احد
سنددسی و معاش جزو دانی ضایع اولمشدر
قره سندن قورجی اوغلانلرندن اسماعیل اوغل
۱۵۴۸ لوا نومرولیه مقید چانقیرینک سرای
شهبه حسن عالمی سندن رسمیه سی ضایع
ایتشد .

ایلاه لوا نومرولرله کینلری حیرر برنر
منقاعدا لیه برنر شهید افراد عالمه شخص
معاشاتی حاوی ایکی قطعه سند رسمی و برقطعه
معاش جزو دانی ضایع اولمشندن دولتی
مذکور سند رسمی ایله جزو دانی هر کیمک
بذنده ظهور ایدرسه محاسبه ولایته تسلیم ایتلری
اعلان اولتور .

EK-6: 1927 Mebus Seçimleri Müntehib-i Sani Adayları ve Seçim Bölgeleri [Çankırı, (9 Ağustos 1927), s. 1]

Müntahibi Sani

Cumhuriyet Halk Fırkasınca merkezi kaza için namzet olarak vazettikleri aşağıda isimleri yazılı zevat müttelifikan müntahibi sani olarak intihap edilmişlerdir.

Merkezi mahallat

Şubei intihabiye merkezleri	Mahalle isimleri	Müntahibi sani isimleri
diye salunu	Alaca mescit Miralıur Buğday pazarı	Hacı kütük zade Ahmet ef. Demirci zade Hüseyin B. Doktur Kadir B. Dengili zade Cevdet B.
diye salunu	Perdedar Hoca elvan Saray Halil ağa Büyük cami	Dede zade Ömer B. Dağlar » Hasan » Yüzbaşı Z. Ahmet Remzi P. Nafiz zade Ali B.
diye salunu	Hoca İbrahim Şeyh Osman Yapar Tevfikkiye	Bank veznedarı Hakkı B. Yılık zade İsmail B Zencirci zade İsmail B.
diye salunu	Taş mescit İmaret Yoğurtçu Dabağ hane	Hacı Dede zade Hilmi B. Saraç zade Hasan B. Doktor Atıf B. Ezacı Osman B. Yiğit başı zade Hasan B.
diye salunu	Ali bey Kara taş	Müftü Ata ef. Dellal Osman Z. Memet ef. Kara hacı zade Hasan ef. İmaret zade Memet ef.
diye salunu	Tatlı su Yeni mahalle Çetinçe	Baytar Salih B. Dodur zade Mustafa ef.

Saban özü nahiyisi

Şubei intihabiye merkezleri	Köy isimleri	Müntahibi sani isimleri
Saban özü merkezi	Saban özü Bulduk	Kadı zade Hilmi ef. Hacı Hasan oğlu Bekir ef. Abidin oğlu Asım ef. Seyit » Memet ef.
Viran	Çerçi Büyük yakalı Kara viran	Bank Müdürü Halim B. Çerçi köy imami Şükrü ef. Yüzbaş zade Şakir ef.
Gez	Kamiş Ereğöz Çapar Çapar kayısı	Hatıp oğlu Halil ef. Abbas zade Etem » Muhtar kara Ahmet ağa Hacı Recep ef.
	Mart Bakırlı Kara hacı Kara koçaş	Dede zade Memet ef. İhtiyat zabiti Osman ef. Mart muhtarı İbrahim ef. Bakırlıdan Halil ef. oğlu Mustafa çavuş Kara koçaştan Kadir ef.
Gümerdin	Gümerdin Küçük yakalı Ördek Demir sahan Bulgurcu Göl dağı Gün doğmuş	Bin başı zade Halim ef. Bayram oğlu Osman » » » Ali » Çivitçi zade Memet » Ahmetef. oğlu mulla Yusuf Muhtar Satılmış
Sarı su	Sarı su	Sarı sulu Osman ağa oğlu Süleyman ağa Emir Süleyman Z. Ahmet ef.
Merelik	Dağ kalfat Meşelik Kösrelilik	Kâzım ef. Sarı oğlu molla Mustafa
Oymide	Oymide Kara Musa	Dengilim oğlu İzzet çavuş Veli oğlu Abdurrahman
Özbek	Özbek	Taş kıran oğlu Hüsamettin
Kutlugar	Kutlugar	Mustafa zade Memet ef. Münte ve 80 lira ücretli aşağı başı ve on beyer lira ücretli iki çamaşırı ve ikinci dan burasını tahsilmanı lazım

İç kaza köyleri

Şubei intihabiye merkezi	Köy isimleri	Müntahibi sani isimleri
Korkun	Korkun Buğay İki Çam	Hacı Şeyh zade Hasan bey Stpaht oğlu Ali efendi Aşık oğlu Kâmil efendi Divarçı oğlu Mustafa ağa Buğay muhtarı Ali efendi
Dikenli	Dikenli Kisecik Şıhlar	Meclis baş kâtibi İsmail B. Leylek oğlu Hakkı efendi Kisecik muhtarı Halil ağa
İldızım	İldızım	Tapu müdürü Ziya bey Muhtar Fazıl efendi
Apsarı	Apsarı Kara tekin Yenice	Ali çavuş Kelişah oğlu Ali ağa Cebeçi oğlu İsmail efendi Emir oğlu Şükrü efendi
Hıçıp	Hıçıp Kayı çivi Gedene	Hızır oğlu Ali ağa Müftü zade Tevhit bey Sadık pehlivan
Maruf	Maruf Çukur viran Genek	Emin çavuş Gökgez oğlu İzzet efendi Ali onbaşı Kamber oğlu Ali efendi
Ovacık	Ovacık	Devriş oğlu Hacı Osman ef. Muhtar Ömer ağa
Bayındır	Bayındır Has Akça Küçük	Ekiş oğlu Vahit efendi » » » İsmail efendi
Çivi	Çivi Balı Bağı Çayır punar Balı bıdık İnaç	Çivi köylü kadir efendi Kara Hacı zade Asım ef. Hadım oğlu Hüseyin ef.
Boyalca	Boyalca Kavra Süleymanlı	Çaplı oğlu Osman çavuş Şehirli oğlu Baki bey
Handırı	Handırı Urvay Anuza	Ali Ömer oğlu Abdulkadir Urvaylı Hamdi B.
Tuzlu	Tuzlu Degim Dut Ağa	Hamdi çavuş
Merzi	Merzi Ahlal Paşa köyü	Hacı oğlu emin çavuş Tapu baş kâtibi Münir B.
Aşağı Çavuş	Yokarı Çavuş Aşağı Çavuş Ayan Akça Vakıf	Köşker oğlu Arif B. İmam oğlu Ahmet çavuş
Yokarı pelit özü	Aşağı Pelit özü Yokarı » » Fene Gölez » Kayısı	Hancı emir oğlu Akif B. Kâhya oğlu Abdullah Ef. Etem ağa
İnandık	Kara Seyh Ak Ören İnandık Germece Nahnaz	Şih zade Hüseyin Ef Sadettin bey zade İhsan B.
Buyuk Hacı bey	Büyük hacı bey Küçük » »	Nakip zade Hürrem Ef. Hacı İbrahim oğlu Ahmet
Hisarçık Kayısı	Hisarçık » » Kayısı	Hatıp oğlu molla Memet Tayyare tahsildarı Hüseyin B
Dümel	Dümel Alva	Hancı Emir Zade Münir B. Tekkeşin zade Halim bey Muhtar Ali ağa Kattar oğlu Hüseyin ağa Hatıp oğlu Hasan efendi
Saray	Saray	Arap oğlu Mustafa pehlivan Ali Pehlivan oğlu Mustafa
Seydi	Çiftlik Seydi Mudun	Yüz başı zade Hamdi efendi Şeyh oğlu Hüseyin efendi
	Büyük Yanlar Küçük Yanlar Hıdırlık dan burasını tahsilmanı lazım	Paşa memet oğlu Ali ağa

EK-7: 1931 Mebus Seçimleri Çankırı Müntehib-i Sani Listesi [Çankırı, (14 Nisan 1931), s. 3.]

Orta nahiyesi

Şubei intihabiy merkezleri	Köy isimleri	Müntahibi sani isimleri
Orta merkezi	Orta Bügdüz Hasan hacı Yuva	Doımaçı zade Rifat bey Canbaz zade Akif efendi Tükcü oğlu Yakup efendi Bügdüzlü Süleyman efendi Muhtar Mahmut çavuş
Kanlıca	Kanlıca Eldek Salur Kısaç Büğür veren	Binbaşı zade Hüseyin E. Hacı ömer oğlu Ahmet E. Canbaz zade İsmail E. Eldek muhtarı Kısım E.
Kara ağaç	Yenice Hüyük Kara ağaç Kır sakal Sancar	Pehlivan oğlu Süleyman Canbaz zade Hüseyin E. Yeniceden Kadir oğlu Ab- durrahman efendi Ormancı Ahmet E.
Dumanlı	Avret eli Dumanlı Sünürlü Taş karacalar	Yüzbaşı zade Ali E. Kemâl zade Yusuf E. Bürekeci oğlu İdris E. Muhtar Ahmet çavuş
Saka eli	Saka eli Sakarca viran	Bekir usta Zaim oğlu İsmail E.
Kalfat	Kalfat	Hacı memiş zade Hüseyin Tıgılı oğlu hafız osman E. Nuri E.
Dodurga	Dodurga Tutmacci ba- yındır Orta bayındır Dere bayındır	Canbaz zade hamdi E. Muhtar Memet ağa Tutmacci muhtarı Halil E.
Elmalı	Elmalı Bühye Kayılar Görece viran	Elmalı zade Abdullah E. İsmail oğlu muhittin ağa Canbaz oğlu İsmail E. Muhtar Ali Osman E. Toruş oğlu Ahmet E.
Bastak	Bastak	Yüzbaşı zade Ahmet E. Kurt Ali oğlu Mustafa E. Kürt oğlu Sayit E. Çiviteci oğlu mürat ağa

Yapraklı nahiyesi

Şubei intihabiy merkezleri	Köy isimleri	Müntahibi sani isimleri
Yapraklı merkezi	Yapraklı Karaca özü	Çankırı belediye reisi ha- cı şeyh oğlu Sait Bey Yapraklı nahiyesi müdä- rü Fehmi Bey Haseki zade İsmail E. Kâtip oğlu Ahmet E. Mütেকait Ahmet E.
Yükütlü	Yükütlü Sazcığaz Buluca Bigay	Gökce oğlu Mustafa ağa Sazcığazlı Kasım ağa
Akyazı	İğdir Kavak Akyazı	Takkacı zade Memet E. Şih oğlu Osman E.
Şeyh osman	Doğan bey Şeyh osman Yenice	Müftü zade Salih E. Bank muhassibcisi Mus- tafa bey
Sarı kaya	Sarı kaya Badem çay Davutlar Yıkı	Osman oğlu Ahmet E. Hatip Memet E.
Ay sekü	Aşağı badığın Ay sekü Kıvçak	Kuşcu oğlu Memet E. Pir gâip oğlu Hüseyin ef.
Yukarı badığın	Yukarı badığın Topuz saray Baba Zekeriya Samiri Kırlı akça Bogüt ak sekü Kabut	Hatip oğlu Ali efendi Dabağ Satılmış zade İsmail Hacı oğlu Ömer ağa Kâmil Sancaktar oğlu İsmail ef. İman Hacı Hüseyin ef. Dede oğlu Ali bey Çıbıkcı oğlu Hüseyin ef.
Beşdut	Beşdut İncik	Aşık oğlu Rüstem ağa İsa oğlu Bayram efendi
Ünür	Ünür Bayrak sekü Çığa bey	Atmaca oğlu Ahmet E. Kırış oğlu Bayram E. Abdi zade Hamdi E.
Kullar	Kullar Bayır zeyve Kır zeyve	Hacı oğlu Recep E. Azar Ahmet oğlu Memet E.
Ayvalar	Sofu oluğu Gürmeç Ayvalar Çakırlar Kayacık	Yampal oğlu Ahmet ef Kara Memet oğlu Tayyar Adil oğlu Bilal efendi
Müsellim	Müsellim	Halaç oğlu Yakup ef Aşık göz oğlu

Kız İrmak Nahiyası

Şubei intihabiy merkezleri	Köy isimleri	Müntahibi sani isimleri
Yokarı Ale Göz	Aşağı Ale göz Yokarı Ale göz	Aydın oğlu Veli Efendi Süleyman kâhya O. Ahmet Muhtar Hüseyin ağa Semiç oğlu Tevfik bey
Hacılar	Bostanlı Hacılar Kemallı Saracık	
Kavlaklı	Koz Kışla Güney Kışla Kavlaklı	Dodur zade Ahmet efendi Molla Sadık
Sakarca	Sakarca Cacıklar Halaçlı	Dağlar zade Hüseyin ef. Muhtar Memet Ali efendi
Hüseyinli	Hüseyinli Kâhyalı Tınarlı Korçulu Karallı	İsmail çavuş Osman efendi Ali efendi oğlu kadir ef.
Alıca	Dede köyü Şarklı Alıca Kara Dayı	Dede köylü İman oğlu Memet Aga Hüsnik kâhya

Makamı vilâyetin :

İstanbulda levazım mektebine merbut olarak açılan hesap memuru mektebinin üçüncü devrei tedrisiyesine iştirak etmeğe talip olacağından 40 tan yokarı olmamak üzere (rütbeleri zabıt vekili , mülazım , birinci mülazım) ve ister memur olsun ister harçten serbest meslek erbabından bulunsun kayıt ve kabul şeraitini anlamak üzere askerlik şubesine müracaatları îân olunur .

Çankırı sulh hakimliğinden :

Mahkemei asliyenin vasi İsmail efendinin azline dair karar üzerine husus mezkûr tahkik ve teemmül edildi .

Maheur İhsan efendinin bir vasi göstermemesi ve vesayete tehil olabilecek yakın kan veya sıhrî hususlarından kimse olmaması ve vesayet her cihetle ehil olduğu anlaşılana eshabı servetten hancı emir zade ve maheur İhsan efendinin teallukatından Münir bey kanunu medenin (363) üncü maddesi mucibince vasi tayinine ve maheurun emvaline vasinin sarf edeceği emek dahil nazarı dikkate alınarak kanunu mezkûrun (400) üncü maddesi mucibince emlak ve hisabat ve idaresinin bizzat rüyeti için kendisine maheur emvalinden otuz lira maaş itasına karar verilerek (371) inci madde mucibince işbu kararın vacibi he men tebliğ edilmiştir .

Hasan zevcesi ve diğer rahası vekili Bekir Sıtkı B. rafından Nazife Nazmiye Ahmet ve ikametkâhı meşhûr kara taylı oğlu Hasan kuzurife aleyhine ikame eylemiş malumül hudut cami keşmahallesinde vaki hanenin yri kabili taksim beş yüz değerinde olan işbu hanenin 19 - 3 - 931 tarihinde şüphe izalesine karar verilmiş olduğundan ilândan biltibar hafta içinde temyiz edilmeğinde hüküm kesbü katı edeceği ilan olunur .

İLAN
Çankırı Zirai Kooperatifleri

147 No : Zirai kred Koöperatifleri kanununa ve resmî gazetesinin 25 - Teşrinî evv 930 tarih ve 1630 N. nushasında müntehab esas mukavele nam ahkâmına teyfile teşkil edilen gay mahdut mes'uliyet Topuz Saray köy Zirai kred Koöperatif iktisat Vekâle celilesince tastik Çankırı noterliğine tescil edilğinden mevzu bahs Koöperatif resmen teşekkül ettir ilân olunur .

Zayi tasdikname

Üç yüz otuz beş senesi T. nahiyesi leyli mektebinde olmuş olduğum tasdikname zayi ettim yenisini alacağdan eskisinin hükmü yoktur .

Mustaaf oğlu

Alaca mescit
Hacı İsmail
Buğday pazarı
Perdeci
Hoca elvan
Saray
Halil ağa
Büyük cami

Hoca İbrahim
Şeyh Osman
Yapar
Tevfikkiye
Taş mescit
İmaret
Yoğurtçu
Tabakane

Ali bey
Karataş

Tatlı su
Yeni mahalle
Çetince

Çankırının Sayın Bayan ve Bayların-
dan müntahibi sani intihabi yukarıda ya-
zılı gün ve mahallerde yapılacağından
sabahın 9 undan akşam 16 ya kadar 23 ve
daha yukarıya da olanların iştirak
etmelerini dileriz.
Heyeti T. Reisi
Ö. Dedoğlu

Roman tefrikamız :
19

Beni Af Et

Yazan : A. Turgut Tunca

Necdet, perişan bir halde yerinden
fırladı. Korkunç bir sesle :
— BENİ AF ET Feriha!
Diye uludu. Sonra bir çığır gibi sokağa
atıldı . .

Sacide şaşkın, başı açık ve ceketisiz
perişan bir halde dışarıya fırlayan Nec-
det'in arkasından :

— Enişte şapkan, ceketin . .
Diye bağırırken; o bir mecnun gibi :
— Geliyorum Feriha! . .
Diye uluyarak koşuyordu.

İhtiyar kapıcı, ağır adımlarla oradan
geçmekte olan nöbetçi doktoruna ses-
lendi Doktor arkasına döndüğü zaman
kapıcının yanında duran Necdet'in ölü
gibi sararan çehresini görünce :

— Ne o Hasan ağa, bir hasta mı var ?
Diye sordu. Kapıcı Necdet'i işaretle :
— Hayır beyim, Divan yolundan Feriha
Vefik hanım isminde bir hasta sızıyor.

Doktor bir lahza durdu, düşündü. Sonra
zavallı bir çehreyi hatırlamış gibi meyus
Necdet'e dönerek :

— Ha, Feriha hanım mı ? de di; sizlere
ömür; onu şimdi gönderdik! . .
Necdet oraya, kapıcının ayakları dibine
yığılıverdi .

Etlik
26 - 5 - 1932

— BİTTİ —

Saylav ikinci kerte seçimi

Cumhuriyet Halk Fırkasından seçilmiş olan Saylav ikinci
kerte seçicilerin adlarını aşağıya yazıyoruz bütün yurtdaşlardan
dileğimiz bunların seçilmesidir. Secileceklerinede işkilimiz
yoktur. Çünkü bunları (*Ata Türk*) ün kurumu ayırmıştır .

Mahalle	Adları	Aşağı pelit özü	Akif (Inandık)
Alaca mescit	Cevdet Dengili	Yukarı pelit özü	Kâhya o Abdullh
Hacı İsmail ağa	Doktor Kadri	Fene Nahnaz	Gölezli Etem Çavuş
Buğday pazarı	Rabia Rifat	Gölas	Demireo Hüseyin Çankırılı
		Gölas kayısı	
Perdedar	Halim Bayram	Kararış	Hüseyin Şih
Hoca elvan	Cemal Dolon	Akviran	Inandık
Saray	Hasan dağlar	Germece	Kasim ağaların Mustafa
Halil ağa	Ömer dede	Küçük hacı bey	Nakip oğlu Hürrem
Büyük cami	Mükrüme Altay	Büyük hacı bey	Hazım (Inandık)
Hoca İbrahim	Ali boyacı	Hisarçik	Münür (Inandık)
Şih Osman	İsmail zineirci	Hisarçik kayısı	Hatip oğlu molla Mustafa
Yapar	Makbule bayram	Küçükü	Ekşî oğlu Vahit
Tevfikkiye		Bayındır	
		Hasakça	Kuzuou Hüseyin
		Ovacık	Muhtar Ömer ağa
Taş mescit	Hilmi dede	Çivi	Çayır pınar muhtarı Bilal
İmaret	Hasan ünür	Bah bağı	Çivi köy muhtarı Bayram
Yoğurtçu	Hamdi yüzbaşı oğlu	Çayır pınar	
Tabakhane	Mustafa bayram	İnaç	Bah bıdık
	Ormançı Raşid		Emir Süleyman o Hilmi
Ali bey	Hasan kara hacı oğlu	Boyalca	Usat oğlu Şaban
Karataş	Atiye üç ok	Kavra	Sürmenli Seyfi oğlu Memet
	Ezzacı İsmail		
Tatlı su	Mustafa dodur	Tuzlu	Hamdi çavuş (Tuzlu)
Yeni	Şaziye Uguz	Değim	Tüt ağaç
Çetince		Handırı	Ali Ömer oğlu Abdülkadir (Handırı)
		Urvay	Anuzah Memet Çavuş
- Köyü		Anuza	Merzi Ali pehlivan (Ahlat muhtarı)
Korgun	Tabak satılmış o Kadir	Merzi	Ahlat
Bigay	Aşık oğlu kâmil	Paşa	Hacı o molla Mustafa (Merzi)
İki çam	Vecibe Atuf (Dr. Atuf karısı)		Yukarı çavuş
Bugay	Sülük oğlu Ali Osman	Aşağı	Köşker o Arif (Aşağı çavuş)
Korgun	Muhtar İbrahim	Ayan	Akça vakif
Bigay	Muhtar Ömer çavuş		Kara Ali o Hasan (Akça vakif)
korgun	Diravacı oğlu Mustafa	Büyük yanlar	
		Küçük yanlar	
Dikenli	Leblebici oğlu Hakkı	Hıdırlık	Paşa memet oğlu Ali
Kiseçik	Muhtar Halil	Kara tayı	
Şihlar	Muhtar Hasan	Alca	Takyacı oğlu Hüseyin
Dikenli	Muhtar Osman	Şarklı	Ahcalı Hüseyin kâhya
		Dedeli	
İldızın	Fahri çavuş		Kızıl İrmak Nahiyesi
İldızın	Muhtar Ha. Hüseyin	Yukarı Alegöz	Hasan Üç ok
Apsarı	Ali çavuş karısı Aysa	Aşağı alegöz	Süleyman kâhya o . Ahmet
Karatekin	Emir oğlu Şukru	Bostanlı	Bostanlı Muhtarı Hüseyin
Yenice	Kerışah o Ali (Apsarı)	Hacılar	Kemallı muhtarı Satılmış
	Dereci o Recep yinice muh	Kemallı	Saraycık
		Saraycık	
Hicri	Hıdır o Ali	Kuzey kışla	Ahmet Dodur oğlu
Kayı çivi	Sadık pehlivan	Güney	Kavlah muhtarı molla Sadık
gedene	Osman oğlu Yakup ç	Kavlah	
maruf	Emin çavuş		
Çukuran	Gök göz o İzzet (Maruf		
Genek	Kanber o Ali (çukuran)		
Genek	Abdiş o Ali		
	Emine Ömer dede		
Alva	Dümeli o İsmal		
Dümeli	usta o Ahmet		
Dümeli	Belediye reisi Ali		
	Kandaz oğlu Hasan		
	Hatice Münür		
	Elmal o Hasan		
Saray	Ali pehlivan o Mustafa		
Saray	Arap o Mustafa pehlivan		
Seydi	Şih o Hüseyin		
Seydi	Mahbup o Kadir çavuş		
		Şakara	Hüseyin Dağlar oğlu
		Caçıklar	Caçıklar muhtarı Memet Ali
		Halaçlı	

Hüseyinli	Hüseyinlili İsmail çavuş
Kâhyalı	Kâhyah muhtarı Osman
Tumarlı	
Korçullu	Karalılı Kadir
Karallı	

Yapraklı Nahiyeye

Hacı Şeyh oğlu Sait
Yapraklı Nahiyeye müdürü Avni
Karaca özü Hatip o. Hasan
Haseki oğlu İsmail
Gözü açık oğlu İrfan

Ak yazı	Şeyh oğlu Osman (Akyazı)
İğdir	Gözü açık o. Osman (Yapraklı)
Kavak	

Yükü	Nasuh oğlu Mahmut (Bigay)
	Gökçe o. Mustafa (Yükü)

Şih Osman	Sofu o. Salih (Şeyh Osman)
	Sert o. Mustafa (Doğan bey)

Topuz saray	Banka muhasebecisi Mustafa
	Omer ağa o. Ahmet (Topuzsaray)
	Karatekin o. Ali
	Hacı o. Kâmil (Alaçat)
	Sancakdar o. İsmail
	Ak Veli o. Memet (Bapsa)
	Dodur o. Salim Bütün aysekti M
	Afife Ünür Banka M. Halimkarısı

Ünür	Muhtar İbrahim o. İbrahim
	Zorlu o. Arif (Çağabey)
	Ayşe Ünür (B. K. Hasan karısı)

Beştut	Aşık oğlu Ali (Beştut)
	İpek oğlu Bekir (Yapraklı)

Sarı kaya	Hatip o. Ahmet (Sarıkaya)
	Badem çay muhtarı Bahri
	Hacı oğlu Ali (Yaka)

Eadığın	Coruk o. Şaban Ç. Yokarı Batığın M.
	Memet ağa Hatip o. »

Kullar	Hacı o. Recep (Kullar)
	Muhtar Şavkı (Kır zeyve)

Ayvalar	Adil o. Bilal (Ayva)
	Sofu oğlu muhtarı Ahmet
	Ahmet ağa yampal o. (Çakırlar)

Müsellim	Kara Memet o. Tayyar (Yapraklı)
	Beli bedir muhtarı Memet

Şaban özü Nahiyesi

Şaban özü	Hacı Hasan oğlu Bekir
Bulduk	Memet Seyt oğlu
	Asım Abidin oğlu
	Zehra Dağlar

Karaveran	Halim Ünür Bankacı
Çerçi	Zeynel Karaveran muhtarı
Büyükyaka	Büyük Yakalı muhtarı Ömer

Eregez	Halil Hatip oğlu
Kamiş	Çapar kayılı Ali
Çaprıkayı	Kamiş muhtarı Hüseyin
Çapar	Hacı Kavas oğlu Eregez muhtarı
	Uzhiye Esen (Mebus Ziya karısı)
	Hüseyin Cerrah oğlu

Mart	Osman ihtiyat zabiti
Bakırılı	Mustafa Kara Halil oğlu
Karakoçuş	Muhtar İbrahim
	Hasibe Solak (H. M. M. karısı)
	Haçer Ünür (Meb'us Rifat karısı)

Kara haç	Kara haçlı Akman
----------	------------------

Gümerdiğin	Osman Bayram oğlu
Küçükyakalı	Halim Altay
Gündoğmuş	Hatip Osman
Ödek	Ahmet yüzbaşı mütekaidi
Bulgureu	Bayram Ahmet oğlu göldağlı
Göl dağı	Zehra Ezoacı İsmail karısı

Sarısu	Sarı su muhtarı Memet Ali
Dağ Kalfat	Muhtar Mustafa

Meşeli	Meşeliden Kâzım
Kösrelik	Molla Mustafa Sarı oğlu

Oymide	İzzet Tenkilim oğlu
Kara Musa	Abdurrahman Memet oğlu

Özbek	Özbekli Molla Memet
Kutuşar	Naifa Kadri (İ. anbarısı karısı)

Dalyasan	Husamettin Taşkıran oğlu
Demireli	Baki Güner zabıt katibi
Çiğdemli	

Orta Nahiyesi

Orta Nahiyeye	Müdürü Fehmi (Çankırılı)
Düğüdüz	Canbaz oğlu Akif (Orta)
hasan haç	Ayşe Talât Onay (Orta)
	Börekeçi oğlu yakup (Orta)
	Müezzin oğlu Ahmet (Orta)

Kanlıca	Sofu oğlu Ali (kanlıca muhtarı)
Eldek	Binbaşı oğlu Hüseyin (Çankırılı)
Salor	Canbaz oğlu İsmail (Orta)
Kısac	Ahmet çavuş (Eldek muhtarı)
Buğurveran	» » (Buğurveran muhtarı)

Bastak	Kurt Ali oğlu Mustafa
	Kürt oğlu Seyt
	İmam İsmail (Bastaklı)
	Rifat dolon (Çankırılı)

Elmalı	Sait (Elmalı Muhtarı)
Buhya	Muhittin (Buhya Muhtarı)
Kayılar	Adil (Kayılar Muhtarı)
	Behcet (Göceören Muhtarı)
Gökçeören	Çivitçi oğlu Ethem (Çankırılı)

Yenice	Abdurahman (Yenice Muhtarı)
Büyük	Abdullah (Kara ağaç Muhtarı)
Karaağaç	Hatip Süleyman (Sancaç)
Kırsakal	Tefik (Kır sakal)
Sancar	

Dumanlı	Süleyman çavuş Dumanlı muhtarı
Avreteli	Ahmet Taşkaracalar »
Sünürürlü	Tabak sabımlı Kadir Çankırılı
Taşkaracalar	Dede oğlu Memet Çankırılı
	Dumanlıdan aza Muhittin

Dodurka	Topuz oğlu Şükrü çavuş dodurka M.
Dut. ağbayındır	Hatip Yusuf Derebayındır
Ortabayındır	Canbaz oğlu Hamdi Orta
Derebayındır	Börekeçi oğlu İdris Orta

Saka eli	Bekir usta saka eli
Sakarcaveran	Aziz Sakarcaveran muhtar

Kalfat	Zaim oğlu Nuri
	Hacı Memiş oğlu Hasan
	Tayyibe Halim Çankırılı

7 Ocak Siyasal Vakalar

Raporu

Ankara: 12 Son Kânun 1335
Geçen haftanın siyasal oluşu, yani 1935 yılının ilk haftası iki ehemmiyetli hadisenin heyecanı ile kendini anlattı :

1 — Mussolini ile Laval arasında yapılan Roma konuşması,
2 — Sar meselesi.

Roma konuşmaları

Fransa Dış İşleri Bakanı Laval 5 son kânun cuma günü Roma'ya geldi. Laval'a Fransa Dış Bakanlığı Genel katibi Leğer ve hususî kalem Müdürü, dış işler bakanlığı Amerika ve yakın şark dairesi ikinci müdürü Sen Kenten refakat etmiştir. Laval, Torino ve Genova istasyonlarında büyük merasimle karşılanmıştır.

Mussolini Laval'ın ziyaretine pek çok ehemmiyet vermiş ve istasyona kadar gelmiştir. Mussolini ilk defa olarak bir dış bakanı istasyonda karşılamıştır.

Roma konuşması Fransız sefaretinde verilen ziyafetkoci konuşmalarından iki celse sürmüştür

Birinci celse sonunda bütün meseleler hakkında uzlaşmanın mümkün olacağı anlaşıldı, Afrika hakkında bazı anlaşılmalı noktalar kaldı.

Ziyafette Laval, Mussolini'nin söylediği nutuklar bu anlaşımazlıkların halledileceğini anlatır tarzda idi. Nihayet anlaşmalar gerçekleştirildi. Bu anlaşmalara göre: Trabulus Garbin cembundan bulunan ve Fransaya ait olan aynı zamanda Habeşistanın garp hududunu teşkil eden "Tibesti," noktasının Çat Göl kıyılarına uzanmamak şartile İtalyaya terk; aynı zamanda Habeşistanın şarkında Şapdenizi kıyısındaki Fransız Cibuti kulisinden İtalyan eritre kolonisine bitişik olan bir kısım İtalyaya bırakılması ve Habeşistanı denize bağlayan demir yolunun İtalyan toprakından geçmesi temin edildi.

Tunus'daki İtalyanların imtiyazlarından 1965 senesine kadar istifade etmeleri kararlaştırıldı.

Bukonuşmalarda Avrupa meseleleri de halledildi. Gizli protokollar dışında olmak üzere yarı resmi surette bildirilen notiseler şunlardır :

A. — Avusturya'nın mülki tamamıyü muhafaza edilecektir. Bu memlekette her hangi bir tecavüz vukuunda İtalya ile Eransa konuşacak alınacak tedbirleri hazırlayacaklardır.

B. — Orta Avrupada hudutlar da hiç bir değişiklik olmayacaktır. Ve hiç bir devlet komün devletin iç siyasetine karışmayacak o devletlere zarar verecek terörist teşkilatın kurulmasına müsaade etmeyecektir.

احمد طلعت بك

تحصيل اعدادىنى قىطمونى و آقره مکتبلرنده
و تحصيل عاليىنى دارالفنون عثمانى ادبيات شمه سنده
اكال استدكن صوكره از مير و قىطمونى ساطانلرنده
ادبيات و فلسفه ممللكلرنده بوزلرجه اولاد وطنه
اقاضه قىض استدكن صوكره زولنولداق ، بولى ،
آقره لوا و ولايتلرى و كوسترلر ازرى عمومى
اوزه رسته تكرر بولى معارف مديرى عهده درابته
المش اولان مومى اليه مملكتك تشديد رديكى ،
همش ريلرى سهون و اونلرك دوجار اولدينى مشكلاق
حل الچين وارنليه چالیشان يكانه همش ريزدر .

زماننك ك زياده مظهر تقدير و توفيق بر معلم
و معارف مديرى اولان مومى اليه طلعت بك ، قىطمونى
از مير ، بولى ، آقره ، زولنولداق ، كئيرى حوالينسك
حرمتله ياد ايتديكى قيمتلى بر عزتمت مچر ييدر .

رفعت بك

مملكتك معروف بر عالمه سنده منسوب اولان
و تحصيلى دارالمعلمين عاليه اكال استدكن صوكره
معارف مديركلرنده خدمتى سيق ايتش بولنان مومى اليه
أخلاق و حركانى اعتباريله هر كسك مظهر توجيى
اولمشدر .

سناه عليه ، بوكسك قابليتله ، ممتاز منسترله ماللى
اولدقلى شو اجمالزردن و غازى مصطفى كلك باشيا
حضر تلرنيك اعتمادلرسته مظهر اولمردن مسدان اولان
بودرت كزیده ذالك مبعوث انتخاب ايديله لرى خصوصنده
عهده لرسته بك بويوك بونال ترتب ايدن و وطنى سودك لرسته
اعتماد اولان محترم منتخب تائيلر تترك متفقاً اعطاي
رأى ايدجكلرسته شه من اولمايدىنى تكرر ايلرز .

جمعتك و خالق فرقه سنك نامزدلرى آتیده اسغلىرى
مجرر ذواندر . غروبه توجهكار اولان محترم لوا اهلينسك
بويوكسك ، وظيفه سياسيه لرني ايفاده موفقيت كامله
مظهر يتلرني تئى ايلرم . كيفيتك بالعموم حميت تشكالاته
لوا خلقته ابلاغيله نامزدلر تترك موفقيته بذل معامى
نتيجه دن معلومات اعطا بيورلسنى رجا ايلرم اندم .

۱۸ تموز ۱۳۳۹

غازى مصطفى كمال

- ۱ - از مير واليسى مصطفى عبدالحالى بك افدى
- ۲ - مبعوث سابق ضيا بك
- ۳ - بولى معارف مديرى طلعت بك
- ۴ - قيصرى معارف مديرى سابقى رفعت بك

مدانعه حقوق جمعيتى رئيسى غازى مصطفى كمال
باشيا حضر تلرنيك ناموس و أخلاق لرسته ، فضيلت علميه
و عزيت ممتازه لرسته اعتماد ايدرك نامزد كوه ترديكى ذوانك
مختصر ترجمه حاليله مطلع اولديغى مديرتلرني بوزجه
بزر عرض ايدرز :

مصطفى عبدالحالى بك

داخليه وكاتى مستشارلغنه ، متعدد واليكلرده
بولوش رايوم از مير واليكلنده لياقتى و كوستر مش
اولان بر ذاندر .

مبعوث سابق ضيا بك

مملكتك قديم بر خادانسه منسوب اولان مومى اليه
كنجلكنى عدليه و ملكيه ماموريتلرده كيرمش ، حسن
أخلاقيله هر كسك كئيرى سود بر مش بر ذاندر .
مومى اليه ايكي دفعه كئيرى نامنه قىطمونى مجلس
مومى اعضالنه انتخاب اولوش و حركات مليه بك
دايتدهده بويوك مات مجلسنده كئيرى تئى تئيل ايتشدر .

EK-9: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Kengiri Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti'ne çektiği 18 Temmuz 1339 (1923) tarihli telgraf Metni [*Halk Yolu Mecmuası*, (15 Temmuz 1339 [1923]), s. 169.] (Beyaz noktalı çerçeve telgraf metnini göstermek için tarafımızdan çizilmiştir.)

اندره نامه دین حضرت امام علی (ع)
 ۶۴/۸/۱۸
 DEVLET ARŞIVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
 CUMHURİYET ARŞIVI
 رئیس هیئت مدیران یانقیس و فطیون دلاوریزه و فرحیون
 ادران سعادتیه خانم (۱۰۰۰۰۰۰۰) نشانیته و مالدیه
 بدویشنده اولی علی و علیله بیبا خارجه ایتینه رئیس هیئت
 هیئتس اهلای بیبا شنده گ شایق بی عیقه دندو بدویشنده
 کی عیقه تاننده کی نکالنده امان دیا بیاضه عاریف
 نسو بیله دایر الله الله صدیق اسمی اضرائی ای
 استدر راننده در... بزرگ کی بیاد ایتده رسم خبر لاری
 کابلای بیبا ایله جان ایستدر... معام دندری اولدی دجه
 رئیس هیئت مدیره... کابلای رفاهتدر لاری... سید
 زرات دیو نطقده ده بولمیش بیبا بیاضه شایق
 آنساب ایستدر... نتیجه نرسک ادرایس ابرار بولور
 نظریده قیافت سندر... بیبا ایستدر و خارجه د
 مدن عیقه اولانیه بکوفند لاری امانت بولور
 5

هیئت مدیره آلدر نسو و بیبا د ایمام نسو
 ادران جبه ی کیم عیقه اولوبورده شایق کیم
 نهدن جان اولوبور بولور... ریویولوه بیبا
 عیقه کی در... بیبا ایستدر... عیقه امانه بولور
 ادرایس کوره عیقه دفا بیبا... سندر لاری
 هی بیبا... امانه بولور... رئیس هیئت مدیره
 ابرار رسنه اول عیوت بولورده بیبا... کوره
 ادرایس قدر... ادرایس... کیم و کیم و کیم
 هیئتس د... ادرایس... عیقه
 ر ندران... شایق... بیبا... عیقه
 ایستدر... بیبا... کیم
 عیقه... د... ادرایس... کیم
 رئیس هیئت مدیره
 عیقه

030	01		40	238	1/5
-----	----	--	----	-----	-----

EK-10: Atatürk'ün Çankırı Ziyareti (BCA. 030.01.40.238.1/5)

ایضاً قبول
۲۸ اکتوبر ۱۹۵۱

21

آنقرہ رہ پاسہ وکل عصمتیات حضرتینہ

تیسرے مہینہ حضرتینہ چانقرہ و قشورنی ولایتینہ و قوع بولطہ اولادہ سیاحینہ عامتہ آنقرہ
 نیاتہ مطالعہ بیوی۔ لیس اولادہ یعنی و مہلہ نیافہ۔ جنہ آجیفہ۔ تیس مہینہ۔ حضرتینہ اہالی
 یا شہانہ کتایقہ بی بی جیقا۔ نقلہ سوسلور قاری کین جلدہ رہ بائشہ ضی، قاتیانہ۔ آبانہ ویاسیہ
 صا۔ قیاد ضی برینہ نقرہ۔ آذ آلمہ صوبیلہ۔ اسرا اہداس ایضاً اتینہ۔ و اتیکہ د۔۔ بولہ کین یا
 راجعہ۔ سم قبولہ دخی کاملاً یا شہ آجیفہ جریا اتینہ۔ معلوم دولدہ اولادہ یعنی و مہلہ۔ تیس مہینہ۔
 حضرتینہ ماعد۔ فاکرینہ بولنہ بیویل ذوات و بیونطقہ رہ بولہ بیلیہ یا نامہ ویاسیہ شایقہ
 اکت اتینہ۔۔ بیکوہ تہ۔ ک اد جاعہ۔ ایراد بیوی۔ حضرتینہ نقلہ رہ قیافتہ سگشہ تیس اتینہ۔ و
 فادہ جادہ من مدنی ملکہ افرادینہ بیکوہ ملک نزد منی اثرت بیوی۔ سگشہ و بیانشہ لردہ آلد یعنی ضی ویاسی
 و امام لباس اولادہ بی بی کیلیک جو سدا لوی بوردہ کتایقہ کیلیک تہ رہ قیافتہ سگشہ تیس اتینہ۔ و
 بوجہ تہ۔ بیوسہ عقیدہ کی فکر بیسیا ہا آجیفہ آجیفہ افادہ بیوی۔ سگشہ۔ تیس مہینہ۔ حضرتینہ
 رض۔ بیوسہ سگشہ بوجہ تہ۔ حلی لایم کلر کین افادہ بیوی۔ سگشہ۔ تیس مہینہ۔ حضرتینہ
 ببولک برینہ اول عودت بیوی۔ بیہ عقلمینہ کورہ اد وقتہ تہ۔ ہیج اولادہ۔ کتایقہ و اگانہ حکومت
 و سگشہ اولادہ یعنی تہ۔ بیوسہ عدوہ خلقہ و سگشہ اکت شایقہ ایلی۔ تیس مہینہ۔ حضرتینہ استقبال اتینہ
 بیوسہ سگشہ سبغ بیوسہ۔ تہ۔ جلدہ سدا اولادہ یعنی رہ سگشہ اد لہ قاری کین کال جہتہ عمضہ الیم
 بیات مہینہ۔ پاسہ کات
 ترضہ

جواباً بازنگارہ حق اورا کہ جواب اولدین ہر داک تاریخ و نومبر سنک درین رجا اولنور.

030	01			40	238	1
-----	----	--	--	----	-----	---

EK-11: Atatürk'ün Çankırı Ziyareti (BCA. 030.01.40.238.1/7)

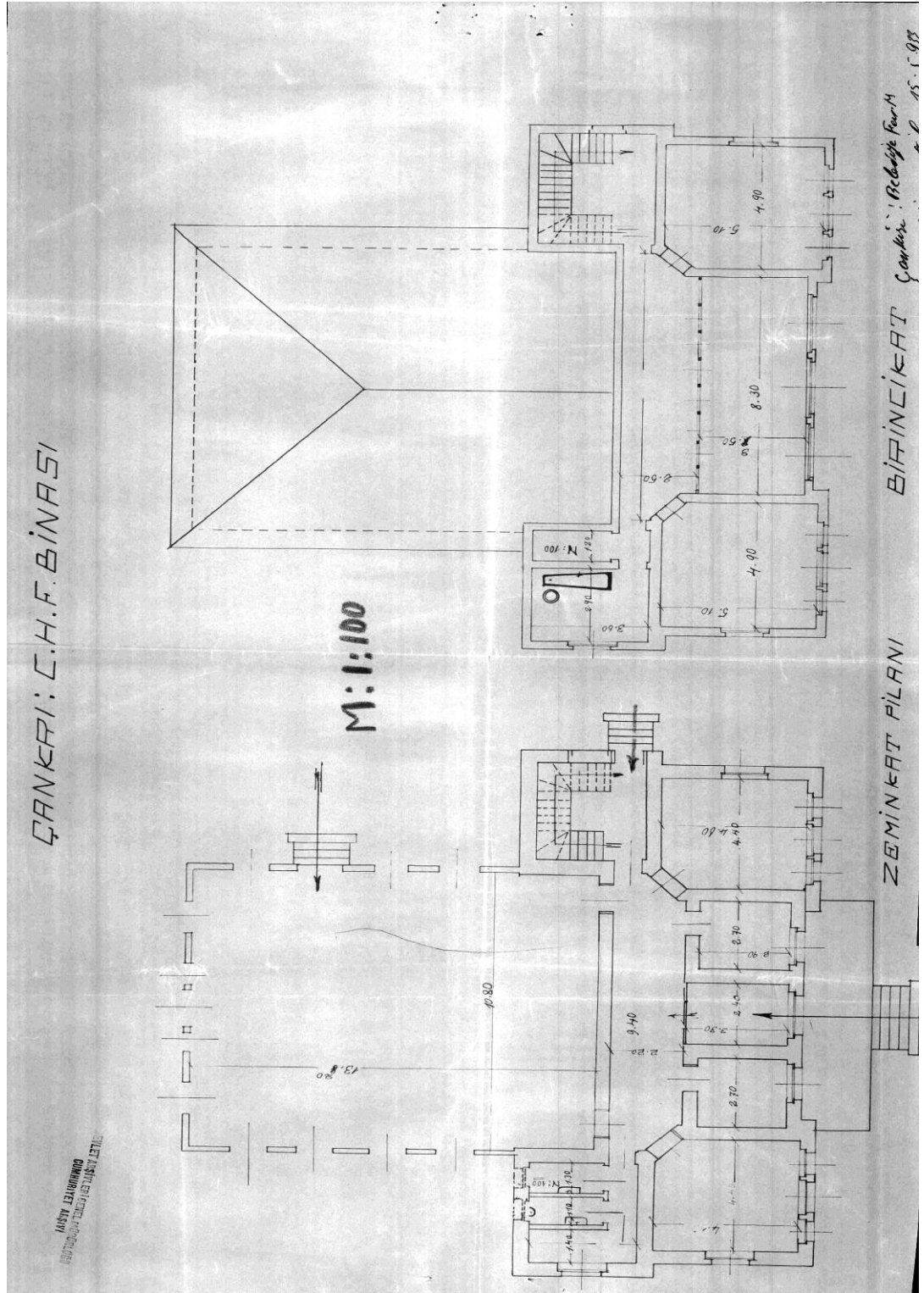
EK-12: Atatürk'ün Çankırı Ziyareti – Ethem YENİGÜRBÜZ'ün Arşivinden...
(Kozanoğlu, *a.g.e.*, s. 115)

EK-13: Atatürk'ün Çankırı Ziyareti –Hatice KÜLTÜRAL Arşivinden Ethem YENİGÜRBÜZ'ün Katkılarıyla... (Özgen, *a.g.e.*, s. 69)

EK-14: İsmet İnönü Çankırı'da (Hacışeyhoğlu Hasan Üçok, *Çankırı Tarih ve Halkiyatı*, Okuyan Adam yayınları, Ankara 2002)

EK-15: Çankırı Cumhuriyet Halk Fırkası Bina Krokisi 15.05.1933 (BCA. 490.01.1688.866.1/11.)

Çankırı C. H. partisinin merkez kazası ilçe kongresi toplanma halinde. 9-12- 1936.

EK-16: CHP'nin 1936 Yılına ait Çankırı Merkez Kazası İlçe Kongre Toplantısı (BCA. 490.01.1071.1103.1)

Çankırı ili C. H. partisinin Orta kantonunun .1936. senesi kongre toplantısı hatırası (ilbây ve ilyân kurul başkanı H. Uzgören beraber.)

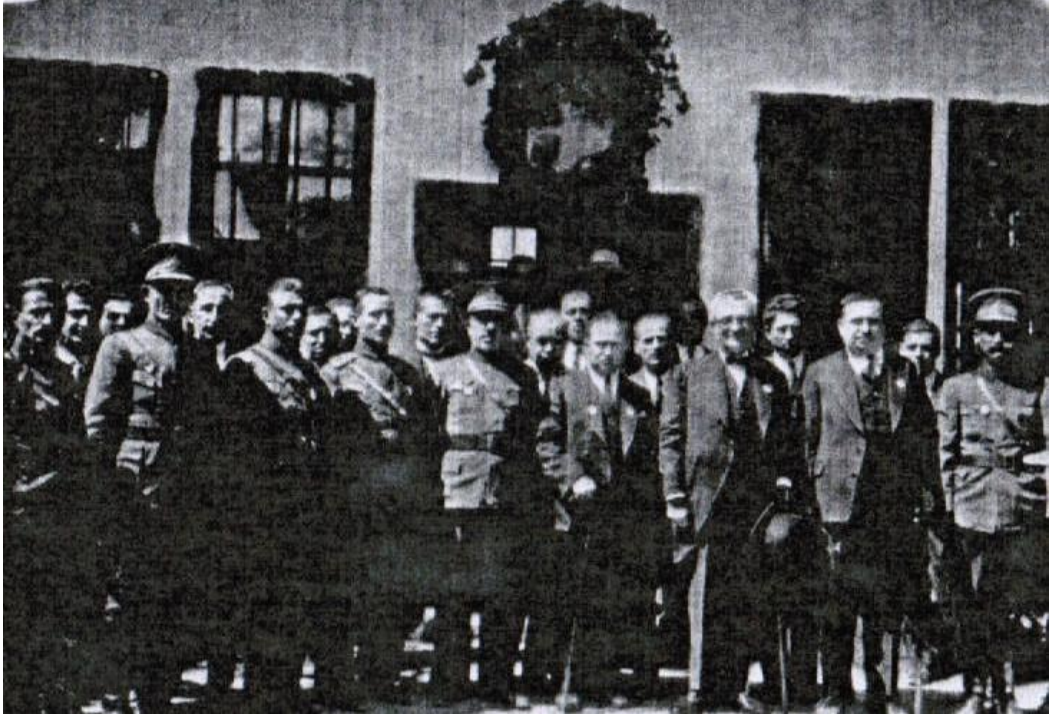
EK-17: CHP'nin 1936 Yılına ait Çankırı Orta Nahiyesi Kongre Toplantısı (BCA. 490.01.1071.1103.1)

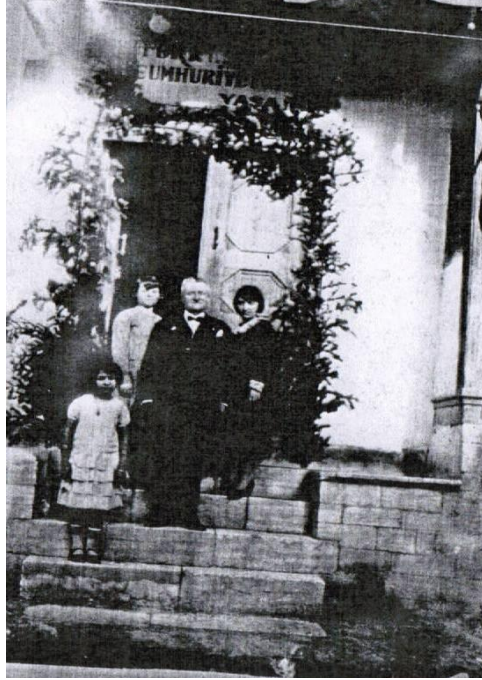
EK-18: CHP'nin 1936 Yılına ait Çankırı Şabanözü Nahiyesi Kongre Toplantısı (BCA. 490.01.1071.1103.1)

EK-19: CHP'nin 1936 Yılına ait Çankırı Yapraklı Nahiyesi Kongre Toplantısı (BCA. 490.01.1071.1103.1)

EK-20: 30 Ağustos (1931) Zafer Bayramı Dolayısıyla Çankırı Valisi Adil Güven ve Vilayet Erkanı Resmi Merasim Sonrasında Toplu Halde... (Ömer Türkoğlu, *Bir Zamanlar Çankırı...*, Çankırı Valiliği, Çankırı 1998, s. 34.)

EK-21: 1931 Yılında Valilik Konağı Önünde Cumhuriyet Bayramı Günü Çekilmiş Bir Fotoğraf... Adil Güven ve Ailesi... (Türkoğlu, *a.g.e.*, s. 33.)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Sait Zübeyir GÜLEŞEN
Doğum Yeri	Ankara
Doğum Tarihi	09.05.1978

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Hacettepe Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Tarih Bölümü

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	KPDS (70) ÜDS (....) TOEFL (....) EILTS (....)
...	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	ENGLAND – Devon - Honiton Greenacre Farm Community (İngilterede Özürlü Gençlere Bağımsız Yaşamayı Öğretmeyi Amaçlayan Bir Vakıf)
Görevi/Pozisyonu	Volunteer (Gönüllü Sosyal Çalışmacı)
Tecrübe Süresi	5 Ay (Ağustos 2000 – Aralık 2000)

Çalıştığı Kurum	MEB – Çankırı / Yapraklı - Subaşı İlköğretim Okulu
Görevi/Pozisyonu	Sınıf Öğretmeni
Tecrübe Süresi	2 Yıl (2002 - 2004)

Çalıştığı Kurum	MEB – Çankırı / Yapraklı – Kavak İlköğretim Okulu
Görevi/Pozisyonu	Müdür Yetkili Sınıf Öğretmeni
Tecrübe Süresi	4 Yıl (2004 - 2008)

Çalıştığı Kurum	MEB – Çankırı / Merkez – 30 Ağustos İlköğretim Okulu
Görevi/Pozisyonu	Sınıf Öğretmeni
Tecrübe Süresi	2 Yıl (2008-2010)

Çalıştığı Kurum	MEB – Çankırı / Ilgaz Emel-Oktay Türkoğlu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi
Görevi/Pozisyonu	Tarih Öğretmeni
Tecrübe Süresi	4 Ay (2010)

Çalıştığı Kurum	MEB – Çankırı / Ilgaz – Ilgaz Öğretmenevi ve ASO
Görevi/Pozisyonu	Müdür Yardımcısı
Tecrübe Süresi	3 Ay (2010)

Çalıştığı Kurum	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı – Çankırı / Merkez 100. Yıl Yetiştirme Yurdu
Görevi/Pozisyonu	Müdür Yardımcısı (Görevlendirme)
Tecrübe Süresi	2 Yıl (2010 – 2012)

Çalıştığı Kurum	MEB – Çankırı / Merkez – Tarım Meslek Lisesi
Görevi/Pozisyonu	Müdür Başyardımcısı
Tecrübe Süresi	1 Yıl (2012 – Halen Devam Ediyor)

KATILDIĞI

Kurslar	<ul style="list-style-type: none"> • Bilgisayar ve İnternet Kullanımı Kurs Belgesi (07/06/2004 – 25/06/2004 tarihleri arası) • İsis Modülleri Kullanımı E-Devlet uygulamaları İstatistik Seminer Belgesi (31/03/2006 – 31/03/2006) • Dreamweaver 8 - Web Tasarım Kurs Belgesi (10 gün – 60 saat) • Flash 8 Kurs Belgesi (10 gün – 60 saat) • Photoshop CS2 Kurs Belgesi (10 gün – 60 saat) • Topyekun Sivil Savunma Hizmetleri Seminer Belgesi
----------------	--

	<p>(2 gün – 12 saat)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stratejik Planlama Seminer Belgesi (1 gün – 6 saat) • Anlayarak Hızlı Okuma Teknikleri, NLP ve Kişisel Gelişim Seminer Belgesi (12 saat) • Ergen Sağlığı ve Üreme Sağlığı Semineri (2 gün – 12 saat) • İlköğretim – Ortaöğretim Kurumları Sınıf Rehberlik Programı Tanıtım Seminer Belgesi (02/12/2006 – 03/12/2006 tarihleri arası) • Akıllı Adımlar Projesi Seminer Belgesi (26/04/2006 – 26/04/2006) • Psikoeğitim Semineri (08/04/2006 – 09/04/2006 tarihleri arası) • Öğrenmeyi Öğrenme Seminer Belgesi (08/09/2005 – 09/09/2005 tarihleri arası) • İlköğretim Programları Tanıtma Seminer Belgesi (27/06/2005 – 30/06/2005 tarihleri arası) • Oryantasyon Seminer Belgesi (06/09/2004 – 08/09/2004 tarihleri arası) • Kara Kuvvetleri Komutanlığı - 2'nci Kolordu Komutanlığı – Gelibolu, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Park Bölgesinde icra edilen MİHMANDARLIK (GEZİ REHBERLİĞİ) HİZMETLERİ KURS BELGESİ (Askerde iken - 07-09 Mayıs 2002 tarihleri arası)
Projeler	<ul style="list-style-type: none"> • Macaristan, Budapeşte’de Avrupa Birliği Leonardo Da Vinci Programı <u>Bilgi Çağının Eğitim Kurumları ve Öğretmenleri</u> adlı proje gezisi (Gezi Kapsamı: Budapeşte’de bulunan eğitim kurumları ve okulları inceleme ve gözlemlene)

İLETİŞİM

Adres	Aksu Mahallesi, Çelebi Sokak, İkizler Tilura Sitesi, A2– Blok, Daire:12 ÇANKIRI
E-mail	saitgulesen@hotmail.com